

BAROQUE
BOOKS
&
ARTS

Fapte și date, date și fapte, inteligent și adorabil ambalate.
Atenționare: consumul de umor nu dăunează istoriei!

Pentru prima dată, o lecție de istorie altfel.
Cu totul altfel. Formulări pline de spirit, concepte actuale
despre fapte trecute și descrieri pe care unii profesori nu
îndrăznesc să le rostească nici în șoaptă.

„O operă fermecătoare, cu un enorm efect educativ.”

FRANK PLASBERG

ISBN 978-606-93241-0-3

www.baroquebooks.ro

rfi
romania

REGI * RĂZBOAIE ȘI COCOTE

Christoph
Schulte-Richtering

Abilă până la magnific și comică până la sublim, istoria lumii în 44 de capitole,
scurte și nonconformiste: de la cruciade la criza financiară, de la Leonardo
da Vinci și Machiavelli la Marco Polo și Wagner, Gutenberg și Shakespeare.

REGI * RĂZBOAIE ȘI COCOTE

Christoph Schulte-Richtering

Christoph Schulte-Richtering

REGI * RĂZBOAIE ȘI COCOTE

istoria lumii într-un singur volum

traducere din limba germană de
MIHAI MOROIU

NOBLESSE®

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Christoph Schulte-Richtering, SCHNICK, SCHNACK, SCHNUCK
Originally published under the title SCHNICK, SCHNACK, SCHNUCK
(pocket book edition: KAISER, KRIEGE UND KOKOTTEN)
Copyright © 2010 by Rowohlt • Berlin Verlag GmbH, Berlin

© Baroque Books & Arts®, 2013

Coperta © Baroque Books & Arts®
Imaginea copertei: Cristiana RADU
Concepție grafică: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Redactor: Denise GEORGESCU

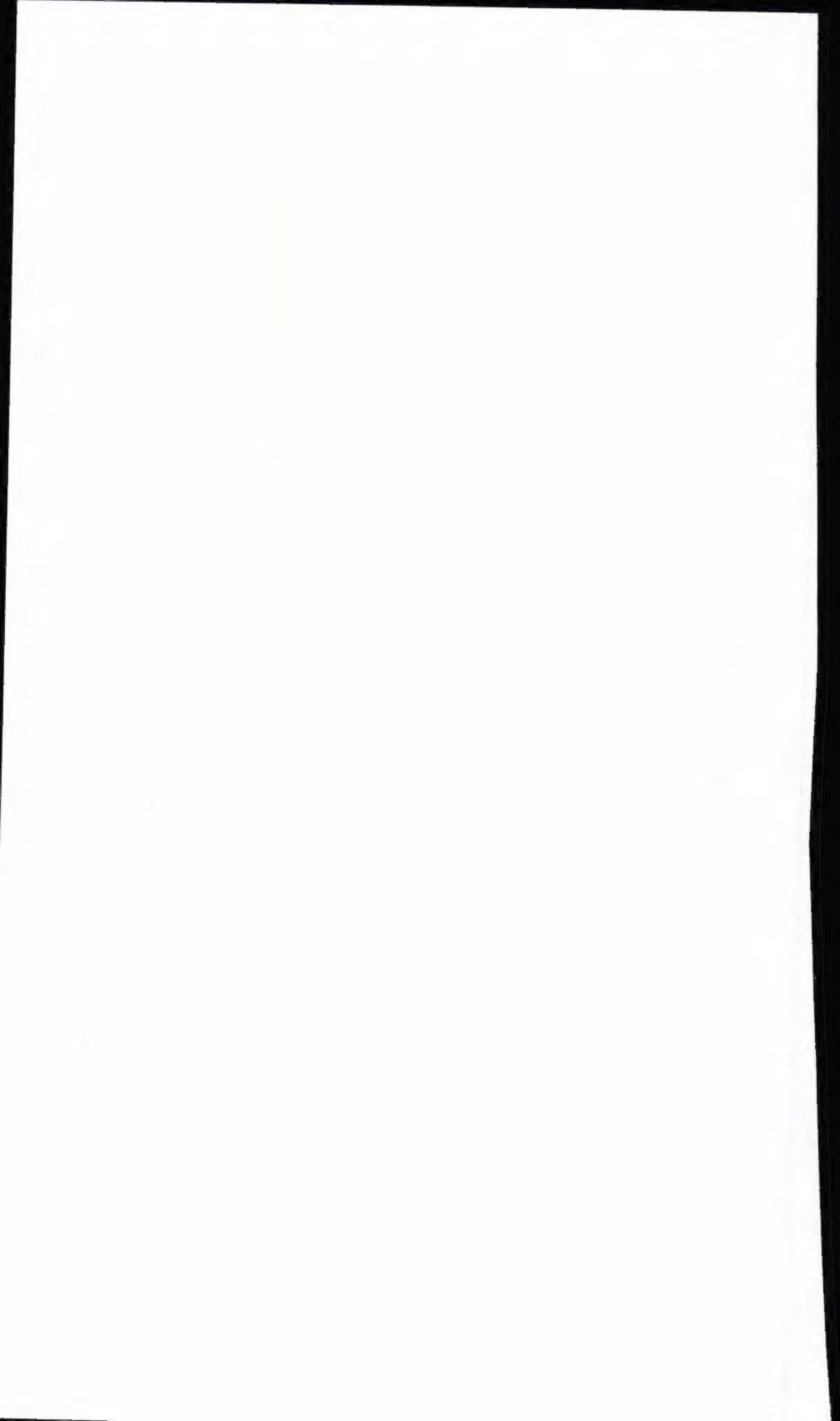
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SCHULTE-RICHTERING CHRISTOPH
Regi, războaie și cocote / Christoph Schulte-Richtering;
trad.: Mihai Moroiu. – București : Baroque Books & Arts, 2013
ISBN 978-606-93241-0-3
I. Moroiu, Mihai (trad.)
94(100)

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse
fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

Tiparul executat de Monitorul Oficial R.A.

Pentru Joseph și Ulrike

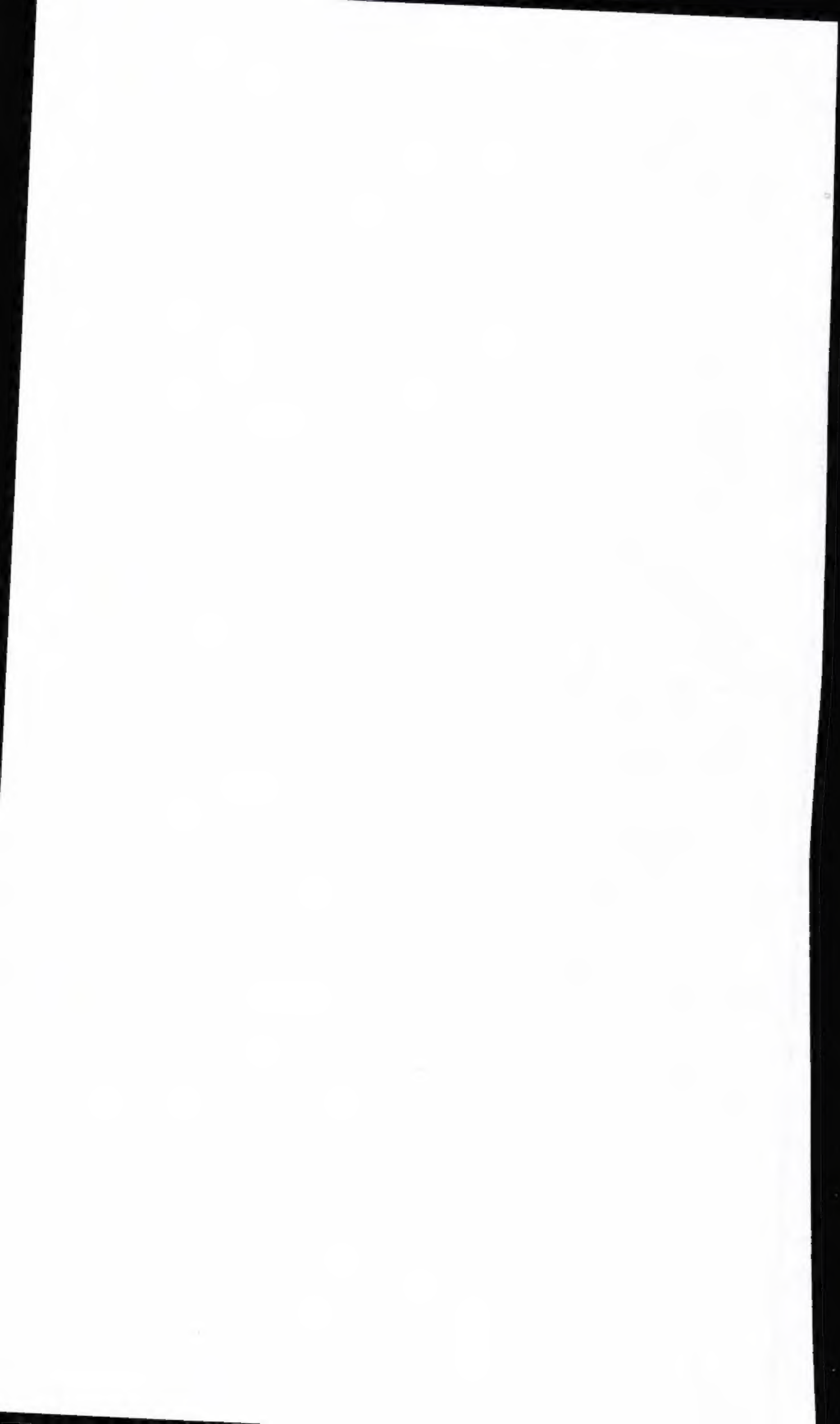

Suntem cu toții bieți pitici, pe umerii uriașilor.

După Bernhard von Chartres

NERO

Porcul troian

Bine ați venit la *Vremuri bune, vremuri rele*¹ – ediția Roma! Astăzi, episodul „Împăratul Nero”.

În episoadele anterioare: împăratul Claudius a fost căsătorit cu o anume Messalina, și împreună au avut un fiu și o fiică, Britannicus și Octavia. Apoi, Claudius s-a îndrăgostit de nepoata sa, Agrippina (mama lui Nero), pe care a luat-o de nevastă, și a dat ordin ca fosta să fie executată. Nero, la rândul lui, s-a căsătorit cu sora sa vitregă, Octavia, și, cum Agrippina a avut amabilitatea să-l tragă pe linie moartă pe Britannicus, fratele lui vitreg, a ajuns pe tron. Pentru ca împăratul Claudius să nu aibă nimic de obiectat, Agrippina l-a otrăvit, la momentul oportun, cu mâncare de ciuperci. Nero și-a arătat recunoștința față de mama sa, ordonând să fie ucisă, rapid, și apoi să fie omorâți și Britannicus, și Octavia.

---

¹ *Gute Zeiten, schlechte Zeiten* (GZSZ), telenovelă de succes difuzată de postul RTL (n. tr.).

„Imposibil, nu se poate da așa ceva pe post“, spune producătorul GZSZ, „e complet lipsit de realism!“ Dar exact așa arăta realitatea primului secol după Hristos.

Nero... un mare smintit! Educat de un dansator sirian și de un frizer grec. Mirosea oribil, era rotofei și plin de pete și cutreiera țanțoș prin tot palatul, desculț, cu picioarele sale sfrijite. Nu purta niciodată aceeași haină de două ori, mergea la pescuit cu plase din aur – iar când pleca de acasă, ordona să fie însoțit de cinci sute de trăsură. Aproape plicticos, dacă ne gândim că unul din cei care i-au urmat, împăratul transsexual Elagabal, nu pornea la drum fără o mie de calești – iar cea în care călătorea el însuși era trasă de femei goale. Plăcută imagine, nu încapă îndoială, dar nici prea departe nu se poate ajunge!

Ca imperator, Nero a fost un ratat. Dar nici nu i-a păsat vreodată, considerându-se mai degrabă artist decât politician. Și, ca toți diletanții, se pricepea la nenumărate discipline: canto, actorie, lirie, însă și carele de luptă, și luptele în sine se numărau printre hobby-urile împărătești. Și îl mai amuza să bântuie noaptea, incognito, pe la ușile oamenilor, să se îmbete și să se ia la harță cu supușii de rând. Iar din când în când o mai și încasa, cum s-a întâmplat, spre exemplu, cu senatorul Iulius Montanus, peste a cărei soție a tăbărit într-o noapte și s-a apucat să o pipăie. Montanus a sărit la bătaie, cu sete, dar la un moment dat l-a recunoscut și i-a căzut în genunchi. Dacă nu l-ar fi recunoscut, nu s-ar fi întâmplat nimic. Așa, însă, l-a costat viața, ca pe mulți alții, care nu au făcut altceva decât să rostească un cuvânt necuvenit sau să arunce o privire strâmbă.

Nero obișnuia să bea gunoi de mistreț dizolvat în apă (convins că se fortifică!) și ziua în care s-a bărbierit prima oară a fost declarată sărbătoare. Pe scurt, a fost un țicnit cu

acte în regulă ajuns pe tron împărătesc. Pliniu cel Bătrân îl considera „pestilența pământului”, iar Theodor Mommsen, laureat al Premiului Nobel, l-a declarat „cel mai mizerabil împărat dintre toți câți au ocupat tronul roman”.

Poate ar mai trebui să amintim și că, în Roma antică, sportul și actoria se bucurau de tot atâta trecere cât proxenetismul sau traficul de droguri, în zilele noastre. Actorii, la fel ca gladiatorii și prostituatele, erau considerați de cea mai joasă extracție. Iar senatorii nu priveau deloc cu ochi buni că Nero se învârtea în asemenea cercuri. Dar pe el nu îl interesa câtuși de puțin părerea lor, fiindu-i în puteri să îi ridice în rang sau să îi execute, după bunul său plac. Cu timpul, a început să se dedice tot mai mult artelor și tot mai puțin treburilor statului, făcându-și debutul pe scenă, în rol de femeie aflată în chinurile facerii, urlând și zvârcolindu-se în fața spectatorilor. Și mai apărea în public îmbrăcat în tunică grecească, scurtă și brodată cu flori, sau frecventa sala de sport, unde se lăsa văzut luptând, dezbrăcat și uns cu ulei pe trup.

Îi mai plăcea să cânte la liră (instrument cu coarde, strămoș al chitarei) și, mai mult decât atât, să-și facă apariția pe neașteptate în teatru și să performeze vocal – maltratându-și publicul ore în șir. De la sine înțeles, nimeni nu avea voie să părăsească locul în timpul reprezentațiilor sale. Peste tot mișunau spioni, iar cine nu aplauda suficient sau căsca plictisit ori se strâmba cumva, ironic, putea plăti cu viața. Doar mort puteai părăsi gradenele și mulți ar fi preferat varianta.

Nero se dădea în vânt după banchete extravagante și mâncăruri fanteziste, și comanda să i se pregătească limbă de flamingo și creier de struț. De mare prețuire se bucura și „porcul troian”: un purcel de lapte spintecat, din care își lua zborul un stol de sturzi vii. Iar în umplutură mai existau și ouă, stridii și chiftele. Gustos! După un asemenea

festin, împăratul trebuia să se ușureze, străduindu-se să dea totul afară, vomând sau comandându-și o clismă.

Uneori, Nero mai avea și fantezia să se înfășoare în blănuri de animale sălbatice, care apoi erau bine cusute în jurul lui, și cerea să fie închis într-o cușcă. Pentru a fi eliberat ceva mai târziu, când se năpustea asupra unor bieți spectatori, legați de stâlpi, în pielea goală. Și îi mai plăcea să se dedea la tot soiul de excese, inclusiv sexuale, cu paharnicul său. Iar cu favoritul Sporus s-a și căsătorit. Apoi l-a castrat și l-a supus la nenumărate încercări, absolut empirice, de schimbare de sex, făcând din el un fel de Lorielle London a Antichității. Totul sună cât se poate de prost, dar, contrar evidenței, Nero nu era deloc lipsit de talent artistic. Se spune că, odată, în timp ce interpreta rolul lui Heracle, totul părea atât de autentic, încât garda sa de corp s-a năpustit pe scenă ca să-l salveze. Iar cine reușește să obțină un asemenea efect nu e un simplu bufon. Însă, la primul său concert cu public susținut la Neapole, Nero a adus la fața locului cinci mii de romani, plătiți, care să aplaude și să ovaționeze (pentru conceptul de „aplaudaci”, vezi capitolul → 1968). Și astfel, în anul 64 d. Hr., el a organizat primul eveniment premergător Eurovisionului. Iar cutremurul care s-a produs în timpul show-ului nu a avut nicio legătură cu interpretarea sa.

Nero iubea și Grecia, și tot ceea ce ținea de ea. Consecvent fiind, marele său vis includea și obținerea laurilor olimpici! De fapt, plănuia ca după triumful de la Neapole să-și continue călătoria spre Grecia, unde să aranjeze și acest lucru, când a primit o veste îngrozitoare: Roma era în flăcări! În mod normal, o asemenea bagatelă nu l-ar fi oprit din drumurile sale, dar cum incendiul nu a putut fi stins nici după șase zile și cum amenința să mistuie și unul dintre palatele sale nou-nouțe, s-a hotărât să intre în acțiune și a organizat

adăposturi în grădinile imperiale, lansând un cuprinzător program de asistență.

La scurt timp, însă, s-a răspândit zvonul că Nero însuși ar fi cerut ca Roma să fie incendiată, ca să-și poată pune în aplicare planurile sale de construcții megalomane. Și se mai povestește că ar fi urmărit tot dezastrul de pe dealurile din jur, cântând mulțumit la liră. În *Quo Vadis*, Peter Ustinov a interpretat inegalabil rolul lui Nero, iar pentru scena descrisă mai sus a fost nominalizat la Oscar, în 1952. Dar premiul i-a fost suflat – ce josnicie – de Karl Malden, pentru *Un tramvai numit dorință*. Același Karl Malden care a interpretat și rolul lui Mike Stone, cel cu nasul de cartof, din *Străzile din San Francisco*.

Serenada lui Nero dedicată orașului său în flăcări nu a fost documentată de istorie. Adversarii lui au răspândit acest zvon, în speranța că poporul se va răscula împotriva împăratului. Dar putem bănuî că Nero s-a lăsat încântat de incendiu, ca de o operă de artă, el știind bine să facă distincția între etică și estetică. În regulă, și-o fi zis el, oamenii mor – dar ce priveliște încântătoare! Ca etician, nu făcea doi bani, dar ca estetician... era un consumator rafinat. Asta îmi aduce aminte de atitudinea compozitorului Karlheinz Stockhausen, care a numit seria de atentate de la → 11 Septembrie 2001 „cea mai mare operă de artă care a existat vreodată”. Afirmație problematică, desigur, pentru că ignoră soarta a mii de oameni de dragul esteticii. Dar este o mare greșeală să pui etica în aceeași oală cu estetica, și să consideri vreodată că un om rău nu ar putea fi un artist cât se poate de bun. Sau invers, că unui artist mediocru, dar cu atitudine politică corectă (și poate chiar angajat în apărarea celor săraci și lipsiți de drepturi), i se poate trece cu vederea

orice jalnic rateu. Aşa acordă uneori Academia din Stockholm premiile sale pentru literatură, fie zis doar în treacăt.

Indiferent dacă povestea se confirmă sau nu, romanii au luat în nume de rău atitudinea lui Nero – şi, prin urmare, împăratul avea nevoie de ţapi ispăşitori. Şi i-a găsit imediat în rândurile creştinilor, care au fost daţi hrană la lei sau au fost arşi de vii.

Nero s-a ales cu o proastă reputaţie, dar asta nu din cauză că era un nebun periculos, ci din perspectiva istoriografiei de influenţă creştină. Nu încape îndoială că trebuie considerat un împărat nevrednic, cu deplină justificare. Constantin, însă, care şi el şi-a trimis la moarte fiul, soţia, cumnatul şi nepotul, mai având şi altele pe conştiinţă, este considerat un împărat bun – deoarece s-a creştinat pe patul de moarte. Aşa se întâmplă întotdeauna: dreptatea este de partea învingătorului.

Între timp, Nero îşi dorea la fel de mult să câştige în Olimpiada din Grecia şi, pentru hatârul său, Jocurile au fost amânate cu doi ani şi au fost introduse noi discipline – drumul împăratului spre victorie trebuia uşurat cât mai mult cu putinţă. În anul 67 d.Hr., totul fusese pus la punct. Dar lucrurile au luat o întorsătură neplăcută la cursa de care – Nero s-a dezechilibrat stupid într-o curbă şi a căzut, înainte să ajungă la linia de sosire, la fel ca Jürgen Hingsen. Cum recompensa oferită arbitrilor-judecători se ridica la un milion de sesterţi, cu toţii s-au mai uitat o dată la reluări şi au constatat că, totuşi, Nero reuşise să treacă linia de sosire – şi încă primul! – şi l-au declarat, fără niciun comentariu, campion olimpic, la fel ca şi în alte cinci probe. Şi nimic nu s-a schimbat, până în zilele noastre: Carl Lewis are cu trei medalii mai mult decât Nero, iar de trişat a trişat şi el. Dar nu se poate demonstra.

În cursul vizitei sale în Grecia, Nero a câștigat, în total, o mie opt sute de premii, printre care o cunună de țelină, o coroană de iederă – și mari cantități de comori grecești, pentru Domus Aurea, palatul pe care și-l înălțase după incendiu. Casa de Aur avea pe trei laturi colonade de câte o mie cinci sute de metri lungime și o statuie înaltă de aproape patruzeci de metri a zeului-soare – cu chipul lui Nero. În sfârșit putea să „trăiască și el ca omul”, se pare că ar fi mărturisit împăratul cu prilejul finalizării lucrărilor la mica sa *dacha*. Dar după moartea lui Nero totul s-a dărâmat, iar pe o latură a terenului se află astăzi Colosseumul. Nero și-a cumpărat dragostea maselor ridicându-le clădiri publice (supermarket, studio de fitness, oază de wellness). Un adevărat împărat al poporului, care se bucura de victorii alături de echipa sa de vizitii („Green team”, un club susținut prin tradiție de muncitorii romani), și veșnic neconsolat în înfrângeri.

În vremea aceea, însă, toată aristocrația și comandanții armatelor din provincii erau în mare fierbere, din pricina risipei făcute de împărat și a dezinteresului manifestat față de problemele politice, care subțiaseră bugetul în așa măsură, încât solda abia mai putea fi plătită. Iar Nero ce putea face, între timp? Ei bine, își pregătea minuțios viitoarea sa carieră de cimpoier, balerin și interpret la fluier. Și nu și-a ieșit din fire decât când guvernatorul Galliei l-a declarat un mizerabil interpret la liră și a separat provincia, cu tot cu armată. Dorindu-și cu ardoare să îi recâștige de partea sa pe toți dezertorii, lui Nero i-a venit strălucita idee de a se înfățișa trupelor dezbrăcat, fără nicio armă, plângând în hohote. Nero, înclinat spre o viață periculoasă. Dar, din fericire, a putut fi potolit la timp.

Prin ultima sa ordonanță, Nero a cerut formarea unei armate de femei, recrutate în grabă din rândurile prostituatelor locale. Astfel, fiecare parașută a primit un topor

de luptă, ca să poată sta în calea gărzii pretoriene dezertoare, dar, prea târziu, deoarece nici măcar străjerii palatului nu se mai aflau la post. Dispăruseră chiar și prietenii, oricum rămași foarte puțini la număr – mulți fuseseră executați sau siliți să se sinucidă, în ultimii ani: bătrânul Seneca, Petronius și poetul Lucan. Astfel, Nero ajunsese să bântuie singur prin palat, gândindu-se serios să se arunce în Tibru, când i-au ieșit în cale chiar ultimii supraviețuitori: favoritul Sporus, șeful cancelariei și ministrul său de finanțe, Phaon. Și cu toții s-au refugiat în nordul Romei, în vila lui Phaon. Mai aveau de băut doar apă sălcie și au hotărât să îl măsoare cu atenție pe Nero, să îi sape o groapă de dimensiuni potrivite și să îi aștepte pe pretorienii, tremurând din toate încheieturile. Deodată, tropot de copite.

Ne întoarcem în câteva minute, cu următoarele subiecte: Va reuși Nero să scape? Sau va muri ca un bărbat? Și atunci, cine va mai plăti operația lui Sporus de schimbare de sex? Rămâneți aproape – revenim în curând!

Muzica: Văd în inima ta vremuri bune, vremuri rele, văd o viață, care începe de la capăt. La vremuri bune, la vremuri rele, prin iubire și prin durere, soarta ta va fi hotărâtă...

Reclamă. Apoi, din nou jingle introductiv.

Bine ați revenit la „Nero – marea finală!”

Deodată, tropot de copite. E gata: Nero a mai încercat o dată lama pumnalului, dar tot nu s-a încumetat, plângându-și de milă. „Ce mare artist dispăre odată cu mine!” a mai apucat el să rostească, în timp ce camarazii săi au preluat inițiativa și i-au înfipt cuțitul în grumaz.

Generic de final.

MIGRAȚIUNEA POPOARELOR

Băutură fără măsură cu regele Attila

De unde începem? Poate de la Take That? OK – de ce nu? În cazul lor nu se știe cu exactitate de ce anume s-au despărțit – poate faptul că lumea a fost inundată de multe alte *boybands*, ceea ce a dus la dispariția unicității și totodată a succesului? Sau, pur și simplu, să fi fost de vină nebunia drogurilor și disputele dintre Robbie Williams și Gary Barlow? În orice caz, la un moment dat, în 1996, Gary a tras, resemnat, concluzia: „Nu mai are niciun haz.” În această privință, există o asemănare între Take That și Imperiul Roman: să fi fost de vină decadența și disputele de politică internă? Sau noile *boybands* germanice, asemănătoare triburilor sălbatice care i-au măcinat pe romani în vederea atacului final? Probabil că... amândouă.

În secolul al IV-lea, în cu totul altă zonă a globului, au început să se petreacă o serie de schimbări, mai precis în Rusia și în Asia, unde clima suferea un intens proces de răcire, provocând înăsprirea condițiilor de viață. Astfel,

populația a luat hotărârea să o pornească spre vest, în speranța de a găsi acolo ceva mai bun decât moartea! Dar, din păcate, nu era vorba de o populație oarecare, ci de un popor de călăreți sumbri, cu fețele brăzdate de cicatrice: hunii.

Acești băieți răi au traversat Volga călare în 375, aducând cu ei variola, măturând în calea lor popoarele alanilor și greutungilor. Însă câțiva greutungii viteji, care au reușit totuși să se salveze, au povestit întregii Europe ce soi de haită înspăimântătoare erau hunii. Și infernul s-a dezlănțuit. Întreg continentul s-a pus în mișcare: roxolani, siraci, marcomani, burgunzi, lugi, vandali, suabi și mii și mii de alte popoare – „Cine numără neamurile și le pune numele?” – cu toții au luat-o la sănătoasa din calea hunilor, spre vest. De altfel, citatul este din *Cocorii lui Ibicus*, de Friedrich Schiller. Și tot el este cel care a dat perioadei respective, pentru prima oară, denumirea de „migrațiunea popoarelor”.

Să ne imaginăm următoarea scenă: pe unul din malurile Dunării stau vizigoții, cu hunii în spate. Vizigoții vor să traverseze. Problema: pe cealaltă parte începe Imperiul Roman. Bine-bine, imperiul nu mai este ce a fost, dar tot se face să întrebi dacă e voie, înainte să intri. Dar împăratul roman Valens, cu amabilitate, le-a permis vizigoților accesul – cine știe cum ar putea fi folosiți mai târziu, în lupta împotriva hunilor. Astfel încât nici nu i-a dezarmat. Ceea ce s-a dovedit o mare greșală.

Pentru că integrarea lor a eșuat. Vizigoții au invadat imperiul și l-au jefuit, până când, la capătul răbdării, împăratul Valens și-a scos armatele în calea lor. Dar, din păcate, a uitat să le dea și suficientă apă la ei și romanii au fost răpuși și de sete, și de vizigoți. Iar în Bătălia de la Adrianopol și împăratul Valens a căzut pradă barbarilor, el, cel care le acordase permisiunea să poftască în imperiu.

După înfrângerea suferită, puterea militară a Romei a început să se bazeze pe mercenari, armata ajungând să fie în mare parte formată din străini, pe care, din păcate, nu te poți bizui niciodată. Vizigoții au fost domoliți prin acordarea de drepturi speciale și, din acel moment, și-au format un stat aproape autonom pe teritoriul roman.

Treptat, romanii au început să piardă controlul în propriul lor imperiu, pe care, după douăzeci de ani, au fost nevoiți să îl și împartă: Imperiul de Apus și Imperiul de Răsărit. Rolul Romei a scăzut tot mai mult, capitala Vestului fiind stabilită mai întâi la Milano, apoi la Ravenna, iar capitala Imperiului de Răsărit (celălalt nume, Bizanț), la Constantinopol, Istanbulul de astăzi. De ce nu și-a păstrat numele de Constantinopol? Caterina Valente știe: „Istanbul, nu Constantinopol? Dacă întrebi, orice turc va răspunde: Asta-i doar treaba turcilor!” Așa spune cântecul ei despre Istanbul, din 1955.

Dar vizigoții, aflați sub comanda regelui Alaric, nu s-au mulțumit cu atât, ci au pornit-o spre Italia, să distrugă și Roma. Zis, făcut, jefuit. Apoi au continuat, spre sud, în Sicilia și spre nordul Africii, până când navele lui Alaric au fost spulberate de o furtună. Și Alaric însuși a murit atunci și a fost îngropat într-o albie de râu.

Fierbere mare și mai la nord: poporul burgunzilor a pornit-o din insula daneză Bornholm de astăzi (care s-a mai chemat Burgunderholm, până în Evul Mediu) și s-a pus în marș spre sud-vest, de-a lungul Rinului. Până când s-a repetat scena cu vizigoții: în față, romanii – în spate, hunii. Dar ei chiar au făcut un front comun: în anul 436, trupe auxiliare ale hunilor, sub ordinele comandantului de armată roman Flavius, i-au măcelărit la Worms pe burgunzii conduși de regele lor, Gundahar. Puținii burgunzi care au reușit să supraviețuiască au pornit în căutarea unui loc bun

pentru trai, pe care l-au găsit, l-au numit Burgundia, și s-au mulțumit să producă doar vin și brânză.

Cunoscătorii rafinați de literatură vor fi băgat de mult de seamă că acolo se află și unul dintre nucleeele istorice ale → Cântecului Nibelungilor. În musicalul cu același nume, hunii erau conduși de regele Attila – care în realitate nu a participat la distrugerea istorică a burgunzilor, ci prăda puțin mai departe, dar tot în Europa. Attila („Tătucul”), Etzel, în germană, a primit atunci o stranie propunere, legată de sora împăratului din Vest, care fusese exilată la Constantinopol, din cauza unei relații picante cu șambelanul său. Ca răzbunare, ea i-a fost oferită lui Attila, care a acceptat-o, dar, încă înainte de nuntă, omul a pretins și jumătate din Imperiul Roman de Apus. Împăratul nici nu l-a băgat în seamă, ceea ce l-a înverșunat pe Attila, care a trecut la represalii armate. Dar în 451 a încasat-o. Hunii au pierdut bătălia din Câmpiile catalaunice, la vest de Troyes, în Champagne, dar locul nu a fost stabilit cu precizie nici până astăzi. În schimb, este dovedit științific că lupta se repetă acustic și acum, noapte de noapte. Dacă vă petreceți concediul în apropiere de Troyes și auziți zăngănit de spade, puneți mâna imediat pe detectorul de metale!

Dar Attila a supraviețuit măcelului și a hotărât să se retragă, dar i-a fost dat să piară chiar în noaptea nunții: ciroză, băutură fără măsură, hemoragie masivă. Și astfel s-a ales praful de huni. În timp ce împărații romani nu mai pridideau să se ucidă reciproc. Și în curând avea să se încheie și istoria Imperiului Roman. Timp de douăzeci de ani, s-au perindat pe tron nu mai puțin de nouă împărați de paie, bieți pitici fără nicio putere. Iar ostrogoții au reușit să pună mâna pe cârmă, conduși de Teodoric cel Mare – Teodoric, cel numit „Dietrich von Bern” în *Cântecul Nibelungilor*. Dar Bern nu este Berna,

orașul elvețian. Bern, mai exact Welschbern, este denumirea germană a Veronei.

Perioada târzie a migrațiunii popoarelor și Bătălia pentru Roma sunt descrise, în 1876, în incredibil de siropoasa operă monumentală omonimă a lui Felix Dahn. Tema, în sine extrem de captivantă, a fost tratată atât de plicticos, încât chiar profesorul Dahn a vrut apoi să ardă bucoavna, cu mâna lui. Dar agera sa soție a reușit să salveze monstrul din foc. Persoanele interesate pot să studieze în cele o mie o sută de pagini ușor de lecturat cum s-au stins ostrogoții, asemenea dinozaurilor. Contrar oricăror așteptări, cartea a devenit în 1876 megabestseller. De ce? Deoarece Germania, în cursul războiului victorios împotriva francezilor din 1870–1871 (→ Întemeierea Imperiului German) și a devenirii sale naționale târzii, și-a reconsiderat trecutul pe seama unei false reprezentări a goților drept strămoși ai Reichului: datorăm acestei aberații de gusturi neogotice o grămadă de castele, estetic îndoielnice, de pe malul Rinului, desăvârșirea Domului din Köln, vreo câteva balade bombastice și numele stranii ale unor asociații studențești (Markomannia, Suebia etc.).

Și atunci, ce mai rămâne din migrațiunea popoarelor? Doar câteva toponime: Anglia vine de la angli, Suabia de la suabi, Catalonia de la goți, Lombardia de la longobarzi și Andaluzia de la vandali. Și, mai târziu, o decizie importantă: în anul 732, Carol Martel („ciocanul”), de neam franc, a reușit să îi oprească pe arabi la nord de Cognac (mai exact lângă Tours și Poitiers) din marșul lor spre miazănoapte. În semn de mulțumire, după o mie de ani, un urmaș târziu a dat numele de Martell unui soi de coniac. Noroc! Fără Carol Martel, se poate bănuși că Europa ar fi fost islamizată. Iar nepotul lui Carol a schimbat cursul istoriei Europei. Numele său: Carol cel Mare.

CAROL CEL MARE

Cum i-a crescut papei la loc limba tăiată

Eroii sunt vlăguiți. Sleși de puteri, stau pe ruinele năpădite de mușchi și povestesc ce grozav era pe vremuri. Însă acum – un oftat lung – toate au decăzut, săbiile sunt boante, dezastrul plutește în aer. Într-adevăr, la sfârșitul *Bătăliei pentru Roma*, de Felix Dahn, goții purtau spre casă, la Thule, trupul ultimului lor rege, Teja. Asta se întâmpla în 552. Cei trei predecesori ai săi, Totila, Eraric și Hildebad, pieriseră și ei în luptă sau de mână asasină. Abia două sute de ani mai târziu, sub Carolingieni, Europa avea să mai cunoască un avânt, toate meritele revenindu-i lui Carol cel Mare.

Să începem cu cele bune: Carol a introdus literele mici, inventând, *de facto*, scrierea antiqua, folosită și astăzi. A întemeiat școli, a sistematizat biblioteci, a pus să fie alcătuite liste de inventar, asigurând astfel memoria culturală europeană. Apoi, sub Carol cel Mare trandafirul a devenit o plantă de cultură. Dacă nu ar fi existat el, nu ar fi existat nici pakistanezii din restaurantele zilelor noastre,

cu buchetele lor – *Vrei cumperat trandafir?* Și tot Carol l-a rugat pe învățatul Curții, Alkuin, să scrie un opuscul în care să clarifice dilema ce plana asupra „nimicului”. Există sau nu există? Astăzi, lucrurile sunt cât se poate de limpezi în ceea ce privește existența „nimicului”: e suficient să te uiți câteva minute la televizor.

Curtea lui Carol se afla în plină înflorire culturală, ceea ce presupunea un intens schimb de idei și fluide, spre exemplu cu numeroasele sale soții și concubine, ca Fastrada, Luitgard, Madelgard, Gerswind ori Himiltrud, cu care l-a conceput pe Pepin cel Cocosat. Așadar, toate bune și frumoase, însă, însă... Au mai avut loc și războaiele cu saxonii!

Saxonii erau o gloată pestriță care, deși trebuiau să plătească tribut francilor, nu le erau deloc supuși. Incursiunile ocazionale de pradă pe teritoriul francilor și refuzul de a merge duminica la biserică i-au furnizat lui Carol suficiente motive ca să treacă la război. Așadar, în anul 772 a pornit-o călare pe teritoriul saxon, acolo unde astăzi se întind Saxonia Inferioară și Westfalia Orientală, și a distrus, cu toporul, legendarul Irminsul, simbolul religios păgân-germanic, sub formă de coloană, al arborelui lumii, Yggdrasil, a cărui dispariție vestea sfârșitul lumii, după credința saxonă. Dar Carol, la rândul său, plin de încântare, a considerat totul un simplu jaf.

Atunci, saxonii s-au infuriat peste măsură și principele Widukind și oamenii săi au început să atace așezările francilor, trecând la decimarea nobilimii. Însă în anul 782, Carol și-a luat revanșa prin „judecata sângeroasă de la Verden”, când a ordonat execuția a patru mii cinci sute de saxoni. Nu numai numărul victimelor, ci și întreaga judecată sângeroasă au rămas controversate în istoriografie, și asta numai din pricina naziștilor: Adolf Hitler a fost un admirator entuziast

al lui Carol cel Mare. Nimic de mirare – un rege care a cucerit nepedepsit toată Europa nu putea decât să îi confere o legitimitate de nezdruncinat. Aprecierea lui față de Carol nu i-a împiedicat pe naziști să adopte Irmisulul păgân-germanic drept emblemă a sinistrei lor instituții de pseudocercetare „Moștenirea germană strămoșească”. Mda, fanii nu ai cum să ți-i alegi singur. Iar Carol, după ce a trimis la moarte patru mii cinci sute de luptători nord-germanici, va rămâne oricum, pentru totdeauna, un prost exemplu național. O dilemă. Așadar, în 1937 a fost răstălmăcit sensul „judecății sângeroase de la Verden”, considerându-se o greșală de ortografie: cei patru mii cinci sute de saxoni nu ar fi fost *decollati*, pe latinește „decapitați”, ci *delocati*, „strămutați”. Uneori, istoriografia e doar o târfă ordinară.

La începutul campaniei împotriva saxonilor, Carol mai avea de rezolvat o problemă în sud: în anul 770, fratele lui mai tânăr, Carloman, era încă în viață, și ar fi trebuit să împartă cu el imperiul francilor. Treabă deloc simplă între frați. Și cum Carol a luat hotărârea să nu îi cedeze absolut nimic fratelui său, a fost nevoit să își caute aliați împotriva lui – și i-a găsit: longobarzii din nordul Italiei. Atunci s-a căsătorit, atent calculat, cu sora regelui longobard. Dar în anul 771 Carloman a murit pe neașteptate, iar Carol a rămas unic suveran, ceea ce făcea inutilă alianța cu longobarzii. Astfel și-a alungat de la Curte soția, pe care oricum nu o iubise niciodată. Regele longobard a apelat la papă să-l pedepsească pe Carol și, mă rog, să-i încoroneze ca regi pe fiii lui Carloman.

Dar nici papa nu era vreun naiv, și i-a refuzat pe longobarzi. Carol însă, chiar și în această situație, a simțit nevoia să își manifeste nemulțumirea și a pornit-o spre Italia, ca să le arate longobarzilor cine e stăpânul. În tabăra sa din Alpii elvețieni, într-o noapte, și-a făcut apariția, furișat, un

menestrel longobard, care i-a promis lui Carol că îi va arăta un drum secret, care îl va scoate în spatele liniilor dușmanilor săi. Iar drept răsplată nu a cerut decât puțin pământ, mai exact până unde poate fi auzit sunetul instrumentului său. Carol a fost de acord, iar menestrelul s-a urcat pe un pisc și a scos un fluier uriaș, în care a început să sufle cât îl țineau puterile. Și astfel s-a inventat buciumul de Alpi.

Carol a ajuns nevătămat în Italia și a asediat capitala longobardă, Pavia, până când locuitorii săi înfomețați au capitulat. Și chiar de a doua zi Carol și-a comandat o carte de vizită cu titulatura de *Rege al Longobardiei*.

Dar mai era mult până să fie pace. La răsărit se agitau avarii, la apus îl sâcâiau sarazinii, pe care a reușit să îi pună pe fugă doar cu ajutorul locuitorilor unui orașel din Pirinei. Drept mulțumire, i-a acordat acelei cetăți independența. Atunci s-a născut Andorra, care și în ziua de azi îl ridică în slăvi pe Carol cel Mare, prin imnul său național. Doar după ce și-a supus cu repeziciune și Bavaria, Carol s-a liniștit puțin și a avut răgazul să se gândească la viitor.

Dar în timpul pauzei de gustare a sosit o nouă știre de la Roma. Papa Leon al III-lea era în mari certuri cu nobilimea cetății romane: veșnicele probleme, sperjur și adulter. Și umbla zvonul că i s-ar fi scos ochii și i s-ar fi tăiat limba.

Prin urmare, sfântul părinte și-a găsit refugiu la Paderborn, unde se afla Carol, căruia nu i-a mai rămas decât să consemneze o minune: papa avea și ochi, și limbă. Categorie, o minune. Și amândoi au petrecut în Westfalia Orientală câteva zile de tihnă, cu bere, chifle și cârnați cu muștar, și au pus la cale un plan secret: Carol avea să îl apere pe Leon de romanii cei nătângi, iar Leon trebuia să îl încoroneze pe Carol împărat al Imperiului Roman. Toată lumea avea de câștigat. Și, în anul 800, de Crăciun, la Aachen, ce să vezi: Imperiul Roman avea un nou împărat, și de acum înainte

se chema și „sfânt”, deoarece era legitimat de Biserică. Astfel, Antichitatea a luat sfârșit și s-a inventat Evul Mediu.

Desigur, motiv de mare sărbătoare: patriarhul Ierusalimului le-a dăruit cheia Sfântului Mormânt și, spre încununarea zilei, califul din Bagdad a trimis prin curier rapid la Aachen un elefant, recepționat cu pompă pe 20 iulie 802, pentru ca, din nefericire, să se înece în Rin, opt ani mai târziu. Califul era, de altfel, Harun al-Rashid – tipul din *1001 de nopți*, care obișnuia să se deghizeze și să se amestece printre supușii săi, făcându-i plăcere să afle ce părere aveau despre el – un soi de self-google al Evului Mediu timpuriu.

Carol, în schimb, începuse să simtă nevoia să își îmbogățească din nou cartea de vizită:

CAROLUS SERENISSIMUS AUGUSTUS A DEO CORONATUS
MAGNUS PACIFICUS IMPERATOR ROMANUM
GUBERNANS IMPERIUM, QUI ET PER MISERICORDIAM
DEI REX FRANCORUM ATQUE LANGOBARDORUM
(CAROL, AUGUST SERENISIM, UNSUL LUI DUMNEZEU
ȘI ÎMPĂRAT DE MARE PACE FĂCĂTOR, DOMNITOR
ASUPRA IMPERIULUI ROMAN, PRIN GRAȚIA LUI DUMNEZEU
ȘI REGE AL FRANCILOR ȘI AL LONGOBARZILOR).

Cum prin cele nouă soții și cei optsprezece copii ai săi își asigurase întru câtva și posteritatea, acum nu-i mai rămânea decât să consolideze imperiul. Și astfel i-a venit o idee splendidă: feudalismul.

Înțelegând bine că de unul singur nu putea controla administrativ un teritoriu atât de întins, Carol a hotărât să le acorde feude unor principii aleși. În schimbul acestor „fiefuri”, premisă a creării ulterioare a statelor naționale, el urma să primească servicii militare. Vasalii, la rândul lor, puteau și ei să acorde feude etc., rezultatul fiind, în cele din

urmă, o diagramă arborescentă, cu domenii din ce în ce mai puțin întinse. La nivelul inferior urma să fie plasat iobagul, iar la cel superior împăratul, care, în calitate de vasal suprem, nu trebuia să răspundă decât înaintea Seniorului său, Dumnezeu.

Suntem gata? Aproape. Poate că ar mai trebui să amintim aici că unii oameni de știință susțin că personajul Carol cel Mare nu ar fi existat niciodată, și nici întreaga perioadă dintre septembrie 614 și august 911, și că la mijloc ar fi doar o enormă minciună a istoriografiei. Într-adevăr, nu există decât o singură efigie a lui Carol cel Mare – în schimb s-au păstrat mii de documente, probabil toate măsluite, inclusiv *Cronica lui Einhard*, care oferă cele mai multe informații despre Carol. Cercetătorii universitari ignoră sau resping în mare măsură teoria conspirației a „Evului Mediu inventat”. Dar să presupunem că teza se verifică: atunci autorul documentului falsificat despre Nimic, cel puțin, a dat dovadă de mult umor.

CRUCIADELE

Cavalerul uşuratic

Cum e posibil să te bagi într-un asemenea rahat, cu cal cu tot? Luna mai, anul 1291, cel din urmă pâlc, în cetatea Acra, din Galileea – şaptesprezece mii dintre cruciaţii Regatului Ierusalim, odinioară atât de mândri, îşi aşteaptă moartea deznădăjduiţi, în zdrenţe şi plini de păduchi. Şi mamelucii se apropie! Două sute douăzeci de mii de foşti sclavi înarmaţi până în dinţi, care au pus stăpânire pe întregul lor teritoriu, iar acum au hotărât să dea foc cetăţilor, rând pe rând, ca să-i alunge şi pe ultimii creştini din „regatul ceresc”.

Mai scapă doar cine poate şi nimeni nu stă pe gânduri! La porţile oraşului, aşteptau la ancoră câteva galere din Genova şi Veneţia – civili, soldaţi, cavaleri, femei şi preoţi se înghesuiau în port, disperaţi să prindă ultimele locuri. Desigur, răniţii, copiii şi bolnavii erau direct aruncaţi în mare. Roger de Flor, casap catalan, s-a îmbogăţit atunci, primind refugiaţi la bordul ambarcaţiunii sale, în schimbul averilor lor, pe care, imediat ce ieşea din rada portului, îi

vărsa în mare, pentru ca să se poată întoarce rapid și să încarce un nou lot de creștini. Nici vorbă de o croazieră pe o „navă de vis”. Acra a capitulat după câteva zile, iar locuitorii ei au fost trași în țeapă, decapitați ori înjunghiați. Regatul latin al Ierusalimului a intrat în istorie, după două sute de ani de existență.

Și totul începuse atât de grozav: papa Urban al II-lea făcuse apel la cruciadă. Mormântul Sfânt din Ierusalim, aflat sub ocupație musulmană, trebuia eliberat. Într-un discurs ținut la 27 noiembrie 1095, el a promis fiecărui cruciat sume importante de bani și acces în paradis. Pentru care nu trebuia decât să-și coasă o cruce pe piept și să-i alunge pe păgâni din Ierusalim. În acest fel, Urban a reușit să-i împingă pe mai toți principii și regii antipatici în Orientul Apropiat și să-și consolideze dominația asupra Europei Centrale și a Italiei. Pentru majoritatea fiilor de principii, care nu aveau norocul să fie prim-născuți – deci moștenitori –, ideea de cruciadă se potrivea perfect cu speranța de a dobândi propriile lor feude și bogățiile aferente. Dar și oamenii de rând puteau câștiga ceva de pe urma războiului sfânt: pelerinajul, în sărăcie, spre izvoarele credinței și mântuirea în lumea de apoi. Iar deviza celor șaptezeci de mii de cruciați era: *Deus lo vult!* – „Voia lui Dumnezeu!” Mai târziu, când musulmanii și creștinii s-au încleștat în luptă, lucrurile sunau cam așa: *Allahu akbar!*, „Dumnezeu e mare!”, alternând cu „Voia lui Dumnezeu!” De-a dreptul pueril.

Încă înainte de pornirea oficială, s-a pus în mișcare „cruciada săracilor”, formată în bună parte din fanteziști, de genul celor ce urmăresc cai verzi pe pereți sau vaci sfinte. Și cum într-o asemenea formulă nu se putea ajunge la un deznodământ favorabil, după ce au trecut de Constantinopol

și au ocupat cetatea Xerigordon, cruciații au fost înconjurați de musulmani și supuși înfometării. Atunci, conducătorul lor, Rainald, a luat hotărârea să se circumcidă și să se convertească la islamism. Majoritatea au fost măcelăriți și pușinii supraviețuitori au reușit să găsească drumul de întoarcere la avanpostul creștin Constantinopol, asupra căruia, însă, se rostogolise între timp următorul val al cruciadei adevărate, formate din cavaleri adevărați.

Nici ei nu s-au descurcat mai bine, dar cel puțin au dat dovadă de originalitate. În timpul asedierii primului oraș musulman, Niceea, cruciații au recurs la o formă specială de război biologic, catapultând în oraș căpățâni de inamici, cadavre aflate în putrefacție și stupi de albine. Și acesta a fost doar începutul, căci până la Ierusalim mai erau încă o mie de kilometri. Iar cele cinci săptămâni planuite inițial s-au transformat în doi ani.

Cruciații au ajuns cu greu în Antiohia, unde s-au trezit într-o situație fără ieșire: nu mai aveau niciun ban. Și nimic de mâncare. Erau vlăguiți de sete și mult mai puțini la număr, deoarece pieriseră pe capete în luptele cu păgânii. Sau fuseseră decimați de meline ori răpuși de marșurile forțate pentru traversarea munților Taurus. Cu ultimele puteri, au reușit totuși să cucerească Antiohia, dar o enormă armată musulmană tocmai se apropia de cetate. Și se afla sub comanda emirului din Mosul, pornit să taie gâtul cruciaților creștini. Ce mai era de făcut? Panica se răspândea cu repeziciune: contele francez Stephan de Blois s-a hotărât să o pormească rapid înapoi, spre Franța (unde a fost aspru muștrat de soția sa, pentru lașitatea de care dăduse dovadă), spionii au fost învârtiți la grătar ca porceii de lapte, iar un ou ajunsese să coste două monede de aur. Era clar: cruciada se afla în impas.

Atunci, unul dintre ei, un țăran cu o reputație îndoielnică, Pierre Barthélemy, a avut o viziune à la Hildegard

von Bingen: în vis i s-a arătat Sfântul Andrei, care i-a dezvăluit că într-o biserică s-ar afla îngropată sfânta lance, cu care fusese împuns Iisus Hristos. Pierre s-a pus pe treabă și a început să sape în biserica Sfântul Petru din centrul Antiohiei și – ce să vezi! – a găsit o lance. Cruciații au fost entuziasmați: un semn, un semn!

Motivați din nou, s-au încumetat să mai înfrunte o dată armata musulmană și au ieșit învingători! Sfânta lance a ajuns în centrul atenției, Pierre Barthélemy a devenit eroul zilei, iar calea spre Ierusalim le era deschisă!

Din păcate, Barthélemy a avut și alte viziuni: spre exemplu, cum că ei, cruciații, ar trebui să-și urmeze calea desculți. Apoi, în repetate rânduri, Sfântul Andrei a luat atitudine politică în vis, dar mereu în favoarea principilor provensali și niciodată a ducilor normanzi. Cu timpul, majoritatea au început să aibă rezerve față de originea divină a lăncii, iar Pierre, profund jignit, le-a cerut, ca ordalie, să treacă prin proba focului. Mai precis, se hotărâse să străbată, înarmat cu lancea, o cărare aflată în flăcări. Dacă va fi să scape nevătămat, Domnul era de partea sa și lancea se dovedea cu adevărat sfântă. Zis și făcut: Pierre Barthélemy s-a avântat prin tăciunii aprinși și a murit chinuit de arsuri. În ciuda semnului rău, Ierusalimul a fost în cele din urmă cucerit – și toți musulmanii din oraș căsăpiți, într-un delir sângeros. Dar papa Urban nu a mai primit niciodată vestea victoriei, deoarece murise cu doar șase zile înainte, la Roma.

Cucerirea Ierusalimului a însemnat și apogeul cruciadelor: de atunci totul a început să meargă în jos. Până la sfârșitul jalnic din 1291, în cetatea Acra. Dar, înainte de toate, cine au fost de fapt actorii principali ai operațiunii „cruciada“?

În primul rând, normandul Bohemund, un bădăran de statură uriașă. Sfătuit odată să creștineze Africa de Nord,

el a ridicat un picior și a tras cu putere un vânt, bodogănind că până și acela e mai înțelept decât sfatul primit. Bohemund ura Bizanțul și îi considera locuitorii, cu straietele lor colorate și pline de grație, o adunătură de poponari.

Apoi provensalul Raimond de Toulouse, conte bogat, cu un ochi lipsă, adversarul lui Bohemund din tabăra proprie. A refuzat să devină rege după cucerirea Ierusalimului, pe motiv că nu vrea să poarte coroană în orașul în care Iisus a purtat cunună de spini. Și astfel a rămas cu mâna goală.

Godefroi de Bouillon a acceptat însă imediat coroana refuzată de Raimond. A inventat titlul de „Protector al Sfântului Mormânt” și, prin acest subterfugiu, *de facto*, a devenit primul rege al Regatului Ierusalim.

Dar situația nu era prea fericită, în primă instanță, pentru fratele lui Godefroi, Balduin. În timpul marșului forțat peste munții Taurus, soția sa a murit și, odată cu ea, și speranța lui Balduin că va moșteni averea socrului său. De atunci, noul lui plan de carieră arăta cam așa: să se stabilească undeva, în regiune, ca domn independent, la Edessa, spre exemplu. Iar principele Edessei a binevoit să-l adopte pe Balduin și l-a desemnat urmașul său. Din întâmplare, principele a fost asasinat, după doar patru săptămâni, și tot atunci a murit pe neașteptate și Godefroi, fratele lui Balduin, care s-a trezit deodată și rege al Ierusalimului! Grozav!

Urmează Tancred de Taranto, nepotul lui Bohemund. În timp ce Ierusalimul se afla sub asediu, Tancred s-a stricat la stomac – din fericire! De ce din fericire? Pentru că guvernatorul egiptean al Ierusalimului ordonase să fie tăiați toți copacii din împrejurimi, astfel încât atacatorii să nu își poată construi mașini de asediu, iar când Tancred s-a retras într-o peșteră, chinuit de pântecăraie, a dat peste patru sute de copaci, gata tăiați – material din belșug pentru dispozitivele de care aveau nevoie. Perfect!

Trebuie să remarcăm însă că interesele individuale ale cruciaților erau greu de împăcat cu o cauză creștină comună. Și nu este de mirare că principii se războiau, între ei, mai mult decât cu musulmanii. Dar, spre norocul lor, și la păgâni se întâmpla la fel. Într-o vreme, cruciații chiar au uitat de scopul lor propriu-zis, mai exact de Ierusalim, fiind mult mai atrași de orașele-port, unde înflorea comerțul de pe urma căruia se puteau lesne îmbogăți. Ceea ce a folosit în primul rând Ciprului, Genovei și Veneției, dar despre asta mai târziu.

Dar anii au trecut. După Balduin I au urmat Balduin al II-lea, apoi, la un moment dat, Balduin al III-lea, Balduin al IV-lea și Balduin al V-lea. Și semnele nu erau foarte bune: Edessa a căzut din nou în mâinile musulmanilor, prilej cât se poate de favorabil pentru o a doua cruciadă, care însă s-a împotmolit jalnic în nisipul din fața porților Damascului.

După ce Ierusalimul a fost recucerit de sultanul Saladin, s-a mai simțit nevoia de încă o cruciadă, a treia, care a sfârșit și mai lamentabil: împăratul Frederic Barbarossa s-a înecat pe drum, în timp ce făcea baie (→ Nibelungii). Atunci, jumătate din armata lui a făcut cale-ntoarsă, cei care nu își rezervaseră clasa I, iar cealaltă jumătate a reușit să ajungă până la Acra.

Richard Inimă-de-Leu, care a reușit să recucerească mai multe teritorii din Regatul Ierusalimului, le-a oferit cruciaților o amânare a deznodământului. Dar a făcut prostia să intre în conflict cu ducele austriac Leopold. Ofensat, Leopold s-a întors acasă, aducând cu sine drapelul Austriei din zilele noastre: tunica sa albă era atât de înroșită de sângele dușmanilor, încât, când și-a scos centura, pe ea a rămas o dungă albă, la mijloc – roșu-alb-roșu! Bingo! Până la urmă, Leopold și-a luat revanșa asupra lui Richard, care, pe drumul său de întoarcere în Anglia, tot trebuia să treacă prin

Austria. Și atunci Leopold a pus să fie arestat, și l-a eliberat doar peste câțiva ani, în schimbul unei răscumpărări de șase mii de găleți de argint, cu care, de altfel, Poldi a construit Wiener Neustadt.

Câtă vreme Richard a rămas prizonier, fratele său Ioan a urcat pe tronul Angliei și, împreună cu șeriful din Nottingham, a exploatat nemilos poporul – un bun prilej pentru ca Robin Hood să-și pună pe cap o tichie nostimă și să joace rolul lui Robin Hood.

Cruciadele au continuat și au ajuns tot mai departe – cruciada a patra pierzându-și total direcția: din neatenție (sau din lăcomie), în loc de Ierusalim, a fost cucerit și prădat Bizanțul, desigur, bogat, dar de prea multă vreme creștin. Germanii cei lacomi și-au adjudecat aurul, în vreme ce venețienii, cu înclinații estetice, și-au ales cele mai frumoase opere de artă, pe care le-au dus la Veneția, unde au împodobit Palatul Dogilor. Prădarea Constantinopolului stă, de altfel, la baza relației atât de delicate, chiar și în zilele noastre, dintre Biserica Creștină Ortodoxă și cea Catolică.

Cruciada a cincea. Papei îi era din ce în ce mai greu să facă recrutări. Și asta din cauză că, între timp, Europa trebuia să lupte împotriva unor dușmani interni, mai exact împotriva catarilor. Roma i-a declarat eretici și, ținând seama de disconfortul pe care i-l provocau papei, le-a promis tuturor celor dispuși să îi decimeze aceleași privilegii pe lumea de apoi pe care le promitea și cruciaților. Prin urmare, de ce m-aș lăsa eu spintecat de un purtător de turban tocmai în Antiohia cea prăfoasă și fierbinte, când aș putea foarte bine, pentru aceeași răsplată, să răpun chiar aici câțiva catari inofensivi?

Dar tot s-au mai găsit câțiva perseverenți, printre care și Francisc de Assisi, care au ajuns până la sultan, și a fost cât pe ce să se petreacă un eveniment senzațional: sultanul al-Kamil s-a arătat dispus să negocieze și chiar intenționa

să le înapoieze totul cruciaților. Dar iarăși n-a f cardinalul Pelagius a refuzat categoric să trateze c... și a ordonat armatei sale să își continue drumul, dar s-a împotmolit cu toții într-o mlaștină, unde au fost nimiciți de trupele musulmane.

Și acum? Și acum apare Mr. Cool în persoană: Frederic al II-lea Hohenstaufen, nepotul lui Frederic Barbarossa cel înecat! Frederic era supranumit *stupor mundi*, „mirarea lumii”. A scris o carte despre creșterea șoimilor, foarte bună și în zilele noastre, și a descoperit calculul cu cifra zero. Și în timpul cruciadei s-a descurcat mult mai bine decât predecesorii săi. A acostat la Acra, s-a îmbrăcat în haine orientale fastuoase și s-a înconjurat de o gardă musulmană. O nebunie! Sultanul era oricum gata să stea de vorbă cu el, iar Frederic avea să se încoroneze rege al Ierusalimului!

Dar Frederic nu a putut să stea prea multă vreme liniștit, iar guvernatorii săi – de la sine înțelese – au stricat toată povestea, în așa fel încât, chiar dacă întotdeauna a existat un rege de formă, suveranitatea le revenea tot egiptenilor. Din acest motiv există astăzi nu mai puțin de cinci moștenitori potențiali ai titlului de „Rege al Ierusalimului”, printre care regele Juan Carlos al Spaniei și Karl von Habsburg, nepotul ultimului împărat austriac (→ Primul Război Mondial). După abdicarea lui → Carol al V-lea în 1556 și împărțirea imperiului său în Austria și Spania, drepturile la moștenire, de altfel mai degrabă teoretice, nu au fost încă pe deplin lămurite.

Cruciada a șasea a fost condusă de Ludovic cel Sfânt – un om cât se poate de credincios: pentru că Iisus Hristos a fost răstignit pe cruce într-o zi de vineri, nu râdea niciodată vinerea. Cruciada a șasea nici nu și-a mai propus să o pornească spre Ierusalim, ci direct spre Cairo, unde se găseau adevărații conducători ai Ierusalimului. Dar și Ludovic s-a împotmolit în delta Nilului și a fost luat prizonier de

mamelucii sultanului. Însă mamelucii, foști sclavi și parveniți, s-au revoltat în același an împotriva stăpânilor lor și au preluat puterea în Egipt.

Cruciada a șaptea. Ludovic cel Sfânt a mai încercat o dată să cucerească Egiptul, de data asta dinspre Tunisia. Dar s-a îmbolnăvit de dizenterie la Cartagina și i-a predat ștafeta lui Carol de Anjou. Apoi, epuizat, s-a stins. Flota lui Carol a fost surprinsă de furtună și scufundată. Astfel s-a deschis calea mamelucilor, care nu au stat deloc pe gânduri și au început să cucerească la rând cetate după cetate, până au ajuns înaintea Acrei. Cu distrugerea ultimului bastion al cruciaților a început povestea noastră – și tot așa se încheie.

Și, până la urmă, cine a câștigat? Răspuns simplu: Genova și Veneția. S-au îmbogățit de pe urma vaselor și a comerțului practicat pe mare. În afară de ele, a mai câștigat însă și cultura europeană.

Nivelul de cunoaștere din Evul Mediu s-a bucurat de o mare deschidere odată cu schimbul cultural stabilit între Europa și Arabia. Iar Renașterea și umanismul se iviseră deja la orizont. Familiile de negustori europeni (spre exemplu, Medici sau Fugger → Reforma) au început să se consolideze, după ce învățaseră, de la arabi, despre credit și bănci. Și marea poezie epică europeană, la rândul ei, a immortalizat desăvârșit faptele de vitejie ale cavalerilor.

Minunat, în ceea ce privește poezia, este că ea poate oferi doar fața frumoasă a lumii care a creat-o. Cavalerului Blablahad îi mirosea gura îngrozitor, prea bine, iar prințesa Krinolin, la rândul său, colcăia de păduchi, perfect, însă niciodată nu vom afla asta din epopeile cavалerești. Doar cine cunoaște istoria cruciaților poate să își imagineze totul cât mai aproape de adevăr.

TEMPLIERII

Piatră, hârtie, foarfecă într-o societate secretă

Suferiți cumva de paraskevidekatriafobie? Paraske... cum, vă rog? Paraskevidekatriafofici sunt cei care se tem de „vineri, 13” – iar următorul capitol este absolut neindicat în cazul lor; coborâți acum, dacă nu vă simțiți în stare! Sunteți pregătiți? OK, pornim!

Templierii au fost înfrânți de trupele lui Saladin într-o zi de vineri, 13. Toți templierii au fost arestați vineri, 13 octombrie 1307, iar → Fidel Castro a devenit prim-ministru al Cubei vineri, 13 februarie 1959. Cum? Ce-are a face Fidel Castro cu templierii? Nimic – dar în istorie se constată mereu că toate evenimentele au legătură între ele. Oricum, veți constata și singuri, cât de curând, că templierii sunt vinovați de TOATE, adică inclusiv de revoluția cubaneză. Să o luăm de la capăt.

Întemeierea unui ordin de cavaleresc în anul 1118 a fost o idee de mare succes: dacă tot se purtau războaie cu musulmanii în numele Domnului, de ce nu s-ar pune totul laolaltă, adică și Domnul, și războiul? Până atunci, puteai fi ori

călugăr, ori cavaler. De atunci, însă, călugării au avut un cuvânt greu de spus, cu spada, în bătălia pentru Ierusalim. Balduin al II-lea le-a dăruit cavalerilor o parte din fostul Templu al lui Solomon, de unde și numele ordinului: „Cavalerii săraci ai lui Hristos și ai Templului lui Solomon”, pe scurt: templierii. Drapelul lor alb-negru era capabil să stârnească panica: albul simboliza aripa călugărească, pașnică, iar negrul pe cea războinică. Iar ei erau înveșmântați ca în filmele din ziua de azi, cu mantie albă brodată cu o cruce roșie, iar pe sigiliul lor apărea un cal pe care stăteau călare, spate în spate, doi cavaleri.

Templierii nu se bucurau de educația obișnuită primită într-o mănăstire și nici nu erau teologi subtili – în schimb s-au dovedit cu adevărat neînfricați: în cruciada a șasea (→ Cruciadele), în luptele împotriva mamelucilor, Marele Maestru al ordinului, Guillaume de Sonnac, a fost străpuns de o săgeată prin ochi, până în creier. Deși grav rănit, a reușit totuși să mai încalece și să se avânte din nou în luptă, dar o altă săgeată a unui alt războinic mameluc l-a nimerit și în celălalt ochi. Și abia atunci s-a prăbușit, fără viață. Unul dintre succesorii săi, Guillaume de Beaujeu, a participat la apărarea Acrei, în 1291. În toiul bătăliei, când el a lăsat sabia din mână și s-a retras puțin din prima linie, camarazii lui de arme l-au privit cu reproș. Dar Guillaume le-a explicat totul, pe un ton grav: „Nu, nu vreau să fug. Doar sunt mort!” Apoi și-a ridicat brațul, le-a arătat rana și s-a prăbușit.

Templierii nu au dat dovadă numai de vitejie, ci și de multă pricepere când era vorba despre Orient și de „protecția pelerinilor”. Spre deosebire de trupele venite din Europa în Țara Sfântă, ei cunoșteau bine atât regiunea, cât și pe localnici. Iar cu ideea de „protecție a pelerinilor” au devenit bogați, chiar putred de bogați: ordinul putea să păstreze toată prada de război și, mai mult, nu plătea nici dări, având

dreptul să și încaseze anumite taxe. Astfel a apărut un stat în stat, cu așezăminte mănăstirești în toată Europa: la Tomar, în Portugalia, se mai poate admira și astăzi o cetate impresionantă a templierilor, iar la Berlin-Tempelhof mai există doar câteva relicve.

„Protecția pelerinilor” schița o idee grandioasă: o scrisoare de credit – un business plan subtilizat de la dușmanul musulman. Pelerinul trebuia să își depună averea la comandamentul ordinului templierilor din țara sa și în schimb primea o chitanță pe baza căreia își putea recupera banii la Ierusalim, fiind astfel ferit de bandiți pe drum, dar și capabil să-și cumpere o chiftea, când avea să ajungă la destinație! Însă nu puțini pelerini o sfârșeau rapid în lunga lor călătorie, când primejdiile pândeau la tot pasul: atacuri mișelești, apă infestată, fructe nespălate, femei ușoare și de nerefuzat. Și, odată ce mureau, banii rămâneau la templieri. O aplicație cât se poate de fericită a principiului *shareholder value*!

După ce Ierusalimul a revenit sub dominație musulmană, în 1244, locuitorilor creștini li s-a interzis să mai poarte arme. Iar templierii au fost, prin urmare, obligați să se limiteze la operațiunile financiare cu pelerinii. Altfel, nu prea mai puteau decât să ardă gazul: să își numere banii, să fumeze narghilea, să bea cafea dreasă cu nucșoară și să joace șah sau table cu musulmanii a căror limbă o învățaseră între timp. Dar înfrățirea a mers și mai departe: în perioada târzie a cruciadelor, cavalerii s-au angajat prin contract să anunțe sultanului fiecare cruciadă, cu două luni înainte să se pornească. Și nu a fost de mirare când, la un moment dat, au început să fie priviți cu suspiciune de regele Filip al IV-lea „cel Frumos” (a nu se confunda cu Filip cel Frumos al Spaniei → Primul ocol al Pământului...), mai ales că sărmanii cavaleri ai lui Hristos erau mai bogați decât monarhul.

Pe cel ce nu îl poți învinge trebuie să-l iei în brațe. Astfel regele s-a hotărât să devină și el templier – dar ordinul l-a respins, iar Filip cel Frumos s-a transformat rapid în Filip Arțăgosul și a dat ordin ca templierii să fie decimați. Simplu, pe blazonul lor puteau fi văzuți doi cavaleri pe un singur cal, așa că suveranul nu mai avea nevoie de nicio lămurire – templierii erau gay! Apoi le-a mai reproșat și că s-ar închina unui idol numai al lor, și că ar desconsidera crucifixul, și că s-ar pupa în fund unul pe celălalt – practici care puteau face parte foarte bine din riturile de inițiere și probele de curaj ale oricărui ordin de luptători din Evul Mediu.

Prin urmare, păstrătorul sigiliului regal, Guillaume de Nogaret, a plătit un supus de-al său să depună mărturie și l-a informat pe papă despre senzaționalele dezvăluiri ale acestuia și, la 14 septembrie 1307, a trimis către toate oficiile de poliție o scrisoare, cu indicația pe plic să fie deschisă abia la 13 octombrie 1307 și să se procedeze potrivit conținutului ei. Așa s-a reușit ca acțiunea să înceapă în același timp peste tot, pentru ca templierii să nu se poate avertiza între ei. Și, într-adevăr, au fost luați ca din oală și arestați până la ultimul. Apoi, sub tortură, mulți au recunoscut acuzațiile ce le erau aduse. Și astfel ordinul a fost dizolvat. Între timp, papa a încercat totuși să facă un demers, e drept ezitant, pentru salvarea lor, și cu toții au început să spere că vor scăpa cu pedepse ceva mai ușoare, iar unii chiar și-au retras mărturia făcută sub constrângere. Mare greșeală: au fost considerați *relapsi*, adică recidiviști. Cincizeci și patru de cavaleri au fost condamnați la moarte și arși pe rug, iar Marele Maestru Jacques de Molay a fost osândit la închisoare pe viață, la Paris. Aflat pe banca acuzaților și revoltat din cauza unei sentințe atât de aspre, a hotărât să își retragă și el mărturia depusă. Și atunci a fost condamnat la moarte. În aceeași seară, pe insula din dreptul catedralei Notre-Dame

i s-a și pregătit rugul, iar când Marele Maestru Jacques a fost cuprins de flăcări a mai apucat să le strige celor trei – papei, regelui și lui Guillaume de Nogaret – că și ei vor fi sortiți pieirii, cât de curând. Era în ziua de 18 martie 1314. Și, într-adevăr, Nogaret a murit la 11 aprilie, papa la 20 aprilie, iar Filip cel Frumos la 29 noiembrie 1314.

Mândrul ordin al cavalerilor templieri a devenit istorie. Sau poate că nu? Se spune că, la aproape cinci sute de ani după lichidarea organizației, și anume în 1793, la execuția regelui francez Ludovic al XVI-lea (→ Revoluția Franceză) un templier necunoscut s-ar fi năpustit pe eșafod și ar fi strigat: „Jacques de Molay, ai fost în sfârșit răzbunat!” De unde să fi apărut el, așa, fără de veste?

Acum intră în scenă teoreticienii conspirației cu o idee creată, pentru care nu există nicio dovadă – iar cine a citit *Codul lui da Vinci* va putea afla de unde s-a inspirat Dan Brown: se spune că în seara dinaintea loviturii lui Nogaret, din cartierul parizian Temple ar fi pornit spre Scoția un car plin cu fân, tras de doi boi. Se mai spune că în car s-ar fi aflat, pe lângă imensul tezaur al templierilor, și Sfântul Graal, adică potirul în care Iosif din Arimateea ar fi strâns sângele lui Iisus Hristos, obiect în căutarea căruia se află toți eroii, de la Parsifal (→ Richard Wagner) până la Nicolas Cage în *Ultimul templier*.

Ordinul și-ar fi continuat apoi existența *undercover* în Scoția, de unde ar fi țesut o rețea secretă mondială. Fostii templieri și-ar fi găsit refugiu în organizații de meșteșugari și ar fi întemeiat lojile francmasonice – prin urmare ordinul ar exista și în zilele noastre, condus de un lanț neîntrerupt de mari maestri. Și tot până în zilele noastre lumea ar fi guvernată în secret de treizeci și șase ori treizeci și șase (adică 1 296) de templieri (unul dintre ei fiind eventual președintele

american Harry S. Truman, mai multe în → Ora zero). Cheia întregii afaceri – această lojă a templierilor fiind desigur supersecretă: cine pretinde, plin de aroganță, că ar fi templier nu poate fi decât un mincinos. Iar cine susține că nu este templier ar putea fi chiar Marele Maestru, în carne și oase. Dar cum prea bine se știe, tăgăduind nu poți decât să trezești bănuieli, adică Marele Maestru s-ar putea eschiva susținând că e templier, pentru ca toată lumea să își imagineze că se laudă, și în realitate el ar fi... ș.a.m.d. E ca și cum te-ai strădui să ghicești strategia adversarului la jocul de piatră-hârtie-foarfecă: fără speranță.

Vă propunem un test: faceți, ca din întâmplare, afirmația că templierii sunt vinovați de revoluția cubaneză – iar dacă unul dintre interlocutori va spune: „Ce mai gogomănie!” – atunci, mare atenție! Studiați-l bine, ridică un mare semn de întrebare!

NIBELUNGII

Kriemhilda și Depp cel lasciv

Așa, fără prea multă discuție, comoara se află aici, puteți să vă serviți, nu-i de scormonit prea mult: 49°45'56.19"N și 8°25'16.37"E. Nu-i nevoie nici să căutați pe Google, vă dau toate informațiile: comoara stă ascunsă într-o mică pădure, într-un braț secat al Rinului, cam la cincisprezece kilometri nord de Worms, între DN B 9 și malul fluviului, în apropierea localității Steinwörth. Vă mulțumesc, cu plăcere. Înainte să ridicați comoara (atenție, sunt mai multe camioane de aur și giuvaiere!), nu uitați să obțineți permisul de excavări și să clarificați statutul de proprietate cu Direcția de Arheologie a landului, la Mainz, și apoi să trimiteți cele cincisprezece procente uzuale Editurii Rowohlt, care are numărul meu de cont. Ca proprietar al comorii, veți deveni de altfel automat și rege al Nibelungilor – dar, vă previn, comoara încă nu a făcut pe nimeni fericit, iar stăpânului ei îi este sortit să moară tânăr. Prefer să o spun de la bun început, ca să nu existe plângeri mai târziu.

Sau poate că în loc să căutați comori ați prefera să aflați ceva despre *Cântecul Nibelungilor*? Care ne poartă într-o lume a asasinatului, a răzbunării, a geloziei și a aroganței, a pretențiilor nejustificate și a setei de sânge, adică direct în viața noastră de zi cu zi, în familie sau la birou.

Iată povestea: la Curtea burgunzilor de la Worms trăiau regele Gunther (Colin Firth) împreună cu fratele său Gernot (Ethan Hawke), Giselher (Orlando Bloom) și preafrumoasa lui soră, Kriemhilda. Kriemhilda a fost cel mai greu de distribuit, în partea I poate Keira Knightley, în partea a II-a mai degrabă Angelina Jolie. Personajul negativ debutează ca vasal – sinistrul Hagen von Tronje (Ralph Fiennes).

Kriemhilda trebuia să se căsătorească și, într-adevăr, avea și un pretendent, renumitul erou Siegfried (Brad Pitt), care în episodul-pilot a omorât un balaur, s-a îmbăiat pe loc în sângele fiarei, devenind astfel invulnerabil – cu excepția unei zone infime, aflate pe umăr, unde i se lipise o frunză de tei. Apoi, a readus la viață poporul de pitici al Nibelungilor, a devenit regele lor și, pe deasupra, a intrat și în posesia unei mantii fermecate deosebit de utile, a sabiei Balmung și a acestei neprețuite comori care, nu peste mult timp, va fi a dumneavoastră.

Regele Gunther, un Depp lasciv, s-a îndrăgostit de vedeta sportului islandez Brunhilda (Charlize Theron), care însă era foarte interesată de Siegfried (n-ar fi bine să vă întoarceți în sala de fitness? Cine știe când vă iese în cale un balaur sau poate chiar Charlize Theron!).

Ca să scape de Gunther, i-a explicat că ea se va căsători doar cu acela care va fi capabil să o învingă în luptă dreaptă, sportivă. Gunther, mai degrabă gândac de canapea, l-a rugat pe Siegfried să-i vină în ajutor, cu mantia sa fermecată, promițându-i, în schimb, mâna surorii sale,

Kriemhilda. Siegfried i-a acceptat propunerea și a reușit să o înfrângă pe Brunhilda la câteva discipline atletice, aruncarea suliței, aruncarea greutății și săritura în lungime, învăluit în mantia sa care îl făcea invizibil, în vreme ce Gunther doar mima mișcările. Poate că sună cam straniu, dar trebuie să-i dăm crezare, altfel povestea nu poate continua.

Pentru început, totul a funcționat. Dar, în noaptea nunții, Brunhilda l-a legat fedeleș cu cingătoarea pe Gunther cel neputincios și l-a atârnat în cuier. Și, din nou a fost nevoie de Siegfried și de mantia sa fermecată, care în următoarea noapte i s-a substituit lui Gunther și a dezvirginat-o pe Brunhilda. Apoi i-a luat și cingătoarea, și inelul. Brunhilda și-a pierdut pe loc toate puterile supranaturale și s-a transformat într-o femeie ca oricare alta. Iar Siegfried i-a dăruit inelul și cingătoarea Kriemhildei sale – o idee mai nefericită nici că se putea.

Brunhilda avea o relație foarte proastă cu Kriemhilda, pe care o considera soție de vasal (ceea ce Siegfried acceptase să fie, pentru a nu îi strica jocul lui Gunther), obligând-o să intre în biserică doar în urma sa. Dar într-o bună zi Kriemhilda nu a mai putut să se abțină și i-a aruncat în față Brunhildei toată povestea mantiei fermecate, arătându-i apoi, ca dovadă, și inelul, și cingătoarea. Cumplit!

Perfect! Război între femei. Ca bărbat, întotdeauna e convenabil să te ții departe, după cum se știe. Dar se știe de-abia din *Cântecul Nibelungilor*, ca dovadă că din istorie ai cu adevărat ce învăța! Ceea ce cu siguranță cere timp, iar burgunzii încă nu ajunseseră să știe asta, și i-a costat enorm.

Brunhilda a cerut răzbunare: Siegfried trebuia să moară. Iar Hagen, un sumbru vasal, s-a arătat dispus să-i facă reginei sale acest serviciu. Folosindu-se de un pretext (pretinsa campanie împotriva Danemarcei), el i-a dezvăluit Kriemhildei secretul cu frunza de tei, pretinzând că vrea

să îl protejeze pe Siegfried. Recunoscătoare, Kriemhilda i-a promis lui Hagen că va marca locul cu o cruce brodată. Vaaaii! Prostia nu cunoaște margini? De aceea s-a și întâmplat ceea ce trebuia să se întâmple.

Războiul nu a mai avut loc, iar regele a lansat în schimb o invitație la vânătoare. Și când Siegfried s-a aplecat să bea apă dintr-un izvor, în pădure, Hagen a profitat de moment și l-a străpuns cu sulița exact în locul brodat de Kriemhilda. Și a murit pe loc.

Kriemhilda a jurat că îl va răzbuna. Și a tocmnit mai mulți mercenari – cu bani din comoara Nibelungilor, pe care Siegfried i-o dăruise în ziua de după (sex pe aur!) – care au început să umble amenințător pe la Curte. Dar Hagen i-a privit plin de neîncredere, a înhățat comoara și a dispărut cu ea spre miazănoapte, pe B 9, unde a îngropat-o pe toată până la ivirea zorilor.

Sfârșitul părții I. Pauză, popcorn, pipi.

Partea a II-a, după treisprezece ani. Regele hunilor, Attila-Etzel (Keanu Reeves) i-a cerut mâna Kriemhildei. Kriemhilda, care suferea de multă vreme la Curtea burgunzilor, s-a căsătorit cu Atilla (→ Migrațiunea popoarelor), s-a mutat în castelul lui, i-a dăruit un fiu și, după alți șapte ani, și-a invitat rudele să o viziteze. Și cu toți au fost suficient de naivi ca să-și imagine că povestea de demult putea fi uitată. Numai Hagen a simțit că ceva nu era în regulă și nu își dorea câtuși de puțin să plece la drum, dar, cum le era credincios suveranilor săi, a acceptat să îi însoțească, alături de bătrânul maestru armurier Hildebrand (Harvey Keitel). În timp ce traversau Dunărea, două sirene i-au prezis lui Hagen că în cel mai scurt timp vor pieri cu toții, și doar capelanul va supraviețui. Sfinte Doamne! Hagen le-a râs în față sirenelor și, ca să le demonstreze că nu aveau

dreptate, l-a aruncat peste bord pe capelan, care nu ştia să înoate, şi l-a împins cu o vâslă sub apă. Dar, în scurt timp, Hagen avea să constate, îngrozit, că aerul de sub sutana capelanului îl ţinuse pe acesta la suprafaţă, şi omul reuşise să ajungă la mal nevătămat, pentru a se întoarce la Worms. Ce nod în gât!

Burgunzii au fost primiţi cu răceală la Curtea lui Attila şi încă din prima noapte Kriemhilda a trimis câţiva războinici huni să-l ucidă pe Hagen. Dar hunii s-au lasat intimidaţi şi Kriemhilda a fost nevoită să îl activeze pe fratele lui Attila, care purta numele, oarecum nefericit, de Blödelin¹ (Steve Buscemi). Cu o mie de oameni, Blödelin i-a atacat pe pajii burgunzi şi i-a omorât, fiind şi el ucis, la rândul său. Iar Hagen a simţit nevoia să se răzbune şi i-a tăiat capul fiului cel mic al Kriemhildei, Ortlieb, în timpul unui ospăţ. Din acel moment, s-a dezlănţuit măcelul. Burgunzii i-au înecat pe huni într-o baie de sânge, Kriemhilda, Attila şi Dietrich von Bern (→ Migraţiunea popoarelor) au reuşit să fugă, iar burgunzii au fost închişi în sala de mese. Apoi Kriemhilda a incendiat totul şi, cuprinşi de dogoare şi de sete, Hagen, Gunther & Co. au băut sângele celor căzuţi în luptă.

A doua zi, deznodământul: Hagen a refuzat cu tărie să dezvăluie ascunzătoarea comorii Nibelungilor, atât timp cât se afla în slujba regelui Nibelungilor, însă Kriemhilda l-a eliberat de această îndatorire: a pus să-i fie decapitat fratele, fără multă vorbă, după care s-a năpustit în cortul lui Hagen, ţinând în mână căpăţâna nefericitului. Nici asta nu l-a convins pe Hagen să cedeze: a muştrat-o în faţă pe „diavoliţa” Kriemhilda care, turbată, i-a retezat cu mâna ei capul ucigaşului soţului şi fiului ei; apoi, bătrânul maestru armurier

---

¹ În lb. germ., *blöd* înseamnă „prost”, „stupid” (n. tr.).

Hildebrand i-a luat viața furiei Kriemhilda, la rândul său. Abia dacă au mai rămas suficienți pentru bocit. *End of story.*

Puuh, ce poveste colosală, valuri peste valuri de sânge... nu-i de mirare că, în sezonul 1204–1205, *Cântecul Nibelungilor*, consemnat de un autor necunoscut, a avut un succes enorm. Trebuie să ținem seama că și cavalerismul se afla în impas. *Cântecul Nibelungilor* lua perfect pulsul acelor vremuri:

→ Cruciadele, gândite ca demonstrație strălucită a ideii de cavalerism, luaseră de mult o întorsătură nefericită. Mulți războinici, ca să se descurce, au recurs la varianta de cavaleri-tâlhari, în 1190 împăratul Frederic Barbarossa a murit lamentabil în Turcia, la circa două sute optzeci de kilometri est de Antalya. Trupul său a fost pus în oțet. Pe scurt, idealul cavalerului nobil a suferit stricăciuni grave. Oamenii de știință presupun chiar că bardul *Cântecului Nibelungilor* a participat la respectiva cruciadă. *Cântecul Nibelungilor* a venit la momentul potrivit, ca un cântec de lebadă și de apoteoză a vechii splendori cavalierești. Așa cum începuse a și continuat, în următorii șapte sute de ani: *Cântecul Nibelungilor* a fost și a rămas un monopol ideologic. → Frederic al II-lea, care oricum nu prețuia limba germană și prefera să vorbească pe franțuzește, considera, în 1784, că „hârtoaga aia nu valorează nici două parale”.

Apoi, în secolul al XIX-lea, parte a *Cântecului Nibelungilor* i-a servit lui → Richard Wagner ca inspirație pentru tetralogia sa, *Inelul Nibelungilor*, care a reprezentat și semnalul de start al monopolizării germanice, al desfășurării anuale a protipendadei de la Bayreuth, dar și al căii ferate cu cremalieră de pe Drachenfels¹, căci acolo a omorât Siegfried

---

¹ Stânca Dracului (n. tr.).

balaurul: la Königswinter, niciun pas înainte sau după, exact acolo.

În 1909, cancelarul von Bülow (altfel rudă îndepărtată a lui Lorient), subliniind „loialitatea nibelungă” a Imperiului German față de Austro-Ungaria, a impus un concept dezastruos. După Primul Război Mondial, generalul-feldmareșal Paul von Hindenburg a comparat înfrângerea Germaniei cu asasinarea lui Siegfried de trădătorul Hagen, întemeind astfel legenda atacului mișelesc, pe la spate (→ Primul Război Mondial), potrivit căreia Germania a rămas „neînvinsă pe front” și împinsă spre înfrângere doar de trădarea politică internă. În fine, Hermann Göring (→ Al Doilea Război Mondial) a pervertit definitiv conceptul de loialitate nibelungă în vremea național-socialismului, comparând, la 3 februarie 1943, lupta soldaților în cazanul de la Stalingrad cu lupta Nibelungilor în sala de festivități, în mijlocul flăcărilor. Neclintire într-o situație fără ieșire, mulțumesc frumos!

Ah, vă sunt dator cu încă o lămurire, și anume de ce trebuie să se afle comoara tocmai în apropiere de Steinwörth. Cât se poate de simplu: *Hagen sancte den hort ze loche in den rhein*, adică a scufundat tezaurul nu într-o groapă din Rin, cum se traduce de obicei – ci *lângă* Loch, pe Rin. Pe acele coordonate se găsea odinioară, înainte de secare, o localitate cu numele de Loch – de unde, într-o noapte, poți să ajungi și să te întorci la Worms cu o căruță trasă de cai. Alte întrebări? Atunci, gata, porniți, aurul vă așteaptă! Să mai spună cineva că studiul mediogermanei de sus e o îndeletnicire de pe urma căreia rămâi flămând!

MARCO POLO

43A dulce-acrișor și o supă want-tan, la început!

Uneori se întâmplă ca succesul personal să te ducă până în pragul dispariției: spre exemplu, când cauți pe Google „Marco Polo”, găsești mai întâi o marcă de modă, apoi un ghid de călătorii, o navă de croazieră, o sondă spațială, aeroportul din Veneția și, la urmă, o oaie rasa Marco Polo. Pe deasupra, Marco Polo apare în tot soiul de alte contexte neonorabile, cum ar fi pe firmele unui șir nesfârșit de gelaterii și pizzerii. În orice caz, merită să privim totuși lucrurile mai de-aproape – a fost Marco Polo „cel mai mare călător al tuturor timpurilor” (cum spune despre el Alexander von Humboldt) sau cel mai mare impostor al tuturor timpurilor, care și-a imaginat, de la cap la coadă, călătoria în China? Așa se întâmplă mereu: oricum am privi, rămâne un caz ieșit din comun.

Dar să începem cu începutul: familia Polo făcea parte din clasa mijlocie a negustorilor venețieni, branșa comerț cu pietre prețioase. Veneția s-a îmbogățit peste măsură, grație

poziției sale de important punct de tranzit spre Ierusalim, în timpul → Cruciadelor. În 1244, după ce Orașul Sfânt a căzut în mâinile arabilor, comerțul venețian s-a reorientat spre est, mai ales având în vedere că și Constantinopolul (Istanbulul de astăzi) și o parte din Crimeea erau colonii ale Veneției, după 1204.

Tatăl lui Marco, Niccolo, și unchiul său, Maffeo, și-au făcut bagajele și au plecat să vândă pietre prețioase pe cursul inferior al Volgăi. Asta se întâmpla în anul 1260; Marco avea doar șase ani și a rămas acasă să arunce pietre în lagună. Călătoria celor doi frați Polo a fost dificilă și nu lipsită de primejdii. În secolul al XIII-lea, zone întinse ale Asiei erau stăpânite de mongoli – popor de călăreți nomazi, a căror căpetenie, Gînghis-Han, era un tip nemaipomenit: a procreat șapte copii într-o singură noapte și și-a bătut joc de toți dușmanii săi. Unul din acești urmași a întemeiat o armată de temut: Hoarda de Aur. Nimic nu-i stătea în cale Hoardei sale. Dar știau și să fie amabili, și atunci făceau comerț – cu cei doi Polo, printre alții. Din păcate, relațiile dintre bărbații Hoardei de Aur nu erau întotdeauna perfecte: așa se face că, pe lângă cea Galbenă, apar și o Hoardă Albastră și o alta Albă și – din cauza hărțuielilor dintre diferitele lor grupări, frații Polo s-au pomenit cu drumul de întoarcere închis. În această criză, Niccolo și Maffeo s-au alăturat unei delegații persane, s-au abătut spre est, în direcția Buhara, și au ajuns în cele din urmă la Kambaluk (Beijingul de astăzi), unde l-au întâlnit pe marele han Kubilai, în 1266.

Kubilai s-a arătat entuziasmat de oaspeții săi exotici, i-a tratat regește și i-a lăsat să-i povestească istoriile palpitante din Biblie. Le-a solicitat străinilor să-i trimită o sută de misionari, care să predice Evanghelia poporului său; i-a mai rugat să-i aducă ulei sfânt din Mormântul lui Iisus de la Ierusalim și, la despărțire, le-a făcut cadou fraților trei tăblițe

din aur curat. La sosirea lor în Veneția, după nouă ani, au găsit în locul micuțului Marco un derbedeu de cincisprezece ani, perfect pregătit să-i înșele pe turiști, ca vâslaș pe gondolă. Gondole existau încă de pe atunci, iar turist a devenit și Marco Polo, câțiva ani mai târziu.

Frații Polo îi promiseseră marelui han o sută de trimiși ai papei, dar exista o mică problemă: scaunul Sfântului Petru era vacant în 1269, deoarece colegii cardinali nu se puteau pune de acord asupra alesului. Trecuseră doi ani de așteptare, evenimentele se desfășurau cu adevărat foarte lent, pe vremea aceea, iar Niccolo și Maffeo s-au decis să plece iar la drum, chiar și fără misionari și binecuvântare papală, ca să nu-l lase pe han să mai aștepte. L-au luat cu ei și pe Marco, în vârstă de șaptesprezece ani, care avea să calce din nou pe pământul venețian abia la patruzeci și unu de ani.

Dorind să aducă hanului uleiul din candela Sfântului Mormânt, familia Polo a luat în calcul un mic ocol, pe la Ierusalim (o mie de kilometri, pe jos și călare). În estul Turciei actuale, i-a ajuns din urmă o solie a papei în sfârșit ales, Grigore al X-lea. Din întâmplare, sfântul părinte se afla în cruciadă, în Palestina, așa că se puteau întâlni. Mesajul le spunea să se întoarcă în Țara Sfântă (încă o mie de kilometri), pentru ca în călătoria spre marele han să-i poată însoți cel puțin încă doi călugări italieni.

Au pornit din nou la drum, dar, încă din Armenia, cei doi călugări nu-și mai pot stăpâni frica și preferă să se întoarcă. O asemenea călătorie nu era un voiaj de plăcere. Nu întâlneai niciun suflet săptămâni la rând, iar când se întâmpla, nu știai dacă nu intenționează să-ți taie gâtul. Nu existau nici detergent la tub, nici deodorant „briza mării”, nici desuuri termoizolante, nici bricege elvețiene, nici batoane

de cereale. Și totuși, Marco, Niccolo și Maffeo au mers tot mai departe spre est, trecând prin Tabriz (covoare!) și Saweh, unde se zice că ar fi fost înmormântați cei Trei Crai de la Răsărit. O eroare, desigur, fiind știut că osemintele lor se află în Domul din Köln, din 1164. Altfel, există și nu mai puțin de treisprezece brațe stângi ale Sfântului Ștefan, așadar nu-i cazul să fim meschini. La Kerman (sud-estul Iranului), familia Polo a adoptat stilul oriental: a schimbat caii pe cămile.

În orașul-port Ormuz (de unde și strâmtoarea cu același nume), cei trei bărbați au avut cu adevărat ghinion. Corăbiile din port erau adevărate coșciuge plutitoare – și, curajoși, așa cum sunt italienii, nu s-au încumetat să urce la bord, ci și-au continuat călătoria pe uscat, tot mai departe, spre răsărit, peste munții fără poteci ai Afghanistanului (→ 11 septembrie 2001), nesfârșite alei străjuite de plop și pe lângă acoperișuri albastru-deschis, din lapislazuli. În doar un an au ajuns în Shang-tu, pe pământ chinezesc. Acolo l-au reîntâlnit, în reședința sa de vară, pe hanul Kubilai, nepotul lui Ginghis-Han. În engleză, Shang-tu echivalează cu Xanadu, țărâm care se bucură până în ziua de astăzi de succes, ca spațiu al promisiunii și al abundenței, fie că e vorba de discoteca pe role din filmul cu același nume cu John Travolta, de castelul din *Citizen Kane* sau de aventurile lui Uncle Scrooge.

Dacă bărbaților Polo le mergea cât se poate de bine în Xanadu, hanul Kubilai nu cunoștea limite, în reședința sa de vară: la petrecerile sale, scria Marco Polo, erau mereu invitați câte doisprezece mii de prinți și cavaleri, fiecare din ei primind în dar straie de mătase, brodate cu fir de aur. La fiecare din vânători luau parte douăzeci de mii de oameni cu patru mii de câini. Cămarile în care se păstrau comorile hanului gemeau de aur, perle și pietre prețioase.

Kubi l-a plăcut în mod deosebit pe tânărul Marco și i-a adus pe toți cei trei Polo la Beijing, în reședința sa obișnuită, iar pe Marco l-a trimis la toți prefecții săi, din întreaga Chină. În Dali, oraș din sud-vestul țării, Marco Polo nota că locuitorii mănâncă și carne crudă de porc, cu usturoi și sos de soia. Acest sushi de porc a rămas până astăzi o specialitate a regiunii – indiciu al veridicității relatărilor lui Marco Polo. Povestea însă și despre păsări atât de mari, încât ridicau elefanți în gheare până la mari înălțimi, de unde îi lăsau să cadă (probabilitatea că știrea ar fi corectă < 11,2%).

La un moment dat, bărbaților Polo li s-a făcut totuși dor de casă. Judecând după sentimentele lor, trezite cu întârziere de douăzeci de ani, trebuie să ne-o închipuim pe mama lui Marco Polo de la Veneția ca pe o autentică scorpie. Nici marele han nu dorea să-i lase să plece pe cei trei eroi ai noștri, care și-au început călătoria, în 1291, sub un pretext: o prințesă mongolă urma să se căsătorească în Persia, iar cei trei s-au oferit să o însoțească în lunga traversare peste mare. Au plecat cu paisprezece jonci și șase sute de însoțitori – din care doar șaptesprezece au supraviețuit, printre care tatăl, unchiul și fiul Polo. În 1295, Marco Polo a sosit la Veneția, după douăzeci și patru de ani de absență – la orice prestator de servicii turistice modern ai fi putut să pretinzi despăgubiri de cel puțin 15% pentru o asemenea întârziere. Familia celor trei globe-trotteri și-a recunoscut rudele abia după ce, drept dovadă, și-au descusut cămășile Polo și au scos la iveală pietrele prețioase, din ascunzătoare. Iar Marco Polo s-a ales cu porecla „Il Milione” din partea concetățenilor săi venețieni, deoarece nu mai contenea povestind despre milioanele și despre bogățiile hanului Kubilai – iar casa pe care și-a cumpărat-o a numit-o tot *corte del milion*.

Lumea au văzut-o, aur au adunat, dar bărbaților Polo tot nu le-a fost dată liniștea: ca familie înstărită, aveau datoria

să echipeze o galără pentru războiul împotriva genovezilor dușmani. Marco Polo a devenit comandant al acestei nave care, din păcate, a fost capturată, iar Marco a ajuns în temniță, la Genova, într-o celulă cu un tip care se numea Rustichello și care putrezea acolo de paisprezece ani, pe apă și *pesto genovese*. Acest Rustichello a fost un mare noroc – din punctul nostru de vedere! Marco Polo i-a spus povestea noului său prieten din închisoare – pe care acesta a notat-o în *Cartea minunilor lumii*. Rustichello se bucura de un renume, prin editarea ciclului romanelor lui Arthur – și exact de aici apare și problema noastră: din fapte se naște ficțiune, din relatarea unui negustor se face un text înscris într-o tradiție literară – aceea a epicii de aventuri din Antichitatea târzie, urmată de grămezi de romane cavalierești, respectând în desfășurarea lor una și aceeași structură: eroul se îndrăgostește de o fată săracă, trebuie să se refugieze în țări îndepărtate, vede acolo fapte fantastice (spre exemplu, păsări suficient de mari să care elefanți în gheare), își găsește norocul, la urmă se dovedește că iubita e prințesă, servitorul se îndrăgostește de cameristă, căsătorie dublă.

Nu tot ce se găsește în *Cartea minunilor lumii* – prea mult, totuși, pentru o relatare documentară – amintește de literatura populară de divertisment. Romanele de astăzi ale lui Rosamunde Pilcher nu funcționează foarte diferit.

Neconcordanțele dintre faptele relatate de Marco Polo sunt cercetate cu atenție: de ce nu a menționat niciodată Zidul Chinezesc – construcție impozantă, parțial ridicată la vremea sa? De ce nu a vorbit niciodată despre ceaiul chinezesc, despre ideogramele strănii, despre praful de pușcă, despre bețișoarele folosite pe post de tacâmuri sau despre picioarele mici, comprimate până luau forma de crin, ale chinezoaicelor? De ce nu există, din partea chineză, niciun

document referitor la Niccolo, Maffeo sau Marco Polo – un om care, se spune, ar fi avut funcția de prefect al marelui han?

Și contemporanii lui Marco se arătau sceptici față de adevărul poveștilor sale. Pe patul de moarte, cei mai buni prieteni ai săi l-au implorat, de dragul sufletului său, să se lepede de minciuni, dar ultimele cuvinte ale lui Marco Polo, pe 8 ianuarie 1324, au fost: „Nu am povestit nici jumătate din cele văzute!” A lăsat totuși moștenire urmașilor săi o tăbliță din aur. Dacă era cea primită în dar de tatăl său de la marele han – sau dacă povestirea lui Marco Polo a fost cu adevărat o pungășie enormă, iar Marco Polo însuși cel mai mare escroc al tuturor timpurilor, cine poate ști?

Ceea ce Marco Polo nu a susținut niciodată el însuși, dar admiratorii săi cu atât mai des: că Marco ar fi adus tăiței din China în Italia, întemeind astfel renumita bucătărie italiană. Aiurea! Și vechii romani cunoșteau tăiței din făină de grâu. Altfel, la Köln există restaurantul italiano-chinezesc Marco Polo care oferă, pe lângă pizza și spaghetti, și rață dulce-acrișoară și tăiței fini. Numele este bine ales, nu numai datorită combinației creative italiano-chinezești a mâncărurilor din meniu, ci ținând seama și de impostură: „restaurant” este prea pretențios pentru o asemenea dugheană.

JOHANNES GUTENBERG

Biblie, tiparniță, browser

Ce-ați zice de un *Gutenberg – a Musical Comedy*? Măreață idee! Atenție, actul I: tânărul Joe Gutenberg ia un teasc vechi pentru vin, dorind să facă din el, adaptându-l, o presă de tipar. Un călugăr rău, Pater Courier pe numele său, vrea să îl împiedice, dar iubirea față de frumoasa Helvetica îi dă lui Joe puterea să reziste. Actul II: Gutenberg dă glas *Cântecului tipografului*, apoi vine *Baletul dactilo*, în care douăzeci și șase de dansatori, reprezentând fiecare o literă, scriu cu trupurile lor cuvinte amuzante. După pauză, în actul III, Helvetica interpretează balada sfâșietoare *Nu știu citi*, după care urmează finalul grandios: Gutenberg coboară vioi o scară ale cărei trepte sunt Biblii supradimensionate, proaspăt tipărite, și flutură din brațe. Efecte pirotehnice, cortină, *standing ovations*, Tony Award.

Există deja? Cuuum?

Se vede bine: nu-i deloc ușor să inventezi ceva nou. În esență, la vremea sa, Gutenberg avea toate la dispoziție:

prese existau. Metodele de turnare existau și ele. Exista cerneală – da, exista până și tiparul. Doar că, până atunci, meșterii se chinuiau să graveze textul integral al fiecărei pagini, în oglindă, pe o placă de lemn, apoi să coloreze placa și să o imprime pe foi de hârtie. Aproape ar fi fost mai simplu să caligrafieze textul. Pentru o Biblie integrală, un copist versat avea nevoie de vreo trei ani. Prin urmare: data viitoare, când sunteți pedepsiți cu o temă, nu vă mai plângeți dacă aveți de copiat doar o singură poezie! Însă, cu puțin noroc, sunteți trecuți de vârsta respectivă.

Trei ani – tot atât și-a rezervat și Gutenberg pentru *Opus Magnum* al său, de la 1452 la 1455. A avut cel puțin ideea simplă, din perspectiva de astăzi, să descompună textul în componentele sale cele mai mici, literele. Litere pe care le-a turnat din metal de calitate, în oglindă, din ele a reconstituit textul, pe care l-a dispus într-o presă, adaptată, într-adevăr, dintr-o presă de struguri, cum găseai la orice colț de stradă într-un orașel viticol ca Mainz. Gutenberg era din Mainz. Nu i se poate face o vină din asta și, oricum, avea cu totul alte intenții decât să se uite la programul ZDF-Fernsehgarten, ținând la îndemână cașul, cărnații și cana cu vin – Gutenberg țintea departe: dorea să tipărească Biblii, cu câte 1 282 de pagini. Pentru care trebuia să pregătească vreo 60 000 de litere. Avantajul: în loc să producă o singură Biblie în trei ani, Gutenberg putea tipări, prin noua sa tehnologie, 180 de Biblii!

Problema sa: toată operațiunea costa enorm. Trebuia să cumpere metal, să fabrice echipamentul de turnătorie, să facă rost de hârtie, să construiască prese, să califice meseriași și așa mai departe. A împrumutat bani de la juristul Johannes Fust din Mainz. Dar Gutenberg a subestimat anvergura proiectului său: tipăritul Bibliilor l-a costat din ce

în ce mai mult – și, ca să poată susține finanțarea, a mai tipărit, printre picături, indulgențe și mici manuale școlare. Astfel a intrat în criză de timp și a ajuns aproape de termenul la care trebuia să returneze banii împrumutați. Gutenberg a rămas mofluz și a fost dat în judecată de Fust (tatăl acestuia era judecător, iar fratele, primar), pierzând procesul. În 1455, Johannes s-a văzut nevoit să renunțe la atelier și să-l predea calfei sale Peter Schöffer, care s-a căsătorit cu fiica lui Fust. Schöffer a locuit la Schöfferhof, de la care a rămas, până astăzi, denumirea unei beri albe – nu-i deloc o glumă.

Gutenberg nu și-a mai revenit: Bibliile gata tipărite au intrat în posesia lui Fust – cărți extraordinare, cu text bloc, litere incredibil de uniforme, dispuse pe două coloane pe pagină, a câte patruzeci și două de rânduri – motiv pentru care Bibliile sunt cunoscute, în limbajul experților, sub numele de B42.

Din cele 180 de Biblii, astăzi mai există doar patruzeci și nouă. Când vă este la îndemână, uitați-vă prin bibliotecă – și dacă se întâmplă să găsiți un exemplar, v-ați rezolvat problema banilor pentru următorul concediu și vă mai rămâne și ceva pe deasupra: Biblia lui Gutenberg s-a vândut ultima oară pentru echivalentul a aproximativ cinci milioane de euro, în 1987. Nu pot să înțeleg de ce se plâng mereu cei din branșa editorială – la asemenea prețuri!

Gutenberg nu s-a ales, prin urmare, cu nimic de pe urma invenției sale, și a murit încă din 1468, ratând de puțin prilejul să afle că a fost ales, în anul 2000, Omul Mileniului – înaintea lui Cristofor Columb, a lui Martin Luther și a lui Florian Silbereisen! La doar treizeci de ani după dispariția lui Gutenberg, în Europa existau o mie de tipografii, cu un tiraj total de circa douăzeci de milioane de volume. Această nouă posibilitate de a difuza texte în

masă a deschis calea Reformei, a cărei principală idee era înlocuirea autorității papale cu aceea a Sfintei Scripturi (→ Reforma). La care se adăuga faptul că, prin obiectivitatea textului sugerată de regularitatea tiparului, prin dispariția din scenă a copistului, Biblia era mai firesc percepută ca autoritate incontestabilă.

Mai rămâne un lucru pe care îl putem învăța din acest episod: în cântecul lor, *Waterloo*, formația ABBA susținea o teză extrem de controversată a istoriografiei: *The history book on the shelf / Is always repeating itself, naa-naa-naa...*

Istoria nu se repetă, desigur (chiar dacă obscuri filozofi ai istoriei susțin această teorie) – dar o revoluție a mediilor asemănătoare celei din secolul al XV-lea are loc și astăzi: atunci, Gutenberg a descompus textele în cele mai mici unități de informație cunoscute, literele. Astăzi, informațiile sunt iarăși descompuse în cele mai mici unități ale lor: unu și zero – o adevărată revoluție digitală.

Și, așa cum atunci tiparul cu litere mobile a fost perceput ca o amenințare la adresa vechii culturi a lecturii, la fel percep mulți dintre noi astăzi digitalizarea ca amenințare la adresa culturii lecturii sau a televizorului. Mereu aceeași poveste, la fiecare câteva sute de ani: s-ar zice că Internetul elimină televiziunea, televiziunea elimină ziarul, ziarul elimină cartea, cartea elimină predica. Dar dacă privim în jur, toate există în continuare: predici, cărți, ziare, televiziuni. Și niciunul dintre aceste medii nu a dus la sfârșitul Occidentului. Mediile învață unele de la celelalte, se schimbă, își descoperă competențele esențiale – dar coexistența pașnică rămâne posibilă. Nu-i nevoie să se agite nimeni, ca o găină speriată, și să ne avertizeze de pericolele noilor medii – argumentele le cunoaștem bine, de sute de ani:

Cu ce consecințe înspăimântătoare ne alegem de pe urma patimii nestăpânite spre lectura romanelor, răspândită ca molima, risipind toate principiile educației, ucigând cele mai frumoase virtuți și înăbușind cele mai curate simțăminte, și totuși vedem peste tot romane cu hoți și cu stafii, care conțin cel mai apos și mai searbăd și mai depravat amestec, fără să îi dea nimănui prin minte să pună capăt acestui rău odios. Arta tipografică trebuie să dăruiască doar bucurie nobilă, nu să răspândească învățături rele. Libertatea presei nu trebuie să degenereze în viciu.

Istoria inventării meșteșugului tiparului de către Johann Gensfleisch, zis Gutenberg zu Mainz, adaptată pragmatic din izvoare de dr. C.A. Schaab, judecător, vol. III, Mainz, 1831, p. 391 și urm.

Textul este din anul 1831, comis de Carl Anton Schaab, unul din urmașii tatălui lui Johannes Fust în postul de judecător la Mainz. „Patima romanului”, „furia operetei”, „rădăcinile din fața micului ecran”, „dependența de Internet”, mereu una și aceeași poveste: mediile sunt de vină. Ceva nu se potrivește aici. Dar de musicalul Gutenberg – de așa ceva chiar că nu duce nimeni lipsă.

RENAȘTEREA

AC Florența – FC Bruges 5-0

În dimineața zilei de 26 aprilie 1336 a sunat deșteptătorul, iar Evul Mediu a trecut. Unii pretind că Evul Mediu s-ar fi sfârșit abia o sută cincizeci de ani mai târziu, dar ei au uitat să se trezească la vreme. Lucrurile s-au desfășurat așa: undeva, în sud-estul Franței, spre ora șase, Francesco Petrarca s-a întins puțin în pat, s-a sculat și s-a urcat pe un munte – Mont Ventoux. Esențial rămâne că a făcut-o așa, pur și simplu, din amuzament, din fantezie. Nemaiauzit! Noutatea absolută era lipsa oricărei ținte, iar singurul folos al acțiunii: plăcerea proprie. Așa a descoperit Petrarca turismul, în primul rând; în al doilea, l-a pus pe „eu” în punctul central, așa, în treacăt. Până atunci se spusese mereu: vezi de misiunea ta, vezi de misiunea ta. Cine se urca pe munte avea ceva de făcut: să mulgă caprele, să culeagă ierburi, ce știu eu – în orice caz nu să se bucure de sine și de natură. Până la 1336, nimic nu se făcea „AȘA, pur și simplu”, lucru valabil nu numai pentru ascensiunile montane.

Pictura, spre exemplu, s-a aflat, până atunci, aproape exclusiv în serviciul religiei, fiind considerată un meșteșug. Cum puțini știau să citească, era important ca sfinții reprezentați în icoane să arate mereu la fel și să poată fi recunoscuți imediat. Stilul personal al artistului deranja, mai degrabă. Artă trebuia să servească învățăturilor religioase și zidirii creștine. Amin.

Pe neașteptate, alături de Roma s-au ridicat și celelalte orașe negustorești îmbogățite de pe urma → Cruciadelor: Florența, Milano, Veneția, Genova și Pisa. Aici trăiau familii (Medici, Borgia sau Sforza) devenite atât de influente datorită operațiunilor financiare, încât vocabularul bancar de astăzi continuă să fie de origine italiană: gir, cont, credit, rabat, procent etc. Cine avea atâta bănet devenea încrezător în sine și dornic să-și vadă portretul executat de un bun artist sau de altul. OK, unii preferă astăzi să-și cumpere echipă de fotbal.

Reconsiderarea picturii a fost cu siguranță favorizată și de descoperirea tiparului, când Biserica a renunțat să se mai concentreze asupra construcțiilor, acordând brusc o mare importanță textelor (→ Reforma). Artele grafice au dobândit deodată spațiu liber. Au existat trei premise care au făcut posibilă declanșarea Renașterii, așa cum o numește Giorgio Vasari, în 1550, și anume:

- descoperirea „eu”-lui;
- eliberarea artei de sub biciul religiei;
- independența financiară a unor oameni de afaceri interesați de arte.

Ciumă, cruciade, vânătoria de vrăjitoare, lipsa televiziunii – demnitatea omenească a avut cu adevărat multe de suferit în Evul Mediu: sosise deci momentul ca omului

să-i fie redat prestigiul. La nimic altceva nu se referă conceptul de „umanism”, pandantul filozofic al Renașterii.

Dar de ce „re-naștere”? Cel care urmărește să sărbătorească, independent de motivele religioase, „eu”-l – mereu legat, într-un fel sau altul, de corporalitate, de senzualitate și de plăcere – descoperă mari modele în Antichitatea clasică, cu copilașii ei sexy, din marmură, goi-pușcă și *jeansboy*-ii musculoși și fără jeanși. Și tocmai această Antichitate se vede renăscută, în secolele al XIV-lea și al XV-lea. Aveți chef de o excursie? Haideți!

La etajul al doilea al palatului Uffizi din Florența există o sală concepută, pesemne, de un curator pus pe rele. Pe un perete atârnă Altarul Portinari al pictorului flamand Hugo van der Goes – și, pe cel opus, *Primăvara și Nașterea lui Venus* de Sandro Botticelli.

Van der Goes contra Botticelli, Flandra contra Toscana – e ca și cum FC Bruges ar pierde cu 0–5 în fața lui AC Florența.

De o parte, motivul religios, cu pomi iernatici, chipuri supte și un grajd întunecat. Pictura transmite sentimentul că micuțul Iisus înfrigurat ar fi venit pe lume undeva, în Ardeni. Nu mă înțelegeți greșit: tabloul creștin este măreț, dar trebuie să recunoașteți că, prin comparație directă, devine de-a dreptul respingător. Ce *Primăvară* încântătoare, păgână, a zugrăvit Botticelli! Trei grații nude o însoțesc pe zeița iubirii, în briza ușoară. Alături, nimfa Chloris, metamorfozată în Flora, împrăștiind în jur miresme de mirt, albăstrele, căpșune sălbatice și viorele. Mercur, bătrânul flusturatic, zeul poznașilor și al panglicarilor, nu lasă să se apropie norii întunecați. Peste tot doar flori și fructe. Încântător!

Nașterea lui Venus exprimă conceptul epocal al „Renașterii” prin însăși tematica sa: zeița iubirii din Antichitate renaște în secolul al XV-lea, sub formă de *pin-up-girl*. Totul este

albastru-senin, văzduhul plin de flori – și, cui îi mai curge sânge fierbinte prin vene nu poate să nu-l treacă un gând, cercetând-o pe Venus.

Firește, faptul nu a trecut neobservat în epocă: călugărul dominican Girolamo Savonarola a tunat și a fulgerat împotriva depravării și a declinului moral; a pus mâna pe putere, la Florența, dar a sfârșit pe rug după doar patru ani. Thomas Mann i-a ridicat un monument ironic ascetului cel puritan în povestirea sa „Gladius Dei”, comparând Münchenul de la sfârșitul secolului al XIX-lea cu Florența de la sfârșitul veacului al XV-lea. Și nu fără motive întemeiate.

În vreme ce Venus a lui Botticelli i-a stat ca un ghimpe în coastă lui Savonarola, nudurile lui Franz von Stuck l-au scos din minți pe bietul Hieronymus (în italiană, Girolamo) al lui Thomas Mann, patru sute de ani mai târziu.

Începând cu Renașterea, natura nu a mai fost doar o prezență nesupusă, ci a dispus de propria sa frumusețe și de propria sa valoare. Consecința limpede: descoperirea peisagisticii. Și acum, când „eu” se afirmă cu putere, firesc, portretul a devenit punctul de atracție al sezonului, pe care se vedea, în primul și în primul rând, chiar „eu”-l. Pe care s-a plasat, cât se poate de discret, și pictorul: tablourile sunt semnate abia începând cu Renașterea – iar meșteșugarul s-a transformat în artist. Evul Mediu s-a putut stinge, ciopârțit – iar calea s-a deschis liberă în fața Maestrului: Leonardo da Vinci.

LEONARDO DA VINCI

„Fucking great!“

Zâmbetul enigmatic al Mona Lisei! Decriptat aici, o dată pentru totdeauna! Definitiv și irevocabil! Bang, bang, bum – marea lovitură!

O dușcă.

M-a cam luat gura pe dinainte. Chestiunea este, desigur, ceva mai complicată. Haide să vedem cât de departe putem ajunge.

Leonardo da Vinci era un geniu universal: arhitect, inventator, anatomist – a proiectat elicoptere, submarine, parașute, a disecat cadavre, a construit rețele de canalizare, mașinării de asediu, arme. O culegere de note științifice de-ale sale, *Codex Leicester*, s-a vândut la licitație, în 1994, cu 30,8 milioane de dolari. Cumpărătorul: Bill Gates, bătrânul Microsoftie. Și nu din întâmplare, pentru că se poate spune că Leonardo da Vinci a inventat, practic, Internetul. *Codex Leicester* este, în fapt, cel dintâi hypertext interconectat din lume, adică o adevărată privire spre paradis pentru

un împătimit al computerului ca Bill Gates – dar nu numai pentru el. De ce?

Gândirea de până la el era liniară: citeai textele de la cap la coadă, călătoreai de la A la B, te trezeai dimineața și te culcai seara. Leonardo a fost diferit, în toate privințele: era stângaci și scria în oglindă (considerat diabolic, pe atunci) și era pederast (și asta considerat diabolic, pe atunci). *Gender Studies* moderne consideră de altfel „liniaritatea” o metaforă a masculinității și „interconexiunea” o metaforă a feminității. Leonardo, bătrânul transgânditor, cugeta în interconexiuni, ceea ce se vede limpede în *Codex Leicester*. Spre exemplu, pe aceeași pagină se întâlnesc adesea mai multe schițe, alcătuind analogii extraordinare. Leonardo compara fluviile lumii cu arterele umane, căldura sufletului cu cea a solului, anumite oase ale scheletului omenesc cu munții pământești. Gândirea interconectată prezintă avantaje și dezavantaje: poți stabili legături surprinzătoare, poți gândi asociativ și poți uni lucruri aparent necorelate, ajungând astfel la intuiții neașteptate. Altfel, ea poate fi nesistematică. Leonardo a fost un mare aiurit – care s-a apucat de multe, fără să le ducă la capăt. Să fie însă asta neapărat un neajuns? Și ce înseamnă, de fapt, să duci „la capăt”? Nimic și nimeni nu este vreodată „la capăt”, în afară, poate, de Lothar Matthäus și de Giulia Siegel. Care sunt cu totul la capăt.

Iar Leonardo se ocupa, aproape în totalitate, de tema mișcării: uneori cât se poate de concret – curgerea apei, zborul păsărilor, circuitul sangvin – alteori nu atât de direct, dar la asta vom reveni mai târziu. Ceea ce îl interesa: cum să reprezinți mișcarea într-un instantaneu? Lovitura de geniu a lui Leonardo: a reușit ceea ce părea imposibil printr-un truc, reprezentând „trecerea”. „La capăt” echivalează acum cu o ipostază încremenită, impasibilă, plicticoasă. De preț sunt trecerea, mișcarea, imperfecțiunea!

În acest sens, Leonardo a contribuit la abordarea artistică, inventând patru tehnici noi.

Ceea ce frapează în toate peisajele și fundalurile picturilor sale este un fel de ceață matinală. Privitorul are senzația că lentilele sale de contact sunt aburite. Contururile sunt șterse, apare o neclaritate. Tehnica se cheamă *sfumato*, de la italianescul *sfumare*, „a se risipi ca fumul”. Și aici trecerea este cea care menține ochiul și creierul privitorului într-o nesiguranță statornică, respectiv în mișcare, nepermițându-i tihna: Să fie munte? Sau nor? Să fie Ioan apostolul din *Cina cea de taină*? Sau poate e totuși Maria Magdalena? În viața reală, poate ne-am apropia de obiectul de studiu, ca să mărim precizia – dar pictura se împotrivește, pur și simplu nu putem depăși acest obstacol.

Trecere este cuvântul de ordine și în reprezentările umane. Pe reversul monedei italiene de un euro este reprodusă o schiță de-a lui Leonardo, *Omul vitruvian* – mai exact: figurina care se întinde cât încapă într-un cerc și într-un pătrat.

Leonardo l-a desenat pe bărbat simultan din două perspective diferite, refuzând reprezentarea monoperspectivă, obișnuită în vremurile sale. Reprezentarea 1:1 nu l-a interesat, el l-a înfățișat pe om în trecerea din poziția A spre B. Nu numai în schițele sale tehnice, ci și în marile sale picturi a revenit mereu „trecerea”: în vreme ce, în tablourile medievale, oamenii erau înfățișați static și standardizat (personajele importante mai mari, cele neînsemnate mai mărunte), Leonardo a reușit să surprindă o scenă dinamică. Să ne gândim la *Dama cu hermină*.

Tânăra portretizată este Cecilia Gallerani, metresa binefăcătorului lui Leonardo, Ludovico Sforza. Să fii metresă e o îndeletnicire de toată jalea – cât e ziua de lungă, nu ai altceva de făcut decât să-ți aștepți iubitul. Și ce se petrece în tablou? Hermina este atentă și privește la ceva sau ca și

cum tocmai ar fi intrat cineva în cameră. Tânăra privește și ea în aceeași direcție. Un simplu tablou se transformă dintr-odată într-o poveste și devenim martori ai unei treceri. Cu puțină fantezie murdară, ne putem foarte bine imagina că este vorba chiar de iubitul ei, Ludovico Sforza. Hermina simboliza pe atunci curătenia, se spune că ar fi preferat să se sinucidă decât să fie murdărită (lăsându-se mângâiată de o persoană necurată, spre exemplu). Cecilia trebuia, prin urmare, să fie reprezentată „curată”, ceea ce ne duce cu gândul mult mai departe, căci, se pare, avea nevoie neapărat și de un simbol, he-he-he. Tabloul se găsește astăzi, de altfel, la Cracovia, iar în anii național-socialismului a stat atârnat în casa guvernatorului general al Poloniei, Hans Frank, deasupra căminului. La un pas să se scorojească de căldură, la un pas de distrugere. Cocotă de naziști.

În contextul → Renașterii, a fost vorba de ieșirea artei secolului al XV-lea de sub dictatura religiei. Cu toate astea, Leonardo a pictat desigur și tablouri cu subiect religios, precum *Fecioara între stânci*. Și aici a limitat simbolurile creștine la minimum. Lipsesc aureola și căpșunul, plantă care o însoțea mereu pe Sfânta Fecioară. Căpșunele sunt singurele plante care înfloresc și poartă fruct, simultan – la fel cum Maria este fecioară („înflorește”) și a avut copil („poartă fruct”). Lipsa căpșunului ilustrează încercarea lui Leonardo de a elibera arta de constrângerile religioase și de a repune omul de lume în punctul central. Și aici este de remarcat o trecere – îndepărtarea de simbolistica religioasă și apropierea de cea umanistă. Nu lipsit de primejdii, în epocă, și poate tocmai de aceea există, pe lângă original, aflat în Paris, la Luvru, și o a doua versiune, de data asta cu aureolă și căpșun. Se află la Londra, la National Gallery. Să vezi și să nu crezi!

Mai rezistați? Țineți-vă bine și, pentru relaxare, o anecdotă: perspectiva multiplă – în definitiv, nu este vorba doar de două, așa cum le reprezintă Leonardo, ci numărul este infinit – reprezintă și una din esențele cubismului; în 1911, când Mona Lisa a fost furată de la Luvru, nașul cubismului, Pablo Picasso, s-a numărat printre suspecti. De data asta era nevinovat, dar, de teamă, a înapoiat imediat muzeului o statuie, pe care o achiziționase de la un tăinuitor.

Așa, pauza de napolitană s-a încheiat, iar acum să dezvăluim secretul Mona Lisei, așa cum am anunțat la început, în gura mare. Lisa del Giocondo o chema de fapt pe model, iar soțul ei îi spunea „Mona”.

În surâsul Mona Lisei se adună, în chip miraculos, toate caracteristicile artei lui Leonardo amintite mai înainte, care fac din această pictură o realizare atât de remarcabilă:

1. *Sfumato*. Chipul Mona Lisei are contururi vagi, astfel încât apare și în expresia ei o neclaritate, ceva între zâmbet și nezâmbet.
2. Mișcarea. Știm de la Vasari (→ Renaștere), biograful său, că Leonardo angaja tot felul de mășcarici, care să destindă atmosfera în timpul cât îi poza. Ținând seama de această informație, zâmbetul Mona Lisei sugerează că se străduia să rămână serioasă și să se concentreze, în vederea realizării portretului, dar nu-și putea reține surâsul stârnit de bufoni. La fel ca în cazul *Damei cu hermină*, suntem martori ai unei scene de trecere, de data asta între veselia indusă și dorința de a rămâne serios.
3. Jocul cu simbolurile creștine. „Mona” este forma scurtă pentru „Madona”. Mona Lisa a fost pusă în scenă aidoma Sfintei Fecioare – dar aici nu este vorba despre un tablou sacru, ci despre un portret

laic. Leonardo s-a îndepărtat prin urmare de simbolistica pur creștină, apropiindu-se de o simbolistică lumească, dar a continuat să se folosească de inventarul simbolurilor creștine.

4. Perspectiva multiplă. La fel ca la *Omul vitruvian*, Leonardo a surprins trecerea de la poziția A la poziția B, de la nesurâs la surâs. Nu este nici una, nici alta, este atât una, cât și cealaltă.

Secretul zâmbetului Mona Lisei constă, prin urmare, tocmai în neclaritatea, în fluturarea nelămurită, nehotărâtă, în care îl lasă pe privitorul surescitat. Ca în viața reală, când stai în cafenea – și o femeie frumoasă îți zâmbește. Da, ce să însemne? Vrea ceva de la mine? E un simplu gest prietenos? A zâmbit în sine, și nimic mai mult? Sau mă ia în râs? În cafenea, ai avantajul că poți să întrebi, chiar dacă astăzi riști să te faci de baftă. Cu Mona Lisa, rămâi singur cu întrebările tale. Ceea ce este cu adevărat tulburător la femei. Chiar dacă nu e întotdeauna acceptabil, rămâne, totuși, tulburător.

Enigma Mona Lisei semnifică ceea ce → Goethe numește mai târziu – atenție, cuvânt cool! – „incomensurabilitatea” operei artistice. Și mai târziu, Walter Benjamin o numește „aura operei de artă”, Umberto Eco, și mai târziu, „opera deschisă”, iar Lars Ulrich, bateristul de la Metallica, și-și-și-și mai târziu, „fucking great”!

Mda. Dezamăgiți? Nimic despre *Codul lui Da Vinci*. Dar cu mult, cu mult mai frumos.

Sau nu?

NICCOLÒ MACHIAVELLI

Jaf și uneltiri

Așa, odată ce ajungeți la finalul acestui capitol, aveți voie să mințiți, să înșelați și să vă călcați cuvântul – fără muștrări de conștiință! Prea bine, și dacă ajungeți astfel în fața tribunalului și îi povestiți procurorului: Machiavelli mi-a permis, eu sunt nevinovat!, nu știu ce să spun. Probabil că veți ajunge să lipiți pungi și să primiți doar pâine și apă. Ghinion! Însă, cu abilități, aveți perspectiva unei cariere fulminante. Însă, atenție: dincolo de treapta de salarizare B9 (director în minister), nu se mai utilizează termenul de „minciună”, ci de „inteligență politică”!

Dar mai întâi de toate trebuie să scăpăm de cineva: Girolamo Savonarola. Vă mai amintiți de pisălogul ăla plic-ticos? De ascetul ăla puritan, care se punea în calea bucuriei senzuale a → Renașterii? Cel care tuna și fulgera împotriva viciilor și predica respectarea virtuților? Un soi de Peter Hahne al secolului al XV-lea care, cel puțin în primă instanță, se bucura de susținerea florentinilor – căci nobilii și clerul

prea își făceau de cap. Zvonurile potrivit cărora papa cel petrecăreț, Alexandru al VI-lea, rămânea cu tiara pe cap în timpul orgiilor, nu contribuiau nici ele la buna imagine a sfântului scaun. Pe deasupra, să nu uităm nici simonia (→ Reforma) și risipa!

Dar când Savonarola i-a silit pe florentini să arunce pe foc și podoabele, clamele de prins părul și toate oglinzile, considerându-le simboluri ale deșertăciunii, și-a atras toată ura lor și, cu prima ocazie, a fost spânzurat și ars pe rug. Ce strategie imprudentă! Căci se știe prea bine, doar CEILALȚI trăiesc prea fastuos, niciodată noi înșiși! Și nu le ieși nimic celor care urmează să te voteze! Întrebați partidul de stânga! Sau Partidul Liber Democrat! Sau pe social-democrați, pe creștini-democrați sau pe verzi, nu are importanță pe cine. Toți știi! Dar tocmai asta era problema acelor vremuri, deoarece calea gândirii strategice a fost deschisă abia de amicul nostru Machiavelli. De altfel, Savonarola a fost executat tocmai în locul în care cu un an în urmă aprinsese, cu mâna lui, rugul de agrafe pentru păr (Florența, Piazza della Signoria, în stânga-spate, dacă stați cu fața spre *David*).

Niccolò Machiavelli, un copist obscur din administrația florentină, văzând sfârșitul călugărului cel sever din biroul său de la Palazzo Vecchio, s-a gândit: ce folos să spui adevărul și să fii ars pe rug, pentru că te-ai năpustit pe terenul minat, cu urale? Pentru că ai fost imprudent, neprevăzător și n-ai ținut seama de simpatizanții partidului, de strategie sau, ca în acest caz, de voința poporului? La nimic nu folosește!

Ca și Savonarola, Machiavelli considera că omul este rău: nerecunoscător, nestatornic și mincinos. Desigur, ar fi de laudă dacă omul și-ar petrece viața în cinste, dreptate și corectitudine, asemenea lui Savonarola: dar așa nu ajungi prea departe. „Omul care nu dorește mereu decât binele

este sortit să piară, în mijlocul atâtor care nu sunt buni", spunea Machiavelli. Dar ce-i de făcut dacă, fiind politician, spre exemplu, ai datoria, în virtutea funcției tale, să te îngrijești de prosperitatea comună, adică „să vrei binele”? Să fie atunci obligatoriu să fii și tu însuși virtuos, asemenea lui Savonarola? Astfel a formulat Machiavelli dilema, actuală și astăzi, a relației dintre politică și morală.

Cartea în care și-a prezentat ideile se cheamă *Il Principe* – o teorie a conducerii și a politicii pe care și mulți dintre politicienii noștri și-au însușit-o, fără să o fi citit vreodată. Înainte de Machiavelli, era considerat un principe ideal cel care întruchipa perfect idealurile dominante ale virtuții și ale candorii. Machiavelli a întors pe dos această percepție – și a descoperit unul din modelele principelui ideal în borfașul de Cesare Borgia, fiul papei Alexandru al VI-lea. (Fiu? Al papei? Aha, tocmai, era papa cu orgiile – da, atunci nu e de mirare!)

Cesare Borgia a susținut consecvent concepția renascențistă de îndepărtare de autoritatea creștină (și de toate celelalte trăsături anoste care o acompaniază, ca mila, blândețea, cinstea). Conducătorul nu trebuie să acționeze potrivit principiilor moralei, ci în funcție de situație: ca să simtă cursa, trebuie să fie ager ca vulpea; ca să alunge lupii, trebuie să fie puternic ca leul; uneori trebuie să fie și el ca lupul, ca să le înhațe pe vulpile din jur. Atunci puteai foarte bine să fii lup și să te îmbraci în blană de oaie. Astăzi nu mai ține. Dar nu din cauză că ar fi suspect, din punct de vedere moral, să pari ceea ce nu ești. Nu, astăzi, îmbrăcat în haină autentică de oaie, te-ai alege cu un bucluc enorm din cauza celor care apără drepturile animalelor. Atunci, însă, totul era permis, dacă servea binelui comun, chiar și spargerea de bănci. Un singur lucru rămâne nepermis și inacceptabil: să fii oaie.

Hei! Jos labelle de pe cagulă! Am scris DACĂ SERVEȘTE BINELUI COMUN, și nu dacă vă servește dumneavoastră, personal! Sunteți un ticălos!

Scurtă evadare în prezent: „Politicienii sunt niște mincinoși” – citiți *BILD*, și veți descoperi imediat reclamația, pe undeva. Bineînțeles că politicienii sunt mincinoși! Din ferire! Așa și trebuie să fie! Cum i-ar sta unui politician să nu înțeleagă nimic despre manevră, învăluire, intenție ascunsă și atac simulat? Ar fi exact ca, vai... Kurt Beck! Preferabil să fie cineva care ne reprezintă interesele, afară, prin *toate* mijloacele. Altfel ne dau clasă Berlusconi, Sarkozy și complicii lor!

Am putea considera șocant faptul că Machiavelli a recomandat trădarea, înșelătoria și abuzul de încredere drept mijloace legitime ale politicii, chiar și dacă numai în limite bine stabilite. Dar a acuzat totuși de utopie ieftină conceptul legăturii dintre binele moral și succesul binelui public. *Sorry*, umaniști, a spus Machiavelli, ce frumos ar fi să aveți dreptate, dar pe front lucrurile arată altfel! În fața acestei dileme se vede pus omul de cinci sute de ani încoace, nici dumneavoastră nu faceți excepție! Să trăiesc radical și consecvent, dar cu riscul de a rata totul, prin refuzul de a face compromisuri? Sau să cântăresc înainte, asemenea lui Machiavelli, ce pare mai înțelept de făcut într-o anume situație, cu riscul de a mă lăsa deformat, obținând însă cu mult mai mult decât luptătorul consecvent?

Dacă am o discuție cu șeful, despre salariu, tocmai după ce a mâncat o chiftea, și îmi râgâie în față, să-i spun: „Mitocan nerușinat, nu poți să-ți mănânci usturoiul acasă!” Cu tot riscul de a fi trecut imediat pe lista neagră? Sau mai bine îmi țin gura, sunt promovat, dar va trebui să suport veșnic mirosul de carne moartă, cu ingredientele de rigoare? Astăzi, s-ar zice, ce te dai, fundamentalist sau realist? Pe vremuri, ar fi fost o chestiune de viață și de moarte.

Cine vreau să fiu? De o parte, consecvenții, cu utopiile lor: Werther (→ Iluminismul), Che Guevara (→ Che Guevara), Andreas Baader (→ 1968). Tipi care nu au permis nimănui să-și bată joc de ei, dar au eșuat și au dispărut din peisaj.

Consecventul merge drept înainte și face greșeli tactice, deoarece nici nu crede în tactică. Dar crede în succesul cauzei sale și în victoria binelui (așa cum îl percepe el). Poziția sa îl duce prea adesea la înfrângere. Până la fundamentalism nu-i decât un pas, nu numai din cauză că perspectivele de reușită sunt atât de reduse. Mâncând înțelepciune pe pâine, consecvenții au ajuns și în vremurile lui Machiavelli, după Reformă, la o mulțime de idei despre cum ar trebui să arate o lume mai bună, reformată, a viitorului – o lume fără papi petrecăreți și principii intriganți, o lume a utopiilor.

Mulți utopiști au început ca visători și hipioți, iar ideile au avut adeseori și pentru ei urmări neplăcute, nu numai pentru Savonarola. Anabapțiștii au pus bazele unui „Nou Ierusalim” utopic la Münster, cu poligamie și proprietate în comun. Dar omul din Westfalia nu stă mult pe gânduri cu asemenea ciudați: anabapțiștii au fost ruși în bucăți, cu clești înroșiți în foc, și trupurile lor expuse în colivii atâr-nate de turn, la Lambertikirche. Coliviile nu au fost coborâte nici astăzi de acolo.

În Italia, un bărbat, Tommaso Campanella pe numele său, a fost schingiuit sub bănuiala de vrăjitorie, declarat nebun și aruncat într-o temniță subterană. Acolo a descris societatea utopică a unei *Cetăți a soarelui*, în care femeile și copiii dictau bărbaților într-un soi de comunism. A fost eliberat după nici douăzeci și patru de ani.

Dar nu numai hipioților li s-a urcat la cap: Thomas Morus, țineți seama, fost lord cancelar englez, a scris lucrarea intitulată *Utopia*. Oamenii din *Utopia* trăiesc un vis apos al

comunismului, nu pun preț pe aur și participă cu entuziasm la prelegerile universităților publice. Câțiva ani mai târziu, căpățâna lui Thomas Morus era expusă, în țeapă, pe London Bridge. Utopiștii n-au o viață ușoară.

Proiectele utopice seamănă deseori între ele: în literatură, se desfășoară de obicei pe insule sau în lumi îndepărtate, proprietatea particulară este desființată, oamenii se plimbă cu flori în plete, într-o stare paradiziacă. Totul cât se poate de nerealist și, mai presus, de previzibil, căci așa a prevăzut providența. În afară de asta, este peste poate de plicticos – și, ca să nu ți se aplece, la un moment dat, în toate utopiile se întâmplă, în ciuda prevederii, ceva neprevăzut (pe insulă apar canibali ori femei desfrânate, sau se dezgroapă o comoară).

Cuvânt-cheie 1: Providență! Așa sună în nenumărate limbi – și nu întâmplător, în cursul cuceririi Lumii Noi (→ Conchista) zeci de așezări sunt botezate Providence, New Providence ori Providencia – căci nu este vorba despre o simplă întemeiere de noi așezări. Nu, fiecare sat nou era, *en miniature*, proiectul unei lumi noi, mai bune. Cel puțin până când unuia dintre primii locuitori din Providence i se fură salteaua pneumatică. Și atunci se lasă cu capete sparte – și dă năvală realitatea contingentă. Consecvența nu funcționează niciodată ca unsă, pentru că lumea este pur și simplu prea dezordonată. Și acum a sosit vremea celor maleabili și ingenioși: cei capabili să reacționeze nuanțat la furtul saltelei pneumatice.

Cuvânt-cheie 2: Contingență! Reprezintă opusul providenței – hazardul, contingența și norocul, după cum constatase Machiavelli, hotărâsc mersul lumii într-o mai mare măsură decât iluziile unei providențe, indiferent cum ar fi ea. Conducătorul trebuie să se adapteze corect și să devină, la rândul său, contingent – când vulpe, când leu, când lup.

Trebuie să „își caute norocul” și, la rândul său, să ia joystick-ul din mâna divinității și să se joace de-a providența, dar cu precauție – nu este *politically correct*, ci, mai degrabă, un fapt cât se poate de comun. Wallenstein (→ Barocul), Fidel Castro (→ Che Guevara) și Gerhard Schröder (→ 1968) au înțeles cum stă situația. Au mirosit chiftele până când au ajuns și ei în poziția să le sufle usturoi în față colaboratorilor. Deși nu aș vrea să se înțeleagă că vreunul dintre ei ar fi făcut-o vreodată, cumva.

Providență contra contingentă. În următoarele secole, au câștigat aproape întotdeauna băieții din sectorul contingentă, care au știut mereu de unde bate vântul, cu talia flexibilă, care l-au aprofundat pe Machiavelli. Ceilalți au nimerit mai mereu la extreme, devenind ținta adorației eroice sau a celei mai negre uri, li se putea întâmpla orice. Doar Machiavelli însuși nu l-a aprofundat prea bine pe Machiavelli al său.

Niccolò a concurat la postul de mandatar al construcțiilor din Florența, dar postul a fost câștigat, fără nicio problemă, de altcineva: Michelangelo. Cu o asemenea concurență, nu ajută nici cea mai subtilă intrigă. Fir-ar să fie!

NIKOLAUS COPERNIC

Pământul nu e o bomboană de supt

Cuum? Pământul nu este în centrul universului? Când o auzi conducerea! Trebuie să vedem imediat cum stăm! OK – sun adunarea, toată lumea la ora două fix, meeting în sala mare de conferințe 2.0G!

Să vezi ce mai freamăt s-a stârnit la Vatican, în 1543, când a publicat Copernic *De revolutionibus orbium coelestium libri*. Ținuse treizeci de ani manuscrisul ascuns în sertar, iar în anul de după publicare a preferat să moară, preventiv, înainte să aibă alte necazuri. Cu care s-au ales colegii săi – Giordano Bruno a fost ars pe rug, Galileo Galilei a trebuit să retracteze, iar Tycho Brahe a sfârșit jalnic, la un banchet, când i-a plesnit vezica, din cauză că era interzis să te duci să faci pipi, în prezența împăratului. Vai!

Ce fapte de glorie i-au permis lui Copernic să devină, mai întâi, o mare vedetă a cuvintelor memorabile și, apoi, câștigător al concursului „Căutați-l pe superastronom”? Vreme de o mie cinci sute de ani domnise o liniște deplină –

în vigoare rămăsese modelul lumii conceput de Aristotel și de Ptolemeu, care semăna cu bomboanele de zahăr în straturi multicolore, din care iese mereu la iveală altă nuanță, pe măsură ce se topesc în gură. Tot așa fusese imaginat și universul. În interior se află globul pământesc (cu formă de bilă, se știa!), locuit de oameni. Totul, pe și deasupra Pământului, este alcătuit din foc, apă, pământ și aer. Cele patru elemente au greutate diferită, de aceea aerul și focul se înalță, pietrele cad, apa rămâne undeva, între. Tot ceea ce se găsește pe pământ e static. Rămâne acolo unde se află, iar dacă ar fi să se mute, ar trebui împins. Deasupra focului începe sfera lunii, de unde toate se mișcă de la sine, pentru că aici începe „eterul”, tărâmul divin: sfera lui Mercur, sfera lui Venus, sfera Soarelui etc. Ca straturile unei bomboane rotunde, rotindu-se în jurul Pământului. Sună cât se poate de logic, atâta vreme cât, aparent, Soarele se rotește cu adevărat în jurul Pământului. Și nu e de mirare nici că, potrivit unui asemenea model, Pământul și omul, totodată, ocupă o poziție specială. Pentru fanfaroni: geocentrismul echivalează cu antropocentrismul. Pământul în centrul lumii – omul în centrul lumii!

Însă această imagine a lumii era contrazisă de anumite observații ale poziției constelațiilor față de Pământ. Pentru salvarea aparențelor, filozofii Bisericii au conceput teze auxiliare, care s-au constituit într-un sistem complicat, dar fals. Pornind de la aceste inadvertențe, Copernic și-a bătut puțin capul și – bingo! – a ieșit pe piață cu ipoteza nou-nouță că Pământul se rotește în jurul Soarelui, și nu invers, făcând inutile aproape toate constructele auxiliare! Ca să fim fair, trebuie să menționăm și că, în secolul al II-lea î. Hr., excentricul Aristarh din Samos a avut o idee asemănătoare cu aceea a lui Copernic, care nu s-a bucurat de cine știe ce popularitate.

Copernic nu a reușit să facă inutile teoriile auxiliare în totalitatea lor, din cauză că a pornit de la ipoteza unei

mișcări circulare a planetelor, iar ideea unei orbite de formă eliptică i-a venit abia lui Tycho Brahe, cercetătorul asistent al lui Johannes Kepler, cincizeci și șase de ani mai târziu (→ Războiul de 30 de Ani).

Cele câteva elemente lipsă l-au împiedicat, din fericire, pe Copernic, să bată prea tare cu pumnul în masă, căci argumentele adversarilor săi cântăresc greu: dacă mult prea inteligentul domn Copernic a avut dreptate, atunci de ce, mă rog, nu simțim pe la nas niciun curent provocat de mișcarea rapidă a globului? De ce o piatră aruncată în sus cade perpendicular înapoi, pe pământ, și nu la distanță de câțiva metri, așa cum se întâmplă dacă azvârlim o sticlă goală de vin dintr-o trăsură în mișcare? Ei? Cum? Nici Copernic nu înțelegea prea bine. Rotația terestră avea să fie, de altfel, limpede demonstrată abia trei sute de ani mai târziu, odată cu pendulul lui Foucault. Dat fiind înălțimea mare, pendulul coboară cu o anume lentoare, evidențiind rotația Pământului. Nu mai puțin de șaptezeci de asemenea obiecte se leagănă astăzi harnic, numai în Germania.

Copernic a dedicat de altfel cartea *De revolutionibus orbium coelestium libri* papei Paul al III-lea, care a primit-o cu destul scepticism. Avea toate motivele.

Pentru că, prin *revolutio*, Copernic se referea în primul rând la mișcarea de revoluție a planetelor în jurul Soarelui – dar lucrarea sa era în sine o revoluție, în sensul actual al termenului. Omul se vedea deodată expedit din centrul universului în nemărginirea spațiului, împins undeva, la margine: insultă narcisistă de prim rang și, pe deasupra, ofensă la adresa întregi creații a lui Dumnezeu! Copernic nu a avut nici cea mai mică intenție să facă una ca asta și a păstrat cele mai bune relații cu Biserica, considerându-și descoperirile mai degrabă ipoteze capabile să aducă servicii importante navigației și astrologiei, dar și astronomiei.

Altfel e de înțeles că Biserica a început imediat să combată imaginea lumii heliocentrice. Pentru că, dacă este „în mișcare”, la modul propriu, în primejdie nu este doar ideea de „om ca încununare a creației”, ci de-a dreptul tot ceea ce se consideră imuabil, și în primul rând un sistem centralist, ca acela al Bisericii Catolice, iar papa intra și el într-un soi de carusel de bâlci, dacă nu se mai afla în centrul lumii. Giordano Bruno, coleg de-al lui Copernic condamnat la ardere pe rug ceva mai târziu, pentru opinii asemănătoare, le-a strigat judecătorilor săi, la aflarea verdictului: „Se poate să pronunțați sentința împotriva mea cu teamă mai mare decât cea care mă încearcă pe mine, când o ascult!” Cât se poate de *cool*, pentru o atmosferă atât de încinsă.

Papalitatea intrase cu adevărat în derapaj odată ce Martin Luther (→ Reforma) a lansat marea sa campanie de PR *Just Do It: Reformation!* Dar, remarcabil, Luther a considerat destul de slabă centrarea perfectă a lui Copernic: „Clovnul ăsta vrea să răstoarne cu capul în jos toată știința astronomiei. Dar Sfânta Scriptură ne spune că Iosua a strigat Soarelui să stea, nu Pământului.”

Iar dacă Soarele a stat, la mica rugămintă a lui Iosua, înseamnă că mai înainte se mișca, nu? Iar ceea ce stă scris în Biblie e adevărat, iar în numele acestui principiu Luther era dispus să facă o excepție și să fie de acord cu papa!

Trecerea de la „statică” la „dinamică” nu a afectat doar pământul de sub picioarele noastre, în secolul al XVI-lea. În capitolul despre → Leonardo da Vinci vedem că această schimbare reprezintă una din trăsăturile esențiale ale artei sale – reprezentarea prin artă a ceea ce Copernic a descoperit ca fapt valabil pentru întregul univers. În 1519, Leonardo s-a stins. În 1517, Copernic și-a încheiat scrierea. Tot în 1517, papa nu a mai reușit să oprească mersul tot mai grăbit al lumii: Luther și-a cumpărat ciocanul și cuiele cu care și-a fixat tezele în ușa bisericii castelului din Wittenberg. Șiiiiiii... motor!

REFORMA

Cimpoiul diavolului

Într-o dimineață, imediat după deșteptare, papa Iulius al II-lea l-a chemat pe secretarul său particular: despre Rafael ăsta se zice că ar avea un penel atât de iscusit, ia adu-l înapoi! Și Capela Sixtină are tavanele atât de goale, n-ar putea Michelangelo să le tragă o bidinea? Și mi se pare un scandal ca eu, papa, să fiu nevoit să-mi țin slujba în ruina asta de San Pietro. Te ia curentul pe sus! Să preia Bramante lucrările, să demoleze, să niveleze și să construiască din nou. Am zis!

Secretarul particular: „Vai, sfinte părinte?!?! Vai... Domul San Pietro va fi scump...”

Iulius: „Aha. Și ce-i de făcut? Stai, mi-a venit o idee: punem taxă de intrare la muzeu! Paisprezece euro pe turist, adică 280 000 de euro pe zi, ori 365, face... și ținem doi... peste o sută de milioane pe an! Trebuia să ajungeți și singuri la concluzia asta, pe toate trebuie să le fac singur!”

Secretarul particular: „Ah, da, vai, nuuuu... asta ține abia peste PATRU SUTE de ani, cu taxa de intrare și cu

euro și cu turiștii, mi-e teamă, acum trebuie să ne gândim la altceva...”

Iulius: „Garda! Puneți mâna pe el! Și pe urmă tăiați-i capul!”

Dar papei nu îi scăpa nimic. Contemporanii îl numeau „cel Groaznic”, deși nu toți aveau o părere atât de bună despre el. Luther, spre exemplu, îi spunea „băutorul de sânge”. Și tot mai mulți au început să îl urască, încât în 1506 a fost nevoit să-și alcătuiască o gardă de corp proprie, din mercenari: Garda Elvețiană. Dar când a rămas fără bani, trupa sa multicoloră a fost finanțată de familia Fugger, negustori din Augsburg.

Iulius a murit în 1513, iar urmașului său, Leon al X-lea, i-a venit o idee mai bună de adunat bani pentru Domul San Pietro: vânzarea de funcții ecleziastice! Să vină dosarul cu oferte!

Unul din primii pe listă a fost Albrecht von Brandenburg. Arhiepiscop de Magdeburg, care acum își dorea postul vacant de la Mainz. Albrecht a primit slujba, nu înainte de a plăti, peșin, j’de mii de taleri de aur, cifra exactă nu se cunoaște. Cum Albrecht nu dispunea de sumă, i-a luat cu împrumut, tot de la Fuggeri. Ca să-și refacă finanțele, i-a cerut sfântului părinte permisiunea să vândă indulgențe. Și a primit aprobarea, cu mărinimie, după care papa și arhiepiscopul au făcut fifty-fifty. Cu o jumătate se plăteau lucrările de la dom, cu cealaltă își achita Albrecht datoriile către familia Fugger.

Comerț cu indulgențe? Da, o afacere cât se poate de practică: inițial, un păcătos putea să-și facă iertate greșelile contra unei sume de bani plătite Bisericii. Proiectul era reluat acum la scară mare, lansându-se și Zilele Nu-sunt-cre-tin-și-zgârcitul-pierde-mai-mult. Comerț cu indulgențe la greu. Oricine își putea asigura instantaneu nu numai bunăvoința și protecția Bisericii, ci putea scăpa și de câteva

mii de ani de purgatoriu – existau chiar și indulgențe care te scuteau definitiv și de iad. Era vorba, în orice caz, de o grămadă mare de arginți (atenție, joc de cuvinte infernal!), dar merita, dacă te gândești că în iad ar fi trebuit să stai în puroi până la gât, în vreme ce un drăcușor de operetă ți-ar fi înfipt în dos țepușe înroșite în foc.

Albrecht și-a angajat un manager de indulgențe, Johann Tetzel pe numele său, care mai întâi le zugrăvea credincioșilor chinurile iadului în culorile cele mai sumbre, apoi se puneă pe încasat. Toate bune și frumoase, dar parcă a scăpat ceva din vedere, nu? Oare ce? Ah, *credința în Dumnezeu*? Ascultă-mă cu atenție, omule bun, vrem să înălțăm Domul San Pietro, nu o căsuță în copac, pentru copii! Hai, lasă-ne, șmecherule, ce știi tu, viața e dură!

Martin Luther nu era politician. El era teolog. Și, mai presus de orice, era credincios. De aceea îl revolta tot acel negoț bisericesc. Nu-l interesa să se amestece în politica mondială, însă politica mondială nu se potrivea cu modul său personal de credință. În care conta, în primul rând, relația sa individuală cu Dumnezeu: cum să te înfățișezi înaintea Domnului tău ca un biet păcătos? În vreme ce Vaticanul își vedea de afacerile sale pe picior mare (uitând, cu acest prilej, că Iisus a fost dulgher, iar Petru pescar), Luther se preocupa de rădăcinile credinței.

După câțiva ani a ajuns, iarăși, la o concluzie absolut personală: doar prin credința în Dumnezeu se poate spera la mila cerească. Adevărata credință există doar în Sfânta Scriptură, nicăieri într-altă parte, nici măcar la papa! Iar Iisus Hristos este singurul martor chemat al Sfintei Scripturi – în Biblie nu există sfinți sau un cult al Sfintei Fecioare. Doar prin credință (*sola fide*), doar prin grația lui Dumnezeu (*sola gratia*), doar prin Scriptură (*sola scriptura*) și prin Hristos

(*solus Christus*) – care sunt și cele patru pietre unghiulare ale credinței protestante.

Cum omul nu cunoaște criteriile divine după care se face judecata, nu ajută decât aceste patru lucruri, modeste, dar și oarecum vagi. Nu ajută faptele bune, cu atât mai puțin cumpărarea de indulgențe. Și, în acest punct, se întâlnește o teologie cât se poate de personală cu marea politică a lumii: economia de cumetrie, simonia, comerțul cu moaște sunt ireconciliabile cu cele patru puncte. Iar dacă adevărul există numai în Biblie, toate ierarhiile bisericești devin oricum invalide – căci Biblia nu vorbește despre ierarhii.

La 31 octombrie 1517, Luther a publicat renumitele sale nouăzeci și cinci de teze (de atunci, elevii de rit evanghelic au liber în această zi). Pare puțin probabil că le-ar fi bătut cu adevărat în cuie, de ușa bisericii din Wittenberg. Tezele atacau în primul rând drepturile arogate de Biserică în ceea ce privește ispășirea păcatelor: păcatele nu le poate ierta Biserica, numai singur Dumnezeu.

Focul s-a întins repede, până la Roma: Luther a fost dat în judecată de arhiepiscopul Albrecht, dar a reușit să evite o ciocnire, făcându-și rost de un certificat medical și întorcându-se în Germania, pentru investigații: așa a scăpat, refugiindu-se, de arestarea sub acuzația de erezie notorie. Luther s-a transformat într-o minge a jocului dintre puteri, fiind numit în batjocură pe foi volante „cimpoi al diavolului” – și declarat proscris după ce a refuzat să retracteze, în fața dietei imperiale de la Worms și a împăratului → Carol al V-lea. Proscris, adică: oricine l-ar fi recunoscut pe Luther, care între timp începuse să se bucure de notorietate, ar fi putut să îl jefuiască și să îl omoare.

Dar în primă instanță trebuia lăsat liber, deoarece împăratul îi acordase salvconduct. Luther s-a făcut nevăzut, găsindu-și adăpost în Wartburg, sub numele de Junker Jörg.

Acolo a tradus Biblia în limba germană, în unsprezece săptămâni, pentru a face accesibil textul sfânt tuturor credincioșilor – unsprezece săptămâni care au schimbat Germania și întreaga lume. Cartea a devenit un bestseller absolut, rămânând între 1522 și 1533 pe lista succesorilor editoriale SPIEGEL: perioadă în care s-a retipărit de optzeci și patru de ori! Și toate acestea, bineînțeles, grație inventării tiparului cu litere mobile, invenție ce îi aparține lui → Gutenberg care, prin literele sale frumoase și uniforme, a împrumutat textelor un caracter „obiectiv” și „adevărat”, ceea ce a susținut substanțial credința protestantă în Scriptură (*sola scriptura*).

Succesul traducerii Bibliei a avut și un efect secundar neașteptat: limba germană nouă de sus, limba modernă care se vorbește acum (cu câteva excepții notabile – Ottfried Fischer ori Hansi Hinterseer), este germana lui Luther. Biblia sa a unificat germana nouă timpurie din epocă. În afară de asta, a inventat formulări potrivite și pline de savoare: „pasăre-momeală”, „gură-rea”, „a-și încleșta dinții”, „a fi trup și suflet”, dar desigur și „muștrările de conștiință” și „negare de sine” – toate creații lingvistice ale lui Luther! Reforma s-a transformat într-un succes uriaș – într-o asemenea măsură, încât Luther s-a văzut nevoit să se delimiteze de extremiști (așa-numiții „fanatici” și „anabapțiști”) și chiar să condamne războaiele țărănești stârnite de mișcare, considerându-le răscoale anarhice și fără bază legală împotriva autorității. Stupid, dacă ne gândim la țărani, câtă vreme ei au pornit revolta stârniți chiar de scrierile lui Luther.

Scindarea Bisericii nu a fost niciodată în intenția lui Luther, iar succesul l-a luat pe nepregătite. Ideile sale au câștigat brusc o susținere puternică – mișcarea de reformă era binevenită pentru unii principii germani, care urmăreau să limiteze puterile papale. Începând din 1525, o parte a clasei dominante a preluat cauza Reformei, iar noua credință a

început să fie tolerată. În scurt timp i-a fost retrasă condamnarea lui Luther, deși fără tragere de inimă. În 1529, însă, s-a revocat tolerarea Reformei. Hotărâre întâmpinată cu protest, de unde și numele de protestanți dat adeptilor protestantismului. Odată cu acceptarea în *establishment*, mișcarea și-a pierdut întru câtva din *coolness*, dar și din dușmani, iar Luther a putut să respire ușurat. S-a căsătorit cu fosta călugăriță Katharina von Bora, au avut împreună o mulțime de copii și au inventat astfel casa parohială evanghelică, în care au cultivat curajul civil și „discuțiile cu temei” – adevărate nuclee care au dus și la → Căderea Zidului, în secolul XX.

De ce ne mai interesează astăzi povestea Reformei?

Ei bine, o parte din psihozele, nevrozele, idiosincraziile și ticurile care ne însoțesc, pe fiecare, pornesc din secolul al XVI-lea – indiferent dacă suntem catolici, protestanți sau atei. Iată cum s-a întâmplat: Pentru Luther, omul este în esență rău. Cu cât omul se vede pe sine mai rău, cu atât mai mare și mai de neînțeles este mila lui Dumnezeu, care îl acceptă în ciuda decăderii lui. Prin urmare, protestantul se definește în mare măsură prin acceptarea sa de către Dumnezeuul „Supraeu”, o relație pe care nu o mai poate delega într-altă parte, cum ar fi, spre exemplu la catolici, prin confesiune, rugăciuni adresate sfinților sau prin instituții bisericești, ci totul rămâne numai în seama celor doi, el și Dumnezeuul său uneori cam tăcut. Sunteți protestant? Atunci știți despre ce vorbesc. Toți ceilalți trebuie să-și imagineze un fel de roată de hamster – în care dumneavoastră sunteți hamsterul.

„Acceptarea” de către Dumnezeu se mijlocește, prin urmare, exclusiv prin împărtășirea dovezilor de grație. Acum, însă, domeniul de acțiune al protestanților nu mai

este mănăstirea, ci lumea largă – dar respectând stilul de viață metodică și etica muncii dintr-o mănăstire. Dovada de grație se consideră, desigur, și bunăstarea materială, „după roadele lor îi veți cunoaște”! Protestantul muncește fără pauză și odihnă pentru roade, ca dovadă a grației divine, ca să scape de un Ev Mediu pretins „putred”, cu un catolicism corupt din punct de vedere moral. Spre deosebire de catolic, nu cunoaște nici carnaval, nici repaus, nici masa de tabinet, de la birt. Să te întinzi puțin pe canapea, să „închizi un ochi” sau „să lași lucrurile în voia lor” – așa ceva nici nu intră în discuție.

Dar la ce bun toată sârguința? Protestantul se vede dintr-odată nevoit să gândească bine cum ar putea să găsească un model de viață alternativ catolicismului. Cum se poate organiza și dirija, dintr-odată, această activitate neobosită? Apar o mulțime de idei. Experimente sociale, încercări de obținere a altor forme de viață, noi modele sociale. Și astfel ia naștere specia „utopiei” (mai multe despre tema „utopiilor” în capitolul → Machiavelli).

Reprezentant de seamă al acestei etici protestante este, două sute de ani mai târziu, Daniel Defoe, al cărui personaj, Robinson Crusoe, schițează pe insula sa un proiect alternativ, utopic, al lumii, în care caută mereu ceva „folositor” (lemn de foc) sau face ceva folositor (îl convertește pe Vineri), identificându-se ca albină lucrătoare puritană (→ Iluminismul). Dacă în ziua de luni, la ora douăsprezece, încă mai stați tolănit în pat cu un borcan de Nutella în mână, vă uitați la seriale și simțiți muștrări de conștiință, ha! Asta-i problema: Luther e de vină. Nu pentru seriale, ci pentru conștiința dumneavoastră încărcată.

Reforma are la bază un sistem de gândire complex: dezaprobarea războaielor țărănești de către Luther, spre exemplu, poate părea un nonsens, în primă instanță, atât

timp cât ideea Reformei a fost chiar spiritul răscoalelor! Dar Luther face deosebirea între puterea lumească și cea spirituală – iar pe cea lumească nu vrea câtuși de puțin să o atace, dimpotrivă: tocmai autoritatea, ca rău necesar, îi garantează populației posibilitatea de a-și practica netulburată credința. Despărțirea dintre stat și Biserică, așa cum o cunoaștem astăzi, își găsește aici rădăcinile fragede, care prind puteri abia după → Revoluția Franceză.

Ceea ce se aplică lumii este valabil și pentru individ: Luther face deosebirea dintre omul „exterior” și cel „interior”, adică între trup (cam unul și același lucru cu „puterea lumească”) și suflet („puterea spirituală”). Și cum sufletul este, desigur, cu mult mai valoros decât trupul, trupul capătă (ca și autoritățile) izul unui rău necesar: de aceea, în țările preponderent catolice, se mănâncă la greu (paste, saltimbocca, tiramisu), în vreme ce în cele majoritar protestante, hrana se reduce la strictul necesar (sendvișuri reci cu pește).

Corpul ca epavă putrezită a lumii de dincoace, care poartă sufletul nemuritor spre lumea de dincolo – astfel născocеște Luther (împotriva propriilor sale obișnuințe, el fiind un adevărat gurmand) nu numai o anume incapacitate protestantă de desfătare și o anume dușmănie față de simțuri, dar, într-o oarecare măsură, și bazele → Barocului, cu setea sa după lumea de dincolo. Dar asta-i cu totul altă poveste.

CAROL AL V-LEA (QUINTUL)

...și hemoroizii ne-au dat pace

A Castiliei Isabela, frumoasă

Adună-ți toate gătelile din casă

Și întoarce-te la mine, în Spania!

Știi bine, doar în țara de vis a toreadorilor

Găsești leacul inimioarei și al dorurilor!

Textul provine din repertoriul faimosului sextet Comedian Harmonists, dar persoana I lirică a cântecelului este mai în vârstă cu peste patru sute de ani: Ferdinand de Aragon, soțul Isabelei. Împreună, ei sunt „Regii Catolici”, care dau și numele renumitului hotel de lux Los Reyes Católicos de lângă catedrala din Santiago de Compostela. Prin căsătoria lor din 1469, Ferdinand și Isabela au unit Aragonul și Castilia, formând „Spania”; tot ei au reușit să-i alunge pe mauri (musulmani), „recucerind” Spania. Acțiunea s-a numit Reconquista. Și cum s-au căsătorit nu

din motive politice, cum se obișnuia în acele vremuri, ci din iubire adevărată, curând li s-a născut o fiică, Ioana, Juana, care, mai târziu, s-a ales cu porecla nu foarte măgulitoare de „la Loca”, cea Nebună.

Aceeași perioadă, într-un cu totul alt loc, și anume în Belgia: arhiducele austriac Maximilian von Habsburg s-a îndrăgostit de bomba sexy Maria de Burgundia, moștenitoarea Țărilor de Jos. Nuntă ca în povești. Sex fierbinte. Fără protecție. Sarcină. Până la moarte. Din păcate, Maria s-a stins tânără, iar singura consolare a lui Maximilian – pe lângă coroana împărătească, oferită de principii germani – a rămas fiul lor, Filip, cunoscut mai târziu drept cel Frumos.

Apoi s-a întâmplat ceea ce trebuia să se întâmple: Ioana cea Nebună și Filip cel Frumos s-au căsătorit și au avut șase copii, printre care un fiu, Carol, născut la 24 februarie 1500. După aceea, evenimentele s-au precipitat: Filip a murit, Isabela a murit, Ferdinand a murit, al doilea fiu al lui Ferdinand a murit, Maximilian a murit, Maria murise ceva mai înainte, Ioana a înnebunit – și, pe neașteptate, până să apuce să-și dea seama ce i se întâmplă, micuțul Carol s-a transformat în:

CAROL AL V-LEA,
DIN MILA DOMNULUI ÎMPĂRAT ROMAN ALES,
SEMPER AUGUSTUS,
ÎN GERMANIA, SPANIA, AMBELE SICILII, IERUSALIM,
UNGARIA, DALMAȚIA, CROAȚIA, BALEARE, INSULELE
CANARE ȘI INDIENE PRECUM ȘI AL PĂMÂNTURILOR
DE PESTE OCEAN
REGE, ARHIDUCE AL AUSTRIEI, DUCE DE BURGUNDIA,
BRABANT, STIRIA, CARINTIA, CRAINA, LUXEMBURG,
LIMBURG, ATENA ȘI PATRAS, DUCE DE HABSBURG,

FLANDRA, TIROL, CONTE PALATIN DE BURGUNDIA,
HENNEGAU, PFIRT, ROUSILLION, LANDGRAF ÎN ALSACIA,
PRINCIPE ÎN SUABIA, STĂPÂNITOR ÎN ASIA ȘI ÎN AFRICA.

Ca să respectăm adevărul istoric, trebuie să spunem că titlul de împărat a fost cumpărat (cu bani de la familia Fugger, care își băga ghearele peste tot → Reforma) câțiva ani mai târziu, dar asta nu are importanță.

Indiferent cum ai judeca, povestea e amețitoare: Carol al V-lea abia împlinise nouăsprezece ani. La vârsta lui, eu mai aruncam cu pietre în fereastra Sabinei Wagner, dintr-a 11-a B. Iar el era stăpânitor, mai mult sau mai puțin, peste Europa și peste mări. În afara lui Carol, nu mai existau, cât vedeai cu ochii, decât regele francez Francisc I și cel englez, Henric al VIII-lea. Exact – cel cu șase soții, din care a decapitat doar două. Seria femeilor lui Henric se poate memora foarte ușor: *divorced, beheaded, died, divorced, beheaded, survived* („divorțată, decapitată, decedată, divorțată, decapitată, supraviețuitoare”). Dar să ne întoarcem la Carol.

Uau! Ce grozav e să fii rege! Nu mai ai probleme cu ciorapii, cu automobilele, și poți să-ți începi fiecare zi cu un pahar de șampanie! Să fi tras Carol cu adevărat lozul cel mare? Să aruncăm o scurtă privire asupra fronturilor pe care trebuia să le țină sub control: în Germania se răspândea Reforma. În peninsula Iberică, portughezii își cereau și ei dreptul la cuvânt. În Africa de Nord, musulmanii exersau tehnici de revoltă. În Italia, necazuri cu papalitatea. Dar și ghinion: până în 1523 fusese liniște, sfântul părinte fiind fostul profesor al lui Carol, Adrian von Utrecht, sub numele de Adrian al VI-lea. Însă de îndată ce s-a instalat, noul papă Clement al VII-lea s-a dat de partea Franței. Huo!

Doar atât? Nici vorbă! În Anglia se agita Henric al VIII-lea. Nu numai că și el candidase (zadarnic) la coroana

imperială germană, dar se căsătorise și cu mătușa lui Carol, Catherine, și o alungase repezior, deoarece nu-i adusese pe lume un moștenitor. Cum Vaticanul a refuzat să anuleze căsătoria, Henric și-a făcut propria sa Biserică. De atunci există Biserica Anglicană, o adevărată umilință pentru Carol și mătușa sa, ambii catolici convinși.

Și altceva? Bineînțeles, un șir fără sfârșit: Carol, se știa prea bine, era falit. Familiei Fugger îi datora câteva milioane de guldeni, o sumă considerabilă chiar și pentru niște bancheri de talia lor. Fuggerii (cei care îl puseseră pe tron) nu și-au mai văzut niciodată banii, iar acest credit nereturnat le-a adus în cele din urmă prăbușirea. Și de unde să fi luat Carol bănetul? Aha, bingo: aurul din Eldorado (America) – și mirodeniile din insulele Mirodeniilor. Așadar, trebuia să trimită expediții (→ Primul ocol al pământului pe o navă cu pânze), dar și asta costa enorm, și prea puțini din ceata de ratați făceau cale-ntoarsă (→ Conchista). De pradă bogată, nici vorbă.

Mda, era tot mai greu pe lume. Pe deasupra, călătoriile îndelungate, diversitatea limbilor... și toate fără InterRail! În ce privește limbile, Carol a găsit o soluție: „Vorbesc spaniola cu Dumnezeu, italiana cu femeile, franceza cu bărbații și germana cu calul meu”, se pare că ar fi zis odată. Dar cel mai greu îi venea să călătorească: având hemoroizi, drumurile mai lungi le putea face doar în trăsură, culcat pe burtă. Dar Carol era tenace. Sub deviza: *Plus ultra* – „Mereu mai departe”.

Interesează pe cineva de unde s-a inspirat? Mi se pare remarcabil: inițial, lumea se termina la Gibraltar. Acolo se aflau, potrivit mitologiei antice, cele două „coloane ale lui Hercule” (una în Africa, cealaltă în Europa), de ele fiind prinsă inscripția: NON PLUS ULTRA, „Mai departe nu se poate”. Odată cu descoperirea Americilor, când a înțeles până

și ultimul om că *se poate* totuși mai departe, Carol s-a amuzat adoptând PLUS ULTRA ca text pe blazonul său: merge *totuși* și mai departe! Și când în America s-a găsit și aur, a pus să fie bătut pe monede minusculele motto sub forma unui „S”, tăiat de coloanele lui Hercule, adică de două linii: II. Bănuiește cineva unde am ajuns cu digresiunea noastră?¹

PLUS ULTRA – departe, tot mai departe: așa cum își mîna Olli Kahn echipa în 2001, în ultimele minute ale ultimei etape, să câștige campionatul, așa ținea și Carol să ajungă tot mai departe, să obțină tot mai mult. Din păcate, nu s-a limitat la chestiunile imperiale, ci a adoptat deviza și în dieta sa. Carol era peste măsură de lacom: ciolan de porc, stridii, piept de fazan, homar, cartofi prăjiți, zmeură cu frișcă și chorizo, toate de-a valma. Hăpăia fără milă tot ce ținea de bucătăriile naționale, mirodenii, condimente, mâncăruri, oricât de exotice. Nu e de mirare că s-a îmbolnăvit de gută. Dacă este să facem teoria chibritului, și „lăcomia” este tot o metaforă a puterii, dar despre asta să se pronunțe persoane mai competente. Din punct de vedere politic, Carol era continuu în priză, pe toate fronturile, astfel încât nu l-a preocupat cu adevărat → Reforma, spre exemplu. Bineînțeles că a ascultat cu atenție apologia lui Luther din fața Dietei de la Worms, dar l-a lăsat să plece, lucru pe care avea să-l regrete. Iar rezolvarea chestiunilor legate de Germania a pasat-o tot mai mult fratelui său, Ferdinand. Adeptul controlului absolut începea să se resemneze.

Și a fost capabil să asculte la fel de calm acuzațiile călugărului dominican Bartolomé de Las Casas la adresa tratamentului nedrept aplicat de conchistadori (→ Conchista) băștinașilor indieni, dar nu a intervenit. Și au existat multe asemenea exemple. Carol cădea tot mai des în

---

¹ Aluzie la \$, simbolul universal cunoscut al dolarului american (n. tr.).

transe contemplative, în loc să acționeze. Dacă ar fi să facem o analogie, își datora titlurile și funcțiile și unei anume pasivități (toți ceilalți pretendenți la tron muriseră ca muștele, Carol nu a trebuit decât să rămână în viață, doar atât, ca să pună mâna pe job), iar acum tot din cauza pasivității îi era tot mai greu să țină sub control mușuroiul de furnici al Europei.

Și atunci, în 1556, a intervenit marea lovitură: Carol a abdicat. Se săturase. Până în gât. *Non plus ultra*. Nu merge mereu mai departe. *Burn-out*. Declarația sa de renunțare la coroană sună astfel:

Am suportat până astăzi toată confuzia, după puterile mele omenești, ca să nu poată spune nimeni că am dezertat. Dar acum ar fi iresponsabil să mai amân retragerea mea. Să nu credeți că urmăresc să mă dau în lături de la orice osteneli și primejdii, dar pur și simplu nu mă mai ajută puterile.

Carol a împărțit imperiul: Spania și Burgundia i-au revenit fiului său, Filip al II-lea, iar Austria și Germania, fratelui său, Ferdinand. El însuși s-a retras la San Yuste, o mănăstire îndepărtată din Spania, și a început să colecționeze orologii. Avea sute de ceasuri de buzunar – și atunci a venit cu ceva de-a dreptul absurd: a cerut ca toate să arate aceeași oră, ba chiar să bată în același ritm. Fugea de la un ceas la celălalt, departe, tot mai departe, dar curând a fost silit să se resemneze, oftând: „Ceasurile sunt ca oamenii.”

Bietul Carol.

CONCHISTA

Señor Mexicano cel Brun

Ați mâncat vreodată șuncă bellota din Spania? Foarte gustoasă – porcii iberici se hrănesc exclusiv cu ghindă (*bellota* înseamnă ghindă). Șunca asta, considerată cea mai bună din lume, provine din provincia Extremadura – adică acolo unde s-a retras Carol al V-lea, după ce a aruncat totul pe apa sâmbetei. Extremadura are un peisaj arid, în care nu există nimic în afară de porci și de stejari, stejari și porci. Provincia are și astăzi pe stemă un stejar și cele două coloane ale lui Hercule, cu mottoul *Plus ultra* (→ Carol al V-lea). Putem presupune că propunerea de a introduce și porcul pe stemă pur și simplu nu a fost acceptată.

Extremadura trebuie văzută ca un fel de Brandenburg al Spaniei: cine se naște și crește acolo își dorește un singur lucru. Să plece. Exact asta i s-a întâmplat și notarului Hernán Cortés. Ca notar, în Extremadura, nu puteai decât să înregistrezi ce porc avea voie să se scarpine de care stejar – cu

alte cuvinte, mai bine îți luai lumea în cap. Viitorul său coleg, Francisco Pizarro, se trăgea din același colț iberic, fiind de profesie... porcar.

Și așa începe Conchista, în 1492: în timpul Reconquistei (alungarea maurilor din Spania), locuitorii Extremadurei se înrolaseră soldați și învățaseră arta războiului (→ Carol al V-lea). Trezindu-se brusc șomeri, acești eroi plini de decorații nu s-ar fi întors în ruptul capului la turmele de porci.

Existau o mulțime de asemenea cavaleri fără slujbă – bădărani lăudăroși cu epoleți auriți și uniforme fanteziste, care tăiau slănina cu sabia și se scobeau în ureche cu pana de la pălărie. Curând, au devenit ținta ironiilor de tot felul; tot atunci a apărut și acea figură extrem de populară, immortalizată în *commedia dell'arte* italiană (Il Capitano), iar mai târziu de Cervantes (Don Quijote) și de → Shakespeare (Falstaff sau Don Adriano de Armado din *Zadarnicele chinuri ale dragostei*). Orice soldat, aventurier și „cavaler al norocului” care nu era dispus să se lase ponegrit pornea spre Lumea Nouă. Foarte tânărul Cortés, spre exemplu, a auzit de traiul dulce din Caraibe și și-a găsit un job în Hispaniola (astăzi Haiti/Republica Dominicană).

Una peste alta, Lumea Nouă a devenit deodată o țintă de călătorie atrăgătoare, fenomen legat de boomul navigației, generat de un eveniment mai degrabă nefericit: în 1453 a căzut Constantinopolul, otomanii controlând de atunci ferm căile comerciale terestre spre India. Dintr-odată, toate bazarurile turcești s-au umplut de cantități impresionante de mirodenii. Din cauza taxelor vamale ridicate, mărfurile nu mai treceau de Istanbul spre Occident (mirodeniile din bazarurile de astăzi ale Istanbulului sunt toate cam din aceeași perioadă, așa că nu vă atingeți de ele!). Blocada vamală a favorizat ascensiunea statelor cu ieșire la mare, ca

Portugalia și Spania. Traseul maritim către India a căpătat deodată o mare importanță. Columb l-a căutat făcând un ocol spre stânga, pentru ca, mai târziu, să fie descoperit de Vasco da Gama și de Magellan (→ Primul ocol al Pământului...), care au mers prin dreapta și, respectiv, cu ocol prin stânga. Și cum pe traseul de ocolire spre stânga a ieșit în cale un continent necunoscut până atunci, el a trebuit luat în considerare, chiar și din simple motive de tehnică a exploatarei: America.

Un alt cui în coșciugul băștinașilor din Americi a fost nevoia stringentă de bani a lui Carol al V-lea. Titlul de împărat îl costase scump, războaiele împotriva Franței și a otomanilor au înghițit sume enorme, iar Fuggerii își arătau continuu nerăbdarea. Drept urmare, Carol le-a acordat conchistadorilor săi autoritate deplină – esențial fiind să aducă acasă aur, din Eldorado! Optzeci la sută pentru conchistador, douăzeci pentru Coroana spaniolă: asta era înțelegerea. Dar cine să verifice? Nu cumva era nevoie de un notar? Exact: Cortés a fost promovat. Aplicând tactica adecvată, a ajuns secretar al guvernatorului Cubei, dar și-a dat repede seama că ar fi mult mai profitabil să intre în afaceri pe cont propriu decât să țină socoteala banilor altora. Este exact motivul pentru care atât de mulți consultanți juridici din firme ajung *chief financial officer* în consiliul director.

În 1518, Hernán Cortés a pornit în expediție spre Mexic, al cărui nume era desigur cu totul altul, pe atunci. O misiune care promitea mult mai mult decât cea a colegului său Ponce de León, pornit spre Florida în căutarea unui izvor al tinereții veșnice, așa cum auzise din povești. Unul dintre cele mai eficace zvonuri din istoria lumii – milioane de pensionari își mai petrec și astăzi iarna în Florida, urmând mirajul tinereții.

Cortés s-a simțit în elementul său în Mexicul cel fierbinte ca un chili: la Tabasco a supus primul său trib de indigeni

și a pescuit-o pe Malinche, traducătoare și iubită – *malinchismo* și-a păstrat până astăzi sensul de „trădare de patrie” în spaniola mexicană. Cum nu se poate mai nedrept! Biata de ea, oricum nu avea nicio vină!

Ținta propriu-zisă a lui Cortés era însă Tenochtitlán – acolo s-ar fi găsit nu numai taco pregătit după cea mai bună rețetă, ci și aur din belșug. La Tenochtitlán, aztecii oprimeau o duzină de popoare de sclavi, dornice să scape de împăratul Motecuhzoma, prin alianța cu acești cuceritori. Da, ați citit bine: Motecuhzoma îl chema, spaniolii fiind cei care i-au atribuit numele Moctezuma, mai târziu Montezuma. Din pură neștiință. Ei da, mai există și astăzi unii care pronunță Donald Duck cu „u”.

Aztecii nu mai văzuseră până atunci arme de foc și cai, așa că i-au considerat pe spanioli niște zei invincibili, nemuritori. Pentru orice eventualitate, Moctezuma și-a întrebat ghicitorii dacă nou-veniții sunt OK. Cum aceștia nu i-au putut da un răspuns pozitiv, a pus să fie executați, împreună cu familiile lor. Frumos exemplu, tu îți iei meseria în serios și ghicești cu toată râvna și, drept răsplată, ești condamnat la moarte. Unde-i sindicatul, când ai nevoie de el? Moctezuma le-a trimis spaniolilor daruri, în întâmpinare, ca să-i țină departe de Tenochtitlán – dar darurile (aur!) l-au incitat și mai mult pe Cortés: trei luni mai târziu, împăratul l-a primit în fața porților cetății, cu toate onorurile. În turul de oraș organizat de Moctezuma, spaniolii au văzut trei inimi ale unor oameni jertfiți chiar atunci, ceea ce le-a stârnit oarecare repulsie, dată fiind credința lor creștină. Au cerut permisiunea să înalțe o capelă. Li s-a acordat – și, în timpul lucrărilor de construcție, au găsit o comoară. Oribil! Sus paharul de tequila!

Într-o încăierare din fața porților orașului, au fost uciși câțiva spanioli, iar aztecilor li s-a aprins becul: prin urmare, spaniolii nu erau zei, ci muritori de rând. Porniți

să pună mâna pe aurul lor! Din acea clipă, spaniolii s-au simțit în pericol, iar Cortés a hotărât să-l ia prizonier pe Moctezuma. Fiind viața sa în joc, împăratul a preferat să coopereze: le-a permis spaniolilor să aprindă lumânări și să atârne icoane în toate templele. Le-a pus spaniolilor la dispoziție toate comorile sale. I-a predat spaniolilor pe aztecii recalcitranți. A recunoscut suveranitatea lui Carol al V-lea. A promis să plătească tribut. I-a dat-o lui Cortés de soție chiar pe fiica sa preferată.

Mexicul stă sub semnul acestei pasivități până în zilele noastre. Iar mexicanul și-a revenit în formă abia în secolul al XIX-lea, odată cu Emilio Zapata și Pancho Villa. Olé! Indiferent cât ar fi de mândru, mexicanul nu știe prea bine ce să aleagă – revoluție? Sau mai bine siesta? Șlagărul vag rasist *Brauner Señor Mexicano* al lui Peter Alexander a fost inspirat tocmai de această stare de fapt:

Sunt pacifist, omul care
Nu mai poate dormi
De-atâta larmă la prânz tresare.
Brunul Señor Mexicano
Zace în nisip, la soare.
Cu sombrero pe nas,
Păzit, păzit, biiineee păăăziiiiiit,
De arsura cea mare.

E foarte limpede, după o asemenea figură Moctezuma nu mai valora doi bani în fața supușilor săi. Pe deasupra, Alvarado, locțiitorul lui Cortés, a trecut la masacrarea nobililor azteci, băștinașii s-au ridicat la luptă, molâul Moctezuma fiind lapidat de propriii săi oameni, în cursul tentativei de a ține un discurs de împăciuire. Focul nu mai putea fi stins.

La 1 iulie 1520, spaniolii au luat hotărârea să se refugieze, noaptea, traversând lacul sărat al Tenochtitlánului. Mulți s-au înecat, din cauza buzunarelor grele, pline de aur. Cu puțin înainte să ajungă la malul salvator, aztecii i-au descoperit, au deschis focul asupra lor din canoe și i-au măcelărit. Norocos, Cortés a scăpat, alegându-se doar cu arătătorul retezat; Alvarado s-a salvat, din câte se spune, printr-un salt îndrăzneț peste dig, sprijinindu-se în sulică și descoperind astfel săritura cu prăjina, *salto de Alvarado*.

Bătălia a intrat în istorie sub denumirea de *noche triste*, „noaptea tristă”, iar vestigiile chiparoșilor sub care Cortés a așteptat, tremurând, zorii, se mai pot admira și astăzi în Mexico City.

Ce nu i-a reușit lui Cortés a dus la îndeplinire variola răspândită de oamenii săi. Văzând starea de slăbiciune a aztecilor, spaniolii au declanșat un nou asediu asupra orașului. După lupte aprige, care au durat o jumătate de an, Tenochtitlán a căzut în mâinile spaniolilor. Orașul reconstruit a adoptat numele Mexico, mai ușor de pronunțat, iar Cortés a fost uns de Carol al V-lea guvernator al „Noii Spanii”.

Din acel moment, cariera lui Cortés a intrat în declin: intrigantul episcop de Burgos nu a ratat nicio ocazie să ațâțe Curtea spaniolă împotriva sa, urmărind să-l înlocuiască în funcția de guvernator cu un protejat de-al său. Cortés era prea departe de locul unde se făceau jocurile și a fost silit să se întoarcă în Spania ca să se justifice în fața regelui. Carol îi datora foarte mult conchistadorului său – nu în ultimul rând aurul cu care finanța războiul împotriva Franței, însă împăratul a ezitat, totuși: l-a înnobilit pe Cortés, dar i-a retras titlul de guvernator. Cortés și-a petrecut ultimii ani în procese pentru posesiunile sale din Noua Spanie, devenind un boșorog ursuz. În cele din urmă s-a decis să se întoarcă în Mexic, dar a murit pe drum, la Sevilla; a fost înmormântat în Lumea Nouă, de unde

osemintele sale au dispărut, în 1823. Nici aztecii nu mai există – doar coroana de pene a lui Moctezuma este expusă la Völkerkundemuseum din Viena, adusă, din câte se pare, de Ferdinand al II-lea, un nepot al lui Carol al V-lea.

Colegul lui Cortés, Francisco Pizarro, a cucerit Peru, câțiva ani mai târziu, unde a învins o armată incașă de treizeci de mii de luptători. Și-a masacrat adversarii cu cei doar o sută optzeci de soldați ai săi înarmați până în dinți și l-a luat prizonier pe regele lor, Atahualpa. Ca răscumpărare, a cerut să fie umplută celula lui Atahualpa o dată cu aur și încă de două ori cu argint. Când solicitarea i-a fost îndeplinită, a ordonat ca Atahualpa să fie sugrumat.

Delicatețea e ultimul lucru de care i-ai putea bănuî pe conchistadori. În Conchista s-au jertfit vreo cincisprezece milioane de vieți – un măcel fără egal. Ca să nu mai vorbim de sclavii aduși mai târziu din Africa, siliți să muncească în condiții greu de imaginat în minele de aur și de argint din America Centrală și de Sud.

Dar trebuie să arătăm și partea bună: odată desăvârșită supunerea băștinașilor, spaniolii au început să bea cot la cot cu ei Corona rece, cu lime, apoi au trecut la tandrețuri – printre urmașii lor numărându-se latinos ca Shakira, Jennifer López, Salma Hayek, Ricky Martin și Carlos Santana.

Spre deosebire de cuceritorii protestant-puritani ai Americii de Nord care, ca de obicei, și-au interzis orice distracție (→ Reforma), i-au izolat pe indieni și i-au închis în rezervații, catolicii spanioli nu au fost atât de dogmatici.

Mai lipsește ceva? Ah, da! Restul lumii aștepta și el să fie cucerit! Nu doar „fiesta mexicana”, ci *Odată în jurul lumii* – Karel Gott visa de mic o asemenea călătorie. Dar cel dintâi ocol în jurul pământului a fost cel al lui Ferdinand Magellan!

PRIMUL OCOL AL PĂMÂNTULUI PE O NAVĂ CU PÂNZE

Descoperirea Horstinelor

Următoarea noastră temă: Primul ocol al Pământului pe o navă cu pânze! Veți spune, pleacă de-aici, ce mă interesează? Mie îmi ajung două săptămâni în Mallorca, trei sute nouăzeci și nouă de euro *all inclusive*, adică și cu o găleată de sangria! Vă rog să aveți toată încrederea: am să vă conduc într-o lume a intrigii, a trădării, a nebuniei și a clătitei din rumeguș, pe care trebuie să ne-o închipuim ca pe aceea din *Traumschiff*¹, dar fără Căpitanul Dinner și fără artificii la sfârșit.

Totul a început în octombrie 1516, când regele portughez Manuel cel Fericit a făcut o greșală. Mai exact, o gafă de-a dreptul monumentală, încât ar merita mai degrabă să i se schimbe numele în Manuel cel Stupid: Manuel cel Fericit i-a refuzat marinarului Ferdinand Magellan solicitarea de

---

¹ *Vasul visurilor*, serial prezentat de postul ZDF (n. tr.).

a-i pune la dispoziție cinci nave, cu care să călătorească spre India și insulele Mirodeniilor.

Regele l-a respins categoric – una dintre deciziile greșite cu bătaia cea mai lungă din istorie, dacă o trecem cu vederea pe aceea de la golul de pe Wembley, din 1966. De ce decizie greșită? Între Spania și Portugalia exista un fel de înțelegere. Cum după descoperirea Americii era limpede că lumea e mai mare decât se credea, cele două țări și-au împărțit pur și simplu pământul între ele, în 1494, prin „Acordul de la Tordesillas”. Acordul (mediat de papa petrecăreț Alexandru al VI-lea → Machiavelli) are de altfel urmări până astăzi: spre exemplu, în virtutea lui se vorbește spaniola în întreaga Americă de Sud, mai puțin în Brazilia, unde se vorbește portugheza. La un studiu mai atent, tot portugheza ar trebui să se vorbească și în Groenlanda. De ce nu se întâmplă așa nu se știe.

Dar rămăsesem la decizia eronată. Era vorba despre insulele Mirodeniilor. Accesul la ele garanta bogății enorme: scorțișoara, sofranul, cuișoarele, piperul erau la fel de valoroase ca aurul, în secolul al XVI-lea. Prin urmare, dacă ați reuși să vă faceți rost de o mașină a timpului, nu luați cu voi bani gheață, ci, înainte de a porni, băgați mâna în sertarul cu mirodenii! Nimeni nu pornea să dea lumii ocol de dragul navigației, ci pentru a descoperi noi colonii; călătoria trebuia cumva finanțată. În cazul nostru, prin mirodenii din ciudatele insule, despre care nimeni nu știa cu exactitate unde se găsesc, respectiv dacă aparțineau teritoriilor spaniole ori portugheze.

Nici hărțile nu erau de prea mult ajutor. Ceea ce conta era să ajungi, într-un fel sau altul, la ele și să înhați tot ce se putea înhăța. Singurul drum cunoscut îi aparținea Portugaliei. Și cum Manuel cel Fericit gândea, pff, eu am oricum un drum care duce la insule, de ce să-mi bat capul să-l găsesc și pe al doilea, i-a dat papucii lui Magellan.

Ce-ați fi făcut, în locul lui Magellan? Nu, nu ați fi pornit cu sapa la spinare în Egipt, ca să construiți canalul de Suez – asta s-a întâmplat abia peste trei sute de ani, dovedindu-se cât se poate de folositor! De altfel, Giuseppe Verdi a compus opera *Aida* cu prilejul inaugurării canalului de Suez, în 1869, fiind astfel vinovat nu numai de marșul triumfal, ci și de nava-club omonimă! Deci... ce ați fi făcut? Gândiți-vă puțin!

Corect! Așa este! Chiar așa a procedat și bătrânul pungaș: a dat fuga la regele spaniol, prietenul nostru și viitorul împărat → Carol al V-lea. A căruia mamă era, ne aducem aminte, Ioana cea Nebună. Dar Carol era departe de a fi nebun: doar că nu i-a sărutat mâna lui Magellan!

În realitate, Magellan descoperise, într-o arhivă obscură, o hartă secretă remarcabilă. Pe care era indicată o trecere navigabilă între America de Sud și Antarctica. Mă întreb de unde știa acel cartograf straniu, dacă până atunci încă nu călcase nimeni pe acolo. Ah, știu: probabil se uitase pe Google Earth.

Până atunci, se credea că America s-ar întinde, ca masă compactă, de la nord la sud. Prin urmare, Magellan nu voia să înconjoare Africa, precum portughezii, ci să traverseze Atlanticul și să dea ocol Americii de Sud (adică să treacă prin America de Sud, bănuind că există un pasaj spre un alt ocean). În 1518 se știa, teoretic, că Pământul este rotund, deoarece, cu câțiva ani mai devreme, un tip pe nume Balboa se uitase dincolo de înălțimile înguste din Panama, deși, după cum vom vedea mai târziu, circumferința planetei noastre era încă puternic subevaluată.

La 10 august 1519 s-a dat startul. 21 300 pfunzi de biscuiți, 480 pfunzi de ulei, 200 de butoaie de sardele și cantități impresionante de orez, fasole, linte, zahăr, ceapă etc.: cinci nave pline de provizii pentru trei ani.

În plus, la bord: 5 000 cuțite ieftine și 20 000 de clopoței. 20 000 de clopoței? Păi, sigur: 20 000 de clopoței de făcut cadou băștinașilor nătângi! Cu puțin înainte de plecare, la bord s-a mai urcat și un tânăr italian: Antonio Pigafetta, care nu venea decât așa, din curiozitate. A doua oară, garantat n-ar mai fi făcut aceeași greșală! Lui și jurnalelului său le datorăm amănuntele călătoriei memorabile. Mulțumim, Antonio!

Încă de la început, lucrurile nu au mers bine: la scurt timp după Tenerife, a fost judecat un șef de echipaj, pentru câteva măgării și obscenități. Iar ceilalți căpitani au urcat la bordul navei lui Magellan, ca să participe la proces. Domnii Mendoza, Cartagena și Quesada s-au pus pe ceartă, refuzând să asculte comenzile lui Magellan. Dar cum el fusese prevenit (cineva îi șoptise despre căpitanii spanioli că nu ar avea chef să se lase comandați de un portughez, punând la cale o revoltă), i-a arestat pe cei trei. Magellan nu i-a condamnat la moarte, pentru rebeliune, din simplul motiv că mai avea nevoie de ei, și au continuat traversarea Atlanticului. După ce au trecut Ecuatorul, au început ploile și furtunile violente. A plouat cu găleata, douăzeci de zile la rând, și pe vremea aceea nu existau cizmele de cauciuc și mantaua. Când, în sfârșit, s-a făcut vreme frumoasă și a dispărut orice urmă de vânt, smoala de la îmbinările vaselor a prins să se topească sub soarele arzător. Ușor, ușor, apa începea să intre în nave, iar marinarii erau nevoiți să o evacueze, într-o căldură nemiloasă. După nesfârșite săptămâni, Magellan și oamenii săi au ajuns, cu ultimele puteri, într-un golf, confundat de ei cu o gură de fluviu, pe care l-au numit Rio de Janeiro. Iar la mal îi aștepta paradisul. Fructe, legume și fecioare, în cantități nelimitate. Bingo! Și se făcea simțită și utilitatea celor douăzeci de mii de clopoței, la schimb cu lipsa de griji braziliană: Samba! Soare! Băutură la greu! Și rata criminalității

de la Rio era semnificativ mai scăzută pe atunci. Iar de furat nu exista oricum nimic, în afară de clopoței. Vreme de paisprezece zile, s-au reparat navele, dar s-a și petrecut, s-a făcut amor și s-a jucat fotbal, iar când au pornit iarăși spre larg, au plâns de jale și *Girls from Ipanema*, și marinarii.

După alte zece zile de navigație, țărmlul a descris o curbă spre vest. Pe aici să fie? Navele au urmat calea spre soare-apune, vreme de o săptămână. Din păcate, nu i-a venit nimănui ideea să guste din apă: și-ar fi dat seama că de data asta se aflau cu adevărat pe un fluviu, respectiv Rio de la Plata de astăzi. Stupid!

Abia când munții au închis orizontul, Maggy a înțeles ce se petrece și că nu mai aveau cum să înainteze. A numit locul Montevideo („văd un munte”), așa cum se mai cheamă și astăzi capitala Uruguayului. Cale-ntoarsă și mai departe, spre sud. Așa, încet, au pătruns în iarna emisferei sudice. Furtuni violente, climă din ce în ce mai aspră. Șase săptămâni încheiate au stat cu toții în haine ude, fiind imposibil să se aprindă focul. Echipajele ajunseseră la capătul răbdării!

La sfârșitul lui martie, Magellan a decis să ierneze într-un golf. Și iarăși s-a iscat o revoltă a celorlalți căpitani, care ar fi preferat să se întoarcă acasă. Și această răscoală a fost înăbușită. Dar, de data asta, Magellan a mers până la capăt: Mendoza a fost tăiat în patru și agățat de fungă. Servitorului lui Quesada i s-a dat de ales: fie își decapita stăpânul, fie murea alături de el. Curând, căpățâna însângărată a lui Quesada se rostogolea pe nisip. Iar lui Cartagena i s-a rezervat pedeapsa cea mai crudă: după cele șase luni de iernare, a fost abandonat pe țărmlul pustiu, ca să se stingă de foame.

Și au pornit mai departe, neavând vreme de sentimentalisme; ținta, să nu uităm, erau insulele Mirodeniilor: iarăși le-a ieșit în cale o deschizătură a uscatului. În sfârșit, drumul spre vest? Malurile păreau locuite. Noaptea se

vedeau multe focuri. Magellan a numit regiunea Tierra del Fuego – Țara de Foc. Portughezul a trimis două corăbii înainte și, după câteva zile, s-a întors doar una. Cu anunțul: mare deschisă! De bucurie, Magellan a izbucnit în lacrimi. Dar unde era cealaltă corabie trimisă în recunoaștere? Evident, fugise înapoi, spre Spania. Fricșilor le trecuse cheful să prospecteze oceanul necunoscut. Magellan a izbucnit din nou în lacrimi. De data asta de furie, pentru că nava dezertoare avea la bord cea mai mare parte a proviziilor.

Prin urmare, au străbătut această trecătoare comică, „Strâmtoarea Magellan” de astăzi, și, după câteva zile, au ieșit în mare deschisă! Au făcut un scurt popas pe țărm, și-au numărat proviziile și au hotărât să meargă mai departe, gândind că trebuie să ajungă neîntârziat la insulele Mirodeniilor. Ceea ce nu știau ei era că aveau de traversat zece mii de mile marine, fără uscat! Iar la bord, doar un butoi de fasole uscată...

Cum marea se întindea atât de pașnic înaintea lor, Magellan a denumit acest ocean Mare Pacifico – Oceanul liniștit. Era primăvară, iar vremea începea ușor-ușor să se încălzească. Toți se uitau cu nerăbdare după Insulele Mirodeniilor. N-aveau decât să se uite! În zona tropicelor, s-a stricat și ultimul butoi de fasole. Și apa a început să duhnească. După șase săptămâni, au murit cei dintâi. Magellan și-a aruncat hărțile peste bord. „Domnii cartografi să mă ierte”, i-a spus lui Pigafetta, „dar insulele Mirodeniilor nu se află acolo unde sunt trecute pe hartă.”

La sfârșitul lui februarie, s-a terminat și ultimul rest de provizii. S-au strâns viermii din butoaie, ca să se facă terci din ei. Iar din rumeguș, frăgezit în urină, s-au copt turte. Șobolanii erau considerați adevărate delicatese, la bord. Rechinii roiau în urma corăbiilor, în așteptarea nenumăraților morți aruncați peste bord. După trei luni și douăzeci de zile, când efectivul se redusese la mai puțin de jumătate,

s-a auzit strigătul musului, „Pămâââânt!": ajunseseră în Filipine. Erau salvați!

Numele Filipinelor vine de la tatăl patronului lui Magellan, Filip cel Frumos (→ Carol al V-lea). Slavă cerului că nu-l chema Horst, ca pe fostul nostru președinte federal. Altfel, Filipinele s-ar fi chemat astăzi „Horstine"! Corăbiile se aflau acum într-o regiune cunoscută lui Magellan, deoarece din direcția opusă, portugheză, mai fusese o dată aici și își luase un sclav, care acum se dovedea extrem de util, vorbind limba băștinașilor. Cei doi, Magellan și sclavul său, au fost așadar cei dintâi oameni care au făcut ocolul Pământului, chiar dacă nu dintr-un singur drum.

Ce triumf! Insulele Mirodeniilor sunt doar la câteva sute de mile marine, acum se știe cu siguranță! Dar Magellan nu avea să mai ajungă până acolo. La 27 aprilie 1521, a fost ciopârțit de trei mii de războinici, într-o ciocnire cu băștinașii.

Sfârșitul poveștii e scurt: supraviețuitorii s-au îndreptat spre casă, de data asta pe ruta cunoscută, ocolind Africa. Doar o singură corabie, *Victoria*, a sosit peticită, scârțâită și puturoasă în portul din Sevilla, la 8 septembrie 1522 – cea dintâi navă care a făcut ocolul Pământului. Pe drum, a constatat echipajul, trebuie să se fi petrecut o ciudățenie: jurnalul de bord diferea cu o zi față de calendarul spaniol – și așa s-a descoperit necesitatea schimbării datei!

Din cei două sute cincizeci de oameni care îl însoțeau pe Magellan la pornire, s-au întors doar optsprezece, printre care și prietenul nostru, Antonio Pigafetta. Cei optsprezece băieți aveau cu siguranță nevoie de un duș și să-și revină douăzeci și patru de ore, după jetlag. În afară de asta, dovediseră practic ceea ce până atunci se știa doar teoretic: Pământul e rotund!

Iar din acel moment, globul pământesc a putut să intre în producție de serie!

IVAN CEL GROAZNIC

Măscăriciul înjunghiat

Mai întâi următoarea informație: numele de Ivan cel Groaznic este o greșeală de traducere. Ivan cel „Groaznic” ar fi trebuit să fie Ivan cel care „impune respectul” ori Ivan cel „neînduplecat”. Prin urmare, rușilor nu li se părea chiar atât de rău – dar despre asta o să mai vorbim după ce vă povestesc câte ceva despre țarul Ivan al IV-lea (acesta fiind numele său corect). Că dacă nici acest Ivan nu îi speria pe ruși, atunci cine sau ce, mă rog?

La nașterea, să spunem, „eroului” nostru, pe 25 august 1530, tuna și fulgera îngrozitor la Moscova. Semnul s-a dovedit cât se poate de corect, iar povestea a continuat așa cum a început: tatăl lui Ivan a murit când micuțul avea trei ani, peste alți cinci ani i-a murit și mama, otrăvită. Din pură bunăvoință, presupunem că NU Ivan însuși a omorât-o; la opt ani, chiar și el era puțin prea fraged pentru o asemenea faptă.

În primă instanță, Rusia a fost condusă, în numele lui Ivan cel rămas orfan, de nobilimea de la Curte, un fel de mafie rusească, fără pic de respect față de țarul minor: în public, curtenii i se aruncau la picioare, dar acasă, la Kremlin, îl țineau pe băiat nemâncat și îl îmbrăcau doar în zdrențe. Copilul Ivan s-a transformat rapid într-un caz de *Supernanny*: arunca, spre amuzamentul personal, cățeluși din turnurile de la Kremlin; uneori străbătea străzile Moscovei în galop, biciuindu-și supușii.

La treisprezece ani, Ivan a înțeles că nobilii de la Curte nu sunt prietenii săi și și-a asmuțit câinii să-l sfârtece pe unul dintre ei. De atunci, a primit și el suficient de mâncare. La șaptesprezece ani, a fost cel dintâi țar al Rusiei care a cerut să fie încoronat. Până atunci, țarii nu purtaseră coroană, dar de acum rușii trebuiau să vadă limpede cine este șeful. În cei dintâi ani de domnie, Ivan a adoptat o atitudine prudentă: doar rareori porunea să se toarne vin fiert peste unii membri ai guvernului. Aceste vremuri sunt considerate de istorici perioada sa „luminoasă” sau „bună”. În orice caz, tablourile care s-au păstrat, nu știu cum se face, dar par toate din perioada sa „întunecată”.

În perioada „luminoasă”, Ivan s-a remarcat și ca pedagog. A scris o carte de învățătură a poporului, în care susține, spre exemplu, că nu se cuvine să-ți aduci femeia la ascultare, biciuind-o în văzul tuturor! La tine acasă este OK, căci acolo nu te vede nimeni. Potrivit acestei cărți, teama și pedeapsa (→ Revoluția Rusă) sunt premisele ascultării.

Prin urmare, dacă în următorul concediu în Mallorca vi se întâmplă ca un turist rus să vă arunce prosopul de pe sezlong, arătați-vă colții, certați-l și amenințați-l! Nu o va lua personal, sunt metode firești de educație rusească. Excepție: când rusul ține o pușcă în mână. Atunci este rândul dumneavoastră să nu o luați personal și să vă gândiți

la metodele obișnuite de educație rusească... Poate că există și alte șezlonguri, mai departe de piscină.

Lui Ivan i-a venit curând ideea să-și lărgască imperiul. Cu ajutorul experților militari occidentali, a cucerit Siberia, iar după victorie a pus să se înalțe catedrala Sfântul Vasili Blajenii din piața Roșie. Era debutul unei noi epoci. Ivan a trecut imediat la supunerea popoarelor străine. Consecințele acestor măsuri de educație externă le puteți constata și astăzi. Problemele Rusiei cu Armenia, Georgia, Azerbaidjan, Abhazia, Cecenia, Cerchezia, Kirghizia, Ingușeția, Oseția, Ciuvașia, Mordovia, Cabardino-Balcaria, Buriția sunt toate moștenirea veche de patru sute cincizeci de ani a campaniilor lui Ivan al IV-lea. Ceea ce nu a uitat, până astăzi, niciun cecen.

Grație noilor bogății, a țărilor cucerite și a puterii dobândite de Ivan, noua Rusie Mare a reușit în sfârșit să nu mai fie considerată în Occident țara bântuită de canibali și de fiare înspăimântătoare, ci doar de fiare înspăimântătoare. Ivan cel Groaznic a purtat chiar o corespondență intensă cu Elisabeta a Angliei și s-a gândit chiar să o ia de soție. Planul a eșuat, din motive lesne de înțeles. Sau v-ar plăcea să vă cheme Elisabeta cea Groaznică, după căsătorie?

Pe de altă parte, și Elisabeta era dezirabilă doar până la un punct: pe vremea ei, zahărul cel scump avea valoare de simbol al statutului – iar cine și-l permitea mânca zahăr până i se înnegreau dinții. Săracii au ajuns chiar să-și vopsească dinții în negru, ca să sugereze bunăstarea. Elisabeta nu avea nevoie de așa ceva, ei, prin urmare, dinții i-au putrezit pe cale naturală. Ca să mai puteți și mâine să mușcați, fără vlagă!¹

Să ne întoarcem însă la Ivan: el a inventat parada trupelor, la Kremlin, care s-a păstrat până în ziua de astăzi!

---

¹ Joc de cuvinte, pornind de la un text publicitar pentru pastă de dinți (n. tr.).

După fiecare victorie, străbătea Moscova în triumf, cu coroana pe cap; cu un asemenea prilej, a condamnat un elefant la moarte, pentru că refuzase să îngenuncheze înaintea sa – în schimb, conducătorul animalului a fost iertat. Dar țarul nu dădea mereu dovadă de o asemenea bunăvoință. După moartea soției și a fiului său, a început „perioada întunecată” a lui Ivan. Și s-a dezlănțuit cu adevărat: și-a bănuț cel mai bun prieten că i-ar fi otrăvit soția și a poruncit să fie omorât, împreună cu toată familia sa. În anii următori, Ivan cel Groaznic a pus bazele societății vesele: îl amuza de moarte să condamne mii de supuși, și mai ales să inventeze metode personale de tortură și să privească avid ultimele zbateri ale victimelor. După care bunul Ivan trimitea desigur liste cu nume la mănăstiri, ca să se înalțe rugăciuni pentru sufletul lor. Un om milos!

La sfârșitul anului 1564, Ivan n-a mai putut suporta. Simțindu-se înconjurat de necredință și de trădare, a renunțat la tron, a părăsit Moscova și s-a retras la țară. Poporul a fost încercat de sentimentul abandonului, de lipsa oricărei autorități în care să se poată încrede. Și l-a dorit pe țar înapoi, indiferent cât ar fi fost de cumplit! Curios popor, rușii, să se obișnuiască atât de ușor cu „politica de mână forte”.

Ivan s-a arătat dispus să se întoarcă la Moscova, ca țar, cu două condiții. În primul rând, voia să procedeze după propriul său plac cu toți cei pe care îi considera trădători. Cea de-a doua condiție era o transformare completă a statului rusesc, o așa-numită „perestroika”. Ambele au fost acceptate, iar Ivan s-a întors la Moscova. Dar lucrurile au luat o întorsătură neplăcută: Ivan a început transformarea Rusiei. A format un fel de poliție secretă, opricinina, ai cărei soldați bântuiau prin țară și îi terorizau pe oameni. Călăreau în uniforme negre, pe cai negri, iar de șei atârnavu căpățâni de câine. Opricinina și-a făcut de cap vreme de

opt ani. La început, Ivan însuși alcătuia liste de victime, dar cum le pierduse șirul între timp a fost nevoit să își arunce listele, mânios.

Mânia sa se revărsa nu doar asupra indivizilor, ci și asupra unor orașe întregi, spre exemplu, Novgorodul rebel. Ivan a dat ordinul de masacru, care a durat șase săptămâni. 18 000 de oameni au fost schilodiți sau arși de vii, în piețe publice, alții au fost aruncați în apa fluviului sau împinși sub stratul de gheață. Lui Ivan îi plăcea să se implice personal. Pe trezorierul său l-a fiert în apă, pe un măscărici de la Curte l-a înjunghiat pe loc, pentru că țipa prea tare după ce fusese opărit cu supa vărsată în cap.

În noiembrie 1581 l-a ucis, în furia unei dispute, pe propriul său fiu, Ivan Ivanovici, care altfel, conform tradiției, își găsea și el delectarea în tortură și crimă.

Dar dispariția fiului său l-a afectat profund pe țar. Din acel moment, Ivan nu a mai purtat niciodată coroana. S-a retras, s-a ocupat de vechi pergamente și de pietre prețioase, care mai pot fi și astăzi admirate la Kremlin. În acești ultimi ani de viață, cred unii istorici ruși, Ivan nu a mai fost în toate mințile – dar dacă mă întrebați pe mine, acești istorici se înșală: după părerea mea neautorizată, Ivan nu a fost niciodată normal!

Noaptea mergea să-și cerceteze comorile din vistierie, bântuia jelind prin palat, își căuta alinare la ghicitoare și vrăjitori. Se simțea urmărit de sufletele victimelor sale și credea că și-a aflat ziua morții, de la un astrolog: 18 martie 1584! Ca să nu riște nimic, în seara de 18 martie 1584 țarul s-a retras singur, într-un donjon al castelului, ca să rezolve probleme de șah. Chiar înainte de miezul nopții, servitorul său l-a găsit prăbușit peste tabla de joc: Ivan cel Groaznic era mort.

Și acum să ne întoarcem la început. Unde anume să se fi strecurat o greșeală de traducere în „Ivan cel Groaznic”?

Deși trebuie spus, pentru spălarea onoarei lui Ivan, că a făcut din Rusia un stat coerent. A deschis țara spre Occident și a introdus tiparul. Altfel, nici adversarii săi nu au fost tocmai sfioși. Dar parcă nu se cuvine să-ți prăjești supușii pe grătar!

Trebuie menționat că mulți dintre urmașii săi s-au raportat la eroul nostru, spre exemplu Iosif Stalin (→ Revoluția Rusă), care a pus să se facă un film al vieții lui Ivan cel Groaznic, regizat de Serghei Eisenstein. Pentru partea întâi, „Anii luminoși”, lui Eisenstein i s-a acordat Premiul Stalin. Partea a doua, „Anii întunecați”, a fost imediat interzisă. Stalin, un Iosif cel Groaznic, și-a văzut în film propriul său portret.

Groazele lui Ivan au efect până astăzi – de fapt, așa și sunt numiți rușii, cu termenul generic de „Ivan”. Mare nedreptate! Există și ruși de-a dreptul simpatici: spre exemplu, ăăă, spre exemplu, hm, stai să mă gândesc... O clipă... Anna Kurnikova!?

WILLIAM SHAKESPEARE

Mai tare decât Counterstrike

William Shakespeare – un Mario Barth al începutului de secol al XVII-lea! Se bucura de popularitate, umplea arenele până la ultimul loc, își cunoștea perfect publicul, care îl adula – în primul rând pentru caraghioslăcul relațiilor dintre personaje și a felului în care rezolva situații aparent imposibile, cum ar fi îmblânzirea unei scorpii. Că bărbații și femeile vorbesc limbi diferite, că nu se înțeleg și discută mereu între ei despre lucruri distincte nu este doar secretul succesului lui Mario Barth, ci și al pieselor lui Shakespeare adesea incredibil de comice.

Atunci, ca și acum, popularitatea stârnea interesul invidioșilor: colegul poet Robert Greene (care, de altfel, beat pulbere fiind, a murit înecat cu un hering sărat) îl eticheta pe non-academicul Shakespeare drept o „cioară parvenită, care se împodobește cu penele altor păsări”. Ceva mai târziu, multitalentatul Samuel Pepys considera *Visul unei nopți de vară* „cea mai nefericită și mai ridicolă piesă pe care

am văzut-o în viața mea”, iar → Frederic al II-lea, în 1781, îl cataloga pe Shakespeare ca fiind „detestabil”, iar piesele sale tocmai bune de prezentat „în fața sălbaticilor din Canada”. Mila o primim cadou – pentru invidie trebuie să punem osul.

Despre viața lui Shakespeare nu cunoaștem, practic, aproape nimic (de fapt, nici despre adevărata viață a lui Mario Barth): există doar un portret, despre care nu se știe cu siguranță dacă îl înfățișează cu adevărat pe scriitor.

Cuvinte scrise de Shakespeare, cu mâna lui există doar paisprezece, în propriul său testament. În care îi lasă soției „patul al doilea”. Cine l-a primit pe cel bun nu se știe. Iar moștenirea artistică este formată dintr-o culegere a pieselor sale de teatru, editată de doi colegi după moartea lui Shakespeare (așa-numita „the First Folio”; folio era formatul, astăzi am spune „A3”).

Pentru a compensa lipsa de date biografice, profesorii americani Charles și Hulda Wallace s-au dus la Londra, în 1906, ca să studieze documente din perioada 1564–1616, anii între care a trăit dramaturgul. Vreme de nouă ani, au cotrobăit, zi de zi, prin peste cinci milioane de documente și manuscrise vechi, în căutarea unor fire oarecare despre viața lui Shakespeare – o nebunie! Presupunând că cei doi nu au dormit o clipă vreme de nouă ani și au muncit fără pauză douăzeci și patru de ore pe zi – ar fi avut la dispoziție două minute pentru fiecare hârtie.

În schimb, au avut succes – cel puțin unul de mică anvergură – descoperind un document referitor la un proces în care Shakespeare a fost chemat ca martor și a declarat că nu-și amintește nimic. În afară de asta, o semnătură: WLLM SHKSP. Cam subțire, pentru nouă ani de trudă. Cei doi Wallace s-au întors frustrați în State, unde Charles s-a apucat de prospecțiuni, ilegale, de țiței. Cu mai mult noroc,

după cum s-a dovedit: în trei ani a descoperit un zăcământ, a devenit putred de bogat și i-a arătat științei degetul acela.

Singurele martore sunt textele lui Shakespeare: treizeci și șase de piese, cinci poeme epice și o sută cincizeci și patru de sonete. Dar de ce, mă rog, rămâne Shakespeare atât de extraordinar și atât de actual? Nu v-ați chinuit și dumneavoastră, în școală, cu *Macbeth*? Nu vă copleșește și pe dumneavoastră mereu, așa, un sentiment de jenă, fie și indirectă, când vă gândiți că Hamlet se plimbă pe scenă în haină de piele, pe motocicletă? Da, aici avem nevoie de o corectură – Shakespeare este cu adevărat *cool*! Foarte bine, asta zic toți (în afară de Frederic al II-lea), azi nu mai îndrăznește nimeni să susțină: „Shakespeare e nașpa!” – dar poate tocmai pentru că nu e nașpa deloc. Ia să vedem.

În Anglia secolului al XVI-lea se mai presupunea că Pământul ocupă centrul lumii. Fiecare ființă sau lucru, de la îngerul cel mai înalt până la piatra neînsuflețită, toate erau legate în lungul lanț al ființei (*chain of being*). Sus înger, soare, cer. Jos vierme, pământ, piatră. Și, exact la mijloc, omul. → Copernic descoperise că Pământul se rotește în jurul Soarelui, nu invers, dar încă nu exista CNN, să răspândească fulgerător asemenea știri. Prin urmare, Shakespeare mai credea în modelul ptolemeic al lumii. Care abia mai făcea față situației.

Prin descoperirile lui Columb și Magellan, așa-zisul lanț al ființei a intrat într-o gravă dezordine, ba chiar s-a rupt, pe alocuri, în secolul al XVI-lea. Au apărut tot felul de noutăți, țări și popoare noi, tutunul, rinocerii, coatii și canibalii. Asta a avut efecte asupra relației omului cu lumea, dar și a oamenilor între ei. O singură și infimă constelație potrivnică era suficientă pentru ca elementele să înceapă să danseze și lumea să se desfacă din încheieturi.

În fiecare piesă scrisă de Shakespeare întâlnim același dans al elementelor, într-o ordine fragilă a lumii, și anume în două registre diferite: poți fie să plângi, fie să râzi de ce se întâmplă. Shakespeare era pregătit pentru ambele: a scris comedii, dar și tragedii, în care apar tot atâtea mășcarici, cât și regi. Însă regii se poartă adesea ca mășcaricii, în vreme ce mășcaricii sunt adesea înțelepți. Dramele lui Shakespeare se desfășoară în acest câmp al tensiunilor, în acest dans al contradicțiilor.

Puterea față cu morala, credința față cu trădarea, datoria față cu atașamentul, consecvența față cu nestatornicia, ordinea față cu haosul, chibzuința față cu hazardul, iubirea față cu desfrânarea, lăcomia față cu conștiința! Toate au un deznodământ armonios (așa voia regina!) și susțin o ordine fragilă. Dar, într-un fel sau altul, simți un *happy ending* efemer. Nimic nu este așa cum pare, și totul rămâne palpitant, în teatru, cel puțin.

Mistica și misterul fuseseră alungate din lume odată cu depășirea medievalismului catolic din vremea → Reformei, însă în secolul al XVI-lea ele și-au sărbătorit renașterea în arta lui Shakespeare: multe din piesele sale sunt populate de vrăjitoare sumbre, elfi enigmatice și troli răutăcioși. Și ce mă interesează pe mine toate astea?

Mda, un rege ca Frederic al II-lea nu avea nimic în comun cu Shakespeare. Paradoxurile și contradicțiile nu-și găseau locul în → Iluminism (epoca lui Frederic). Shakespeare a revenit în atenție abia în perioada → Romantismului. Și, pentru că Romantismul german a fost deosebit de romantic, Shakespeare a fost iubit aici mai fierbinte decât oriunde, în afara Angliei.

Așa – trăim în secolul XXI. Și cum stăm? Genotipul uman a fost deslușit. Afli într-o secundă, prin Twitter, ce se mai întâmplă prin Papua-Noua Guinee. Se știe cum

arată Britney Spears fără machiaj (nu prea grozav). Multe secrete nu mai avem. În schimb, ceilalți oameni rămân un mister: undeva, în Pakistan și în Afghanistan există extremiști islamici ursuzi, cărora nu le place cafeaua de la Starbucks (→ 11 Septembrie 2001). Doamna cancelar federal face pe Mona Lisa, zâmbește misterios și știe mai multe decât recunoaște (→ Machiavelli). Nebunie curată!

Ne mișcăm într-o lume în care aproape totul este deschis, la vedere, din care însă nu pricepem mare lucru. Încercăm să ne călăuzim viața între ordine și haos, undeva între râs și plâns. Omul este o „făptură bezmetică¹”, scria Shakespeare în *Mult zgomot pentru nimic*.

Piese lui Shakespeare pot să ofere explicații și exemple pentru felul omenesc de purtare și de simțire. Te uiți în ele ca într-o oglindă și te ajută să-ți înțelegi propriile înfrângeri și victorii, dramele personale, nimicurile ridicole, crizele și triumfurile. Unii oameni se servesc, în același scop, de religie, alții de ezoterism, alții de *World of Warcraft* și alții de blogul pisicii lor – Shakespeare nici nu este alegerea cea mai proastă, dacă vrem să înțelegem de ce lumea se prezintă mereu ca un haos – și de ce uneori asta nu-i o tragedie.

Un mesager aiurit încurcă scrisorile și astfel se încheie o căsătorie (*Mult zgomot pentru nimic*) – haosul produce ordine! *Crazy!*

Un comandant de oști, inițial bun, face ordine în țară, îi înfrânge pe rebeli, ajunge el însuși pe tron și transformă totul într-o baie de sânge (*Macbeth*) – ordinea produce haos! Și asta e *crazy!*

Într-un fel, toate astea se compensează. Shakespeare te salvează de ambele: de deznădejde în haos și de îngâmfare, când totul pare în ordine. Tocmai îmi strigă soția, să nu

---

¹ *Man is a giddy thing*, *Mult zgomot pentru nimic*, actul V, scena 4 (n. tr.).

cumva să uit să spun că sonetele lui Shakespeare sunt printre cele mai frumoase poeme de dragoste scrise vreodată. Foarte bine, uite că am scris, altfel iar avem discuții. Unde mai pui că are dreptate!

Dar nimănui nu-i place să joace continuu rolul de Mr. Nice Guy – iar Shakespeare știa să întoarcă foaia: vi s-a întâmplat să mergeți vineri noaptea în locul de joacă din parcul orașului? Acolo unde băieții beau bere la cutie, fumază ierburi îndoielnice, mângălesc băncile cu Edding și se spurcă între ei, „Băi, ratatule, mai fură mă-ta bere gratis!” sau cine mai știe ce-și zic? E o adevărată grădiniță pe lângă eroii din *Titus Andronicus* al lui Shakespeare! Care amenință banda dușmană cam așa: „Hei! Îți frâng oasele și fac făină din ele. Cu sângele leg aluatul și capul ți-l adaug la umplutură! Și pe urmă o silesc pe mă-ta să mănânce plăcinta!” Dar așa se și întâmplă în piesă! Punkrock adevărat! Counterstrike vor să-l interzică, dar *Titus Andronicus* rămâne pe raft. Nebună lume.

Ah, încă ceva: v-ați întrebat vreodată de ce sunt așa de ușoare, de comice și de originale sitcomurile, serialele și filmele anglo-americeane? Iar în Germania par nesărate, mai ales atunci când se adaptează formatele originale?

În Anglia, odată cu succesul lui Shakespeare din secolul al XVI-lea, a început o mare carieră a teatrului independent, cu tot ceea ce ține de el: formarea și promovarea de autori și de actori, tehnică de scenă, însă și educarea unui public cu gusturi sigure, care nu înghite orice prostie și știe să aprecieze calitatea. În vreme ce → Războiul de 30 de Ani aducea Germania la un pas de prăbușire, Anglia se rafina, prin cultură teatrală. Desigur, în 1642 puritanii au interzis teatrul elisabetan, „catedralele satanei” – făcând astfel ca publicul să învețe cu adevărat cum să prețuiască arta.

Aceste evoluții au rămas irecuperabil pierdute pentru Germania și, de atunci, oamenii de teatru, de televiziune și de show englezi au fost mereu cu un pas înainte. Hamlet, spre exemplu, îi avertiza pe comedianți, *comedians* în engleză, să nu râdă de propriile lor glume – o regulă pe care nu o respectă mulți alți comedianți. Acum înțelegeți, era cât se poate de serioasă comparația de la începutul capitolului, dintre Shakespeare și Mario Barth. Căci el râde mereu de bancurile lui. Mai avem cale lungă.

BAROCUL

Porcărie decadentă!

„Doamnă barocă, rubensiană, caută domn pentru relație de o viață”: dacă vedeți un asemenea anunț, feriți-vă! Doamna trebuie să fie corpolentă, cu o statură masivă. Poate chiar obeză. Ca să nu ziceți că nu ați știut, iar dacă vă plac partenererele mai plinuțe, se pare că ar fi dăruite cu senzualitate și dragoste de viață. Cu asta, am pătruns în miezul temei noastre!

Barocul a fost un fel de → Renaștere sărită de pe fix: aveau în comun frumoasele modele ale Antichității clasice, la care au recurs amândouă. Însă între ele s-a petrecut → Reforma, care s-a împotrivit înclinațiilor spre pompă și risipă – iar cei rămași pe poziții, catolici, și-au zis: „Acum ne dezlănțuim, fără limite! Cu cât ne înfățișăm lumii mai grași și mai împopoțonați, cu atât se vor lăsa convinși mai mulți apostatici să se întoarcă la noi!”

Și, atunci, s-a dat liber la înfloriture, zorzoane, tandrețuri. În arhitectură, pe fiecare turnuleț s-a adăugat o biluță, liniile

drepte s-au arcuit și s-au ondulat, sub fiecare bovindou a apărut un uriaș numit Atlas, purtând pe umăr structura (și, odată cu ea, întreaga lume) și, da, la femei au venit la modă formele ample; în definitiv, de ce să arăți ca o protestantă ascetică! *Let's have fun!*

Barocul a fost, prin urmare, o artă a Contrareformei, legată, inițial, de catolicism – de aceea se și află majoritatea bisericilor baroce germane în sud. Și Domul San Pietro de la Roma s-a transformat din biserică renascentistă în biserică barocă, deoarece construcția a durat atât de mult. În arta laică, barocul a fost forma potrivită pentru glorificarea de sine a principilor absolutiști (→ Ludovic al XIV-lea și societatea de Curte). La ce bun atâta putere, dacă nimeni nu o vede? Să vadă, ca să creadă, iată o idee cât se poate de catolică. Ploaie de artificii! Coș de fructe! Vânătoare de fazani!

Ca să oferim informația completă, termenul de „baroc” vine de la cuvântul portughez *barocco* și se referă la o perlă de formă neregulată.

O secundă, însă, înseamnă că acum, în baroc, se poate bea și mânca și merge la femei până trebuie să chemi doctorul? Păi, nu, există și un clenci. Din păcate. Partea proastă este că Antichitatea a fost păgână. Asta înseamnă că în profana depravare antică trebuie să fie integrat un ceva creștin, cât de mic, ca să nu rămână cu totul păgână. Și atunci i-a venit imediat cuiva ideea să sugereze efemeritatea întregii splendori. Te dai mare acum, dar curând din tine mai rămân doar oasele și pulberea. Cumperi acum, plătești mai târziu! Pentru cei săraci, e valabil opusul: ești un biet amărât, acum, dar în ceruri vei fi rege!

Lumea asta față cu lumea cealaltă – iată antiteza determinantă a epocii. Pe fiecare natură moartă cu fructe apare

o omidă sau un gândac rozând din poamă, sugerând că splendoarea va intra curând în putrefacție.

„Acum norocul viu surâde / curând vin griji, și vin nevoi“, versifică Andreas Gryphius în renumitul poem-tortură *Es ist alles eitel*¹, de care nu a scăpat niciun școlar. Tematica spune totul, dar dincolo de asta Gryphius rămâne totuși un personaj *cool*, deoarece exprimă contradicția nu numai tematic, ci o repetă și prin măsura versului: după un coborâș urmează urcușul, după viață vine moartea. Ritmul se cheamă iambic, iar cu adevărat inedită este ideea ca intonația să se armonizeze cu vorbirea naturală. Această sclipire de inspirație i-o datorăm poetului Martin Opitz. Până la el, versurile aveau formă neregulată, mergea orice – asemănător cu ceea ce se întâmplă astăzi, din nou, în hip-hopul de proastă calitate.

În mijlocul versului lui Gryphius intervine o mică pauză (cezură), și anume după „Acum norocul viu surâde“. După cezura, se introduce tema „nefericirii“. Polaritatea de conținut se oglindește, prin urmare, în formă, și se regăsește, de altfel, și în schema de rime (A-B-B-A) și în întreaga construcție a poeziei. Forma poetică la modă a barocului este sonetul, iar măsura de vers corespunzătoare – iambul hexametric cu cezura centrală – numit vers alexandrin. Oricine dorea să ajungă în clasamente, în secolul al XVII-lea, nu avea cum să ocolească sonetul!

O notă la mijloc de drum: neîncetata repetiție este ceea ce deranjează cu adevărat în baroc. Efectul: înfloriturile de stil se adaugă, aglomerându-se, una peste alta, fără ca sensul să se schimbe sau să se îmbogățească: Prea distinse, nobile domn! Bland principe al păcii, blajin păstor, august

---

¹ *Totul este van* (n. tr.).

binefăcător și mărinimos filantrop! Și așa mai departe. Formulele de acest gen au devenit din ce în ce mai încărcate și mai înnodate în barocul târziu, până în secolul al XVIII-lea, în epoca → Iluminismului, mai exact a Sturm und Drang-ului, când nodul a fost tăiat: începând de atunci, s-a căutat originalitatea! A apărut ideea de geniu! → Goethe (superstarul acelor vremuri) își datorează bunul său renume, așadar, nu numai geniului său, ci și perioadei în care s-a născut! Cât despre baroc, părerea sa era limpede: „Când calci în brânză de vaci, nu se întărește, se întinde.” *Comprende?*

În proză s-a dezlănțuit moda romanului picaresc, gen inventat în Spania, pe când evreii convertiți au fost puși pe fugă de Sfânta Inchiziție, în timpul Reconquistei (→ Carol al V-lea). Renașterea era cât se poate de distractivă pentru picaro, dar trebuiau să se teamă clipă de clipă pentru viața lor, ceea ce i-a făcut să se refugieze în umorul macabru. Ceva mai târziu a descoperit și Germania această formă de roman, odată cu *Simplicissimus* de Grimmelshausen, al cărui erou pendulează și el între contradicții – lumea de aici și cea de dincolo, setea de viață și spaima de moarte.

Din fericire, *Simplicissimus* e prea lung ca să se califice drept mijloc de tortură de lux pentru elevi. Altfel, grozav roman! Vă mai aduceți aminte de → Machiavelli? El susținea că un principe *trebuie* să mintă și să înșele, dacă servește binelui public. *Simplicissimus* își zice: hm, ce-mi face bine mie servește și interesului comun, prin urmare și eu pot să mint, să înșel și să fur. De atunci, orice copan de pui rămas nesupravegheat e al lui! Cum spuneam, barocul a fost un soi de Renaștere sărită de pe fix. Partea grozavă a lui *Simplicissimus*: sub pretextul moralei, se descriu voios cele mai atroce crime și cele mai teribile obscenități. Nemaipomenit! În esență, se repetă metoda folosită în naturile moarte cu

fructe pomenite mai devreme, în care musca justifica reprezentarea celui mai grotesc fast și a celei mai decadente mizerii.

Subminarea standardelor morale în favoarea grandorii, a aparențelor și a urmăririi avantajului propriu, fără scrupule, au deschis calea → Războiului de 30 de Ani și apoi a societății de Curte, cu lingăii, intriganții și aventurile ei galante. *Let's roll!*

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI

Rege de o iarnă, Wallenstein, Pacea din Westfalia

Fortuna este o zeiță cu totul nătângă. Din bineștiutul ei corn al abundenței se revarsă norocul, însă, din nefericire, se revarsă la întâmplare. Divinitatea cea capricioasă stă cocoțată pe bila despre care nici funcționarul de la loto nu știe unde se va opri. „Fortuna” nu înseamnă doar „noroc”, ci și „soartă”.

Iar când nu face echilibristică pe bila ei, Fortuna învârte roata norocului – simbolul său fiind luna, când plină, când jumătate, când deloc. Inconstantă făptură! Nimic nu-i sigur, cu o singură excepție: Fortuna a fost zeița SUPREMĂ a secolului al XVII-lea!

Ideile amicului nostru → Machiavelli s-au impus. Fiecare s-a orientat după cum bătea vântul sorții și s-a folosit de orice oportunitate – atât cât a apucat. Uneori a mers, de cele mai multe ori nu. Fortuna a jucat rolul ei, chiar dacă nu a fost esențial, și în Războiul de 30 de Ani (1618–1648).

Și pentru că evenimentele au fost încâlcite și nu se mai știa bine nici cine era de partea cui, nici cine lupta împotriva

cui, iar vântul sortii bătea bezmetic, mereu dintr-altă direcție, vom prezenta aici istoria exemplară a doi bărbați cu care Fortuna s-a jucat de-a șoarecele și pisica: regele protestant Frederic al V-lea și generalul catolic Wallenstein. Ambii au fost, simultan, agenți și victime ale Fortunei baroce.

Să începem cu un adevărat ghinionist. Frederic al V-lea era principe elector de Palatinat și, ca ocupație secundară, protestant. Visul său: să devină rege al Boemiei! Ceea ce nu i-a convenit regelui de până atunci al Boemiei, Matthias (catolic), care tocmai fusese ales împărat german. Dar noul împărat l-a desemnat pentru jobul său rămas vacant, la Praga, nu pe Frederic, ci pe verișorul său catolic, Ferdinand. Supărați, protestanții din Boemia s-au răsculat împotriva lui Ferdinand. Nu trebuie să ne mire, căci deviza lui Ferdinand era: *Mai bine domn într-un deșert, decât o țară plină de eretici!* Reacția protestanților a fost cea a unor neciopliți: în 1618, i-au aruncat pe fereastră pe doi catolici din Hradul din Praga. Vestita „defenestrare de la Praga” s-a încheiat cu bine: cei doi au aterizat pe o grămadă de gunoi. De ce se afla grămada de gunoi puturos alături de castelul regelui Boemiei ar fi interesant de știut. Nu ar fi fost mai normal să miroasă a șuncă de Praga și a bere pilsen?

Roata norocului s-a întors apoi: împăratul Matthias a murit pe neașteptate, protestanții au simțit ocazia favorabilă, i-au trimis regelui Ferdinand demiterea și l-au încoronat pe Frederic drept rege al lor. Iată visul lui Frederic împlinit.

Iuhuu! Sau poate că nu? Contemporanii l-au numit pe Frederic, în batjocură, „regele de o iarnă”, deoarece nu credeau să reziste mai mult de atât. Arhiepiscopul de Köln profetea:

Și dacă ar fi ca locuitorii Boemiei să găsească de cuviință să-l detroneze pe Ferdinand și să-și aleagă un contrarege,

trebuie să ne așteptăm negreșit la un război de douăzeci, treizeci sau patruzeci de ani!

Înțeleaptă vorbă. Estimarea lui a fost corectă, pe jumătate, iar pentru Frederic, petrecerea s-a încheiat cu adevărat după o iarnă, deoarece s-a întâmplat ceva extrem de nefavorabil lui: în alegerea succesorului lui Matthias pe tronul imperial german a câștigat... Ferdinand cel tocmai dat jos de pe tronul Boemiei! Oh-oh, ar zice Tinky-Winky. Fortuna e o vacă idioată: totul se repetă.

Ferdinand nu a stat prea mult pe gânduri și i-a făcut praf și pulbere pe protestanții lui Frederic în Bătălia de la Muntele Alb. Frederic s-a văzut nevoit să se refugieze în Olanda și a pierdut nu numai titlul de rege al Boemiei, ci și pe cel de principe elector al Palatinatului. Împăratul Ferdinand și-a recuperat coroana Boemiei. Frederic a ars gazul prin Olanda, devorând colțunași și învățând să înoate și să vâneze. Dar iarăși a intervenit Fortuna! Au apărut suedezii – protestanți! Roagă-te, băiete, roagă-te bine – suedezul vine peste tine! Rima e șchioapă, dar toată lumea o repeta, pentru că suedezii conduși de regele Gustav Adolf câștigau bătălie după bătălie, ajungând până în Palatinat.

Frederic s-a întors acasă, fiind primit regește de Gustav Adolf. Și nu fără motiv: urmărea să-l păstreze pe Frederic doar ca vasal, rezervându-și puterea de decizie. Frederic a ezitat. Din nefericire, a ezitat prea mult: Gustav Adolf a căzut după doar câteva săptămâni, în Bătălia de la Lützen. Încă o lovitură încasată de Frederic – lovitură pe care nu a mai simțit-o, murind și el, după doar paisprezece zile, de ciumă. Fortuna s-a îndurat de el și i-a pus capăt chinului. Sau poate că nu?

Nu, din păcate. Soarta cea rea l-a urmărit pe Frederic și dincolo de moarte: în timpul refugiului din calea catolicilor,

fiul lui Frederic a lăsat coșciugul tatălui său prea mult sub cerul liber, căldura verii a făcut ravagii cu rămășițele pământesti ale regelui de o iarnă, coșciugul a căzut de mai multe ori din căruță și în cele din urmă trupul s-a pierdut cu totul. Nu, Fortuna nu a avut pic de bunăvoință cu bietul Frederic.

Dar să întoarcem pagina și să ne uităm ce s-a întâmplat și în tabăra catolică. Cea de-a doua poveste începe ca și cum eroul ei ar fi un alintat al sorții: tânărul nobil protestant Albrecht von Wallenstein și-a făcut de mic renume ca bătauș, prin hanuri. În 1606 a căzut printr-o fereastră (ce soi de ferestre or fi avut, în acele vremuri?) și, din recunoștință pentru că a scăpat teafăr, s-a convertit la catolicism. Așa susținea el. Adevăratul motiv pare mai degrabă că spera la o carieră strălucită în preajma împăratului Matthias. Cum spuneam, fiecare încerca să profite de o oportunitate sau alta.

În 1607 a apărut cometa lui Halley – iar Wallenstein a hotărât să forțeze mâna Fortunei: renumitul astrolog al Curții, Johannes Kepler (→ Copernic) i-a făcut un horoscop în care îi prevestea căsătoria cu o văduvă bogată, chiar dacă nu frumoasă. Horoscopul mai vorbea despre tulburări politice în 1618 și de o întorsătură nefericită a vieții lui Wallenstein, în martie 1634. Despre perioada de după martie 1634 nu se spunea nimic.

Acest Kepler era dat naibii: într-adevăr, în 1609, Wallenstein s-a căsătorit cu o văduvă bătrână. Sinistra poveste a avut și părțile ei frumoase, în ceea ce-l privește pe tânărul nostru: soția sa avea domenii întinse și, parcă pentru a-i face pe plac, s-a stins curând. Wallenstein s-a trezit bogat.

Folosindu-se de bani și de lingușeli, Wallenstein s-a apropiat de noul rege, Ferdinand, în 1617, devenindu-i șambelan. În 1618 s-au iscat tulburări („defenestrarea de la Praga”, descrisă mai devreme), așa cum anunța horoscopul.

În 1619, la urcarea lui Ferdinand pe tronul imperial, Wallenstein a considerat că trebuie să intre în acțiune: jucând totul pe o carte, a furat tezaurul de război al protestanților (96 000 de taleri imperiali), a plecat la Viena și i-a dăruit împăratului prada sa. Drept mulțumire, Wallenstein a fost numit în funcția de administrator militar al Boemiei, ceea ce i-a oferit prilejul să pună mâna pe două treimi din domeniile țării, confiscând bunurile rebelilor protestanți. Ca răsplată pentru această faptă de vitejie, s-a ales cu două milioane de taleri și cu funcția de guvernator și de conte palatin al Curții. Wallenstein a devenit un fel de Scrooge McDuck al Războiului de 30 de Ani: cu acești bani, și-a cumpărat dreptul de a bate monedă și a provocat o enormă inflație, din cauza monedelor din metal prost: datoriile statului se stingeau ca de la sine, dar populația sărăcea într-un ritm amețitor. Wallenstein a fost recompensat cu titlul de principe și și-a construit la Jicin, în estul Boemiei, un fel de reședință, unde clădirile sunt dispuse ca stelele din horoscopul său. Sătui de toate aceste mizerii, protestanții au chemat ajutor din Danemarca. Wallenstein a luat măsuri și a finanțat, din banii săi, echiparea unei armate pentru Ferdinand, fiind avansat duce și generalisim, în 1625. Fortuna îi râdea cu gura până la urechi!

A câștigat bătălia împotriva danezilor, fiind avansat la rangul de „general al Oceanului și al Mării Baltice”. În afară de asta, a mai obținut și ducatul Mecklenburg, alungându-i din țară pe vechii duci. A încălcat astfel cutume străvechi – iar ceilalți principii germani nu s-au arătat deloc entuziasmați, principele elector Maximilian de Bavaria privindu-l cu suspiciune pe acest parvenit. A angajat intriganți de profesie, care au răspândit zvonul că Wallenstein ar urmări să mituiască miniștri, să reformeze Biserica, ba chiar să ajungă împărat! Și că altfel era un simplu eretic –

în definitiv, credea mult mai mult în astrologul decât în confesorul său! Pentru prima oară, Fortuna a luat o pauză în ceea ce-l privește pe Wallenstein.

Împăratul trecea printr-un conflict de conștiință. Îi datora enorm lui Wallenstein, dar după un nou gest făcut de împri-cinat de capul lui, s-a umplut până și paharul împăratului: l-a demis pe generalisim.

Toată lumea l-a părăsit pe bietul Wally, până și astrologul său personal, Kepler, pe care ex-generalisimul l-a înlocuit cu Giovanni Seni – un astrolog obscur, care se pare că a acceptat șperț de la sinistrul general Piccolomini, ca să-i întocmească lui Wallenstein horoscoape contradictorii, menite să-i slăbească puterea de decizie. Wallenstein s-a îmbolnăvit, cu-loarea obrazilor săi oscilând (se zice) între verde-gălbui și negru. Suferea de gută, sifilis și de un fel de tifos exantematic. Numai calculii biliari l-au ocolit pe Wallenstein; păcat, „Gallenstein¹” ar fi rimat atât de bine cu Wallenstein!

Fortuna a intrat din nou în scenă atunci când suedezii lui Gustav Adolf („Leul Nordului”) s-au grăbit să sară în ajutorul protestanților, pustiind Europa. Împăratul Ferdinand s-a văzut la mare ananghie – Wallenstein a fost reactivat! Deși Gustav Adolf a căzut în Bătălia de la Lützen, Wallenstein nu a repurtat victoria decisivă împotriva suedezilor. De furie, și-a condamnat șaptesprezece dintre soldați la moarte și a pus în aplicare sentința, fără să le lase oamenilor săi șansa, așa cum se obișnuia, să beneficieze de grațierea împăratului. Se considera îndreptățit să hotărască asupra vieții sau morții – un afront direct la adresa împăratului. Dar nu mai a mai apucat să se confrunte cu tunetele care începeau să se facă auzite în culisele împărătești, Seni și sifilisul i-au întunecat mințile.

---

¹ Piatră la vezica biliară (n. tr.).

După bătălie, trupele lui Wallenstein au continuat să bântuie și să prade teritoriul aliat, iar împăratul ar fi vrut să le găsească de treabă într-altă parte. Dar soldații reprezentau capitalul suprem al lui Wallenstein și a preferat să-i lase pe băieți să se distreze puțin și să-i păstreze. Wally se simțea invincibil – dar în culise, generalul Piccolomini trăgea ițele, insinuând că Wallenstein ar refuza să execute ordinul și, pe deasupra, că ar fi incapabil, din punct de vedere militar. Intrigile lui Piccolomini nu l-au atins pe Wallenstein, căderea sa fiind provocată de propriii soldați, involuntar, cum nu se poate mai stupid: în mijlocul unei beții, oamenii săi i-au făcut un jurământ de credință scris („Declarația de la Pilsen”), în care, după atâta pils, au uitat să-l asigure de credința lor mai întâi pe împărat, și abia apoi pe Wallenstein. Asta se considera înaltă trădare!

Wallenstein a încercat să fugă, dar a fost prins la Eger (Cheb astăzi, în cehă) de zbiri ostili și înjunghiat – la 25 februarie 1634. Kepler, astrologul lui Wallenstein, făcuse, cu zeci de ani în urmă, un calcul greșit cu patru zile – *ce loser!* În schimb, pe Fortuna te poți baza: statornică e doar schimbarea.

Războiul de 30 de Ani a mai continuat paisprezece ani. Multe armate de mercenari – formate din oameni de afaceri războinici, soldați ai Fortunei – nu erau deloc interesate de pace, ci să continue să lupte pentru cine îi plătea mai bine. Confesiunea soldaților nu mai avea de mult nicio importanță – le era indiferent de ce sau împotriva cui se băteau – la fel de indiferent pe cât îi este Fortunei, atunci când își scutură cornul abundenței. După treizeci de ani, regiuni întinse din Germania au rămas aproape depopulate, orașe cucerite și distruse, cu 20 000 de mii de morți doar la Magdeburg. Și doar aproximativ o treime din populație a supraviețuit. Despre învingător nu se mai

poate vorbi, în asemenea condiții. Prin Pacea din Westfalia, de la Münster și Osnabrück, suveranii europeni au decis în 1648 o amnistie a crimelor de război. Faptele fuseseră atât de grave, încât s-a renunțat la orice învinuiri, „despre faptele trecute să nu se mai vorbească”. S-a stabilit o hartă confesională și s-a semnat tratatul de pace, un fel de precursor al dreptului internațional de astăzi. Astfel a fost posibilă întemeierea statelor naționale moderne (Elveția, Franța, Olanda) – din păcate cu excepția Germaniei (→ Martie 1848 și revoluția), care și-a pierdut, în acel moment, rolul său conducător în Europa Centrală, în favoarea Franței.

După atâta ciopârțea și jale, a venit iarăși vremea să ne tolănim – să mergem la Curtea regelui Franței și să sorbim câteva stridii!

LUDOVIC AL XIV-LEA ȘI SOCIETATEA DE CURTE

Regele face pipi

Păcat că la ieșirea sa umilitoare din finala Cupei Mondiale din 2006, Zinedine Zidane nu a răsturnat și cupa din calea sa. Dar se vedea că-și recăpătase stăpânirea de sine, după lovitura cu capul trasă lui Materazzi și cartonașul roșu pe care îl văzuse imediat. S-ar fi ales, prin gestul său, cu titlul de CMMFATT: Cel Mai Mare Francez Al tuturor Timpurilor! Așa, și l-a păstrat Ludovic al XIV-lea. În schimb, controlul impulsurilor emoționale – iată o temă importantă și la Curtea Regelui-Soare!

Regele-Soare sună grozav, însă altfel jobul se poate dovedi destul de extenuant: la fel cum soarele șade în mijlocul planetelor (→ Copernic), la fel stă și regele în mijlocul Curții sale. Totul se rotește în jurul său – el singur dispune, el singur asigură stabilitatea și continuitatea într-o lume haotică. Aceasta este, în mare, toată ideea absolutismului, concept cât se poate de firesc după spaimile → Războiului de 30 de Ani.

Omul este lupul semenului său om¹ – iată convingerea lui Thomas Hobbes, la vremea sa. El a avut ideea ca populația să se supună biciului statal, de bunăvoie, primind, în schimb, protecție și asistență. Statul se cheamă *Leviathan*, la fel ca și cartea lui Hobbes. Nemaipomenită idee, și-a zis Ludovic al XIV-lea, și apoi a dus-o mai departe: *L'état, c'est moi!* – Statul sunt eu!

Situație în care regele este sigur, pe jumătate, de mila lui Dumnezeu, cât despre cea a supușilor, nu știe prea bine. Motiv pentru care Ludovic al XIV-lea a introdus o măsură excelentă: în loc să admită prezența unei mulțimi de principii în provincii, care mai devreme sau mai târziu să îi scape din hățuri, și-a adus aproape toată nobilimea la Curte, unde putea să o țină sub bici, prinsă în treburile.

Pentru atâta omenire, era nevoie, bineînțeles, de spațiu. Și așa a apărut Palatul Versailles, care ilustrează frumos plăcerea pe care o găsea Ludovic în centralism. Și în Germania există ceva asemănător, pe Säbener Straße din München, unde domnea împăratul Franz: clădirile, străzile și aleile sunt orientate, toate, în formă stelară, spre odaia regelui, singurul punct care permitea privirea de ansamblu. Întreaga Franță de astăzi este construită, încă, la fel ca parcul de la Versailles: toate autostrăzile duc la Paris, iar în centru stau Nicolas Sarkozy și Carla Bruni, sorbind șampanie.

Înapoi la Versailles: totul a fost gândit, până la cel mai mărunț detaliu. Grădina franceză, cu gardurile sale vii tăiate egal, cu natura domesticită și cu regularitatea sa, este o creație artificială, menită să simbolizeze imuabilitatea. Nimic nu crește, nimic nu proliferază, timpul e încrămențit. În ideea de oranjerie se îmbină mitologia și regalitatea: recuperând Antichitatea Italiei, unde lămâile și portocalele

---

¹ *Lupus est homo homini* (n. tr.).

cresc din belșug, regele francez s-a înconjurat de citrice. Motivul: erau teribil de scumpe. Exista însă și un temei filozofic: portocalii sunt mereu verzi, iar verdele etern simbolizează domnia eternă. Se vede limpede, concepția lui Ludovic era bine cântărită: până și cel mai mărunț portocal trebuia să garanteze continuitatea.

Construirea unui palat ca acela de la Versailles cerea un mare efort financiar, desigur. Ludovic s-a amestecat în economia națională și a impus mercantilismul, adică importa puțin și exporta mult. În acest scop, a decis întemeierea de manufacturi care produc tapiserii, oglinzi și scaune franțuzești, care au inundat, începând de atunci, piața europeană, inclusiv pe cea a talciocurilor.

La Versailles s-au mutat peste 15 000 de persoane: regele, regina, prinți, duci, mareșali, miniștri, marele responsabil al garderobei, marele șoimar, marele maestru al vânătorii de lupi, intendentul brutăriilor regale ș.a.m.d. – și pe deasupra scriitori, muzicieni, gărzi de corp și alți curteni. Curtea a fost o componentă esențială a absolutismului – fiind menită să țină din scurt nobilimea și să o oblige să respecte o ierarhie strictă. Cel care dorea să reprezinte ceva la Curte trebuia să cheltuiască sume enorme pentru haine și să-și petreacă mare parte din timp la baluri, plimbări, vânători și alte ocupații frivole. Obligația de a străluci i-a ruinat pe mulți nobili, mărinind gradul lor de dependență față de rege. Prea bine, își zicea Ludovic!

Palatul și petrecerile de la Curte nu erau, după cum se vede, un simplu capriciu al regelui, spre desfătarea sa personală, ci un mijloc de configurare politică. Fiecare se străduia să se bucure de favoarea regelui, iar regele acorda și retrăgea această favoare, după cum stăteau lucrurile pe harta sinoptică, sau după chef, ha-ha! Un joc pe care Ludovic

îl stăpânea la perfecție: curtenii săi trăiau în continuă agitație, nesiguranță și presiune. Adesea evita să ia decizii – cei care au un asemenea șef în firmă știu despre ce vorbesc aici. Din istorie ai ce învăța, de altfel: există două moduri în care poți reacționa față de un șef ca Ludovic: calea → Barocului (îi faci jocul) și cea a → Iluminismului (demisionezi). Vom mai reveni la asta.

Favorurile regelui însemnau câteodată aur curat, dar cum nevoia de a oferi atenții depășea buzunarul monarhului, a născocit alte feluri de recompense: se considera o răsplată imensă să stai la masă, să te plimbi sau să joci biliard cu suveranul! Era un privilegiu să asisti la trezirea lui, de dimineață, iar deținătorul unui așa-numit *billet d'affaires* avea chiar și permisiunea să asiste la sesiunea regală pe oală! Nu știu dacă la sfârșit se aplauda.

Sistemul nu ducea lipsă de abilitate: regele înlocuia privilegiile autentice cu altele, închipuite. Nu costa nimic și menținea echipa în mișcare: grijile nobililor evoluau mereu în jurul unor asemenea privilegii și al rangului dependent de ele. Prilej de intrigi, alianțe, lupte pentru putere și amăgiri – așa a luat naștere personajul curteanului.

Unul dintre acești lingăi de Curte era contele de Lauzun. Omul a avut o legătură cu prințesa de Monaco, care apoi l-a părăsit, din păcate, pentru un alt bărbat. Regele l-a întrebat pe Lauzun ce părere are despre prințesă, iar acesta, bărbat rănit în vanitatea lui, i-a spus că ar fi ca o „măcelăreasă grasă”. Ce nu știa Lauzun: noul iubit al prințesei era chiar... regele. Nod în gât. Astfel, Lauzun încălcase cea dintâi regulă a curteanului: când ai o părere, să faci bine să îți ții gura!

Vorba asta i-a asigurat o vizită la Bastilia, din fericire de scurtă durată. Odată ce prințesa a ieșit din grațiile regale, Ludovic și-a amintit replica lui Lauzun și l-a eliberat din închisoare. Contele, însă, rămăsese la fel de lipsit de prudență: și-a

pus în minte să-și facă rost de o slujbă, de altfel promisă de suveran. Dar cum regele se amuza, potrivit obiceiului său, amânând decizia o veșnicie, într-o bună zi Lauzun s-a ascuns sub patul suveranului, în timpul odihnei de prânz, ca să asculte ce discuta cu metresa sa. Cel mai mic zgomot l-ar fi putut trăda! Dar astfel a aflat că postul său era doar o vorbă în vânt și, în cele din urmă, s-a hotărât să îl înfrunte direct pe rege. Și, chiar dacă suveranul nu a înțeles ce îl apucase pe Lauzun, l-a trimis totuși câteva zile la răcoare. Dar l-a iertat apoi din nou, fiindu-i limpede că singura vină a contelui era firea lui hâtră. Situație cât se poate de neobișnuită la Curte, unde nimic nu era mai important decât respectarea etichetei și a protocolului: autocontrolul și disciplina, diversiunea, camuflarea și stăpânirea stărilor afective, iată trăsăturile de caracter esențiale ale unui bun curtean! Iar arma adecvată era floreta: fentă, eschivă, atac fals, fără să te lași descoperit – vocabularul crimei pare făcut pentru curtean.

Din când în când, cineva trebuia totuși scos definitiv din joc, însă, la Curte, înjunghierea se considera un gest *degoutant*. Cu excepția cazurilor în care muribundul avea demnitatea să suradă și să nu lase să-i curgă sângele. Otrăvirile, în schimb, erau la ordinea zilei și considerate OK, fiind o modalitate discretă, fără vărsare de sânge – iar victima ar fi putut la fel de bine să fie răpusă de un ulcer gastric. Etalarea sentimentelor, impulsivitatea, spontaneitatea, sinceritatea și candoarea rămâneau rezervate ratașilor și nătărăilor de la Curte. Sunt exact virtuțile cu care, trei sute de ani mai târziu, Diana a făcut-o pe Queen să se cațare pe pereți, la Curtea engleză, după care tânăra prințesă a clacat în chip jalnic.

Să ne întoarcem la Campionatul Mondial din 2006. Zidane s-a ales perfect meritat, din punctul de vedere

baroc, cu un cartonaș roșu, nu pentru că l-a făcut knock-out pe Materazzi (în spatele ușilor închise, nu ar fi fost nicio problemă, și nici împotriva unui fault discret curteanul baroc nu ar fi avut nimic de obiectat), ci pentru că nu a reușit să-și stăpânească impulsul și s-a lăsat prins asupra faptului.

Între timp, barocul se apropia cu repeziciune de final. Ludovic a stat cocoșat pe tron, incredibil, vreme de șaptezeci și doi de ani (în continuare record mondial), dar între timp le-a supraviețuit tuturor fiilor săi legitimi. Curtea s-a degenerat, lingăii au devenit tot mai lingăi, ceremonialul tot mai rigid, protocolul tot mai ridicol: majordomul unui prinț i-a pregătit regelui un picnic, însă livrarea peștelui a întârziat; omul a preferat să se arunce în propria sa spadă. Peștele a ajuns, în cele din urmă, dar la jumătate de oră după sinucidere.

Imediat după dispariția lui Ludovic, ordinea s-a stricat: pe strănepotul său, moștenitorul direct la tron, nu îl amuza ceremonialul de Curte, curtenii au început să procedeze după cum îi tăia capul. Curteanul care ȝese intrigi în camere întunecoase, depravat și dependent de umorile regelui, s-a transformat în figura cea mai detestată a secolului al XVIII-lea. Emfaza barocă se demodase cu totul. Astfel s-a impus o evoluție cu consecințe mai importante decât oricare alta în istoria Europei (și mai târziu și a Americii): Iluminismul. Să fugim de la Curte, sub cerul liber! Mizăm pe independență, rațiune, lumină și aer de țară!

ILUMINISMUL

Fără drăcușor, nici îngeraș!

Mr B. cel lipsit de scrupule s-a prelins dintr-un ungher al odăii și s-a apropiat pe furiș de slujnica lui cea frumoasă, virtuoasă și sensibilă Pamela Andrews. Mr B. era curtean și îi pusese gând rău tinerei nevinovate, venite de la țară. Doar așa, din simplu amuzament! A trecut la fapte exact pe tipicul de la Curte: cu premeditare, abilitate rece și recur-gând la scrisori plăsmuite. Dar desfrânatul Mr B. s-a lovit de fermitatea Pamelei care, decât să trăiască în rușine, a preferat să se întoarcă săracă și nefericită la părinții ei, la țară!

Vai, ce vițică proastă! Așa ceva nu s-a pomenit pe vremea lui → Ludovic al XIV-lea. Virtute! Sentimente! Candoare! Unde să fi fost ele de găsit?

Iată unde: în *Pamela*, romanul epistolar al lui Samuel Richardson (1740) – și, de fapt, în Iluminism, curentul abia apărut. Iar Pamela cea neprihănită s-a identificat, în bună măsură, cu sora cea mică a Iluminismului: sensibilitatea. Emoția, virtutea și rațiunea naturală n-au mai fost considerate

cusururi, ci titluri de onoare, fără de care omul nu putea fi socotit om. Și, mai ales, se lua o distanță categorică față de viața de la Curte, barocă, de cabalele ticăloase, de intrigile josnice și de calculele fără scrupule (ați văzut cumva *Legături periculoase*? Da, exact ca acolo). Tot mai puțini se simțeau tentați să intre în asemenea jocuri. Nici nu-i de mirare – cum să fii în toate mințile, odată ce te credeai privilegiat să asisti (→ Ludovic al XIV-lea) la micțiunea regală!

Așadar, înapoi la țară, înapoi la natură! Unde omul nu mai depindea de curteni, de nobili, de mode, de constrângeri și de autorități, ci putea recurge la propria sa rațiune. Două din sloganurile epocii au fost lansate unul de Jean-Jacques Rousseau – „Înapoi la natură!” –, iar celălalt de Immanuel Kant – *Sapere aude!* adică „Încumetă-te să gândești singur!”

Foarte bine, acum mii de oameni raționali stăteau în casele lor de la țară și rezonau, ca Donald Sutherland în *Mândrie și prejudecată*. Există și sub formă de carte, scrisă de Jane Austen, dar nu se face să nu o vedeți pe Keira Knightley în rolul lui Elizabeth Bennet. Fiecare stătea acum și-și pregătea oala lui cu supă, de te întrebi, cum să se nască din asta un sistem politic rațional? Întrebarea și-a pus-o și secția de filozofie-dezvoltare a epocii, propunând câteva modele. În Anglia, patru filozofi au jucat în Champions League.

Cu Thomas Hobbes am făcut cunoștință mai devreme (→ Ludovic al XIV-lea). El afirma: Omul e rău! De aceea să facă bine și să se supună, de bunăvoie, statului. Idee deloc nouă, dar la Versailles, spre exemplu, a funcționat doar pe jumătate.

Earl of Shaftesbury susținea contrarul: Omul este bun! Iar calea spre fericirea personală trece prin munca harnică pentru binele general. Sună frumos și nu ne rămâne decât să regretăm falsitatea tezei, altfel măturatul străzii ar fi hobby de mase.

Nici candidatul numărul trei, Bernard Mandeville, nu-i dădea dreptate lui Shaftesbury. Omu-i rău, susținea el, și cu atât mai bine! Ca în stup, unde fiecare albină își bate capul doar să-i fie ei bine, însă spre binele comun, tocmai viciile omului deschid calea prosperității publice. *Private Vices, Public Benefits* este subtitlul *Fabulei albinelor* a lui Mandeville. Prin urmare: lăcomia, avariția și jocurile pe computer sunt super, ar zice Mandeville – deoarece susțin industria și asigură locuri de muncă.

Pe numărul patru, în fine, îl chema John Locke – care evita un răspuns frontal, spunând: Omul nu e nici rău, nici bun! Ci aidoma unei coli albe de hârtie care, după felul prelucrării ei, adică potrivit tiparului și experienței personale, se transformă fie într-o mângălitură, fie într-o operă de artă. Omul trebuie să-și sondeze talentele prin încercări individuale, pentru a decide, în cele din urmă, încotro să se îndrepte.

Aha! Individualitate! Încă o descoperire a Iluminismului. „Noblețea sufletului” a înlocuit „noblețea de sânge” – noblețea sufletului fiind ceva ce fiecare trebuia să câștige: dintr-odată, mii de tineri bărbați au învățat cât de minunate sunt propriile lor sentimente. Goethe s-a arătat consecvent și a dus ideea până la ultimele consecințe: Werther și-a tras un glonț în cap, până la urmă, de atâta amar de simțire. Mai dement se desfășoară romanul *Siegwart* de Johann M. Millers, în ale cărui peste o mie de pagini se plânge de opt sute de ori – adică mai des decât în serialul *Doar iubirea contează!*

Să ne întoarcem la *Werther*, text al mișcării literare numite Sturm und Drang, pe care trebuie să ne-o imaginăm ca Iluminism cu Ecstasy. Werther nu se prefăcea, el se lăsa purtat cu totul de simțăminte: fie plutea de fericire, ca o ciocârlie, fie se îneca în tristețe. Fie strălucea soarele, fie îi

ploua cu piatră în supă. „Toamnă afară, toamnă în inima mea”, se jelea în scrisori către prietenul său – și acum vine partea captivantă: la Curte, totul părea strălucitor din afară, dar în interior domnea putreziciunea morală. Iluminismul s-a revoltat împotriva contradicției între exterior și interior: „afară” și „înăuntru” trebuiau să corespundă, afară toamnă, înăuntru toamnă: ni se pare firesc, până astăzi, să plouă când eroul suferă, într-un film, ceea ce este, cât se poate de limpede, o consecință a Iluminismului! La fel firea omenească: un exterior frumos corespunde unui interior la fel de frumos. Gândești automat același lucru chiar și atunci când Heidi Klum le torturează pe candidatele de la Germany's Next Topmodel, mai rău ca o guvernantă, în virtutea aceluiasi automatism – vai, ce frumoasă este, cine-i atât de frumos nu poate fi un om rău! (Ba da, totuși se poate – dar asta am aflat-o abia de la → Romanticism și de la *femme fatale*.) Și „fizionomia”, adică stabilirea caracterului omului pe baza trăsăturilor sale, și asta a fost tot o descoperire a Iluminismului!

În Iluminism, lumea se prezenta limpede: fetele virtuose erau naturale, frumoase și locuiau la Bergisch Gladbach, cele vicioase erau artificiale, depravate și locuiau la Curte, la Paris sau la Londra. Mai transparent de atât nu se poate! Transparența! Indiferent în ce limbă – *enlightenment*, *siècle des lumières* – Iluminismul intenționa să alunge din lume ceea ce este umbros și întunecos, luminând totul cu făclia cunoașterii! Nu trebuie să ne mirăm că papetăria, siluetele și porțelanul chinezesc aproape străveziu au devenit un *must have*! Sună perfect. Dar nu funcționa nici măcar în domeniul decorativ: cine aprindea încă o lumânare se trezea, în loc de una, cu două umbre. Iluminismul nu-i decât un nonsens.

Ei, iar m-a luat gura pe dinainte. Repede, justificarea. Cum așa? Trebuie să justifici orice, mereu! Și asta-i tot o consecință a Iluminismului, of! Să explicăm, prin urmare: ce fel de roman ar fi unul dedicat exclusiv laudei virtuții și zugrăvirii naturaletei? Plicticos. Pustiu. Moartea încasărilor. La un moment dat, este nevoie și de un Mr B. – nemernicul care pune virtutea la încercare, pentru ca ea să poată ieși în evidență! Fără drăcușor, nu se vede nici îngerașul!

Nici Pamela din romanul lui Richardson nu este chiar atât de „naturală” pe cât am vrea să credem: iese din casă nemachiată? Niciodată! Își adaptează fardul la „naturalețe”, asortându-l cu rochița cochetă, din bumbac, și cordeluțele din păr! În afară de asta, în loc să țipe „Jos labele, broscoi excitat!”, preferă să „leșine”, ca să evite insistențele lui Mr B. De înțeles, dar gestul e jucat, prin urmare simulat, păcat de moarte pentru o tânără a Iluminismului. La fel și cu grădinăritul: nu poate nimeni să mă convingă că, spre deosebire de grădina franțuzească „barocă”, în grădina peisagistă englezească „iluminată”, presupus „naturală”, nu se agită zi de zi un grădinar, ajustând din foarfecă, plivind buruieni și tunzând gazonul! Natură, foarte bine și frumos – dar fără urzici!

Prin urmare, Iluminismul nu înseamnă deloc „naturalețe” autentică, ci doar „arta unei simplități căutate”.

Apoi, să se fi stârpit oare prostia, înapoierea și intriga din lume, odată cu eliberarea cetățeanului ajuns la majorat? Hm?

Da, iar prietenii Iluminismului au remarcat și ei asta. Prin urmare, au transformat, fără prea multe vorbe, ideea de „*epocă a Iluminismului*” (încheiată abrupt, din cauza → Revoluției Franceze din 1789) în aceea de „*proiect al Iluminismului*”, care nu s-a sfârșit nici până în ziua de azi.

Cu cât a durat Iluminismul mai mult, cu atât mai intens s-au întrebat iluminiștii: de ce oare nu sunt toți oamenii atât

de superrationali ca noi? A sosit momentul să înlocuim, încetul cu încetul, rațiunea cu forța! Cum tot pe baza rațiunii se pot dezvolta tehnologii pentru armament și mecanisme de represiune, apelul la rațiune poate avea oricând efect de bumerang: rațiunea se transformă în teroare. Inventarea uciderii sistematice, curate și sigure, cu ghilotina (→ Revoluția Franceză) a fost rezultatul sinistru al unei raționalizări consecvente (*ratio* însemnând „rațiune”).

Desfășurarea procesului a fost descrisă de doi gentlemen, pe nume Max Horkheimer și Theodor Wiesengrund Adorno, în cartea lor *Dialectica Iluminismului*. Pe elevul lor îl cheamă Jürgen Habermas, care, în ciuda dialecticii, a rămas fidel proiectului neterminat al îndreptării lumii. Dar mai apare un clenci în toată povestea: există o cunoscută definiție a Iluminismului a lui Immanuel Kant, cu siguranță vă trezesc amintiri neplăcute din școală, nu?

ILUMINISMUL este ieșirea omului din starea sa de minorat, în care se află din vină proprie. MINORATUL este incapacitatea de a se servi de propria lui rațiune fără îndrumarea altuia. Acest minorat este DIN VINĂ PROPRIE atunci când cauza lui nu este lipsa rațiunii, ci a hotărârii și a curajului de a se folosi de ea fără îndrumarea altcuiva.”

Răspuns la întrebarea: Ce este Iluminismul? *Berlinische Monatsschrift*, Caiet decembrie 1784, p. 481

Sună ca un articol de enciclopedie. La stânga se află cuvântul care trebuie definit („Iluminism”), la dreapta vine explicația. Dar acum trebuie lămurite și câteva cuvinte din dreapta („minorat”, „din vină proprie”). În aceste concepte întâlnim iarăși cuvinte care ar trebui definite, la rândul lor („rațiune”, „curaj”) ș.a.m.d. „Iluminismul” este, prin urmare, un *obiect* al Iluminismului – și chiar în asta constă

problema: Cu cât luminezi mai mult, cu atât mai mult sporește ceea ce ar trebui luminat. Vezi exemplul cu cele două lumânări și cea de-a doua umbră.

Așadar, nu avem de-a face cu o situație în care proiectul Iluminismului ar fi vast, dar în principiu finit, ci dimpotrivă: în spatele fiecărei uși pe care o deschidem se ivesc alte două uși, în spatele cărora se deschid câte alte două uși ș.a.m.d.! Nu este de mirare că *Enciclopedia* în cinci volume pornită în 1750, care urma să cuprindă totalitatea cunoștințelor lumii, a ajuns mai întâi la treizeci și cinci de tomuri, iar mai târziu chiar la două sute șase volume. Bineînțeles că nu a fost finalizată nici până astăzi.

Prin adăugarea fiecărei noi cunoștințe, nu se micșorează masa restului, a celor care mai pot să fie cunoscute, ci dimpotrivă. Această percepție poate fi eliberatoare! Nu mai este cazul să ne lăsăm apăsați de mustărări de conștiință: vai, încă nu am citit *Război și pace*, mai am multe de parcurs din canon (adică inventarul cunoașterii care, se pare, trebuie neapărat să-ți fie la îndemână). Nu există niciun canon care trebuie parcurs, căci la fiecare volum citit se mărește și canonul, într-o direcție sau alta. Cine a citit *Război și pace* poate fi interesat, dintr-odată, de jocul *World of Warcraft* – sau invers. Altfel zis, cu fiecare nouă cunoștință, lumea nu se luminează cu încă o bucată, ci se ivesc încă două colțuri întunecate.

Recunoașterea senină a imposibilității rațiunii complete, în contrast cu iluministul Habermas, aparține unui domn numit Niklas Luhmann, care nu pretinde să indice cum să arate lumea, ci o observă așa cum este. Fiecare sistem judecă diferit: arta face diferența între frumos/urât, știința între interesant/neinteresant, economia între a plăti/a nu plăti, iar hip-hopperul între Eastcoast/Westcoast.

Pentru iluministul din categoria lui Habermas, „major” înseamnă întotdeauna „major și educat”. Dar dacă cetățeanul ajuns la majorat se folosește imediat de această calitate a sa și se hotărăște să devină dependent de chat pe site-uri fierbinți, sub numele de „Ursuleț5000”, este considerat brusc nu major, ci indus în eroare! Cel din categoria Luhmann argumentează altfel: indiferent dacă downloadezi și folosești drept sonerie pe telefon *Crazy Frog* sau îți croiești drum prin ediția de opere complete Kant – totul depinde, în ultimă instanță, de diferența de orientare, de la caz la caz: soneria și lectura din Kant pot să conducă la fel de bine spre cunoaștere deși, ca să fim *fair*, trebuie să adăugăm: *Critica puterii de judecată*, putem presupune, dispune de conectivitate superioară lui *Crazy Frog*.

Cu cât strălucește mai intens lumina Iluminismului, cu atât apar mai multe umbre, zone întunecate ale subconștientului, lucru știut de unii încă din secolul al XVIII-lea.

Ceea ce este exclus se răzbună – și așa se ajunge la Romantism. Dar abia mai târziu: mai întâi să-i aruncăm o privire bătrânului Fritz – un iluminist de școală veche!

FREDERIC AL II-LEA AL PRUSIEI

Bufoni și cimpoaie

Hm, societatea de Curte era, de fapt, cât se poate de practică: puteai să înfuleci, fără muștrări de conștiință, homar, icre negre sau un cheeseburger dublu și să te consolezi, totodată: da-da, n-o fac spre amuzamentul meu, ci ca să-i disciplinez pe colaboratori (→ Ludovic al XIV-lea). Orice murdărie era permisă! Ia te uită ce scuză perfectă, când te prinde nevasta cu secretara în pat: iubito, e doar de dragul configurației politice! Și oare ieșim la capăt, în felul ăsta? Mai degrabă nu!

Mai degrabă nu – exact așa își spunea și regele prusac Frederic Wilhelm I, care detesta excesele dezmățului de Curte, ca protestant. Nu avea metrese („metresa mea este datoria”), nu trăia în lux și disprețuia fastul. Din cei o sută de șambelani ai tatălui său, a păstrat doar doisprezece. Când călătorea cu trăsura, prin țară, Frederic Wilhelm obișnuia să coboare cu băta în mână și să-i trimită la muncă

pe supușii surprinși în pauză de prânz (mai multe despre etica de muncă protestantă în capitolul → Reforma). După zburdălniciile, neglijența și dezordinea baroce, Frederic Wilhelm I a inventat așa-numitele „virtuți prusace”, punctualitatea, hărnicia, disciplina etc. Prin urmare, meritul pentru titlul de campioni europeni la fotbal din 1996 nu-i revine lui Berti Vogts, ci, fără discuție, lui Frederic Wilhelm I.

S-ar putea spune astăzi, cu deplină justificare, că Frederic Wilhelm a fost cel dintâi susținător al absolutismului luminat – dacă nu ar fi mers prea departe: regele avea o slăbiciune pentru soldați. Din cele șapte milioane de taleri încasați ca impozite, cinci erau cheltuite pentru armată, adică peste șaptezeci la sută! Stâng-doi-trei-patru! Spre comparație: Bundeswehr se alege astăzi cu zece la sută din veniturile federale. Așa-numitul rege-soldat avea o adevărată pasiune față de Lange Kerls – unitate specială formată din „băieți înalți”, de peste 1,88 metri – o raritate, pe atunci. Uriașii sunt mai degrabă scutiți de serviciul militar, astăzi. Iar Lange Kerls au supraviețuit doar sub forma unei mărci de cârnați.

Denumire cât se poate de nimerită dacă țineam seama că, pe lângă soldați, Frederic Wilhelm se dădea în vânt după mâncarea tradițională. Alături de camarazii săi din clubul de fumători (termen nobil pentru masa unde regele era client permanent), mânca varză albă și carne grasă de porc, de pe burtă, mazăre verde cu oaie sau cap și picioare de vită. Ura tot ce i se părea sofisticat – iar cel mai mult îi ura pe academici: își bătea joc crunt de tovarășul său de club, profesorul Gundling, căzut pradă alcoolismului, pe care îl îmbrâncea uneori în șanțul cetății, iar la moartea lui a pus să fie dus la locul de veșnică odihnă într-un butoi de vin, tras de opt porci. Tot ceea ce ținea de estetică i-a rămas străin lui Frederic Wilhelm: astfel, i-a dăruit țarului

Petru cel Mare camera de chihlimbar – primind în schimb câțiva băieți înalți. Da, camera de chihlimbar originală s-a pierdut – iar cine vrea să vadă o replică a ei reconstituită se poate înscrie la un tur de vizitare a castelului țarului de la Țarskoie Selo, în apropiere de St Petersburg; plătești o taxă de intrare de-a dreptul nerușinată și mergi în grup, alături de alte treizeci de persoane.

Ai putea spune, ha-ha, un țăranoi cu cizme pline de noroi pe tronul prusac, rușine! Colegii săi din Austria și Franța, împăratul și regele, se distrau copios pe seama lui. Însă istoria e veselă doar privită de la distanță: nu doar profesorul Gundling a avut teribil de suferit de pe urma regelui cel rustic, ci și micul principe moștenitor Frederic, copil dotat pentru muzică, dar care trebuia neapărat să devină un soldat model. Frederic a fost supus bătăii, exercițiilor de rugăciune și spirituale, silit să stea ore întregi în poziție de drepti fără să primească aproape nimic de mâncare. Copiii mici, se știe, nu sunt înclinați spre comportamentul rațional, așa că micuțul Frederic era adus pe calea rațiunii cu biciul (dialectica → Iluminismului).

La optsprezece ani, Frederic s-a hotărât să fugă de acasă. Prietenul său cel mai bun, locotenentul Katte, cu opt ani mai mare, a ținut să-l însoțească. Din nefericire, planul a fost descoperit. Frederic Wilhelm și-a ieșit din fire și a vrut să-i condamne pe cei doi prieteni la moarte, ca pe desertori. Abia în ultimul minut bătrânul a semnat, „Frederic Wilhelm“, sub grațierea pentru fiul său – dar micul principe a fost obligat să asiste la execuția prietenului său iubit, fiind apoi exilat la Küstrin¹. Regele i-a căutat o soție, fără ca fiul său să se împotrivească în vreun fel:

---

¹ În prezent, Kostrzyn nad Odrą, oraș din Polonia (n. tr.).

M-a bucurat nespus favorul de a primi epistola părintelui meu preamilos-tiv și mă bucur că părintele meu preamilos-tiv se arată mulțumit de prințesa. Așa cum este prințesa, voia preamilos-tivului meu părinte va rămâne pururi poruncă pentru mine; și nu va fi nicicând bucurie mai mare pentru mine decât să dau ascultare oarbă preamilos-tivului meu părinte. Aștept cu preaumilă plecăciune alte ordine din partea preamilos-tivului meu părinte.

Frederic e un om cu voința frântă, s-ar zice – dar cu puțin simț al sarcasmului poți citi mai mult în spatele cuvintelor.

Frederic s-a reabilitat prin căsătoria cu neiubita sa prințesa Elisabeth Christine von Braunschweig-Bevern: a petrecut câțiva ani lipsiți de griji la Rheinsberg, îndeletnicindu-se cu filozofia (el și camaradul său din acea vreme, Voltaire), cântatul la flaut și muzica în general. Tot acolo a scris și *Antimachiavel* (→ Machiavelli), în care critica aspru minciuna și prefăcătoria, ridicând în slăvi ideile Iluminismului. Chiar în această lucrare se poate observa conflictul esențial al caracterului lui Frederic: dacă voia să-i supraviețuiască tatălui său despot, nu-și putea permite să fie cinstit și sincer, cum o cerea Iluminismul, ci trebuia să se prefacă, așa cum o cerea Machiavelli! În scrisoarea citată recurgea tocmai la criteriile machiavelice condamnate în *Antimachiavel*.

A venit și timpul ca bătrânul să-și dea sufletul, iar Frederic a urcat pe tron. Cine s-a bucurat să vadă un filozof luminat ajuns în fruntea țării și-a văzut confirmate așteptările, în primă instanță: Frederic a abolit tortura și a garantat libertatea religioasă. Nici nu-i de mirare, dacă ai fost chinuit cu Biblia, cât erai mic, îți vine mult mai ușor să fii tolerant în chestiunile religioase.

În stil cât se poate de machiavelic, dincolo de spiritul tolerant și de Iluminism, Frederic a avut în vedere și avantajul Prusiei, folosindu-se de primul prilej pentru a-și mări regatul: la moartea împăratului austriac Carol I, nu se știa foarte clar dacă fiica sa, Maria Theresia, poate deveni împărăteasă. În mijlocul vidului de putere creat, Frederic a dat lovitura, mărșăluind în Silezia la doar o jumătate de an după încoronarea sa și revendicându-și teritoriul. Și a reușit să-și impună punctul de vedere, pentru câțiva ani, însă Maria Theresia a rămas tot timpul pe poziții ferme, numindu-l „omul cel rău” pe Frederic, de câte ori vorbea despre el, iar în cele din urmă Austria s-a aliat cu Rusia și cu Franța, declanșând Războiul de 7 Ani. Prusia împotriva restului lumii. Iar restul lumii i-a snopit în bătaie pe prusaci. Frederic părea terminat. Iată un pasaj din relatarea sa făcută pe front, în 1759, după bătălia pierdută de la Kunersdorf:

Vestonul mi-e găurit de gloanțe [...]; din nefericire, mai sunt în viață [...]. În clipa în care scriu, toți fug, nu mai am niciun control asupra oamenilor mei. Ar fi bine ca Berlinul să se gândească la măsuri de siguranță. Nu mai dispun de mijloace și, să nu mint, cred că totul este pierdut; nu vreau să supraviețuiesc sfârșitului patriei mele. *Adieu, pe vecie!*

Și atunci s-au întâmplat, incredibil, trei minuni la rând: mai întâi, un glonț s-a turtit de cutiuța de tabac salvatoare a lui Frederic – minunea numărul unu. Apoi, la Kunersdorf, rușii și austriecii nu s-au putut hotărî să-i urmărească și să-i distrugă definitiv pe prusaci – minunea numărul doi. Minunea numărul trei: țarina Elisabeta a murit în Rusia, în 1762. Iar succesorul ei, Petru al III-lea, era un mare fan al lui Frederic! De trei ori, ura! Petru a trecut în cealaltă tabără, Maria Theresia a fost prinsă între două fronturi, iar Frederic

a scăpat astfel în ultima clipă și a păstrat și Silezia. Pacea de la Hubertusburg a pus capăt Războiului de 7 Ani. Uf! A mai scăpat o dată! Spre deosebire de Petru al III-lea. Încă înainte de semnarea tratatului de pace, garda rusă l-a silit să abdice și l-a executat.

Frederic a hotărât să „nu mai atace nici măcar o pisică, niciodată”, decizie pe care a respectat-o vreme de aproape cincisprezece ani. Doar o singură dată a mai susținut Bavaria, împotriva Austriei, în Războaiele cartofilor. Altfel, a pus la cale împărțirea Poloniei, împreună cu Austria și Rusia, a reușit să stârnească interesul populației sale pentru cultura cartofului și a cântat la flaut în sala tronului de la Sanssouci. Își insulta miniștrii și funcționarii, făcându-i cum îi venea la gură – „măscărici”, „cimpoaie”, „măgari” și „farsori ordinari”. Își obliga personalul să folosească formule de politețe când se adresa ogarilor săi și se uita cu dispreț la oricine dormea mai mult decât el (deșteptătorul său suna la ora trei dimineața).

Frederic, cunoscut acum mai degrabă drept „Bătrânul Fritz”, a murit în 1786. Dorința sa a fost să fie înmormântat alături de ogari, dar, contrar voinței sale, s-a ales cu o groapă alături de cea a tatălui pe care l-a urât atât de mult. În 1944, sicriele au fost duse mai întâi la Marburg, apoi la Burg Hohenzollern. Frederic al II-lea s-a întors la Sanssouci abia în 1991, dar într-un fel care, din nou, nu era după dorința sa: în fapt, ar fi vrut să fie îngropat noaptea, cu alai restrâns și doar la lumina unei lanterne – în acord cu modul său ascetic de viață (domeniu în care, într-adevăr, rivaliza cu tatăl său). Dacă ar mai fi trebuit să asiste la ostentația pseudobarocă a tranziției din 1991, Frederic ar fi fost cu siguranță un critic cât se poate de sever.

BUNELE MANIERE¹

La frizer: să-ți ții gura!

Așa, copii, foarte frumos! Mai întâi alegeți delicat oasele peștelui, cu degetele, apoi lingeți cuțitul și, în final, suflați-vă nasul cu zgomot în șervețel. Așa se procedează!

„Încă unul care nu și-a citit ghidul de bune maniere”, constați cu plăcere, cu un sentiment de superioritate. Însă, făcând abstracție de interdicția strictă de a-ți sufla nasul în șervețel (poate doar în șervetul de pe masă, ha-ha), toată povestea nu are nimic de-a face cu manualul de bune maniere!

Dimpotrivă, când a scris cartea sa *Despre relațiile cu oamenii*, Adolf Freiherr Knigge nu a intenționat nicio clipă să se ocupe de manierele la masă și de regulile de vestimentație, pe care le-a exclus cu premeditare, chiar și din prefață. Aspirațiile sale erau mult mai înalte decât să formeze deprinderi mărunte, cum ar fi „să duci mâna la gură,

---

¹ Titlul original: *Knigge*, după autorul ghidului de etichetă, devenit substantiv comun în limba germană (n. tr.).

când caști” sau „să nu te holbezi în decolteul doamnelor”. Knigge a scris nici mai mult, nici mai puțin decât un manual despre cum să afli fericirea, o așa-numită teorie a înțelepciunii.

A dat sfaturi pentru comunicarea dintre îndrăgostiți, dintre bătrâni și tineri, șefi și subalterni, gazdă și oaspete sau dintre datornic și creditor. A oferit sugestii despre cum să te porți cu bețivii, despre ce să discuți cu frizerul, cum să le vorbești doamnelor mai înțelepte decât tine – ba a dedicat câteva rânduri până și întâlnirii cu prostituatele (de care trebuie să fugi „ca de ciumă”!).

Knigge a rămas total devotat idealurilor → Iluminismului, dorind să fie înlăturate cu totul teoriile lui → Machiavelli. Adică, ar fi vrut să vadă deghizarea, șiretlicul și înșelătoria înlocuite de toleranță, transparență și loialitate. Așadar, Knigge s-a declarat deschis adversar al lingușelii și vicleniei de Curte, pledând în favoarea candorii burgheze. Desigur, în totală consonanță cu trendul secolului al XVIII-lea! Knigge își dorea o lume mai bună, plină de noblețe spirituală, în care să domnească libertatea, egalitatea și fraternitatea. Nu-i de mirare că a fost un membru marcant al Ordinului Iluminaților, susținători și ai ideilor Revoluției Franceze și luptători împotriva dominației absolutiste a principilor. Amuzant, să vrei să instaurezi libertatea, egalitatea, deschiderea și transparența prin intermediul unei societăți secrete.

Ideea că iluminatii s-ar fi aflat la originea declanșării Revoluției Franceze rămâne doar o altă teorie a conspirației, ai cărei fani îi consideră pe iluminați urmașii secreți ai → Templierilor. Despre cel care ar fi apărut imediat pe eșafod după executarea lui Ludovic al XVI-lea (→ Revoluția Franceză) și ar fi strigat, „Jacques de Molay, ai fost în sfârșit răzbunat!” se spune, totuși, că ar fi fost unul dintre iluminați.

De unde se trage dezgustul lui Knigge față de cei de sânge albastru și de ce pledează cu atâta tărie pentru o „noblețe a sufletului”? Fiind, el însuși, baron! Merită să aruncăm o privire în biografia tânărului nobil: da, Adolf Knigge era de sânge nobil, prin naștere. Tatăl său a murit în 1766, când băiatul avea paisprezece ani, lăsându-i 130 000 de taleri – datorie.

Familia sa fiind falită, Adolf a fost trimis la Hanovra, în grija unui *pater familias* – Johann Adolf Schlegel, tatăl lui Friedrich și August Wilhelm, cofondatori ai → Romantis-mului. Adolf a fost educat alături de copii burghezi și a constatat că titlul nobiliar nu-i servește la nimic – cei doi tineri erau mai bine instruiți decât el. Asta i-a răscolit ambiția și a devenit cel mai strălucit student în drept de la Göttingen, pe deplin conștient că a răzbit nu datorită sângelui său albastru, ci prin eforturile sale.

Dar se simțea atras de viața de Curte. A încercat să facă o carieră la Curtea lui Frederic de Hessen-Kassel – fără să reușească însă: și-a permis o glumă și i-a șterpelit curtencei Henriette von Baumbach un pantof; ea a apărut schiopătând la balul Curții, făcându-se de râs în fața întregii societăți. Indignat, principele s-a lăsat convins de metresa și viitoare sa consoartă, Philippine von Brandenburg, să-l oblige pe Knigge să o ia de soție pe această Henriette von Baumbach. Henriette și Adolf au avut o fiică, botezată, ironic, chiar „Philippine”.

După ce s-a „făcut indezirabil” la Curte și prin alte „certuri de societate”, Knigge a fost concediat. Și-a găsit o nouă slujbă la patronul lui → Goethe, ducele Carl-August von Sachsen-Weimar-Eisenach, fiind considerat la Curtea acestuia un soi de farsor. Situația i-a mângâiat vanitatea, pentru început, dar cum și aici a trebuit să îndure din nou tot soiul de umilințe, în cele din urmă a întors spatele vieții

de Curte, dezgustat, și s-a mutat la Heidelberg, în 1783, unde, nemulțumit, s-a dedicat scrierii cărților sale și câtorva frumoase piese pentru pian.

Mda, după cum se vede, Knigge nu a fost un om prea fericit. Dar cât de departe a reușit să ducă idealurile sale de deschidere și de sinceritate, preceptul său „Fii ceea ce ești, mereu și pe deplin“?

Nu foarte departe, lucru de care era cât se poate de conștient și baronul: potrivit crezului său, trebuia să-ți respecti mereu cuvântul, să fii mereu sincer, însă și lui îi era limpede că nu se cade să spui mereu adevărul în față: spre exemplu, când faci cunoștință cu cineva cu nas mare, borcănat, sinceritatea ți-ar pretinde să discuți puțin despre asta. Sfatul baronului pentru asemenea situații, de altfel corect, era însă să-ți ții gura. Și să fii discret, în general, iar din când în când să arunci în conversație o flaterie elegantă și să te interesezi de ceilalți, dacă vrei să se intereseze și alții de tine. Și, chiar dacă baronului i-ar fi făcut plăcere să evite aspectul, atitudinea amintită presupune și o doză mare de calcul. Apoi, viața nu se lasă plănuită strict după principii scientologice (sau iluminate), ca să poți îndeplini mereu, temperamental vorbind, condiția unui om deschis – nici Knigge însuși nu a făcut față aspirațiilor.

Mai exact, Knigge s-a amoretat de Fränzel, fiică adoptivă și colegă de școală a propriei sale fiice. Indignată, soția lui Knigge, Henriette, și-a făcut bagajele, ca Mia Farrow cu Woody Allen. Însă, spre deosebire de Mia Farrow, Henriette și-a trimis fratele la Heidelberg, ca să-l ucidă în duel pe soțul necredincios. Knigge a fost șocat. Ce trebuia să facă? În „manualul Knigge“ nu existau instrucțiuni specifice! El era pacifist și nu știa nici măcar cum se trage cocoșul unui pistol. Atunci, și-a modificat repede testamentul în favoarea

lui Fränzel, și-a făcut rost de o armă și și-a atins adversarul. Care i-a căzut plângând în brațe și i-a mărturisit că-i promisese surorii sale cu cerul și pământul că n-o să-i facă niciun rău soțului ei. Cei doi oponenti s-au împăcat – iar Fränzel a fost expediată la Hamburg. Asta-i soarta sentimentalismului – când se ciocnesc două valuri de emoții și nu se poate găsi o rezolvare curată, pornită dintr-o atitudine candidă, nu rămâne decât să uiți de candoare, măcar pe jumătate. Și nici soluțiile blânde și tolerante nu sunt de fapt cele mai rele.

Cu toată părerea de rău față de Iluminism, întunericul din lume nu poate fi eliminat cu totul, și basta. Afurisită dilemă!

JOHANN WOLFGANG GOETHE

Lumea e o salată de sardine

În zilele noastre, Friederike Brion din Sesenheim, Alsacia, ar trebui, înainte de întâiul sărut cu tânărul Goethe, să semneze o declarație de consimțământ. Prin care renunță la toate drepturile legate de cele întâmplate: la dreptul de a face un poem din sărut. La dreptul de a difuza poemul, de a-l lansa în show-uri TV, de a-l citi în cursul croazierelor, la dreptul de a-l utiliza pe DVD, Internet și în emisiuni transmise prin satelit etc. Pe atunci însă mergea și fără... – iar Goethe, vulpoiul bătrân, cu siguranță bifase în mintea sa drepturile pentru *Sesenheimer Lieder* pe iTunes, încă de la primul sărut.

„Lirică pe viu” ar fi conceptul, dar așa ceva nu poate exista în sine. Deoarece Goethe nu ar fi putut să o sărute pe Friederike și să compună în același timp versuri. Dar cum ciclul poemelor de la Sesenheim sugerează că au fost create în momentul sărutului, sună emoționant, total diferit de stilul artificial cu care erau obișnuiți până atunci cititorii

secolului al XVIII-lea. Așa s-a născut mitul „liricii pe viu”, a faptului trăit, perceput, simțit în mod nemijlocit în poezie. Nu trebuie să ne mire că Goethe a impresionat-o cu procedeul său, mai întâi pe fiica pastorului alsacian. Pentru ca apoi să impresioneze toată Europa. Cu poezia, vreau să spun, nu cu sărutul.

În locul unei vieți acre, de soț, alături de Friederike, la un vin traminer cu arome și *choucroute garnie* (Goethe ura mâncarea asta, nu se atingea niciodată de varză murată!), poetul a preferat să dispară: s-a întors la Frankfurt, lăsând în urma sa o tânără cu inima frântă. Friederike a murit nemăritată. Dar înainte a trebuit să mai scape de un nebun: Jakob Michael Reinhold Lenz, mare fan al lui Goethe, care își pusese în cap să desăvârșească, nu numai poetic, ceea ce începuse Goethe. Voia să o ia de soție pe Friederike – care a preferat să rămână singură, decât să se lege la cap cu un asemenea nebun.

Goethe s-a ferit și mai târziu de statornicie, iar în asta constă poate și farmecul textelor sale, și ele greu de statornicit: mulți s-au încumetat la această încercare, de unde și lungimea rafturilor cu studii asupra lui Goethe, din orice bibliotecă orășenească.

Dar tânărul Goethe nu era un simplu chiulangiu, ci un om perfect capabil și dispus să accepte provocări: spre exemplu, avea dese accese de amețeală provocate de boală, pe care le trata cățărându-se până în turnul catedralei din Strasbourg, unde se ghemuia, tremurând! Terapie confrunțională... da, da!

Goethe a descoperit tot acolo, sus, și libertatea – libertatea în viață și libertatea în artă: prima sa piesă de teatru este drama dedicată libertății, *Götz von Berlichingen*. Romanul epistolar *Suferințele tânărului Werther* l-a făcut celebru peste noapte, căci până și chinezii au luat la cunoștință de

povestea lui tragică. În ambele texte, Goethe și-a îngăduit libertatea de a încălca normele literare: puțin îi păsa tânărului rebel de unitatea de loc, timp și acțiune, în care trebuia să se desfășoare pe atunci o piesă de teatru, iar faptul că Werther, eroul romanului său epistolar, în cele din urmă s-a sinucis a stârnit un enorm scandal.

În 1775, Goethe s-a logodit cu Lili Schöнемann, fiică de bancher, dar înainte să ajungă la deznodământ, a luat-o iarăși din loc. „Cât sunt de bucuros că am plecat!” – așa începe și *Werther*. Goethe a dispărut – mergând mai întâi în Elveția, apoi la Curtea ducelui de Weimar, Carl-August, în vârstă de optsprezece ani (și el iluminat → Bunele maniere). Ducele, probabil fan Werther, l-a invitat pe tânărul poet să ocupe o funcție la Weimar. Iar Goethe a acceptat. La fel ca urcatul în turnul catedralei din Strasbourg, jobul din Weimar a reprezentat pentru el o adevărată încercare. După ce s-a făcut remarcat ca revoluționar al artelor, ar fi trebuit să-i displacă viața de consilier intim la Curte. Dar și-a dorit să încerce ceva nou și a reușit cu succes.

La Weimar a avut o iubită, Charlotte von Stein. Unii spun o „cunoștință”. O asemenea afirmație trebuie însoțită de o otheadă. Charlotte von Stein a fost în bună măsură vinovată de clasicismul de la Weimar. Cum prietenul nostru nu putea oricum sta mult timp locului și a ajuns la capătul răbdării cu ea, și-a pregătit cufărul și a plecat în Italia. Acolo a studiat sculpturile clasice din marmură și anatomia feminină pe viu. În ceea ce o privește pe „frumoasa milaneză”, una dintre numeroasele sale prietene, nici măcar nu știa cum o cheamă. Mult mai târziu, filologii harnici au reușit să o identifice: Maddalena Riggi. Meritoriu, pentru că, dacă vreți să aflați mai multe despre Maddalena, e bine să-i tastați numele pe Google. La „frumoasa milaneză” vi se pune imediat întrebarea: „Ați vrut să scrieți «frumoasa

thailandeză»“? – iar de acolo ajungeți imediat pe site-uri îndoielnice... Dragul meu prieten!

Dar rămăsesem la clasicism. În Italia, scriitorul Goethe s-a dezvoltat diferit de colegii săi din Germania. În vreme ce poeții germani bricolau de zor la operele precursoare ale sălbăticiei și lipsei de măsură a → Romantismului, Johann Wolfgang a descoperit măsura și liniștea statuiilor antice. I se va reproșa mai târziu că el, inventatorul libertății poetice, nu s-a atașat câtuși de puțin de idealurile liberale ale → Revoluției Franceze. Entuziasmul cu care au salutat revoluția Schiller, dar și Wieland și Herder, nu putea fi împărtășit de Goethe. Va fi acuzat de trădare față de idealurile tinereții sale, de țelurile libertății. Oricum, papa Goethe nu s-a putut abține, mai târziu, să nu îi dăruiască fiului său August o ghilotină de jucărie.

În Italia, Goethe a mizat mai mult pe evoluție decât pe revoluție: la Palermo i-a venit ideea unei plante primordiale, din care aveau să se dezvolte toate celelalte. Tema a stat la baza scrierii sale de mai târziu, *Metamorfoza plantei*, dar care nu s-a limitat la sfera botanicii: așa cum s-a schimbat planta, la fel s-a schimbat și Goethe. Doar cine se schimbă își rămâne fidel! Oasele, plantele și mineralele au devenit noua pasiune a lui Goethe – în Italia a scris puțin, iar poezie și mai puțin.

Întors la Weimar, a reușit să-și enerveze toți prietenii cu diapozitivele făcute în concediul din Italia. Nimeni nu reușea să-l înțeleagă, și rând pe rând au început să îl evite cu toții. Și doamna Stein l-a tratat cu acreală pentru dispariția sa în noapte și în ceață. În viața sa au apărut atunci două personaje noi: Christiane Vulpius și Friedrich Schiller.

Pălăriera Christiane era sora lui Christian Vulpius, scriitor care atinsese o oarecare recunoaștere cu povestea sa

Rinaldo Rinaldini, despre aventurile unei căpetenii de hoți. Goethe și vesela Christiane au trăit în concubinaj și au avut cinci copii, din care doar unul a supraviețuit. Cât despre Schiller, onestul său prieten? Spre regretul lui, Goethe era ca un țipar pe care nu aveai cum să-l apuci, și se temea de el, ca de un egoist lipsit de suflet. Iar Goethe nu avea de spus decât că poetul pune stăpânire pe ceea ce este frumos, acolo unde găsește frumosul, de aceea nu se putea lăsa legat de obligații.

Dar prietenia lor a prins aripi: Goethe i-a temperat lui Schiller excesele filozofice, iar Schiller l-a abătut pe Goethe de la pietrele și oasele lui, aducându-l înapoi, la arta poetică și la filozofie.

Această combinație reprezintă, mai mult sau mai puțin, nucleul a ceea ce numim astăzi „clasicismul de la Weimar”. Cei doi, cu baladele lor, cu drama *Wallenstein* (→ Războiul de 30 de Ani) ori cu romanul *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, contrabalansează exagerările romanticilor spre „bizar și grotesc”. În 1805 s-a încheiat colaborarea lor intensă, de data asta nu din cauza lui Goethe, Schiller fiind cel care s-a eschivat, luându-și astfel rămas-bun de la Olimp.

Un an mai târziu, francezii lui Napoleon au prădat Weimarul, însă casa lui Goethe din Frauenplan a rămas neatinsă, datorită curajului cu care Christiane a ținut piept ocupanților. Drept răsplată, a venit și căsătoria, după optsprezece ani de concubinaj! De data asta, Goethe a acceptat provocarea vieții conjugale. Ceea ce nu a împiedicat, câțiva ani mai târziu, aventura sa fierbinte cu Marianne von Willemer. Mda, trebuie să te schimbi mereu, să întinerești, ca să nu te oprești pe loc. Nici nu e un pretext chiar atât de rău pentru călcat strâmb! În lumea plantelor, Goethe ar fi fost un arbore cu frunze nestatornice și ace persistente, simultan foios și conifer, adică un *ginkgo biloba*. Cu frunze

despre care nu se știe mare lucru: să fie o frunză cu două jumătăți? Ori două frunze crescute împreună? Probabil, și una, și alta. Așa se și spune la sfârșitul renumitului său poem, *Ginkgo biloba*:

Nu simți în cântul meu
Că unul sunt și totuși doi?

Poezia se găsește în culegerea *Divanul occidental-oriental*, în care o bună parte sunt versuri scrise nu de Goethe, ci tocmai de această Marianne von Willemer. În ziua în care i-a scris *Ginkgo biloba*, Goethe a dispărut definitiv din viața Mariannei – evaporându-se din nou.

În 1816 a murit Christiane, iar în 1817 s-a încheiat și activitatea lui Goethe la teatrul din Weimar – de vină fiind un câine. Goethe s-a împotrivit ideii ca un pudel să fie lăsat pe scenă. Dar actrița și favorita ducelui, Caroline Jagemann (altfel, singura femeie de care a fost îndrăgostit vreodată filozoful și misoginul Arthur Schopenhauer), și-a impus voința. Animalul a apărut pe scenă și directorul teatrului, Goethe, și-a dat demisia. Iarăși s-a eschivat. Povestea cu câinele sună a episod amuzant, dar fundalul ei este cât se poate de legat de arte: Goethe separa arta de viață – iar un câine nu ține de artă, ci de viață. Și nici nu ai cum să îl controlezi, el poate să latre, să-și ridice piciorul sau cine mai știe ce altceva să facă, stârnind hohote de râs, distrugând arta, atrăgând toată atenția asupra sa – prin urmare un câine nu are ce căuta pe scenă. Moderatorii de televiziune de astăzi cunosc bine această regulă: în prezența copiilor și a animalelor ești total dezarmat!

În 1823, domnul de șaptezeci și patru de ani și-a mai dat o dată în petic, făcându-i curte lui Ulrike von Levetzow, de

nouăsprezece ani, și cerându-i mâna, propunere pe care tânăra – surpriză! – a refuzat-o. Distrus, Goethe a compus *Elegia din Marienbad*. Apropiații săi, rând pe rând, au început să se stingă, în 1828 binefăcătorul său, ducele Carl-August, apoi, în 1830 singurul său fiu, August. În 1831, când se făceau pregătiri pentru sărbătorirea celei de-a optzeci și doua aniversări a marelui poet, Goethe s-a eschivat din nou și a preferat să viziteze o cabană de pe Kickelhahn, din apropiere de Ilmenau, împreună cu inspectorul montan Johann Mahr. Cu cincizeci de ani în urmă, acolo scrisese cu mâna sa o poezie pe un perete. Și, regăsind-o, Goethe a mângâiat literele aproape șterse, cu un gest tremurând, apoi a rămas nemișcat, privind în depărtări. Cu lacrimi în ochi, a șoptit ultimele două versuri:

Așteaptă, curând,
Te vei odihni și tu.

O jumătate de an mai târziu, bătrânul s-a eschivat pentru ultima oară, de data asta definitiv: a murit la 22 martie 1832.

Între timp, Romantismul a ajuns *en vogue*, iar Goethe, fiind considerat demodat, a rămas un erou al burgheziei. Cum un burghez cultivat la nivel mediu poate, firește, cuprinde doar fragmentat cultura vastă a unui Goethe, lumea cunoașterii universale a devenit curând țintă a parodiei: Wilhelm Busch și Carl Spitzweg au oferit o imagine resemnat-amuzată a marilor țeluri ale → Iluminismului și Clasicismului, dar și ale Romantismului. Nu aveți și un număr mai mic? este întrebarea de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Ideologic vorbind, Goethe a fost cu totul inutil naziștilor, pentru că „nu voia să recunoască o dictatură a gândului”, potrivit dezagreabilului ideolog-șef nazist, Alfred Rosenberg.

Foarte bine! Goethe a reușit cu atât mai mult, după 1945, să fie un exemplu pentru o Germanie mai bună, mai umană – în ambele Germanii. În fiecare programă de învățământ: Goethe. Dar cine nu are organ pentru *Faust*, considerat un model cuprinzător de explicație a lumii și a omului, poate descoperi la Goethe și formule mai simple de deslușire a lumii:

Lumea-i o salată de sardine
Și dimineața, și seara-i în ordine.

REVOLUȚIA FRANCEZĂ

Picioare de broască la cina ultimă

De acord cu un mic chestionar despre revoluție? Da? Foarte bine, am avea trei întrebări! Și iată și regula jocului: dacă toate trei răspunsurile sunt greșite, să zicem, decapitare cu ghilotina. OK? Începem:

Întrebarea 1: Ce eveniment sărbătoresc francezii la 14 Iulie, ziua lor națională?

Întrebarea 2: Care a fost sloganul Revoluției Franceze?

Întrebarea 3: Ce culori are drapelul național francez?

Ați notat răspunsurile? Atunci, trecem la soluție:

Întrebarea 1: Ați răspuns: „asaltul asupra Bastiliei”? Nuuuu! Greșit! La 14 Iulie, Franța sărbătorește Fête de la Fédération din 1790, adică ziua în care revoluția și-a asumat o nouă identitate. Desigur, Sărbătoarea Federației nu a avut loc întâmplător în ziua asaltului asupra

Bastiliei – dar sărbătoarea națională de astăzi amintește de acea celebrare, și nu de căderea Bastiliei. E o chichiță? *Sorry*, dar regulile astea sunt stabilite de Consiliul revoluționar, așa că, atenție!

Întrebarea 2: Ați răspuns: *Liberté! Egalité! Fraternité!* sau „Libertate! Egalitate! Fraternitate!“? Nuuuu! Iarăși greșit! Este adevărat, conceptele au fost menționate încă din timpul revoluției, dar *Liberté! Egalité! Fraternité!* a fost ridicat la rangul de deviză a Republicii Franceze abia în 1848. *Merde!*

Aveți două răspunsuri greșite? Atunci să vă gândiți și la ultima dorință. Poate o *Gauloises* fără filtru? Ori o porție de picioare de broască în sos de usturoi, ca ultimă cină? Foarte bine, să vedem și răspunsul la ultima întrebare, s-ar putea să vă salveze.

Întrebarea 3: Ați răspuns: „Albastru–alb–roșu“? Bingo! Cooorrrrect!!!

Confetti, foc de artificii, pocnet de dopuri de șampanie, ghilotina este scoasă din scenă, răsună Marseillaise.

Cele mai calde felicitări! Dar ați fost la un pas, *mon dieu!* Cu totul altfel le-a mers celor vreo 20 000 de francezi căzuți sub ghilotină, în vremea revoluției.

Albastru–alb–roșu: au rămas culorile naționale, de la Revoluția Franceză. Albastru și roșu sunt culorile orașului Paris, alb a fost culoarea regelui, prins în clește, între albastru și roșu. Iar muzica pe care tocmai am ascultat-o a fost, desigur, imnul național francez, care se cheamă *Marseillaise* deoarece soldații din Marsilia și-au făcut apariția la Paris, la Sărbătoarea Federației din 1792 pe ritmul lui. *Marseillaise* a fost declarat imn național la 14 iulie 1795. Înainte a existat

Imnul regal al cărui text, în traducere liberă, mie îmi place foarte mult:

Trăiască Henric al IV-lea, trăiască regele cel viteaz! Un
vântură-țară cu trei talente: băutura, duelul și vânătoarea
de fuste!

Tocmai de asta s-a ajuns la revoluție: pentru că regilor francezi nu le-a stat mintea la nimic altceva decât la băutură, dueluri și femei. Și, până la urmă, cineva trebuia să răspundă: în 1781, ministrul de finanțe Necker a publicat pentru absolut prima oară bilanțul financiar al statului – cu cifre dezastruoase. Ludovic al XVI-lea a rămas șocat, dar în loc să pronunțe, bărbătește, „Datoriile sunt eu!” (→ Ludovic al XIV-lea), lașul a vrut să mărească impozitele. Ca să reușească, a făcut un lucru care nu se mai întâmplase de o sută șaptezeci și cinci de ani. A convocat stările generale, adică adunarea celor trei clase sociale din care era alcătuită populația: clericii (reprezentând 1% din populație), nobilii (reprezentând tot 1% din populație) și cetățenii de rând, burghezia, țărănimea și muncitorii (reprezentând 98% din populație). După estimare, fiecărei stări i-au revenit câte trei sute de deputați. Cinstită adunare, nu?

Deputații stării a treia s-au răsculat, deoarece s-au simțit oarecum nedreptățiți. Oare de ce? Fără să stea prea mult pe gânduri, prin așa-numitul „Jurământ de la terenul de tenis”, ei s-au declarat Adunare Națională în iunie 1789. Două zile mai târziu, și clerul s-a alăturat acestei declarații. Nobilimea era iritată și i-a cerut regelui să îi dea afară pe revoluționari. Ludovic al XVI-lea a reacționat la fel de bărbătește: „Dacă nu vor să plece, atunci să rămână!”

Dar a luat totuși unele măsuri de siguranță, chemând trupe. Parizienilor li s-a făcut teamă, s-au adunat în stradă

pentru ca măcar să se poată apăra. Arme existau la Bastilia, închisoarea orășenească. La 14 iulie 1789 a avut loc asaltul asupra Bastiliei, gloata a pus mâna pe arme, i-a eliberat pe cei șapte deținuți de drept comun și a străbătut străzile cu căpățâna comandantului în țeapă.

La 17 iulie, fratele suveranului a plecat din țară, deoarece și-a dat seama de unde bate vântul. Regele, în schimb, și-a înfipt o cocardă tricoloră (albastru-alb-roșie) la pălărie și i-a zâmbit strâmb mulțimii.

Între timp, țăranii prădau mănăstirile și castelele din toată Franța, ca să ardă vechile documente, în care erau statuate drepturile de proprietate ale nobililor și obligațiile stării a treia. La 26 august 1789, Adunarea Națională a proclamat în grabă drepturile omului și ale cetățeanului, al căror conținut îl urma pe cel al Declarației de Independență a Statelor Unite ale Americii din 1776. Erau menționate libertatea, drepturile de proprietate, libertățile religioase, de opinie și ale presei – dar și dreptul de a crește porumbei. Statul absolutist a intrat astfel în istorie, nu mai rămânea decât ca regele să semneze documentul, dar el a ezitat. De neconceput! Prin urmare, spre Versailles s-a pornit o hoardă de țăranii și de precupețe. Auziseră ei că ar fi frumos locul.

Iar regele s-a lăsat convins de valabilitatea Declarației cu furca și îmblăciul și, cuprinsă de entuziasm, gloata l-a luat pe sus și l-a adus imediat la Paris. Din acel moment nu a mai avut nimic de declarat, căci în 1791 Adunarea Națională și-a proclamat Constituția. În Adunare, puținii monarhiști rămași stăteau în dreapta, moderații în centru și adversarii radicali ai monarhiei în stânga președintelui Parlamentului. Pe această dispunere se întemeiază astăzi conceptele de „dreapta” și de „stânga”, în politică.

În același an, regele a fost împiedicat să plece în concediu – pe cine n-ar deranja una ca asta? Și s-a decis să se

refugieze, dar s-a deghizat atât de stângaci, încât era imposibil să nu fie descoperit. Trăsura i-a fost pusă la dispoziție de baroneasa de Korff, de altfel stră-stră-strămătușă a scriitorului Vladimir Nabokov (*Lolita* → *Revoluția Rusă*). Regele a fost oprit la Varennes și dus înapoi, la Paris. De data asta nu mai zâmbea deloc, nici măcar strâmb.

Încetul cu încetul, i-a cuprins tulburarea și pe ceilalți monarhi europeni. Nu cumva să li se întâmple și lor una ca asta! Trebuia pus capăt întregii agitații! Dar armata revoluționară le-a luat-o înainte – pentru a răspândi revoluția și în restul Europei. Franța a declarat război Prusiei și Austriei. În noaptea declarației de război (25 spre 26 aprilie), ofițerul Claude Rouget de Lisle a compus viitorul imn național.

Pentru început, francezii au părut să fie în impas, dar armata revoluționară a înfrânt Prusia și Austria în vestita „canonadă de la Valmy” (circa o sută de kilometri vest de Luxemburg), din septembrie 1792. → Johann Wolfgang Goethe contempla de la o distanță liniștitoare bătălia, alături de ducele de Weimar, și le-a strigat soldaților ducelui, în retragere: „Aici și astăzi începe o nouă epocă a istoriei lumii, la care sunteți îndreptățiți să spuneți că ați luat parte.” Păi, da, există și evenimente la care e mai bine să nu fii de față. O bătălie pierdută, spre exemplu.

Însă Goethe avea dreptate, bineînțeles. Ludovic al XVI-lea, întemnițat la Paris și așteptând desigur cu înfrigurare o eventuală victorie a Austriei și a Prusiei, a fost acuzat de înaltă trădare după bătălie și decapitat, patru luni mai târziu. Revoluția a învins. Odată înfrânt cel mai mare dușman, imediat au apărut alte probleme. În rândul revoluționarilor existau radicali și moderați – radicalii se numeau „iacobini”, deoarece întrunirile lor se desfășurau, la început, în vechea mănăstire a iacobinilor, iar moderații „girondini”, deoarece majoritatea proveneau din Gironde,

regiunea din jurul oraşului Bordeaux şi poate că vinul bun i-a determinat să fie mai indulgenţi.

Iacobinii radicali conduşi de Robespierre s-au impus rapid. Girondinii au fost executaţi, împreună cu alţi mii de cetăţeni consideraţi insuficient de „virtuoşi” de iacobini (în legătură cu această „dialectică a Iluminismului”, vezi → Iluminismul). „Revoluţia îşi înghite propriii copii” au fost ultimele cuvinte ale girondinului Vergniaud, la urcarea pe eşafod. La un moment dat, populaţia s-a săturat de domnia terorii a lui Robespierre – fiind scurtat şi el de cap, la rândul său.

Între timp, suveranii din restul Europei şi-au revenit şi au pornit din nou la război împotriva armatei revoluţionare. În aceste războaie s-a evidenţiat, din tabăra franceză, generalul Napoleon Bonaparte, care a obţinut victorie după victorie, până ce a adunat atâta putere, încât a lăsat poporul francez să decidă, prin vot, dacă poate deveni împărat sau nu. Rezultatul: 3,5 milioane pentru, 2 500 împotriva. Ales cu 99,92%, cum nu s-a mai văzut decât în alegerile pentru Consiliul de Stat al Republicii Democratice Germane! Nu a mai fost nevoie să se numere voturile încă o dată. La 2 decembrie 1804, Napoleon s-a autoîncoronat *empereur*. Pe rege l-au decapitat, iar împăratul şi l-au ales democratic. Popor cu simţul umorului, cel francez. Dar cu un vin nemaipomenit.

ROMANTISMUL

Care e cuvântul magic?

Vi s-a întâmplat să stați noaptea la malul mării, îmbrățișat cu persoana iubită? Și valurile luminate de razele lunii să se spargă domol pe plajă, într-o vrajă fără sfârșit? Da? Mare noroc aveți! Puteți sări peste capitolul „Romantism”, fiind deja romantic practicant! Iar dacă în noaptea dumneavoastră romantică, pe plajă, ați simțit după o vreme un miros oarecum suspect și ați constatat că ați stat tot timpul într-un rahat de câine, sunteți expert și în tema „Realism”. Viața v-a călit și v-a făcut înțelept, nu vă mai trebuie te miri ce teorii plicticoase!

Pentru toți ceilalți: bucuria unui apus de soare tihnit, a pâraielor năvalnice de munte, a singurătății codrului, a gustului unui pahar de vin de țară, cu o bucată de caș, pe o masă de lemn – cine se dă în vânt după ele trebuie să fie conștient că toate aceste agreabile stimulente erau o modă în jurul lui 1800. Dar cum s-a ajuns aici?

Erupțiile vulcanice au fost motivul îndrăgit al pictorilor preromantici, preocupați nu doar de spectacolul natural,

ci și de o simbolistică de neconfundat: se refereau la Revoluția Franceză, concepută ca o erupție. Într-un vulcan, ca și într-o societate, își croiește drum la suprafață ceea ce până atunci fierbea în adâncuri – focul rațiunii, puterea poporului. Nu există preromantic care să nu fi fost și fan al revoluției. Din păcate, revoluția și-a pierdut puțin direcția, și a fost nevoie ca luciditatea și rațiunea să fie repuse pe șine, „raționalizate”: cui se abătea de la rațiune, oricât de puțin, ghilotina îi reteza capul, curat, fără să lase urme.

Iluminismul se transformase brusc într-o teroare a rațiunii și o tiranie a luminii. Se știa totuși bine că *ratio* („rațiunea”) reprezintă doar un aspect parțial al vieții și, prin supraevaluarea ei, rămân ascunse nevoi și simțăminte elementare ale omului: mila, visurile, speranțele, amintirile, avarițiile, downloadarea de sonerii noi pentru telefon etc.

Ignorarea deplinătății omenești nu se referă doar la rațiune, ci și la alte „raționalizări” care aveau să urmeze: odată cu începutul revoluției industriale și al diviziunii muncii pe care o pretinde ea, nu mai era nevoie de om în integralitatea sa, ci doar ca mașină lucrătoare. Rațiunea, care ar fi trebuit să poarte spre triumful libertății, spre ieșirea din starea de minorat, a condus, prin implementarea ei consecventă, direct în fundătura muncii supuse legilor venite din exterior, în țesătoriile de in, în minele și cocseriile înrobitoare. O dezamăgire!

Romanticii s-au îndepărtat de ideea de revoluție: Napoleon Bonaparte, ca reprezentant al ei, a devenit, din cea mai venerată, cea mai dezavuată figură a Europei. El, omul simplu, care prin forțe proprii a materializat visurile revoluționare, s-a transformat într-un împărat despot, în imperialist și asupritor. Pictorii de vulcani și-au schimbat motivele – înainte și în timpul revoluției, în prim-planul erupțiilor se vedeau deseori cercetători interesați și călători

uimiți; în tablourile târzii, apăreau deseori pescari tânguitori și zilieri înspăimântați. Din spiritul romantic s-a născut marxismul: ambele își au originea în refuzul gândirii pur utilitariste și al înstrăinării unei lumi raționalizate. Potrivit unui citat celebru, Marx a pus conceptul romantic din „cap” (cercetătorul din tablourile cu vulcani, poetul și gânditorul) pe „picioare” (pescarul, zilierul și proletarul). Astfel, „a pune ceva din cap pe picioare” nu însemna doar „a face un program politic din fantezii demente”, ci și a elibera conceptul romantic de filozofi și a-l oferi pe tavă muncitorilor.

Iar cine privise viața exclusiv prin ochelarii rațiunii, discreditate între timp, rămânea de acum, gândindu-ne la romantici, vrednic de dispreț, un așa-numit „filistin”. Filistinul ignora părțile întunecate și negre ale sinelui. Mizând totul pe progres și privind numai înainte, hotărât să excludă tot ceea ce era arhaic și datat. În acest moment, romanticul a introdus imboldul de întoarcere, dorul după: Trecut! Origine! Poezie! Noapte! Ruine! Alcool! Femei! Sonate pentru pian!

Ruinele pictate – ca refuz al gândirii în termenii progresului – au înregistrat mari succese. Descrierile onirice, noctambulismul și poveștile cu stafii au intrat în modernitate. Au apărut colecții de basme, ca *Poveștile fraților Grimm*, texte din „copilăria omenirii”, adică nepervertite de rațiune și de spirit filistin. Abia mai târziu, basmele au fost instrumentalizate și pentru stabilirea identității națiunii germane (→ Martie 1848 și revoluția), la fel ca și Rinul – „fluviu german”, pentru delimitare de Franța.

În Anglia, a apărut un nou gen literar, *gothic novel*, odată cu *Frankenstein* al lui Mary Shelley, iar în Germania Caspar David Friedrich a fost ales Mr Romantic.

Domnișoara sensibilă și blondă a Iluminismului a fost înlocuită de bruneta *femme fatale* a Romantismului – până și pașnicul preot de țară Eduard Mörike a căzut cu totul în

mrejele unei hoinare brunete și misterioase, Maria pe nume, care băntuia prin țară într-un bordel ambulant. Și aproape a înnebunit din iubire pentru „Peregrina”. Din fericire, doar aproape, altfel nu ar mai fi scris fantasticul său ciclu de poeme, *Peregrina*. Neapărat de citit: cine a fost vreodată îndrăgostit și s-a frământat cuprins de gelozie în casă, ca tigrul în cușcă, din cauză că frumoasa din weekendul trecut s-a dovedit o vampă fatală, o să priceapă cu siguranță.

Romantismul a descoperit că interiorul nu corespunde întotdeauna exteriorului, de fapt (→ Iluminismul), și că o înfățișare atrăgătoare nu înseamnă deloc că și sufletul trebuie să fie la fel de atrăgător, mai degrabă dimpotrivă – un prieten de-al lui Mörke îi scria într-o scrisoare, despre *Peregrina*: „Ce soi de făptură! Ca Ziditorul ei, pe dinafară; pe dinăuntru, însă, ca haosul!”

O consecință cât se poate de semnificativă a inadvertenței dintre semnele exterioare și lucrul în sine s-a răsfrânt și asupra limbajului: Iluminismul, după cum o sugerează și numele, miza pe claritate, inteligibilitate, univocitate. Romanticul se îndoia că ar fi posibilă comunicarea fără neînțelegere – și accepta astfel ininteligibilitatea ca parte a vieții; Friedrich Schlegel a scris chiar un eseu, *Despre ininteligibilitate*. Din păcate, unii filozofi au luat lucrurile prea în serios și nici nu și-au mai dat silința să scrie inteligibil. Șoapta e OK în poezie, dar în filozofie riști să te pierzi. De la această poziție de cumpănă a istoriei culturii germane ni se trage în mare măsură și tonul înțepat practicat în universitățile germane, în non-ficțiune și în lirica pop elevată, de genul celei a lui Xavier Naidoo: habar n-am despre ce vorbesc, dar vorbesc cu o asemenea importanță, pătruns de sanctitate și de grandoare, încât ceva-ceva tot trebuie să transmită.

Nu a scăpat nici umorul, complicata teorie a „ironiei romantice” poate întoarce pe dos și un temperament vesel,

dar de încercat, merita încercat. Prin urmare, comprehensibilitatea deplină, credea romanticul, nu era posibilă. Iar cum tăcerea rămânea o cale de obicei și mai proastă, vorbirea devenea posibilă doar cu rezerve, adică în registru oarecum „ironic”.

Filistinul iluminist ar fi spus: ia te uită, ce floare albastră! După care ar fi cules-o și ar fi pus-o în vază. Gata. Dar romanticul spune: ia te uită, ce floare albastră! Și înaintea sa se deschide un univers de înțelesuri secrete: floarea albastră este obiectul tânjit al dorinței, simbolul nemuririi, al recunoașterii, al faimei și al intangibilului, ale inexplicabilului și infinitului. Romanticul încarcă până și cele mai banale lucruri cu semnificație poetică, le „romantizează”: ORIUNDE așteaptă un cântec adormit. Iar dacă nimerim formula magică, atunci lumea începe să cânte.

Dar înainte de a ne pierde cu totul în infinit, să facem mai bine o excursie la Berlin! Când vă aflați acolo și vizitați Gendarmenmarkt, mai faceți câțiva pași până la intersecția Taubenstraße-Charlottenstraße, și apoi între Maredo Steakhaus și hotelul Dorint Sofitel! Acolo își fac veacul mulți turiști, care intră în Weinhaus Lutter & Wegner, aruncă o privire spre Deutscher Dom sau își comandă un *drink*, în apropiere, la Newton Bar. Chiar deasupra casei de vinuri Lutter & Wegner a trăit (și a murit, în 1822) scriitorul E.T.A. Hoffmann. Seară de seară obișnuia să bea până nu mai putea cu amicul său, actorul Ludwig Devrient. De altfel, Devrient este cel care a inventat, la beție, cuvântul *Sekt* pentru șampanie (juca zilnic, la teatru, rolul Falstaff, care în *Henric al IV-lea* al lui → Shakespeare cerea un *seak*, adică un sherry sec. După spectacol, Devrient venea la cârciumă fără să-și iasă din rol. Cum chelnerul nu știa cum să interpreteze comanda, se mulțumea să aducă încă o sticlă din vinul

spumos). Aruncați o privire în sus: acolo doarme un cântec, trebuie să cunoști doar formula magică, și atunci lumea se pornește să cânte! Acolo, sus, deasupra etajului cu mușcate, acolo este *Fereastra din colț a vărului meu*. Pornind de la această fereastră, se poate ilustra limpede ironia romantică.

La Gendarmenmarkt se ținea în secolul al XIX-lea un târg. Eroul povestirii lui Hoffmann, *Fereastra din colț a vărului meu*, avea de la fereastră sa o priveliște minunată asupra târgului. Așa cum lumea *trebuie* să îi rămână neînțeleasă romanticului, și piața i-a rămas vărului o taină, pentru că bietul de el era atât de șubred, încât nu mai reușea să iasă din casă. Și, desigur, i-ar fi fost la îndemână să se rupă de lume, cu toată resemnarea, dar, ca un autentic romantic ce era, el continua să comenteze doar „cu discreție”, reușind să producă plin de dezinvoltură poezie. Privită de sus, toată forfota aceea i-ar fi putut părea oricărui filistin doar o masă monotonă de trecători. Dar nu și vărului romantic, care le plăsmuia povești: domnul acela masiv, cu vestonul de modă veche, trebuie să fi fost francez, și plăcintar, și locuia la comun cu cei trei prieteni – un maestru de scrimă, un profesor de limbă și unul de dans. Și se îngrijea de binele lor. Iar doamna în rochie galbenă de bumbac trebuie să fi fost fiica unui săpunar bogat, gospodină înrăită, cu un soț veștejit, secretar de profesie, care își dorea să nu îi fi ieșit niciodată în cale o asemenea zgârcită.

Vărul trezea cântecul din orice imagine, cu fină observație și cu fantezie, transformând banalul târg într-un univers al poeziei, reușind să pornească acest cânt al lumii dându-le tuturor un nume, cu formula sa magică, fără măcar să le înțeleagă înțelesul „real”. Universul este cu mult mai întins decât strălucirea stelelor ce încap într-o privire. O infinitate de la care nu mai e cale lungă până la Dumnezeu, nefiind o coincidență că mulți romantici aveau

să devină evlavioși, ceva mai târziu. Unde poate duce ironia... la cea mai sfântă seriozitate!

Câțiva ani mai înainte, Dumnezeu le făcuse un adevărat favor celor doi poeți, Wilhelm Wackenroder și Ludwig Tieck, trimițându-i în lumea largă. Și astfel au peregrinat romantic prin Franconia și au descoperit în orașul lui Dürer, Nürnberg, locul care li s-a părut să corespundă cel mai bine reprezentării lor despre vechiul Romantism german; a fost clipa nașterii Nürnbergului ca oraș-model al esenței germanismului, cu toate consecințele de mai târziu: *Maestrii cântăreți* ai lui → Wagner, retrageri cu torțe, întrunirile partidului nazist (→ Adolf Hitler), Christkindlesmarkt¹.

Național-socialismul a invocat intens perioada romantică, teorie susținută, desigur, pe numeroase erori: romanticii erau individualiști, fiindu-le străine orice din categoria „principiul Führerului” sau ideea de *völkisch*²: culegerile lor de basme și cântece populare nu se mărgineau la Germania, ci erau pătrunse de curiozitatea față de trăsăturile străine, în căutarea originalității și a inocenței pierdute – fără urmă de biologie rasială. Discuția a existat și în cel de-al treilea Reich, până când Joseph Goebbels a recurs la autoritatea sa și s-a pronunțat: Romantismul trebuie cultivat ca moștenire culturală, deoarece „putem fi mândri de el”. Drept urmare, s-a făcut abuz de inventarul cultural al Romantismului, fără să se facă vreo trimitere și la concepția din culise. Astfel, multe din cele romantice au căzut în dizgrație în perioada postbelică: drumeții, cântece din popor, focuri de tabără etc. Și așa s-a pierdut moștenirea romantică. Păcat de ea.

---

¹ Târgul de Crăciun de la Nürnberg (n. tr.).

² Popular-naționalist, de la *Volk*, „popor” (n. tr.).

MARTIE 1848 ȘI REVOLUȚIA

Turcoaz-roșu-auriu!

Tânărul Joseph von Eichendorff era nemulțumit: degeaba căuta cu sârguință, de ani buni, floarea lui albastră, Napoleon, împăratul francezilor, nu se lăsa dus din Germania de gândirea și de poezia romantice – cu atât mai puțin de o plantă imaginară! Eichendorff a recurs atunci la o altă culoare – negru: s-a făcut soldat și s-a alăturat unității Lützower Jägern, o ceată de voluntari din toate statele germane, care nu primeau nici soldă, nici nu aveau o uniformă. Printre camarazii săi se numărau scriitorul Theodor Körner, părintele gimnasticii, Jahn, și inventatorul grădiniței, Friedrich Fröbel.

Ca semn de distincție, membrii unității și-au vopsit hainele lor civile în negru – singura culoare care ar trebui să iasă oarecum unitar. Veston negru, revere roșii, nasturi aurii – uniformă era gata. Ghicește cineva încotro se îndrepta această excursie multicoloră?

Bine, măcar, că uniforme nu erau, să zicem, turcoaz. Turcoaz-roșu-auriu, parcă nu se asortează. „Din mârșăvia

întunecată (negru) a robiei prin bătălii însângerate (roșu) spre lumina (auriu) a libertății!” – așa a devenit negru-roșu-auriu simbol, mai întâi, al eliberării de sub Napoleon. Dar marele vis presupunea desființarea puzderiei de mici state germane și formarea unui mare stat național german – stat național, așa cum exista la alte popoare.

Unitatea a luat parte la Bătălia de la Waterloo, în care Napoleon a fost zdrobit. Nici nu s-a risipit bine mirosul de pulbere, când principii germani au urzit în secret viitorul imediat, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Nici vorbă de o Germanie unită. La Congresul de la Viena, suveranii europeni plănuiseră, cu câteva luni înainte de victoria asupra lui Napoleon, cum s-ar putea întoarce la statu-quo: prin revenirea asupra reformelor, continuarea fragmentării Germaniei, reintroducerea cenzurii. Principalul responsabil de această dramă răsuflată, numită „perioada restaurației”, apare și el, ca și Napoleon, pe eticheta unei sticle: prințul von Metternich.

Cenzură și stătulețe peste stătulețe – rezultate departe de cele dorite de Eichendorff & camarazii săi după războaiele napoleoniene. Deoarece Eichendorff era extrem de conservator și își dorea nespus întoarcerea la vremurile de altădată (dar nu în acest fel), a încercat să recupereze totul prin poezie și s-a retras, ca să invoce trecutul (ruine, statui de marmură, pierde-vară).

Colegii săi din trupa lui Lützow erau însă ceva mai combativi. Așa cum trupa de vânători fusese adunată din diverse echipe ale provinciilor, unii dintre veteranii lui Lützow au constituit în 1815, la Jena, o frăție pentru studenții din toată Germania. Aceștia doreau să încheie socotelile cu trecutul: negru-roșu-auriu a fost adoptat ca simbol al unificării Germaniei. Din păcate, un student a făcut iarăși un gest

necuştat: în 1819, Karl Ludwig Sand l-a asasinat pe August von Kotzebue, dramaturg conservator şi spaimă a liberalilor, care altfel ar fi fost de mult dat uitării. Aşa, însă, numele său continuă să stârnească un rânjet nătâng generaţiilor de şcolari.

Sand a fost executat, spre triumful conservatorului Metternich: asasinarea lui Kotzebue era un pretext de primă mână pentru a aduce la ordine studenţimea rebelă! Metternich a pus în aplicare Rezoluţiile de la Karlsbad: interzicerea întrunirilor, inspecţii inopinate, înăsprirea cenzurii. Dar camuflaţi ca membri ai asociaţiilor de gimnastică (întemeiate de „Turnvater Jahn”), studenţii au continuat să facă agitaţie, din ilegalitate. Prins într-o razie şi interogat, Karl Hase, student la Leipzig, şi-a adunat tot curajul, a zâmbit nevinovat şi a făcut o declaraţie ajunsă mai târziu dicton: „Iepure¹ mă cheamă – şi nu ştiu nimic!”

Rămânea totuşi o problemă: ce anume era Germania? În 1840, spre exemplu, Germania era formată din Prusia, Bavaria, Hessa, Anhalt-Dessau, Saxa-Coburg-Gotha, Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg şi sute de alte state de operetă şi principate duodecimale – un adevărat covor din petice. Formatul duodecimal, folosit în tehnologia hârtiei şi tiparului, are dimensiunea unei coli A6 – cam tot atât cât se sugera, în derâdere, că ar fi şi suprafaţa acelor stătuleţe.

Doar limba germană asigură, fie şi parţial, unitatea micilor state; iată de ce filozofii şi scriitorii se aflau în fruntea mişcării de unificare, conferind Germaniei reputaţia de „naţiune culturală”. Conceptul nu însemna, prin urmare, că Germania ar reprezenta mai mult, din punct de vedere

---

¹ Hase înseamnă „iepure” în lb. germană (n. tr.).

cultural, decât alte țări, ci doar atât: Germania devenea o națiune prin cultură – și nu prin granițe sau teritoriu (ca în cazul Franței) sau prin recunoașterea Constituției (ca în Statele Unite). Germania și-a rezervat iarăși un tratament aparte (sau a urmat, după cum avea să se întâmple mereu mai târziu, o „cale deosebită”).

În 1841, potrivit părerii lui August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, membru al frăției, această „națiune culturală” se întindea de la Maas (sau Meuse, la granița cu Olanda, curge prin Maastricht), în vest, până la Neman (în germană Memel, formând pe atunci granița cu Lituania – orașul lituanian Memel se numește astăzi Klaipeda), în est, de la Adige (în germană Etsch, în Tirolul de Sud), în sud, până la Belt (strâmtoare din Marea Baltică), în nord. Tema „Germania”, adică unificarea germană, reprezenta țelul suprem al mișcărilor studențești de protest de la 1840 – exact ceea ce transmitea și primul vers al imnului național german, *Deutschlandlied: Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt*¹. Cuvintele au prin urmare cu totul altă semnificație decât li se atribuie în mod general: nu se punea deloc problema că Germania ar fi mai cu moț decât toate celelalte națiuni. Nu, doar subiectul „Germania”, unificarea națională, era privit cu mai multă seriozitate decât oricare altul – libertatea presei, sufragiul universal, crearea unui Parlament etc.

O sută cincizeci de ani de frământare – în jurul unei mari greșeli de interpretare! Nu de mult s-a vorbit din nou despre „șovinismul insuportabil” al acestor versuri într-un talk-show al Sandrei Maischberger, fără ca nimeni să protesteze. Pe deasupra, unificarea Germaniei (între timp, cea dintre Vest și Est) a rămas și astăzi una dintre cele mai

---

¹ „Germania, Germania mai presus de orice, mai presus de orice din lume” (n. tr.).

importante teme de politică internă! (Desigur, alături de subiectul la fel de important despre ultimele parteneri ale lui Boris Becker sau Lothar Matthäus.) Privit strict, prima strofă nici nu mai face parte din imnul național. Până în 1991 a stat la locul ei, dar nu era interpretată, pentru a menaja sensibilitățile. Din 1991, imnul constă doar din cea de-a treia strofă („Unire și dreptate și libertate“).

Înapoi la vajnicii războinici de la 1848. În martie, în Baden, Bavaria și la Viena au izbucnit revolte împotriva restaurației, iar la Berlin s-au desfășurat lupte de stradă și de baricade, în tumultul cărora au pierit peste trei sute de persoane (dacă tot vă aflați în Gendarmenmarkt ca să vizitați *Fereastra din colț a vărului meu* a → Romantismului, uitați-vă atent în perimetrul dintre Rudi-Dutschke-Straße [→ 1968], Friedrichstraße și Unter den Linden pe pereții caselor: guvernul RDG a pus peste tot plăci comemorative!).

Copleșit de teamă, Frederic Wilhelm al IV-lea a arborat „de bunăvoie“ eșarfa negru-roșu-aurie și le-a acordat toate onorurile celor căzuți. Pentru scurt timp, lucrurile au mers bine, aparent – dar pentru foarte scurt timp: la 18 mai 1848, Adunarea Națională de la Paulskirche din Frankfurt s-a constituit ca Parlament, iar în 1849 a votat o Constituție al cărei conținut, deși nu a fost niciodată pus în practică, a fost inclus, în parte cuvânt cu cuvânt, în Constituția Republicii Federale Germania exact o sută de ani mai târziu, în 1949.

În primă instanță, în 1849 s-a urmărit o „soluție a Germaniei Mari“, adică o uniune statală cu Austria. Tânărul împărat austriac Franz Joseph nu s-a arătat prea entuziasmat de idee, așa că s-a urmat calea unei „Germanii Mici“, fără austrieci. Franz Joseph avea să rămână suveran al Austriei, veți crede sau nu, optzeci și șase de ani (→ Primul Război Mondial).

În Germania, evenimentele s-au desfășurat altfel: în aprilie 1849, Adunarea Națională l-a ales împărat german pe regele prusac Frederic Wilhelm al IV-lea. Titlul imperial urma să-i fie transmis de o delegație parlamentară. Dar Frederic Wilhelm le-a permis trimișilor accesul pe intrarea servitorilor – și a refuzat: nu era de acord să fie încoronat de un banal Parlament și nu din mila lui Dumnezeu, nu se lăsa ales de „canalii” și nu voia să accepte „zgarda de gât”! Astfel, Parlamentul a devenit nefuncțional, unitatea și Constituția au suferit un eșec, deputații austrieci și prusaci au părăsit Legislativul, care astfel s-a autodizolvat. Un Parlament incomplet s-a mutat în 1849 la Stuttgart, dar trupele din Württemberg l-au împrăștiat. Și așa s-au încheiat revoluția și Romantismul.

Operațiunea de unificare a Germaniei avea să se execute de acum înainte „de sus”: Bismarck s-a implicat – urmărind mereu avantajul Prusiei – și a reușit, în 1871, să întemeieze Reichul german. În semn de recunoștință, un rulou de hering a primit numele său. Revoluția ratată de la 1848 a fost îmbrățișată în secolul XX de ambele state germane: în vreme ce în RDG se evidenția latura revoluționară, de îndeplinire a idealului dreptății sociale, Republica Federală aprecia mai degrabă aspectele liber-democrat-parlamentar-democratice.

Incapacitatea revoluționară avea să-i urmărească în continuare pe germani. Cea dintâi revoluție reușită, pe pământ german, s-a desfășurat abia în 1989, când cetățeni redegiști îmbrăcați în geci de poplin bej și turcoaz au luat granița cu asalt. Dar nici de data asta nu s-a impus combinația turcoaz-bej-auriu, probabil pentru că nu corespundea modei. Uf.

DESCOPERIREA TROIEI

Agamemnon în paradisul copiilor

În copilăria sa, Heinrich Schliemann era un pământău, îi plăcea să viseze, se speria de orice și avea probleme cu urechile. Căuta comori ascunse în grădină și vedea în orice bolovan o ruină misterioasă – ca un adevărat vlăstar al Romantismului german. La nouă ani, a primit în dar de Crăciun o istorie a lumii pentru copii, în care a descoperit o imagine a eroului legendar Aeneas salvându-l din Troia în flăcări pe tatăl său, Anchises. Și în acea clipă a luat hotărârea să pornească pe urmele poetului Homer și să scoată la lumină Troia istorică, după cum avea să mărturisească mai târziu. Pentru tinerii din secolul al XIX-lea, Războiul Troiei era cam ceea ce sunt astăzi *Harry Potter*, *Stăpânul Inelelor* și *Twilight*, împreună. Cu diferența că astăzi nu i-ar trece prin minte niciunui puști de nouă ani să dezgroape mătura Quidditch a lui Harry Potter sau fasolea multiaromată a lui Bertie Bott. Sau poate că da?

Trebuie să-i trecem cu vederea lui Schliemann că scena cu Aeneas și Anchises nu o regăsim deloc la grecul Homer, ea fiind scrisă, mult mai târziu, de romanul Vergilius – cei doi poeți fiind oricum greu de deosebit între ei.

Pentru început, Schliemann s-a dedicat studiilor comerciale, pe care le-a întrerupt nu după mult timp, în 1841, când s-a decis să emigreze în Venezuela, fără un ban în buzunar. Și, oricum, nu a ajuns departe. Nava sa, o fregată veche, a eșuat în dreptul coastelor olandeze. Schliemann s-a târât până pe plaja insulei Texel și apoi a rămas la Amsterdam, unde a devenit comisionar la o mare firmă, a învățat rapid patru limbi străine, urcând și treptele ierarhiei.

A deschis în numele firmei o filială în Rusia, la St Petersburg, dar, prinzând gustul sângelui în afaceri, a pornit în scurt timp pe cont propriu. Schliemann a călătorit în Statele Unite, a pus bazele unei bănci pentru tranzacții cu aur în 1851, la Sacramento, unde tocmai se încheiase goana după aur. Din acea perioadă s-au mai păstrat doar câteva urme, printre care numele echipei de fotbal San Francisco 49ers (49ers erau căutătorii de aur din 1849) și mitul la care trimit versurile cântecului, *There is plenty of gold, so I've been told on the banks of Sacramento*.

Schliemann trimitea acasă cele mai năstrușnice cărți poștale: că a fost primit de președinte și că a stat de vorbă cu guvernatorul din Panama, că a văzut marele incendiu din San Francisco cu ochii lui, ba chiar că i-a fost acordată cetățenia americană. Sună măreț, dar totul era pură fantezie. Schliemann a fost un impostor și un lăudăros bun de povești. Contemporanii îl considerau încrezut, susceptibil, certăreț, egocentric, neînțelegător, încăpățânat, grosolan, bombastic, ursuz, naiv, pedant și nesincer.

Un lucru rămâne limpede: avea mână bună în afaceri, iar de pe urma comerțului cu aur s-a îmbogățit. Când s-a răspândit

zvonul că Schliemann nu ar cântări corect pulberea de aur, și-a transferat tranzacțiile bancare unui tovarăș, a pus 60 000 de dolari într-o valiză și a dispărut, întorcându-se la St Petersburg. Cu alte planuri acum: voia să se însoare.

Și-a luat toate măsurile de precauție și a pregătit două cereri în căsătorie, ambele refuzate, deoarece doamnele se temeau de un asemenea pretendent jenant, egoist... na, vedeți mai sus. Bah! Banii nu sunt totul. Dar Schliemann a reușit, în scurt timp, să strângă mult mai mult decât avea nevoie, mărimdu-și averea de șase ori, după încheierea unor afaceri strălucite la bursa din St Petersburg, unde devenise omul cel mai de succes. În 1855 a dat marea lovitură. Iar în plin Război al Crimeii, a ocolit blocada maritimă și a livrat armatei țariste un stoc enorm de materii prime (plumb, sulf, salpetru) pentru fabricarea muniției. Schliemann a ajuns atât de bogat, încât una din cele două doamne, care inițial îl refuzaseră cu dispreț, s-a mai uitat o dată la extra-sele de cont și i-a descoperit câteva talente ascunse. S-a îndrăgostit de el spontan și l-a luat de bărbat. Oare nu am menționat undeva că epoca Romantismului rusesc duhnește, comparativ cu aceea a Realismului?

Dar căsnicia nu a mers ca pe roate. Schliemann se îngrijea de avere ca Uncle Scrooge, și nu suporta prea ușor stresul și a început să viseze din nou la antichitățile Greciei – valori eterne care, spre deosebire de averea sa, nu erau supuse conjuncturilor. Soția sa a refuzat să-l ia în serios. În 1864, după ce a câștigat un proces în care era în joc o sumă importantă, a renunțat la tot, a învățat latina și greaca și a pornit într-o călătorie în jurul lumii. Și-a luat doctoratul, a devenit cercetător amator și a obținut cetățenia americană cu adevărat – deși fraudulos. Și toate astea, în primul rând, că să poată scăpa de soția sa, care îi disprețuia profund înclinațiile romantice față de Antichitate.

După divorț, și-a rugat profesorul de greacă să-i caute o „grecoaică entuziasmată de Homer”. Având în față trei fotografii, Schliemann a ales-o pe Sophia, nepoata dascălului său, s-au căsătorit și au avut un băiat și o fată, pe care i-a botezat cu nume de eroi greci: Agamemnon și Andromaca. Agamemnon Schliemann – vă imaginați cât s-a răs pe seama lui, la școală. „Micuțul Agamemnon dorește să fie dus la Paradisul copiilor.”

Să lăsăm însă gluma deoparte. În 1870, Romantismul își trăise de mult traiul, și sosise clipa în care toate versurile frumoase trebuiau să-și demonstreze substratul lor veritabil: s-a trecut la verificarea „conținutului de realitate” al literaturii. Se cerea „realism”. Textele au încetat să mai fie privite ca simple invenții – fiind considerate reflexii ale unei realități, indiferent cum era ea văzută. Iar Schliemann a exagerat fără măsură în această privință: aflat pe insula Korfu, în Grecia, în timp ce făcea baie, a găsit două stânci sălbătice și și-a imaginat imediat că ar fi locul în care Odiseu, naufragiat, a fost descoperit de Nausicaa, prințesa feacilor. Apoi a mai dat și peste un urcior vechi, plin de mazăge, despre care a „presupus” că ar păstra „cenușa lui Odiseu”, manifestând entuziasm și la descoperirea unui cotor de măr – deloc exclus să fie restul mărului oferit de Paris zeiței Afrodita. Schliemann cerceta atent toată lumea din jur încercând să-i identifice potențialul de utilizare întru susținerea literaturii anticeenerate de el, cu ajustări convenabile, când apăreau nepotriviri.

Și, apoi, Troia: începând de prin 1850, nimeni nu se mai îndoia că Troia există cu adevărat undeva, în Hissarlikul turcesc. Fapt pe care, arheologul Frank Calvert i l-a semnalat lui Schliemann, care, în schimb, nici măcar nu îl amintește în memoriile sale! Spre deosebire de atâția alți oameni de

știință autentici, Schliemann își permitea să facă săpături pe banii săi. Și fără să stea pe gânduri.

Cum mâncați clătitele sau gogoșile umplute? Mai întâi aluatul, cu grijă, înaintând cu precauție spre marmeladă, pentru ca apoi să savurați miezul succulent? Sau vă repeziți ca buldozerul și treceți scurt prin straturi, ca să ajungeți cât mai repede la umplutură, fără să țineți seama de pierderi? Opțiunea a doua? Da, atunci sunteți mai degrabă genul Schliemann.

În 1870, Schliemann a cerut să fie săpat un șanț adânc prin mijlocul unui deal, unde se presupunea că ar fi fost vechea Troie, distrugând cu acest prilej vestigii importante ale așezării. Pentru arheologii care au venit mai târziu, o catastrofă. Schliemann a ajuns la un scurtcircuit logic: dacă Troia nu avea să fie descoperită în acel loc, însemna că a demonstrat, totuși, că Troia nu există. Concluzie la fel de forțată pe cât ar fi aceea a unui pescar care, văzând că nu prinde niciun pește, ar considera că a demonstrat inexistența peștelui.

Însă Schliemann a avut succes: a compromis urme importante cu târnăcopul său, deși metode mai blânde existau și atunci. Fapt este că a ajuns repede la marmeladă: rămășițele vechii așezări Troia.

După cum se știe astăzi, descoperirile nu se raportează la cetatea Troia, așa cum este descrisă de Homer, ci mai degrabă la mai multe „Troia”, din epoci diferite, ale căror vestigii s-au acumulat unele peste altele, în straturi. Schliemann nu a economisit niciun efort: a dat ocol în alergare ruinelor, cu cronometrul în mână, ca să demonstreze că Ahile l-a putut cu adevărat fugări pe Hector de trei ori în jurul fortificațiilor Troiei, așa cum povestește Homer. Rezultat corect... succes deplin!

Mda, a descoperit așezarea Troia, fapt general acceptat în momentul de față. Dar ce are asta de-a face cu epopeea poetică a lui Homer? Și New Yorkul există – dar pe Godzilla pe 5th Avenue sau pe King Kong cățărat pe Empire State Building nu i-a văzut nimeni, ei fiind exclusiv rodul imaginației. După cum spuneam, însă, logica nu era punctul forte al lui Schliemann.

Pentru Schliemann, Homer nu era poetul unei povești bine concepute, cu un adevăr poetic asupra firii omului și a destinului său. Cu alte cuvinte, Schliemann ignora performanța propriu-zisă a *Iliadei*. Pentru el, Homer era administratorul unei realități pe care el voia să o reconstruiască după mai bine de două mii cinci sute de ani, printr-un hocus-pocus. Ca și cum valoarea literară a textului s-ar putea aprecia după un criteriu „autentic” sau după un criteriu „născocit”.

În 1873, a descoperit „comoara regelui Priam”, un tezaur dintr-un strat al Troiei istorice, mai vechi cu circa o mie de ani decât epopeea lui Homer. Prin urmare, cu neputință să fie comoara lui Priam. Nici „masca lui Agamemnon” din Micene nu este, cu siguranță, masca lui Agamemnon, fiind cu trei sute de ani mai veche, și ea.

Dar atribuirile obraznice ale lui Schliemann au stârnit entuziasmul presei mondiale. Vicleanul se pricepea de minune să-și promoveze propria imagine, iar descoperirea unuia dintre cele mai rezonante locuri ale literaturii constituia o senzație în sine. Confrații săi mai scrupuloși din lumea științei fierbeau – de invidie, provocată de popularitatea lui Schliemann, de consternare, în fața succeselor sale reale și, în sfârșit, de indignare, față de lipsa sa de scrupule.

La sugestia medicului Rudolf Virchow, Schliemann a trimis la Berlin o parte din obiectele găsite de el, unde au

putut fi admirate până la al Doilea Război Mondial, de când majoritatea exponatelor prețioase au luat calea Rusiei. Cuvintele-cheie: artă prădată.

În schimbul donației făcute Berlinului, Schliemann a insistat pe lângă Virchow să-i fie acordat titlul de cetățean de onoare, ceea ce medicul a reușit să aranjeze.

Însă Schliemann, bătrân egoist, a rupt prietenia sa cu Virchow – totul pornind de la o ceartă legată de ordinea precedentei. Schliemann, ajuns la mare prețuire, le ținea oaspeților săi la masă discursuri grandilocvente într-o franceză ca o insultă pentru francezii prezenți. Dar el nu a ținut seama niciodată de amănunte, iar îndoiala, și în special îndoiala de sine, i-a rămas pentru totdeauna străină.

Dar, dincolo de toate astea, grație fanfaronadei sale, Heinrich Schliemann a reușit să descopere comori esențiale ale Antichității care, dacă ar fi procedat mai precaut, poate că nu ar fi ieșit atât de repede la iveală. Iar meritul său cel mai semnificativ este, probabil, marea lovitură pe care a reușit să o dea grație curajului și fanteziei. Un copil monoton, dispus spre visare, care s-a transformat într-un om capabil să-și îndeplinească visurile. Astfel, Schliemann rămâne o figură memorabilă a tranziției de la Romantism la vremuri mai realiste. Dar urechile sale au continuat să îi facă probleme până în ultima clipă: Heinrich Schliemann a murit în 1890, de otită cronică.

RICHARD WAGNER

Fugile lui Wagner

„Weia! Waga! Woge, du Welle, walle zur Wiege! Wagala-weia! Wallala weiala weia!”

Cu aceste cuvinte, rostite de cele trei fiice ale Rinului, Woglinde, Wellgunde și Floßhilde, pe numele lor, începe *Inelul Nibelungilor*, opera în patru părți compusă de Richard Wagner, cu o durată totală de șaisprezece ore – mai precis prima scenă a primei părți, *Aurul Rinului*. Iar cine nimereste, senin și fără nicio bănuială, la spectacolul *Inelul*, se va întreba grabnic, desigur, cum va supraviețui celor cincisprezece ore și cincizeci și nouă de minute rămase. Din fericire, *Inelul* este împărțit în patru părți, reprezentate câte una pe zi, prin urmare există șanse să scăpați după *Aurul Rinului*, chiulind următoarele trei zile.

Richard Wagner – cum să definești așa o pasăre rară, ca el? Escroc, golan, *bon viveur*, afemeiat – însă mulți sunt

de părere că a fost un geniu. Și a descoperit, de mic, marile teme ale vieții:

- „Blestemul banilor”: la cincisprezece ani, a subtilizat banii de spovedanie, i-a tocat și apoi a avut muștrări de conștiință. Să mărturisească nu mai putea. De acord, comoara Nibelungilor era infinit mai mare – dar oricum banii aduc nefericire (→ Nibelungii). Și datoriile lui Wagner au tot crescut de altfel, de-a lungul anilor, până au ajuns cam cât averea Nibelungilor.
- „Secretul descendenței nobiliare”: micul Richard nu-și cunoștea tatăl: Friedrich Wagner sau Ludwig Geyer, iubitul mamei sale, a cărei origine rămâne la fel de cețoasă. Fiică de brutar, după acte, a putut să urmeze, fapt neobișnuit, un internat pentru nobili. Costurile fiind plătite de un anonim, care s-a dovedit mai târziu a fi prințul Constantin von Sachsen-Weimar, nimeni altul decât fratele binefăcătorului lui → Goethe, Carl-August. De unde îndreptățita bănuială că Johanna Rosine Wagner ar fi fost fiica „naturală” (= ilegitimă) a prințului. Tema unei descendențe nobiliare secrete apare repetat în lucrările lui Wagner, în *Lohengrin*, dar și în *Parsifal*, el însuși adoptând mereu un stil mai degrabă princiar: guler de blană, butoni de aur la manșete, toate de la bătrânul Versace. Datoriile trebuie și ele să aibă o justificare.
- „Repudierea și trădarea”: micul Richard chiulea de la școală ca să scrie, în schimb, tragedia *Leubald und Adelaide*. Piesa era atât de sângeroasă, încât în actul V rămânea fără personaje, fiind nevoit să le readucă în scenă, sub formă de stafii. Iar cele cinci surori ale sale râdeau în hohote. Peste ani, și *Tannhäuser* avea să fie un fiasco, la festivalul cântăreților de la Wartburg.

În perioada în care studia muzica la Leipzig, Richard Wagner a devenit membru al unei frății de practicare a duelului. Astfel a acceptat, bine îmbibat cu alcool, o provocare la duel lansată de studentul Degelow. Cum nu se îndoia că va muri (Degelow fiind considerat un luptător rutinat, iar el doar bun de gură), Wagner a intrat într-o frenezie a duelurilor și a stabilit o listă cu alți cinci camarazi studenți, ajungând la un total de șase lupte pe agenda sa. Și atunci s-a petrecut o minune: Degelow a fost ucis într-un alt duel, la Jena, iar un alt adversar al său a fost grav rănit. Alți doi oponenti s-au făcut nevăzuți din cauza datoriilor acumulate la jocurile de noroc, iar al cincilea a fugit și s-a înrolat în Legiunea Străină. Wagner s-a prezentat punctual la cel de-al șaselea duel, ca să afle că adversarul său fusese bătut în acea noapte de prostituate, într-un bordel, fiind prin urmare exclus din frăția lor studențească, deci nu mai putea onora lupta. Și astfel a ieșit învingător din toate duelurile, fără să fi pus mâna pe vreo armă. Și asemenea salvări providențiale aveau să se mai repete de-a lungul vieții sale.

Pe Wagner nu îl interesau prea mult studiile, ci mai degrabă jocul de cărți, și în special politica, datorită contei polonez Vincenz Tyszkiewicz, care i-a insuflat entuziasmul față de ideile Revoluției Franceze. Pe Tyszkiewicz îl apăsa un trecut sumbru: soția sa îi făcuse o farsă, în castelul lor, ca să-l sperie, iar contele, luând gluma în serios, o împușcase, crezând că are în față o stafie.

Wagner era încă student când a primit o ofertă nemai-pomenită, mai exact chiar postul de director muzical la Magdeburg, rămas vacant. A acceptat, a început să dirijeze și s-a lăsat în voia valurilor de șampanie, fără un ban în buzunar. A jucat la ruletă, a făcut datorii în restaurante și la croitorii. Și s-a lansat într-o aventură amoroasă cu frumoasa Minna Planer, pe care ar fi fost dispus să o cedeze

oricui ar fi fost capabil și dispus să îl scape de datorii. Dar, zadarnic. A rămas și cu Minna pe cap, și cu datoriile neplătite.

Altfel, Wagner a stârnit la Magdeburg o autentică revoluție, cel puțin muzicală: până atunci, dirijorii erau considerați niște simpli păstrători ai ritmului, ultimii oameni din orchestră. Wagner a pus capăt acestei situații, fiind cel dintâi care s-a plasat cu spatele spre public, muncindu-se și agitându-se, introducând propriile sale schimbări de tempo, dinamizând și punând accente, storcând muzicienii de ultima lor picătură de talent. Interpretarea energică a unei piese muzicale, însoțită de tot arsenalul de gesturi, așa cum suntem astăzi obișnuiți, a fost invenția lui Richard Wagner. În schimb, fericirea nu și-a găsit-o nici la Magdeburg și împreună cu Minna au fugit de creditori la Königsberg, unde s-au căsătorit. Tânărul muzician a trăit și aici cu mult peste posibilitățile sale, cu șampanie, caviar și somon, fiind curând constrâns să plece mai departe, la Riga, unde, ca proaspăt capelmaistru, putea fi văzut plimbând pe stradă un pui de lup.

La Riga, Wagner a compus o operă în care un plebeu roman eliberează poporul de tirania nobililor. Peste vremuri, *Rienzi* avea să devină opera preferată a lui → Adolf Hitler, care și-a găsit în ea inspirația salutului hitlerist. Uvertura la *Rienzi* a fost apoi ascultată la deschiderea tuturor întrunirilor partidului nazist de la Nürnberg (→ Romantismul). Regăsim astăzi uvertura ca temă a emisiunii *SPIEGEL TV Interviews*. Nu știu cum se face, dar cei de la *Spiegel* par obsedați de Hitler.

Dar Wagner a fost concediat de la Riga, pe neașteptate! Din cauza datoriilor, a trebuit să plece fără întârziere, cea mai sigură fiind calea pe mare. Prin intermediul unor traficanți suspecti, a intrat în legătură cu dubiosul căpitan al unui hârb, o navă-fantomă și... *voilà!* – așa s-a născut ideea

Olandezului zburător! Cu planul în bagaj, Wagner a plecat voios la Paris, pe atunci capitala muzicii de operă.

Total falit, a fost nevoit să-și amaneteze pianul, pentru început. Apoi a dat sfoară în țară că s-ar afla în închisoarea datoriilor, ca să mai scuture ceva bani de la prieteni. La Paris, s-a atașat tot mai mult de ideile revoluționare, dar mai degrabă spre propriul său folos: deposedarea celor bogați i se părea calea cea mai bună de rezolvare a tuturor problemelor financiare. Apoi, spera ca revoluția politică să fie urmată și de o revoluție în lumea operei. Drama muzicală modernă, inventată de Wagner, ar fi fost de neconceput pentru teatrele germane conservatoare!

Din lipsă de bani, Wagner și-a risipit argintăria: drepturile pentru *Olandezul zburător* și pentru *Rienzi* le-a vândut pe câțiva taleri, cât o picătură de apă pe o piatră fierbinte. Era timpul să părăsească Parisul! Cu trăsura, la Dresda! Pe A4, la Eisenach, văzând Wartburg, i-a venit ideea pentru *Tannhäuser*. Iar la Dresda, marea surpriză: regelui saxon i-a plăcut *Olandezul zburător!* Wagner a fost numit director muzical al Curții și imediat s-a trezit pe cap cu o grămadă de creditori, din vremurile de demult, ba au ieșit la suprafață chiar și cei din timpul școlii. Iar Wagner continua să risipească bani în stânga și în dreapta, în stilul său. Doar în 1844 și numai la Dresda, a câștigat douăzeci de mii de taleri (valoarea lor actuală ar fi de circa o jumătate de milion de euro). În 1848, valul revoluționar a cuprins cu adevărat și Germania: în mijlocul tulburărilor, Wagner s-a urcat cu entuziasm în turnul de la Kreuzkirche, devenind țintă a trăgătorilor de elită, iar când un camarad de arme a încercat să-l salveze, i-a replicat: „Nu vă faceți griji, sunt nemuritor!”

Când opera din Dresda a fost cuprinsă de flăcări, excen-tricul Wagner, care, nimic de mirare, se afla de mult la cuțite cu șeful operei, se afla oarecum în zonă și imediat s-a

emis un mandat de arestare pe numele său, sub acuzația de incendiere premeditată. Pe directorul muzical al Curții îl păștea pedeapsa cu moartea și, astfel, s-a văzut nevoit să fugă din nou, cine mai știe pentru a câta oară, iar la granița cu Elveția, a exersat toată noaptea dialectul suab, ca să-și ascundă originea saxonă.

În Elveția, Wagner a făcut cunoștință cu soții Wesendonck. Ambii au devenit fanii săi: Otto Wesendonck a început să îl susțină financiar, Mathilde Wesendonck spiritual, iar mai târziu și erotic. Așa s-a înfiripat o idilă acompaniată de ieșirile isterice ale doamnei Wagner, Minna, și de privirile amenințătoare ale binefăcătorului Wesendonck. Apoi a sosit în vizită și perechea von Bülow: dirijorul Hans și tânăra și nefericita sa soție Cosima (fiică a compozitorului Franz Liszt) care, în timpul unei plimbări nocturne cu barca pe lacul Zürich, și-a rugat un prieten să o înece. Tânărul ar fi preferat totuși să moară împreună, ceea ce Cosimei i s-a părut puțin cam prea mult, așa că s-au întors amândoi vâslind, la mal, unde curând Cosima s-a îndrăgostit și ea de Richard Wagner. Iar soțul ei, Hans von Bülow, a părăsit precipitat Zürichul.

Ca să lase timpul să vindece rănilor, Wagner a dispărut la Paris, unde s-a bucurat din nou de înaltă protecție. Împăratul Napoleon al III-lea (→ Întemeierea Imperiului German) a poruncit, surprinzător, să se monteze *Tannhäuser*, punând însă o condiție absurdă: după pauză, în actul II, trebuia să fie și balet. Motivul: Jockeyclubul imperial obișnuia să cineze până la ora 22 și să nu apară la teatru înainte de 22.05. Și cum membrii Jockeyclubului preferau balerinele zvelte, și nu cântărețele cu greutate, din acel moment pe scenă trebuia să se desfășoare o secvență de balet. Lui Wagner i s-a părut o idee țicnită, dar s-a văzut nevoit să se conformeze ordinului împăratului și să cârpească, pe la finalul actului I, „Serbarea iubirii pe Muntele lui Venus”.

Premiera a fost un eșec răsunător: Jockeyclubul a prins de veste că baletul așteptat urmează să se desfășoare încă din primul act. Membrii clubului și-au făcut apariția în actul II, în stilul lor conservator și insolent, și au început să tulbure spectacolul cu fluierături, cu măcăit și hohote de râs bine studiate, în momentele cele mai tragice. Piesa a fost scoasă din repertoriu – iar vestea s-a răspândit fulgerător, în întreaga Europă, unde toți ardeau de nerăbdare să-l vadă pe Wagner, cel care a speriat Parisul.

De la Paris, Wagner a plecat la Viena, în 1864, unde și-a cultivat harnic stilul său de viață pustiitor. La Viena și-a pus în scenă opera sa de dragoste, *Tristan și Isolda* – și, în perspectiva onorariului generos, Wagner le-a dăruit prietenilor săi butoni din aur. După șaptezeci și șapte de repetiții, directorul a preferat să deschidă parașuta înainte de impactul dezastruos cu solul: *Tristan* era de neinterpretat, muzica fiind cu mult prea complicată! Iar Wagner a rămas din nou fără un ban în buzunar – și creditorii s-au dezlănțuit: de data asta a reușit să fugă travestit în femeie, la Zürich. Dar acolo s-a văzut alungat de cei doi Wesendonck, dar și de fostul său binefăcător, Wille, când a fost prins fumându-i prețioasele țigări de foi.

Atunci, Wagner i-a mărturisit unui prieten: „Am ajuns la capăt!” Dar s-a petrecut o minune: Franz Seraph von Pfistermeister, secretar al cabinetului regal bavarez, i-a adus un mesaj din partea tânărului rege al Bavariei, Ludovic al II-lea: Wagner era scutit „de aici înainte de povara obișnuită a procurării de bani”. Regele, cel mai mare fan al lui Wagner, l-a invitat la Curte și l-a acoperit de aur. Wagner și Ludovic s-au împrietenit. Corespondența dintre ei începea cu formule de adresare de genul „Preaiubitul meu!”, „Unicul meu!”, „Iubitul meu cu înfocare!”, „Preafrumosul meu!” etc. S-ar putea bănuși că așa se vorbea pe atunci, că nu ar avea nimic de-a face cu homosexualitatea, dar nu era cazul: fiecare epis-

tolă de la Wagner îl făcea pe regele de optsprezece ani să roșească până în vârful urechilor, nebănuind că distinsul compozitor tocmai se lansase într-o idilă cu Cosima. Cosima, adică doamna din barca de la Zürich, soția prietenului lui Wagner, Hans von Bülow. Și, în vreme ce soția sa se afla în pat, alături de Richard, Hans von Bülow se afla la operă, dirijându-i lucrările lui Richard, lucrări despre trădare și adulter.

Regele Ludovic și Richard Wagner aveau o trăsătură comună: amândoi risipeau banii, cu amândouă mâinile; Wagner îl sfătuia pe rege și în chestiunile politice. Risipa extravagantă a împins populația la proteste. Banca regală era într-atât de pornită, încât i-a livrat lui Wagner suma de patruzeci de mii de guldeni acordată de rege în mai mulți saci cu mărunțiș. Dar lui puțin i-a păsat: i-a adăpostit în locuința sa, pusă la dispoziție tot de rege, și a început să ronțăie din ei nestingherit. Însă intrigantii de serviciu ai Curții au reușit, în cele din urmă, să stârnească un scandal enorm pe seama trecutului său de revoluționar – iar Wagner a trebuit să se refugieze din nou în Elveția. Îndurerat de pierderea prietenului său, Ludovic al II-lea și-a comandat o lebadă din lemn în care și-a instalat un aghiotant costumat în Lohengrin, și apoi a lansat-o să plutească noaptea, pe Alpsee, în acordurile orchestrei ascunse în tufișuri.

Între timp, Wagner reușise să încheie *Maeștrii cântăreți* în Elveția, și într-o noapte, când împlinea cincizeci și trei de ani, i s-a anunțat sosirea unui oaspete misterios, în straie medievale, cu o pană de cocoș la pălărie – era regele fugit de la München! Bavaria tocmai pierduse, alături de Austria, războiul împotriva Prusiei (→Întemeierea Imperiului German). Ludovic se hotărâse să abdice, să trăiască în preajma lui Wagner și să se dedice exclusiv artei. Dar Wagner l-a convins pe al său „rege Parsifal” să se întoarcă la München. Acesta l-a ascultat și, ceva mai târziu, a căzut

în patima construcțiilor și și-a înălțat castelul Neuschwanstein, în chip de „burg al Graalului”.

„Pasiunea”, ca să o numim așa, tânărului rege începea să devină o chestiune tot mai delicată pentru Wagner, care plănuia să-și construiască un teatru în provincie, unde să organizeze un festival anual. Efectul scenic al acestui teatru – așa cum a reușit să-l conceapă Wagner în a sa „sinteză a artelor”, anticipând și cinematograful – era atât de copleșitor, încât aveai senzația că te găsești în mijlocul unui sistem THX. Lucrarea a fost la un pas să eșueze, din cauza lipsei de bani, dar regele a intervenit din nou în ultima clipă, punându-i la dispoziție o sută de mii de taleri. Primul Festival de la Bayreuth a fost un dezastru financiar – dar Wagner a jucat totul pe o carte: a compus *Parsifal* și a beneficiat, minunea minunilor, pentru prima oară în viață, de un bun consultant. Directorul Angelo Neumann a vândut drepturile pe mulți bani și, în afară de asta, a trimis și un teatru ambulant cu *Inelul* prin Europa: succes enorm! Wagner era bogat. Veșnicele sale datorii au fost, în sfârșit, uitate, o dată pentru totdeauna!

Ca să-și sărbătorească triumful, Wagner și-a acordat lui și familiei (între timp se căsătorise cu Cosima, după ce Minna murise de inimă rea, fiind alungată de la Curte) un concediu în Veneția, în perioada carnavalului, în 1883. Cuprins de extaz, Wagner s-a aruncat în iureș, printre arlechini, printre femeile cu pelerine și măști negre, printre dansatori, măscărici și drăcușori. Când ceasul din turn a bătut miezul nopții, sărbătoarea s-a stins – începea Miercurea Cenușii. Wagner s-a întors la hotel și i-a spus pajului: „Dragul meu prieten – carnavalul s-a încheiat!” A doua zi, a suferit un infarct, din care nu și-a mai revenit. O săptămână mai târziu, Richard Wagner a murit la Veneția, pe 13 februarie 1883. Carnavalul s-a încheiat.

ÎNTEMEIEREA IMPERIULUI GERMAN

Prințul Foffi – la un pas de tronul Spaniei!

Schleswig-Holstein: poieni, vaci, șuncă și bere delicioase. Ar putea să fie ca-n rai, acolo, în nord, dar mereu apar supărări neprevăzute: Uwe Barschel, Björn Engholm, Heide Simonis, Peter Harry Carstensen – indiferent cine guvernează, politica este un chin nesfârșit în Schleswig-Holstein. Lucrurile nu stăteau altfel nici în secolul al XIX-lea. Problema dacă Schleswig-Holstein aparține Confederației Germane sau Danemarcei era atât de încurcată, încât, după cum susținea premierul britanic lordul Palmerston, „doar trei oameni o înțeleg”: prințul Albert – dar el e mort. Un profesor german – care și el și-a pierdut mințile din cauza asta. Apoi el, Palmerston – însă nu mai ținea minte nimic. Lordul Palmerston nu a mai apucat nici el să vadă rezolvată chestiunea Schleswig-Holstein: a murit în 1865, în timp ce făcea sex cu servitoarea pe masa de biliard a domeniului său Bocket Hall, după cum susțin unii. Prostii, desigur, una ca asta nu i s-ar întâmpla niciodată unui prim-ministru britanic!

Chestiunea Schleswig-Holstein a fost soluționată cu barda: Prusia și Austria s-au aliat, au atacat Danemarca în 1864 și apoi și-au împărțit prada de război: Schleswig a revenit Prusiei, iar Holstein, Austriei. Curând, însă, mica regiune a devenit iarăși obiect de dispută între cele două puteri învingătoare. De ce? Cum se poate ca două mari națiuni să se bată pentru o țărișoară în care nu există prea multe, în afară de nenumărate vaci, de Festivalul Schleswig-Holstein și de câteva baruri pentru vedete, pe Sylt?

Bineînțeles că nu era posibil, dar în realitate era vorba de cu totul altceva, mai precis de supremația în Confederația Germană – rezolvată prin Războiul German din 1866, dintre Prusia și Austria, care au ieșit în sfârșit afară, în fața discotecii, ca doi bărbați. Și a fost Bătălia de la Apa Găinii, și a fost Bătălia de la Căpățâna Porcului, și a fost Bătălia de la Curtea Reginei – până ce în sfârșit a avut loc cea hotărâtoare, Bătălia de la Königgrätz: Prusia a câștigat. Comandantul de oști austriac Ludwig von Benedek a fost condamnat să treacă sub tăcere desfășurarea luptei, cât mai avea să trăiască, într-atât de jenantă a rămas pentru austrieci această lovitură, iar împăratul s-a înjosit până acolo încât l-a făcut pe Benedek „idiot”. Abia în 1978, la Campionatul Mondial din Argentina, austriecii s-au răzbunat pe germani cu un 3–2.

În 1866, Prusia a putut în sfârșit să dicteze condițiile: cancelarul prusac Bismarck și-a îndemnat cu înțelepciune regele să se limiteze la pretenții moderate, pentru a nu risca intervenția Franței sau a Rusiei împotriva unei Prusii considerate prea puternice și deci amenințătoare. Așa se face că Austria și aliații săi Bavaria, Baden și Württemberg și-au păstrat, pentru moment, independența. Un noroc chiar pentru regele bavarez Ludovic. În loc să-și bată capul cu

politica, acesta a preferat oricum să se ducă în Elveția, ca să serbeze ziua de naștere a lui → Richard Wagner.

Statele mai nordice însă, Hanovra, Saxonia și Hessa, care luptaseră alături de Austria, au încasat-o de la Prusia. Avea regelul din Hanovra a fost confiscată și a intrat în registrul de casă sub titulatura de „fondul Welf”, având să joace un rol important mai târziu. Confederația Germană a fost dizolvată – dar din acea clipă Bismarck s-a străduit să realizeze unificarea apelând la „soluția Germaniei Mici”, adică fără Austria. Ceea ce avea să se dovedească un proces de durată, cu excepția scurtei perioade dintre 1938 și 1945, când a existat un „Imperiu German Mare”, sub național-socialiști.

Franța, și implicit Napoleon al III-lea, era totuși alarmată, în ciuda precauției prusace. Inițial, Napoleon nu avusese nimic împotriva ca Prusia și Austria să-și spargă capetele, dar acum Austria ieșise din joc, iar Prusia, tot mai puternică, se apropia de Bavaria și de Württemberg prin propunerea unei „alianțe de protecție și apărare”. Valabilă doar pentru cazul în care Prusia ar fi fost cea atacată, și nu cea care ar ataca, dar puteai fi sigur?... Oare nu ar fi indicată o alianță cu austriecii, s-au întrebat francezii?... Împăratul austriac Franz Joseph nu punea cine știe ce preț pe Napoleon al III-lea, știind că nu te prea puteai bizui pe el, care în timpul războiului prusaco-austriac curtase ambele tabere. Prin urmare, Franzl a rămas neutru și a preferat să-și extindă imperiul spre est. De aceea se plimbau mereu Karlheinz „Franzl” Böhm și Romy „Sissi” Schneider în trăsură lor prin pusta ungară, unde Sissi i-a sucit mințile impetuosului conte Andrassy.

Franța a rămas izolată. După un șir de înfrângeri pe plan intern, Napoleon al III-lea se găsea într-o poziție dificilă față de poporul său – iar din cauza numeroaselor escapade și față de soția sa, împărăteasa Eugenie. Numai o bătălie glorioasă, în tradiția marelui său unchi și tiz, i-ar

mai fi asigurat un loc de cinste în cărțile de istorie. În cele din urmă, împărăteasa Eugenie l-a împins să facă pasul hotărâtor – confruntarea cu Prusia.

În acest scop, era nevoie de un pretext, care a fost bine ti-cluit, pas cu pas: tronul spaniol rămăsese din nou vacant, iar candidatul de top era considerat Leopold von Hohenzollern-Sigmaringen (altfel, străbunicul lui Ferfried, cunoscut drept „prințul Foffi”, scurtă vreme mult prea apropiat de „văduva țâtoasă” Tatjana Gsell, cei doi având șansa să fi ajuns, printr-un joc al împrejurărilor istorice, pe tronul Spaniei. Bah!). Fiind un Hohenzollern, Leopold era rudă cu împăratul prusac, iar pentru Napoleon nu putea exista ceva mai înfiorător decât o Franță înconjurată de suverani germani. Li se mai întâmplase doar, pe vremea lui → Carol al V-lea.

Drept urmare, Napoleon al III-lea a intervenit puțin prea tăios, cerându-i Prusiei, într-o formulare care abia ascundea amenințarea cu războiul, să renunțe la candidatura lui Leopold, altfel „poporul francez va ști să-și îndeplinească datoria”. La 12 iulie 1870, Leopold a renunțat la coroana spaniolă – ceea ce poate nici nu a fost atât de stupid, dacă ne gândim la prințul Foffi și la tronul Spaniei. Suficient de jenant să-l știm „rege în Mallorca” pe Jürgen Drews.

Evenimentele s-au precipitat, Vincent Benedetti, ambadorul francez în Prusia, a vorbit pe 13 iulie 1870 cu regele prusac Wilhelm, în timpul plimbării matinale a acestuia la Bad Ems, cerându-i ca Prusia să nu renunțe doar la candidatura lui Leopold, ci în general la candidatura oricărui Hohenzollern la tronul Spaniei. Iar regele a reacționat politicos, dar rezervat, neștiind hotărârea lui Leopold, deoarece încă nu primise telegrama. Când a aflat, însă, l-a anunțat imediat pe Benedetti că nu mai are nimic de adăugat, dar acesta cunoștea oricum poziția lui Leopold. Totul părea la locul lui, pentru moment. Bismarck, în

schimb, a mirosit oportunitatea și și-a frecat mâinile: din refuzul politicos al șefului său a redactat o declarație de presă provocatoare, care se încheia cu următoarele cuvinte:

Regele a refuzat să-i acorde încă o întrevedere ambasadorului francez și i-a transmis prin aghiotantul de serviciu că Majestatea Sa nu mai are nimic de comunicat ambasadorului.

Ceea ce suna a ofensă, exact așa cum se și urmărise.

Înainte de a da textul presei, Bismarck s-a interesat la generalul Moltke despre starea armatei germane. Moltke a ridicat ambele degete mari – și știrea a ieșit pe piață. Comunicatul a intrat în istorie sub denumirea de „depeșa de la Ems”. Opinia publică franceză a reacționat exact așa cum se dorise, indignându-se la culme. Peste toate, în traducerea franceză, prost făcută, aghiotantul, ofițer superior în armata germană, a apărut ca subofițer, echivalentul unui sergent-major francez. Încă o insultă. La 19 iulie, Franța a declarat război Germaniei. Planul lui Bismarck funcționase perfect: Franța apărea în postura de agresor, Prusia putea să solicite activarea „alianței de protecție și apărare” cu statele din sudul Germaniei, iar în cazul unei victorii ar fi fost suficient de puternică încât să impună unificarea!

Sezonul de război 1870–1871, desfășurarea jocurilor (în paranteze, învingătorii):

Bătălia de la Weißenburg (Prusia)

Bătălia de la Spichern (Prusia)

Bătălia de la Wörth (Prusia)

Bătălia de la Strasbourg (Prusia)

Bătălia de la Toul (Prusia)

Bătălia de la Mars-la-Tour (Prusia)

Bătălia de la Gravelotte (Prusia)

Bătălia de la Metz (Prusia)
Bătălia de la Beaumont (Prusia)
Bătălia de la Noisseville (Prusia)
Bătălia de la Sedan (Prusia)

Iar Franței i-a venit foarte greu să convingă Prusia să declare „meci nul”. După Bătălia de la Sedan, Napoleon al III-lea a fost luat prizonier și închis la Kassel, iar după trei zile francezii l-au detronat și ei. Ex-regele a plecat în exil în Marea Britanie, după război, unde a și murit. Ultimele sale cuvinte au fost: „Dumneavoastră ați fost la Sedan?” Prusia a insistat să primească și Alsacia-Lorena (*Sauerkaut! Gewürztraminer! Speckpfannekuchen!*¹), iar războiul a intrat în prelungiri:

Bătălia de la Châtillon (Prusia)
Bătălia de la Châteaudun (Prusia)
Bătălia de la Le Bourget (Prusia)
Bătălia de la Coulmiers (Franța)
Bătălia de la Amiens (Prusia)
Bătălia de la Loigny și Poupry (Prusia)
Bătălia de la Orléans (Prusia)
Bătălia de la Villiers (Prusia)
Bătălia de la Bapaume (Prusia)
Bătălia de la Le Mans (Prusia)
Bătălia de la Saint-Quentin (Prusia)
Bătălia de la Buzenval (Prusia)
Bătălia de la Paris (Prusia)
Bătălia de la Belfort (Prusia)

După care, a urmat sfârșitul. Franța a aruncat prosopul. Berea a învins șampania!

---

¹ „Varză acră, traminer cu arome și clătite cu slănină” (n. tr.).

Victoria asupra Franței era doar un aspect. Celălalt: unificarea germană. Ca rege al Prusiei, Wilhelm nu se simțea foarte atras de coroana imperială germană, temându-se de o slăbire a Prusiei, în momentul în care și principii germani ar fi avut un cuvânt de spus. Și nici ei nu se dădeau în vânt după dominația Prusiei.

Să nu-l uităm pe Bismarck: pe Wilhelm l-a convins – iar pentru principii germani s-a folosit de un șiretlic: regele bavarez Ludovic al II-lea deținea cel mai înalt rang. Dacă el se lăsa înduplecat, ceilalți aveau să-l urmeze. Ludovic, bătrânul estetic, aprecia mult mai mult castelele sale și muzica lui Richard Wagner decât marea politică și mai avea încă o problemă: era falit, iar castelele costau mult! Cu banii din fondul Welf al regatului Hanovra, Bismarck l-a convins pe regele bavarez: Ludovic putea să termine Neuschwanstein! În afară de asta, a acordat Bavariei câteva drepturi suplimentare, care explică, și în prezent, statutul special al acestui land în Germania. În schimb, Ludovic a întocmit scrisoarea prin care regelui prusac i se oferea coroana imperială, așa cum îi dictase Bismarck.

În sfârșit! Cu o întârziere considerabilă față de alte țări, și-a început existența statul național german: la 18 ianuarie 1871, regele prusac Wilhelm a fost încoronat la Versailles, devenind împăratul german Wilhelm I.

Ar fi putut să iasă excepțional. Dar ideea de stat național german a pornit de la conceptul romantic și liberal de unitate „Toți oamenii să fie frați!” După primirea conceptului, în 1848 (→ Martie 1848 și revoluția), ideea de „național” s-a transformat în șovinism, plasând națiunea germană, cu aroganță, deasupra Franței, în acest caz, și a tuturor celorlalte, în general. Când vrea Dumnezeu să îi facă un hatâr cuiva, îl trimite în lumea largă – dar de acum nu în tunică și cu toiag de călătorie, ci în uniformă și cu arme de asalt!

WILHELM AL II-LEA

Armata ați făcut-o?

Trebuie să-i fi fost înfiorător de greu micuțului Wilhelm. Cărui copil i-ar face plăcere să i se coasă brațul stâng într-un iepure proaspăt sacrificat? Urâtă treabă, dar așa se încerca vindecarea infirmității lui din naștere. Zadarnic: brațul său a rămas atrofiat. Dar lui Wilhelm nu-i era îngăduit să se resemneze. Neînduplecatul său educator, Hinzpeter, l-a obligat să învețe să călărească, să se dueleze și să tragă cu arma. Dar el cădea tot timpul din șa și era silit să încerce să se urce din nou, chinându-se, cu lacrimi în ochi.

Un sistem de educație cu consecințe nefaste asupra lui Wilhelm, care, ajuns la maturitate, avea tendința să se supraaprecieze, ajungând până la iluzia dementă a legitimării divine a monarhului. Se poate să fi fost propria sa manieră de autoprotecție, deoarece îi venea greu să-și accepte defectele. Omeneste era de înțeles, dar politic a împins Germania spre catastrofă.

Prințul Wilhelm vorbea fără pauză și era egocentric, nestăpânit, vanitos, dezordonat. Din clasa sa de șaptesprezece

elevi, cu tot cu bonusul princiar, el a reușit să iasă al zecelea la bacalaureat, atât și nimic mai mult. Iar la nunta unchiului său Eduard, în Anglia, a mâncat budincă de prune până i s-a făcut rău. Se îndeletnicea ore în șir cu soldăței săi de plumb, numindu-și preocuparea, pompos, „instrucție de front”. Pasiunea lui Wilhelm pentru militarie nu trebuie să ne mire, ținând seama de poziția sa din vârful ierarhiei. Încă din tinerețe dădea semne de stereotipie, lăudăroșenie, dispreț, rigiditate, moralism și formalism – tot ceea ce mai târziu avea să se cheme „wilhelminism”. Victor Herzog von Ratibor l-a numit „fante al moralei”, iar un alt contemporan l-a descris „discret, ca o lovitură de tun”.

În 1884, prințul Wilhelm a mers în Rusia, ca să participe la sărbătorirea majoratului vărului său, viitorul țar Nicolae al II-lea. Treizeci de ani mai târziu, Willi și Nicky aveau să devasteze Europa, ca dușmani. 1888 a rămas marcat în istorie drept „anul celor trei împărați”: bătrânul Wilhelm I a încetat din viață în martie, fiind înlocuit de fiul său, Frederic – dar numai pentru trei luni, după care a murit și el: fumător. Cancer de laringe. Astfel, prințul Wilhelm, în vârstă de douăzeci și nouă de ani, s-a văzut deodată Wilhelm al II-lea, împărat al tuturor germanilor. Încă nu era limpede care din cele două vechi profeții urma să se împlinească: potrivit uneia, Germania avea să cunoască o perioadă de înflorire, sub un împărat ciung. Cealaltă spunea că domnia Hohenzollernilor avea să se încheie, după cinci sute de ani (primul reprezentant al dinastiei a devenit principe elector de Brandenburg în 1415).

Wilhelm se considera expert, indiferent de domeniu – știa totul, fusese peste tot, citise orice carte. Impunea o etichetă ridicol de rigidă și îi plăceau uniforme de operetă: la fel ca unchiul său englez, regele Eduard al VII-lea, se schimba și de șase ori pe zi. Lui Eduard îi datorăm, de altfel, faptul

că nasturele de jos de la sacoul bărbătesc la un rând nu se încheie; odată, în grabă, schimbând haină după haină, monarhul a uitat pur și simplu de el, iar obiceiul s-a răspândit. În treacăt fie spus, Eddie a avut o relație amoroasă cu (foarte frumoasa!) străbunică a Camillei Parker-Bowles.

Cum membrii caselor domnitoare europene se căsătoresc, de sute de ani, exclusiv potrivit rangului lor, adică între ei, sunt cu toții înrudiți. Țarul rus Nicolae al II-lea era vărul lui Wilhelm, prin surorile daneze Dagmar și Alexandra. Dagmar s-a căsătorit cu țarul rus, iar Alexandra cu regele englez. Iar sora acestuia este mama lui Wilhelm, Victoria, fiica cea mare a lui Queen Victoria (cea de pe sticlele albastre de gin). Mama englezoaică a lui Wilhelm era atât de obsedată de Anglia, încât și-a exprimat, prin testament, dorința de a fi înmormântată fără haine, ci doar învelită în Union Jack, drapelul britanic – dorință care, din păcate, nu i s-a putut respecta unei împărătese germane.

Proaspăt încoronatul împărat Wilhelm era o persoană foarte ocupată: mereu se găsea undeva o navă de botezat, o paradă de admirat, o școală de inaugurat, un monument de dezvelit. Cu asemenea prilejuri, Maiestatea Sa prefera să strălucească soarele, proverbiala „vreme imperială”. Și nici nu lipsea mult ca Maiestatea Sa să poruncească să fie vreme frumoasă.

În privința târnosirii de noi biserici, excela soția sa, Auguste Viktoria, care și-a atras rapid, împreună cu doamnele ei de onoare, porecla de „madam aleluia”, în vreme ce șambelanul ei, Mirbach, era numit în glumă „August clopotarul”. Auguste era atât de pioasă, încât nici nu rostea numele Parisului fără să-și facă semnul crucii, capitală care, din cauza dragostei ei de viață, se bucura de o proastă reputație. Mă întreb ce-ar face ea astăzi, dacă ar pronunța Paris Hilton?

Mulți germani onești și-au găsit modelul în perechea imperială. În romanul său *Supusul*, Heinrich Mann a înălțat

un monument acestei combinații nesănătoase de evlavie bigotă, spirit servil și aroganță, militarism, prezumție și intrigă. Dar realitatea rămâne de nedepășit: la 16 octombrie 1906, cizmarul Wilhelm Voigt din Berlin și-a cumpărat o uniformă de căpitan scoasă din uz, dar încă impresionantă. Astfel costumat, Voigt s-a pus la comanda unei trupe de soldați din gardă, a ocupat primăria din Köpenick și l-a arestat pe edil. I s-a dat ascultare, nu s-a auzit niciun protest la adresa uniformei prusace – lovitura lui Voigt a fost un triumf al obedienței militare oarbe și, în același timp, o parodie la adresa ei. La auzul știrii despre „Köpenickiadă”, împăratul a râs în hohote și a spus: „Așa se vede ce înseamnă disciplina. Nu avem egal, între toate popoarele de pe pământ.” Orice s-ar zice, nu era lipsit de umor.

Wilhelm al II-lea a impus o nouă conduită politică, încă de la început. A combinat energia și puterea voinței cu ignoranța și cu lipsa de țel: afirma despre sine că nu a citit vreodată Constituția germană, motiv pentru care proceda cu Parlamentul exact așa cum credea el de cuviință. În fapt, împăratul era stăpân asupra deciziilor de război sau de pace (trebuia să obțină o aprobare doar în privința războaielor de agresiune) – și asupra Reichstagului, pe care îl putea oricând dizolva. Cu toate acestea avea nevoie, pentru guvernare, de un cancelar federal înțelept, cu experiență, care să sondeze abisurile politice de toate felurile – și pentru asta i s-a pus la dispoziție Bismarck, eminența cenușie încă din vremea bunicului său.

Cei doi au ajuns curând să se înfrunte – Bismarck critica la tânărul împărat lipsa de măsură: Wilhelm ridica tot soiul de fleacuri la rang de eveniment, iar deciziile politice de mare efect le ștergea din agendă cu o ușurință arogantă. Dar cel mai important aspect asupra căruia cei doi nu au reușit niciodată să cadă de acord a fost apariția socialismului. Bismarck era un adversar necruțător al socialismului și îl acuza

pe împărat de „amețeli umanitare”, care, la rândul său, voia neapărat să fie un împărat „al oamenilor sărmăni” – desigur, nu din vreun interes social autentic, ci, în primul rând, pentru că ținea să fie iubit de toată lumea. Se poate să fi fost obsedat și de amintirea zilei când, în adolescență, fusese bombardat cu ouă clocite, în cartierul muncitoresc Moabit.

Astfel, încă din 1890, Wilhelm I-a demis pe „cancelarul de Fier” Bismarck. „Pilotul pleacă de la bord”, scria presa europeană – iar nava a început imediat să se clatine. Dar împăratul o numea „domnie personală”. Wilhelm al II-lea a stricat, pe rând și repede, relațiile cu Marea Britanie, Franța și Rusia. Cu Franța din cauza Saltului *Panterei* de la Agadir, cu Marea Britanie din cauza Depeșei Krüger, cu Rusia și cu toți ceilalți din pricina Afacerii *Daily Telegraph*.

Saltul *Panterei* de la Agadir

Franța a ocupat Marocul, ceea ce Reichului ar fi trebuit să-i fie perfect indiferent – dar, arătându-se indignat, acesta ar fi putut totuși să se aleagă cu ceva. Așa că Wilhelm a simțit nevoia să stârnească puțin praful în Maroc. Cano-niera *Pantera* a pornit spre Agadir, sub pretextul oficial de a-i proteja pe cetățenii germani de berberii rebeli. În tot Marocul nu exista, de fapt, decât un singur german – un bărbat pe nume Wilburg, care locuia la șaptezeci și cinci de kilometri nord de Agadir și care nu se simțea deloc amenințat. Dar a fost adus în mare grabă cu mașina, la țarm, ca să poată chema „în ajutor” navele de război germane ancorate. A făcut semne și a strigat, însă echipajul și-a imaginat că este un negustor de covoare. Abia atunci când, de supărare, și-a înfipt mâinile în sold (gest necunoscut arabilor), echipajul a realizat că este un „german aflat în pericol” și a pătruns, pentru „protejarea” sa, pe teritoriul francez. Spre marea supărare a Franței, care a crezut că

Reichul intenționa să deschidă la Agadir o bază navală. Iar prejudiciile au fost limitate doar în urma unor negocieri diplomatice extinse.

Depeșa Krüger

După un atac britanic asupra Republicii Transvaal a burilor (parte a Africii de Sud actuale), pe care aceștia au reușit să-l respingă, Wilhelm al II-lea a făcut în 1896 prostia de a-i trimite o telegramă de felicitări lui Ohm Krüger, președintele burilor. Rubedeniile sale britanice au protestat în urma acestui amestec, iar opinia publică britanică s-a arătat indignată. Logic, a urmat o răcire a relațiilor dintre Germania și Marea Britanie.

Afacerea *Daily Telegraph*

În 1908, *Daily Telegraph* a publicat un interviu cu împăratul, care făcea afirmația nu numai că ar fi singurul prieten al Angliei din toată Europa, ci și că s-ar fi pus în calea unei alianțe a Rusiei și Franței împotriva Angliei. Europa ar trebui să se îndrepte împotriva Japoniei. Încetul cu încetul, s-a supărat, irevocabil, toată lumea: Anglia, Franța, Rusia, Japonia. Iar pe plan intern, Wilhelm al II-lea era considerat un lăudăros laș și incapabil. Reichul era acum aliat numai cu Austria.

Discursul hunilor

Împăratul a devenit persoana cea mai detestată din Europa, și iată cum: după decizia de a intra în afacerea colonială, Reichul a luat în arendă colonia chineză Tsingtao, în 1898. Din cauza industrializării, mulți muncitori agricoli chinezi au rămas șomeri, ceea ce a provocat, în 1900, „răscoala boxerilor” împotriva ocupanților străini ai Chinei, din care germanii s-au ales cu nasul spart: calea ferată a fost distrusă, iar trimisul german von Ketteler asasinat (nici astăzi nu s-a aflat cum de știrea morții sale a ajuns în Germania cu două zile

înainte ca atentatul să aibă loc). Wilhelm al II-lea a fost cuprins de furie: într-un discurs ținut în fața funcționarilor ministeriali, a cerut poporului său să năvălească asupra Chinei, așa cum au făcut-o hunii asupra Europei, la vremea lor. Acest „discurs al hunilor” s-a răspândit în toată lumea, germanii fiind și astăzi numiți în batjocură „huni” în Marea Britanie.

Europa s-a arătat îngrozită de acest suveran grosolan – el însuși vorbea despre „domnia sa impulsivă”, fără să înțeleagă defel ce putea fi atât de rău. Și, după atâta ostilitate, împăratul, care ținea cu tot dinadinsul să fie iubit de toți, a căzut în depresie. Atunci s-a luat hotărârea să fie organizată o vânătoare, sperând cu toții că îl vor scoate din starea lui. Pentru ultima zi a evenimentului, generalul conte von Hülsen, de altfel șeful cabinetului militar, a pus la cale un spectacol de mare finețe: îmbrăcat în femeie, cu pană de struț la pălărie și evantai în mână, generalul a interpretat în fața împăratului un număr de balet burlesc, în timpul căruia a suferit un infarct și a murit pe loc – în straiete sale de damă! – sub privirile împăratului! Wilhelm al II-lea a fost cutremurat, s-a îmbolnăvit și a căzut la pat, ceea ce numea, teatral, „loc de suferință”. Medicul i-a pus diagnosticul de „mică răceală”, împăratul a fost de-a dreptul indignat. Nu putea fi vorba, bineînțeles, decât de o „mare răceală”, căci tot ce avea el era de „mari dimensiuni”!

Deși Europa stătea pe un butoi de pulbere, dragostea lui pentru flotă l-a împins pe Wilhelm să o înarmeze din greu, nu în ultimul rând și pentru a ajunge la → Coloniile germane. Marea Britanie, stăpâna autoritară a mărilor de până atunci, s-a alarmat. La 28 iunie 1914 avea să moară, în urma atentatului de la Sarajevo, prințul moștenitor al Austriei Franz Ferdinand, cu care Wilhelm fusese la vânătoare cu puține zile în urmă. A fost scânteia care a aprins butoiul cu pulbere. Mai multe însă în capitolul despre → Primul Război Mondial!

Așa cum spuneam, Wilhelm se pricepea la toate: „Eu cred în cal. Automobilul este o apariție trecătoare.” Cu un asemenea campion al progresului, nu e de mirare că s-a ajuns unde s-a ajuns, adică la pierderea războiului, prăbușirea Reichului și abdicarea sa. Din cartierul său general de la Spa, în Belgia, Wilhelm s-a refugiat în Olanda, care i-a oferit azil. Iar din Berlin au plecat cincizeci și șase de vagoane cu care s-a înzestrat strălucita sa reședință Doorn, de lângă Utrecht. În anii ce au urmat, fostul împărat nu a renunțat niciodată la credința că germanii îl vor rechema într-o bună zi să-i conducă. La Doorn a ținut Curte, la fel ca la Berlin – dar nu a mai organizat vânători, ci s-a concentrat să taie copaci, iar într-un an a reușit să pună la pământ, fapt documentat, 11 000 de arbori – peste treizeci pe zi!

Încă înainte de așa-numita „preluare a puterii” din 1933 (→ Adolf Hitler), Hermann Göring l-a vizitat pe fostul Kaiser în Olanda, pentru a tatona posibilitatea întoarcerii sale în Germania, eveniment care nu avea să se mai întâmple. Când dezgustat, când atras de naziști, Wilhelm al II-lea a murit la 4 iunie 1941 – crezând până în ultima clipă într-un sistem politic și o lume de a cărei dispariție era și el răspunzător.

Wilhelm nu a renunțat oficial la tron – și, dacă astăzi am mai avea monarhie, împărat ar fi stră-strănepotul lui Wilhelm, Georg Friedrich, prinț de Prusia. Specialist în business administration, în vârstă de treizeci și patru de ani, care face impresia unui om cumsecade. „În calitate de șef al Casei Hohenzollern, nu joc un rol politic – și nici nu țin să o fac”, spune el. Formulare deloc inabilă, plină de moderație. Dar în calitate de împărat german nici nu ar fi membru al unui partid politic, ci exact atât: împărat german și, ținând seama de asta, bineînțeles, deasupra mocirlei politice! Ei bine, poate merge și fără.

COLONIILE GERMANE

Un cârnat cu lapte de cocos, vă rog!

La 14 martie 1964, în cimitirul de la Pronstorf, în Schleswig-Holstein, s-a desfășurat o înmormântare stranie: ultimii fulgi de nea ai unei ierni târzii, din nordul Germaniei, dansau în jurul frunților celor îndoliați. Stăteau în jurul gropii deschise ca să-i aducă celui decedat ultimul onor – printre ei, câțiva negri din Tanzania, îmbrăcați în uniforme germane din vremea imperiului, uniforme ale fostelor trupe germane de protecție din fosta colonie Africa Germană de Est. Pe răposat îl chema Paul von Lettow-Vorbeck, iar după 1919 nu a avut o viață ușoară: în 1920 a fost îndepărtat din Reichswehr, în 1923 și-a pierdut averea, din cauza inflației, în 1940 și 1941 i-au căzut pe front cei doi fii. În 1945, casa i-a fost distrusă în bombardament, în 1946 i-a murit fiica, în foamete. În ultimii ani de viață, a trebuit să facă muncă de grădinar, ca să se descurce, fiind atât de sărac, încât foștii săi adversari britanici și africani, din război, i-au adunat o pensie, deoarece guvernul german a refuzat să-i acorde un asemenea drept.

Paul von Lettow-Vorbeck a fost erou al Primului Război Mondial, general și stăpân colonial, dar și un reacționar, și poate chiar criminal de război. În orice caz un conservator de extremă dreaptă care, în 1933, a refuzat, din dispreț față de naziști, funcția de „ministru al coloniilor”. A preferat să lupte pentru acordarea unei pensii pentru soldații săi de culoare din trupele auxiliare din Africa, stârnind în cel mai înalt grad suspiciunea naziștilor rasiști. O figură controversată în scurta istorie a colonialismului german (1884–1919), din care nu a rămas aproape nimic, în afară de violetele de Uzambar și maurul de pe ciocolata Sarotti. Cum s-a ajuns aici?

După Declarația de Independență a Statelor Unite din 1776, Europa a căutat noi căi de exploatare a lumii în secolul al XIX-lea. Anglia a înhățat India, Rusia și-a făcut de lucru prin Asia Centrală, iar Franța s-a întins în nordul Africii. Imperiului German i-a venit în minte abia în 1884 să-și dorească un „loc sub soare”. Cu siguranță i-a venit în ajutor și hotărârea așa-numitei Conferințe Congo din 1884–1885, potrivit căreia partea de lume neocupată a fost considerată, pur și simplu, „țară fără stăpân”. Drepturile de suveranitate ale statelor sau triburilor străine au fost ignorate, sub pretextul că „țările subdezvoltate trebuie să asimileze cultura europeană”. În realitate, era vorba de bani.

Astfel, Germaniei nu i-a rămas cine știe ce la dispoziție: Camerun, Togo (Namibia de azi), Africa Germană de Est (aproximativ Tanzania de azi), Țara Împăratul Wilhelm (o parte din Noua Guinee de azi și câțiva atoli din Pacificul de Sud), precum și „regiunea de arendă Kiautschou” din China, Qingdao de azi, al cărui nume german, Tsingtao, s-a păstrat pe produsul omonim al fabricii de bere germane de atunci.

Din păcate, băștinașii au plătit un preț greu în schimbul „binefacerilor” culturii germane: e adevărat, s-au bucurat de cale ferată (de exemplu, în Africa Germană de Est, de la

Tanga la Uzambar), de instalații portuare și, parțial, chiar și de drumuri pentru biciclete (de pildă, în Togo) – dar forța lor de muncă a fost brutal exploatată: exproprierile, munca forțată, pedepsele corporale, arestările arbitrare, violurile și execuțiile erau la ordinea zilei. Iar revoltele care s-au iscat nu au mai mirat pe nimeni.

În Africa Germană de Sud-Vest, populația herero s-a răsculat în 1904 și i-a ucis pe coloniștii albi. Imperiul German a reacționat prin trimiterea de trupe de protecție, care au înăbușit revolta în sânge. Armata i-a alungat pe herero în deșert, unde mulți s-au stins din lipsă de apă. Paul von Lettow-Vorbeck, pe atunci aghiotant al sadicului general Lothar von Trotha, a participat la represaliile împotriva triburilor herero, însă rolul său nu s-a limpezit până astăzi. Atunci a fost rănit la ochiul stâng și trimis la munca de birou. La izbucnirea Primului Război Mondial, Lettow-Vorbeck a fost reactivat și a călătorit cu vaporul la Mombasa, unde a devenit imediat martor al căsătoriei dintre Karen Blixen și baronul Bror von Blixen (mai exact: Meryl Streep și Klaus-Maria Brandauer din *De parte de Africa*).

Lettow-Vorbeck a primit comanda asupra Africii Germane de Est – acesta fiind începutul unei adevărate epopei: cu numai 14 000 de soldați (din care doar 3 000 de europeni, grosul fiind „askari”, adică trupe auxiliare africane) și cu puști vechi, rămase din Războiul germano-francez din 1870–1871 (→ Întemeierea Imperiului German) au apărut Africa Germană de Est împotriva unei armate de aproape 300 000 de soldați, formate din englezi, belgieni și indieni. Așa au menținut angajate forțe britanice, departe de teatrele de operațiuni din Europa Centrală.

Lettow-Vorbeck a aplicat o tactică de gherilă cât se poate de neconvențională, pentru slăbirea inamicului. Și-a retras repetat trupele în desigur, hărțuindu-și apoi adversarul cu

mici atacuri. Cu liniile de aprovizionare tăiate, germanii au fost nevoiți să improvizeze: un măcelar german livra trupelor cârnați, cu care se bea lapte de cocos. O sonerie telefonică a fost înlocuită cu un os de animal, care bătea într-un gât de sticlă spartă. Liniile telegrafice erau montate la mare înălțime, pentru ca girafele să poată trece pe sub ele fără să le atingă. În lipsă de muniții, trupele germane i-au bombardat pe britanici chiar și cu stupi de albine, și cu succes: britanicii au preferat să se retragă decât să se lase înțepați. Lettow-Vorbeck a urmărit personal soldații în retragere, pe o bicicletă. Funcționează și fără bombardiere invizibile și sisteme de ochire asistate de laser.

Și așa a trenat Războiul din Africa vreme de patru ani, la 7 000 de kilometri distanță de câmpurile de bătălie și tranșeele din Europa, până când, în sfârșit, în 1918, a sosit pe neașteptate vestea capitulării Germaniei. Ha? Cum? Noi? Cum așa? Lettow-Vorbeck nu a dat crezare știrii – abia după o săptămână a primit confirmarea ultimă: Germania a pierdut războiul. Așa că Lettow-Vorbeck a depus armele. Istoricul britanic Charles Miller spunea: un corp de armată care nu a pierdut capitulează în fața unui corp de armată care nu a câștigat.

Mai târziu, asemenea situații s-au transformat în bază a poveștii potrivit căreia Imperiul German ar fi rămas „neînvins pe câmpul de luptă”, iar înfrângerea în Primul Război Mondial ar fi fost provocată de trădarea politicienilor din patrie (în primul rând a social-democraților): armata germană s-a prăbușit precum „Siegfried sub perfida lovitură de lance a lui Hagen cel hain” (→ Nibelungii), scria feldmareșalul Paul von Hindenburg în amintirile sale.

Între timp, s-a demonstrat că este vorba de o falsificare deliberată a istoriei, pentru că războiul fusese pierdut de

Imperiul German cel mai târziu la intrarea Statelor Unite în conflict (→ Primul Război Mondial). Dar „legenda cuțitului înfipt în spate” a avut două urmări fatale: mulți germani au considerat Primul Război Mondial pierdut pe nedrept și, prin urmare, nu au vrut să accepte condițiile dure ale Tratatului de la Versailles. Ceea ce, câțiva ani mai târziu, a contribuit decisiv la ascensiunea NSDAP. Înfrângerea nedigerată și contestată din Marele Război urma să aibă un efect tot atât de tragic, încă o dată, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Chiar și în situația în care nu mai exista nicio șansă de victorie a germanilor, mulți ofițeri au continuat să urmeze frenezia războinică a lui Hitler, pentru a nu fi considerați „trădători” și părtași la înfigerea unui alt „cuțit în spate”.

Potrivit prevederilor Tratatului de la Versailles, Germania a trebuit să renunțe la toate aspirațiile sale coloniale, în 1919 – coloniile germane au intrat în istorie. În ultima vreme, tema colonialismului a revenit în actualitate, în condițiile globalizării (Petrol! Export de deșeuri! Electronică de divertisment ieftină!), însă sub noi auspicii, și anume în lipsa oricărei îngâmfări șovinist-germane. Dar chestiunile relevante sunt următoarele: Cine exercită puterea și unde? Ce fel de efecte are exercitarea influenței economice și culturale asupra colonizaților, dar și asupra colonizatorilor? Mai pe scurt: Este locul meu de muncă din Germania amenințat dacă îmi cumpăr pantofi de sport ieftini, din Extremul Orient? Mda, cine poate să-mi răspundă primește de la mine o violetă de Uzambar.

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Praful s-a ales din moștenirea
stră-stră-stră-stră-stră-stră-stră-stră-stră-
unchiului prin alianță

„La luptă, simt cum mă furnică sabia!”, „Excursie la Paris” sau „La revedere, ne vedem pe boulevard!” – asemenea vorbe relaxate scriau soldații germani cu creta, pe vagoanele care îi purtau în august 1914 spre vest, ca să le-o tragă franțujilor. Nu se îndoiau nicio clipă că în câteva săptămâni aveau să se întoarcă acasă, victorioși. Erau atât de siguri, încât nici nu și-au luat în bagaje ciorapi groși și haine de iarnă. În definitiv, în 1870–1871 (→ Întemeierea Imperiului German) totul mersese strună.

În enorma exaltare stârnită de conflictul armat, se aștepta ca războiul să funcționeze ca o supapă, rezolvând variatele tensiuni dintre marile puteri (→ Wilhelm al II-lea), care țineau lumea cu sufletul la gură. Surprinzător, entuziasmul a fost în mod special împărtășit și de artiști care, în mod obișnuit, se prezintă, potrivit firii lor, ca o ceată de

blegoși pacifiști, cu batistuță de mătase la buzunarul de la piept. Dar nu și acum: jos cu burghezia harnic-cumsecade care, în spiritul wilhelminismului, se îmbogățise și se îngrășase peste măsură.

Fii binecuvântat, tu, ceas solemn,
Ne întărești și ne aduni în trup unic;
Doar pacea era pe toate buzele îndemn,
Îndoiala îngheța și pe prieten și pe inamic.
Acum vine război,
Cinstit război!

Lăcomia surdă, cu tocita-i gheară
Tocmea plăceri și măreție, fără haz;
Acum simt cu toții ce să ceară,
Ce ne ridică spre extaz –
Acum vin încercări,
Sfinte încercări!

Așa sună versurile poetului Richard Dehmel, și mulți simțeau la fel. Dar nu știau că războiul nu avea să mai fie niciodată așa cum nu fusese, de fapt, nici mai devreme, când încă mai plecau la luptă cu strigăte de „Ura!”, în uniforme multicolore, cu sabia trasă.

Războiul în secolul XX însemna căști de oțel în loc de coif cu vârf ascuțit, mitraliere, atacuri cu gaze toxice, schije de grenadă, tranșee și uniforme cenușii de campanie. Verbul medieval „a camufla” avea să reintre în vocabularul german abia în Primul Război Mondial. Conflictul a pornit destul de confuz: la 28 iunie 1914, bosniacul Gavrilo Princip l-a împușcat la Sarajevo pe principele moștenitor al Austriei, Franz Ferdinand. Împăratul Franz Joseph, în

vârstă de aproape optzeci și patru de ani și de șaizeci și șase de ani (→ Martie 1848 și revoluția) pe tronul Austriei, s-a lăsat convins de insistențele consilierilor săi să amenințe Serbia cu războiul. Împăratul german Wilhelm a fost atât de stupid încât, ținând seama de vechea alianță, le-a dat austriecilor o „procură în alb”, prin care îi garanta lui Franz Joseph susținerea necondiționată. Imperiul German considera conflictul o afacere simplă, între Austria și Serbia.

Dar Serbia era aliată cu Rusia. Și Rusia a considerat conflictul o afacere simplă și și-a mobilizat trupele, pentru susținerea Serbiei. Aflând că vărul său, Wilhelm, a sărit de partea austriecilor, țarul Nicolae a vrut să anuleze mobilizarea, pentru ca lucrurile să nu ia amploare, dar consilierii săi l-au împiedicat. Willy i-a trimis epistole disperate lui Nicky, dar evenimentele și-au urmat cursul: din cauza procurii în alb, celelalte state au suspectat că în spatele amenințării Austriei s-ar ascunde Imperiul German, dornic să o pună de război. Germania își atrăsese de mult antipatia, deși procura cu pricina nu era decât încă un semnal tipic al „domniei impulsive” (→ Wilhelm al II-lea).

Cum Rusia și Franța erau aliate, francezii și-au convocat și ei trupele – și Imperiul German s-a văzut deodată amenințat de război din două părți: Rusia de la stânga, Franța de la dreapta. Dar generalul Schlieffen se pregătise pentru această eventualitate cu așa-numitul Plan Schlieffen, bazat pe ideea de a cوتropi foarte repede Franța, cât timp greoaia Rusie își pregătea trupele, pentru ca apoi, odată înfrântă Franța, să se poată concentra în totalitate pe Frontul de Est. Prin urmare, scoți din gardă cu stânga, apoi KO cu dreapta. Însă, cum Franța își întărise foarte bine granițele cu Germania după Războiul din 1870 (→ Întemeierea Imperiului German), singura opțiune era un marș prin Belgia și ocuparea Parisului dinspre nord, prin manevre de genul mișcării unor

clești. Însă belgienii au ridicat obiecții: Ei, ia stați voi potoliți, noi nu ne lăsăm ocupați, preferăm să ne citim benzile desenate, să bem bere fermentată cu cireșe și să mâncăm cartofi prăjiți în liniște.

Armata germană a invadat Belgia din scurt, ceea ce a inclus în joc Marea Britanie, care a declarat și ea război Reichului. Englezii erau în Flandra, gata să intre în acțiune, așa că nu se mai puneau în discuție un marș german fulgerător. Și asta, în primul rând, din cauza combinației dezastruoase dintre noua tehnică militară și vechea strategie de luptă. Mitralierele avantajau apărarea, dar germanii erau de modă veche, astfel încât companii întregi s-au repezit naiv în focul de baraj – se spune că la Langemarck, în Belgia, soldații tineri s-au lăsat secerați de artileria inamică în timp ce cântau imnul național – și așa s-a născut așa-numitul „mit Langemarck” despre disponibilitatea spre sacrificiu a soldaților germani.

Trupele și-au întărit pozițiile și și-au săpat adăposturi de-a lungul graniței franco-belgiene până în sud, în Luxemburg. Așa a apărut un sistem ramificat de tranșee și perdele de sârmă ghimpată, iar frontul se muta cu câte o sută de metri, într-o direcție sau alta. Nici utilizarea în premieră absolută a gazelor de luptă nu a ajutat niciuna din părți, ci doar a crescut numărul victimelor. Dintr-odată, totul a încremenit. Cum rapiditatea era factorul esențial al Planului Schlieffen, s-a renunțat la el – dar nu exista nicio altă strategie de rezervă. În acest timp, armata țaristă a avut suficient răgaz să pătrundă în Germania dinspre est, însă a fost înfrântă de germani, sub comanda general-colonelului Paul von Hindenburg, în Bătălia de la Tannenberg. Von Hindenburg a fost numit apoi comandant suprem al trupelor germane. Conflictul inițial dintre Serbia și Austria a fost cu totul dat uitării.

În 1916, germanii au vrut să forțeze victoria: trebuia cucerit Verdunul, într-un enorm „război al materialelor”,

dar generalul francez Petain a apărat neclintit orașul. În jurul Verdunului au explodat câteva milioane de obuze, și până astăzi regiunea a rămas săracă în vegetație. Pentru a ușura presiunea asupra francezilor, britanicii au declanșat Bătălia de pe Somme, ceea ce a avut într-adevăr, ca efect, retragerea germanilor de la Verdun, fără ca urmările să fie mai puțin înfricoșătoare. Doar pe câmpurile de luptă de la Verdun și de pe Somme s-au înregistrat peste un milion de victime.

Între timp, germanii făceau greșeală după greșeală. Nu s-au limitat să scufunde, în 1915, pachebotul britanic *Lusitania* (cu mulți pasageri americani civili la bord) – nu, din 1917 Reichul a decis să treacă la un război submarin total. Când adversarii au intrat și în posesia unei telegrame secrete (așa-numita „depeșă Zimmermann”), prin care Reichul cerea Mexicului să atace Statele Unite, paharul s-a umplut: Statele Unite au declarat război Germaniei.

Probabil că era momentul ca Reichul și Austro-Ungaria, așa-numitele Puteri Centrale, să se recunoască învinse – dar conducerea politică și militară s-a lăsat orbită de alte evenimente: vechea Rusie avea să se prăbușească, odată cu răsturnarea țarului (→ Revoluția Rusă), iar germanii au reușit să convingă noua guvernare condusă de Lenin (care avea alte probleme) să semneze la 3 martie 1918 Tratatul de pace de la Brest-Litovsk: Rusia a ieșit din război, însă a pierdut un sfert din teritoriu. A fost astfel posibil ca un milion de soldați să fie mutați pe Frontul de Vest – masacrul putea să continue. Și în Franța s-au răzvrătit soldații, iar germanii au sperat să se declanșeze o revoluție, dar generalul Petain, „Eroul de la Verdun”, și-a menținut trupele sub control, devenind comandant suprem al armatei franceze (→ Al Doilea Război Mondial).

În luptă au fost angajate tot mai multe unități ale armatei americane, iar → Wilhelm al II-lea s-a lăsat copleșit de frustrări: s-a retras aproape în totalitate de la conducerea operațiunilor, lăsând planurile de luptă exclusiv pe seama generalilor săi Hindenburg și Ludendorff. În bătălia de tancuri de la Amiens, deși germanii au înregistrat pierderi serioase, Aliații nu au reușit să-și deschidă o breșă decisivă. Dar în vreme ce Aliații puteau aduce trupe proaspete din SUA, forțele armatei germane erau pe sfârșite.

În 1916, în Austria s-a petrecut o schimbare de generații: împăratul Franz Joseph a murit după șaizeci și opt de ani de domnie – iar urmașul său, strănepotul Carol I, a fost singurul suveran european preocupat cu adevărat de pace. Dar nu a găsit sprijin, germanii l-au disprețuit, iar în octombrie 1918 a fost silit să abdice. Imperiul Habsburgic al glorioșului său stră-stră-stră-stră-stră-stră-stră-stră-străunchi prin alianță → Carol al V-lea a intrat în istorie. Carol I a plecat în exil în Madeira – străbunicul său fusese odinioară rege al Portugaliei. Iar Habsburgii scăpătați au primit sprijinul populației, în Madeira. Carol I, „regele ultim”, a murit în 1922 și se odihnește până astăzi, din recunoștință față de portughezi, în Madeira, și nu în Cripta Capucinilor de la Viena. În 2004, Carol I a fost beatificat de papa Ioan Paul al II-lea. Otto, fiul „regelui ultim”, este tatăl șefului actual al Casei Habsburg, Karl (care ar fi astăzi, printre altele, și „rege al Ierusalimului” → Cruciadele).

În ciuda situației disperate, comandamentul german a dat ordinul unei bătălii navale împotriva marinei britanice superioare, pentru a „dispărea onorabil”, așa cum s-a și întâmplat. Atunci au izbucnit rebeliuni („revolta marinarilor de la Kiel”), care s-au extins rapid în întreg Reichul: în Germania s-au constituit consilii socialiste ale muncitorilor

și soldaților și s-a ajuns la revoluție. Armata și-a pierdut susținerea. „Acum să culeagă ăștia care au semănat!”, sufla generalul von Hindenburg, referindu-se în primul rând la Reichstag, și mai ales la SPD, Partidul Social Democrat German. Cancelarul Reichului, Max von Baden, a renunțat la funcție în favoarea lui Friedrich Ebert (SPD) și a anunțat abdicarea împăratului. Care, deși habar nu avea de așa ceva, a trebuit să se refugieze în Olanda, unde a rămas până la sfârșitul vieții (→ Wilhelm al II-lea). Din acel moment, Germania a renunțat la monarhie, în favoarea republicii.

În pregătirea grăbită a armistițiului, Tratatul de la Brest-Litovsk a fost anulat, iar Reichul a trebuit să evacueze teritoriile ocupate. Războiul a luat sfârșit. Au rămas de jelișaptesprezece milioane de morți. Armele au amuțit, de la ora 11, pe 11 noiembrie 1918. Armistițiul a fost semnat într-un compartiment de tren, într-o pădure din apropiere de Compiègne, compartiment care avea să mai joace încă o dată un rol, în → Al Doilea Război Mondial. Militarii s-au simțit înșelați. Folosindu-se de subterfugiul „cuțitului înfipt în spate” (→ Coloniile germane), conducerea militară a Germaniei a urmărit să se spele de orice vină și să arunce răspunderea asupra altora, „vinovații” lor fiind, în primul rând, SPD și ficțiunea „evreimii internaționale”.

Fie că se aflau în tranșee sau la cartierul general – furia soldaților la adresa conducerii politice a fost mare: într-un lazaret din Pasewalk era tratat un caporal, orbit temporar în urma unui atac cu iperită, pe Frontul de Vest, care se obișnuia, încet, să vadă din nou. Mai târziu, avea să relateze că, la auzul știrii despre înfrângerea germană, i s-a făcut „negru în fața ochilor”. Numele caporalului: Adolf Hitler.

Hindenburg și Ludendorff au refuzat să-și asume răspunderea și l-au trimis la Compiègne pe secretarul de stat Matthias Erzberger, să semneze. Odată cu acel act,

Erzberger și-a semnat și condamnarea la moarte: trei ani mai târziu, a fost asasinat de gruparea de dreapta Organisation Consul. Pentru Reich, înfrângerea a avut consecințe grave: în Sala Oglinzilor de la Versailles, adică exact acolo unde fusese încoronat împărat Wilhelm I, după războiul câștigat în 1871 (→ Întemeierea Imperiului German), s-a semnat un tratat de pace în condiții dure: Germania trebuia să-și recunoască vina totală pentru război și se angaja să plătească despăgubiri de război în valoare de 269 de milioane mărci aur – sumă cu care ar fi putut să-și cumpere întinse regiuni ale pământului.

Tratatul de la Versailles, așa cum erau conștienți și participanții la negocieri, nu putea să asigure o pace de durată: chiar și puterile învingătoare l-au numit „pace furată” (Lenin) sau „armistițiu de douăzeci de ani” (mareșalul francez Foch). În Germania, „infamia de la Versailles”, sau „pacea rușinoasă”, urma să fie imediat folosită în scopuri propagandistice. La sfârșitul Primului Război Mondial existau germenii celui de-al doilea. Problema: Reichul nu mai avea bani, căci războiul costase cât se poate de scump. Urmarea a fost că nu numai Germania, ci întreaga Europă a alunecat într-o enormă inflație. Astfel încât a pierdut, în esență, toată lumea, cu excepția Americii. Grație Primului Război Mondial, Statele Unite au obținut statutul de putere mondială, departe de câmpurile sumbre de bătălie ale Europei Centrale.

Regii care nu au trecut definitiv în cărțile de istorie și-au găsit un exil temporar în presa de scandal. Odată cu Primul Război Mondial, a apus epoca de dominație a burgheziei, într-o societate moderată, organizată pe clase. Criza și sfârșitul aristocrației și al burgheziei aveau să declanșeze imediat mișcări de masă europene: fascismul și comunismul.

REVOLUȚIA RUSĂ

Vânătoare la Octombrie Roșu

Sfârșit de vară, 1917. Undeva, la sud de St Petersburg, peștii unduiau liniștiți în apele râului Oredej. Libelulele zumzăiau deasupra malului, fluturii se încălzeau sub ultimele raze de soare. Iar în vestul Europei un război îndepărtat făcea ravagii. Pe un dig scund, ce străjuia peisajul, stătea un tânăr de optsprezece ani și privea râul. Era îndrăgostit. În nopțile pline de vrajă, el se întâlnea în taină cu Valentina, sub cerdacul casei boierești ce rămăsese pustii după moartea unchiului său.

Acum el moștenise totul și în fiecare seară străbătea cei cinci sute de metri, de la casa de vacanță a părinților săi până la cerdacul unchiului, cu inima zbatându-i-se în piept, pe o bicicletă șubredă. Dar astăzi se oprise pe podeș să poată privi râul, în liniște. Și dacă podeșul ar fi fost un vapor, ar fi stat la pupa și ar fi privit mereu înapoi spre un trecut care încă mai era prezent, un prezent pe cale să se sfârșească. Și o vară pe cale să se sfârșească. Iar

el trebuia să plece acasă, la St Petersburg, unde nu îl mai aștepta decât toamna.

Fără să o mai vadă vreodată pe Valentina. Fără să mai vadă vreodată casa unchiului său. Și nici Rusia. Tânărul se numea Vladimir Nabokov.

Tatăl lui Vladimir, Vladimir Dmitrievici Nabokov, era, din primăvara lui 1917, șef al cancelariei guvernului provizoriu condus de prințul Lvov, care la începutul anului pusese capăt domniei lui Nicolae al II-lea. În ultimii ani, țarul Nicolae se preocupase aproape exclusiv de război și lăsase treburile guvernării pe mâna soției sale neîubite, Alexandra. Care, la rândul ei, se sfătuia cu dubiosul vraci Rasputin (*Ra-Ra-Rasputin, Russia's greatest love machine*) – sau în orice caz se sfătuisese până în ziua în care Rasputin fusese asasinat de alți membri ai familiei țarului. Se spune că ar fi mâncat o prăjitură cu cianură, fără să își dea seama și fără să aibă nimic de suferit. Atunci a fost omorât de atentatori, învinuit (ca țap ispășitor) de înfrângerile suferite de ruși pe front. Iar organul despre care se afirmă că ar fi fost penisul lui Rasputin, lung de douăzeci și nouă de centimetri și venerat de discipolii săi, în chip de simbol al fertilității, poate fi admirat astăzi la muzeul eroticii din St Petersburg.

Dar moartea lui Rasputin nu a pus capăt seriei de ghinioane de pe front, iar țarul a trebuit să abdice, fiind surghiunit în Siberia. Din păcate, prințul Lvov și noua guvernare nu s-au putut hotărî să negocieze pacea cu Reichul, ca să pună în sfârșit capăt războiului pentru Rusia, în acele condiții de foamete și neliniște socială. În scurt timp s-a format, alături de Parlament (Duma), un al doilea centru de putere: consiliile muncitorilor și soldaților (sovietele), care luptau pentru instaurarea unei „dictaturi a proletariatului”.

Și acum, cine avea un cuvânt mai greu, Duma ori sovietele? Alegerile urmau să ofere răspunsul.

Guvernul german era foarte interesat ca Rusia să rămână destabilizată în urma războiului, și prin urmare i-a luat pe câțiva revoluționari ruși care trăiau exilați în Elveția și i-a expediat în Rusia într-un „vagon plumbuit” (sigilat, probabil, ca să nu scape în Germania și să facă revoluție acolo), ca să-i facă viața grea prințului Lvov. Pe cel mai important membru al grupului care călătorea în secret în acel aprilie 1917 îl chema Vladimir Ilici Ulianov, mai bine cunoscut sub numele de Lenin.

Abia întors în Rusia, Lenin a cerut prin „tezele din aprilie” sfârșitul neîntârziat al războiului, răsturnarea guvernului provizoriu și exproprierea marilor proprietari de pământ. Apoi, a preluat conducerea comitetului central al sovietelor – care tocmai dezbătea dacă să ia parte la viitoarele alegeri sau să pună mâna pe putere direct, cu forța. Și s-a votat: zece la doi pentru „revoluție”!

Voturile împotriva erau ale lui Grigori Zinoviev și Lev Kamenev. Povestea lor este teribilă: amândoi au fost executați, douăzeci de ani mai târziu, iar cel răspunzător de condamnarea lor la moarte, șeful serviciului secret Iagoda, păstrase tot acest timp într-un săculeț gloanțele care au pus capăt vieții celor doi. Când Iagoda a fost executat, la rândul său, săculețul a intrat în posesia succesorului, Nicolai Ejov. Când a venit rândul lui Ejov să fie condamnat la moarte, gloanțele au fost „moștenite” de urmașul său, Lavrenti Beria, care, după cum putem bănuși, avea să fie și el executat, ceva mai târziu. La cine sunt astăzi gloanțele aducătoare de ghinion nu aș mai putea însă să vă spun.

Înapoi, în 1917: Aleksandr Kerenski a preluat în iulie „guvernul provizoriu” de la prințul Lvov. Executivul s-a întrunit în Palatul de Iarnă de la St Petersburg (care astăzi

găzduiește colecțiile de pictură ale Ermitajului). Guvernul provizoriu, fapt cert, avea mai puțini fani decât comuniștii: dacă în mai partidul bolșevic număra doar 80 000 de membri, în august erau 240 000. La 6 noiembrie, totul fiind pregătit, semnalul revoluției a fost dat cu salve oarbe, de pe crucișătorul *Aurora*. Ambarcațiunea este ancorată astăzi în spatele Palatului de Iarnă, pe Neva, ca navă-muzeu.

Bolșevicii au luat cu asalt Palatul de Iarnă și i-au arestat pe toți membrii guvernului, cu excepția lui Kerenski, care s-a refugiat, iar Lenin a reușit să se transforme, în cel mai scurt timp, din dușman al statului în deținător al puterii: „Simți că te ia cu amețeală“, îi spunea în germană, la Palatul de Iarnă, unuia din tovarășii săi revoluționari, Troțki, rotindu-și degetul în dreptul frunții. După cum a mărturisit Troțki mai târziu, a fost cea mai intimă remarcă făcută vreodată de Lenin. După care s-a trecut la ordinea de zi revoluționară.

Stai puțin, dar nu se cheamă, de fapt, „Revoluția din Octombrie“? Cum de a avut loc în noiembrie? De vină este diferența dintre calendarul gregorian și cel iulian. Potrivit calendarului rusesc (iulian), ne aflăm abia în 24 octombrie – așa că putem spune „Revoluția din Octombrie“ sau „Revoluția din Noiembrie“, după cum ne place.

Noua guvernare a întors lumea pe dos: s-a interzis orice formă de comerț, mărfurile erau distribuite exclusiv de stat, băncile și industria au fost naționalizate, școala a devenit accesibilă tuturor, arta fiind menită să creeze un nou tip de om, prin mesajul propagat de ea. Dar nu toată lumea era entuziasmată de schimbări: în alegerile pentru Adunarea Constituantă de la 11 noiembrie 1917, prin care bolșevicii urmăreau să-și consolideze puterea, au încasat o înfrângere devastatoare, obținând doar 25% din voturi. Lenin a dizolvat imediat Adunarea Constituantă, cu forța, în virtutea „adevăratelor interese ale poporului“. Încă din

ceasul nașterii sale, în 1917, se vădea prin urmare o problemă esențială a marxism-leninismului: pretenția (de regulă a partidului) de a cunoaște mai bine interesele populației decât populația însăși. Printr-o asemenea poziție, se pot legitima, în cel mai suspect mod cu putință, toate mijloacele politice, până și cele mai rele. Ceea ce avea să și demonstreze partidul comunist, în următorii șaptezeci de ani.

Vladimir Dmitrievici Nabokov (a cărui soție, de altfel, era strănepoata baroanei Korff, adică a celei care a pus la dispoziție regelui Ludovic al XVI-lea, în → Revoluția Franceză trăsura ei, în vederea refugierii) a scăpat de bolșevici retrăgându-se în peninsula Crimeea, împreună cu familia. Acolo aveau să se formeze grupuri de rezistență – în Rusia s-a ajuns, în cele din urmă, la război civil între Armata Albă și Armata Roșie. La Congresul sovietelor din întreaga Rusie, guvernarea bolșevică a luat decizia exproprierii bunurilor tuturor capitaliștilor și proprietarilor de pământ și a instalat un Consiliu al comisarilor poporului, condus de Lenin. În cele din urmă, sovietele au încheiat Pacea de la Brest-Litovsk (→ Primul Război Mondial), în forma dictată, mai mult sau mai puțin, de Reich. Stabilizarea internă a dominației comuniste era momentan mai importantă decât succesele de politică externă.

Unii dintre soldații dezangajați prin încheierea păcii s-au putut alătura Armatei Roșii. Albii au luptat însă cu succes și au fost la un pas să cucerească orașul Ekaterinburg. Acolo se aflau ca deținuți, în iulie 1918, țarul și întreaga sa familie, în drum din Siberia spre Moscova, unde se intenționa condamnarea într-un proces regizat. Dar cum procesele-spectacol împotriva unor nevinovați se puteau întoarce și trezi simpatie pentru Romanovi, iar Albii erau în fața Ekaterinburgului, Consiliul comisarilor poporului a decis lichidarea familiei imperiale.

În noaptea de 17 iulie 1918, Iacov Jurovski, membru al serviciului secret, a adus familia în beciul casei și i-a spus țarului că urmează să fie executat. Nicolae al II-lea nu a mai putut decât să întrebe: „Cum?”, iar Jurovski l-a împușcat, cu mâna lui. Un comando a măcelărit restul familiei, având nevoie de aproape douăzeci de minute, pentru că fiicele țarului își cususeră bijuterii în corsaje, prin care baionetele au pătruns mai greu. Au murit în total optsprezece membri ai familiei, care, desfigurați apoi, au fost îngropați în pădure. Opt zile mai târziu, Armata Albă a ocupat Ekaterinburgul, dar era prea târziu. Zvonurile potrivit cărora prințesa Anastasia ar fi supraviețuit masacrului au circulat mulți ani și au atras inevitabil impostori, printre alții și pe Anna Anderson, prezentă de multe ori în paginile ziarelor ca pretinsă fiică a țarului.

Locul în care fusese îngropată familia imperială a fost descoperit abia în 1991, de o echipă de cercetători, care au reușit să identifice și osemintele, grație examenului ADN, dincolo de orice dubiu. De altfel, cel care a pus la dispoziție materialul necesar analizei de ADN a fost prințul Philipp, soțul reginei Elisabeta a II-a. Dar rămășițele pământești ale Anastasiei nu au fost găsite nici astăzi. Sau cel puțin așa susțin câțiva bătrâni țariști.

În ciuda succeselor inițiale, Albii nu au făcut față ofensivei Armatei Roșii, fiind împinși până în Crimeea, unde au fost definitiv înfrânți, în 1920.

Să ne întoarcem la Nabokovi. Familia a fugit la timp în exil, în 1919, ca mii de alți ruși. Prin Constantinopol, Pireu, Marsilia, Paris și Le Havre au ajuns mai întâi la Londra, apoi la Berlin, unde tatăl iubit al lui Vladimir a fost împușcat în 1922, de un susținător fanatic al țarului și a fost înmormântat în cimitirul rus ortodox din Berlin-Tegel. Vladimir avea

să-l mai întâlnească încă o dată pe asasinul tatălui său, în perioada nazistă, când acesta era funcționarul însărcinat cu problemele imigranților ruși la Berlin. Dacă până atunci nu reușise să priceapă, lui Vladimir îi devenise cât se poate de limpede: trebuia să plece curând și de la Berlin.

În 1922, grav bolnav, Lenin s-a retras din politică fără să se mai poată bucura de cel mai mare succes al său: întemeierea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, URSS. Lenin a murit în 1924, iar trupul său îmbălsămat este expus și astăzi în mausoleul din Piața Roșie. Conservarea cadavrului (menținut la 7 grade Celsius) și întreținerea mausoleului au costat până acum 1,1 milioane de euro pe an. Fie-mi permis aici un mic sfat pentru gospodărie: frigiderul este energofagul numărul 1!

Sucesiunea lui Lenin a stârnit o luptă aprigă, din care a reușit să iasă învingător un georgian: Ioseb Besarionis Djugașvili. Numele său de luptă: Stalin, „cel de oțel”. Bolșevicii au demonstrat demult că, atunci când vor să-și atingă țelurile politice, nu au niciun scrupul. „Comisia extraordinară pentru combaterea contrarevoluției și sabotajului” (CEKA), spre exemplu, ar fi răspunzătoare de moartea a sute de mii de adversari reali sau presupuși ai regimului.

Potrivit estimărilor, din 1936 până în 1940, circa douăzeci de milioane de oameni au fost omorâți, la ordinul lui Stalin, în vremea așa-numitelor sale „mari epurări”. Ceea ce aduce foarte bine aminte de → Ivan cel Groaznic: cine dădea de bănuț, chiar și în cel mai nevinovat mod, că ar fi împotriva regimului ajungea direct în gulag, unde era torturat sau executat. Printre victime s-au numărat nouăzeci și opt din cei o sută opt membri ai Consiliului superior al armatei, precum și toată conducerea superioară de partid din 1917 – încă o dată se întâmpla ca revoluția să-și înghită propriii copii (→ Revoluția Franceză).

Rusia și-a pierdut întreaga clasă superioară și de mijloc prin emigrare, în lagăre de muncă forțată sau prin execuții – și totodată cea mai mare parte a memoriei sale culturale, a trecutului său. Lenin a spus o dată: „Revoluția nu are nevoie de istorici” – formulând astfel unul din argumentele esențiale împotriva comunismului: nivelează diferențele, interzice fanteziile și omoară amintirile, cultura și identitatea.

Cât despre Vladimir Nabokov, el a devenit scriitor, iar în Rusia nu s-a mai întors niciodată. Din casa de vacanță a Nabokovilor nu a mai rămas nimic, în afara câtorva ziduri de temelie, năpădite de vegetație – dar de pe podețul de peste Oredej se poate privi în liniște râul care curge la fel ca în vara târzie a lui 1917.

Iar în cărțile lui vorbesc amintirile, ce păstrează vie Rusia copilăriei, încercând să fixeze ceea ce nu poate fi fixat: iată tema vieții lui Nabokov, și tema literaturii lui – fetele care se transformă în femei, fluturii care dispar în zbor și prima iubire, irepetabilă. Iar lui nu-i rămâne decât tânărul de optsprezece ani și podețul de peste Oredej. Și apa în drumul ei spre depărtare. Nu-i rămâne decât să se gândească la Rusia care a fost odată. Și la tânărul care a fost odată.

REPUBLICA DE LA WEIMAR

Tiparnița de bani

Pictorul Max Liebermann era un tip temperamental și tocmai fusese din nou nevoit să se certe, de data asta cu germanistul Julius Elias, un diabetic supraponderal. Spre împăcare, Elias a pregătit o sticlă de coniac, ca să i-o trimită prin curier domnului Liebermann. Dar, cu același curier, Elias i-a trimis și medicului care se îngrijea de diabetul său o altă sticlă, cu probele pentru analiză, de culoare destul de asemănătoare cu cea a coniacului. Și cum se întâmplă de obicei, curierul le-a încurcat între ele – ceea ce Elias a aflat abia când l-a sunat medicul, bucuros, să îi mulțumească pentru coniac. Atunci l-a căutat în grabă pe Liebermann, dar prea târziu. Prințul pictorilor era turbat! Ce insultă! Ce scandal! Cu greu a putut fi liniștit și a acceptat că a fost vorba de o greșeală.

Câțiva ani mai târziu, la 9 noiembrie 1918 (→ Primul Război Mondial), pe Liebermann l-a cuprins din nou furia – dar nici nu mai știa pe cine să dea vina: pe dreapta, pe trupele

monarhiste, care îi ocupaseră casa de lângă Brandenburger Tor și montaseră mitraliere la fereastră – sau pe stânga, pe muncitorii puși pe prădăciuni și pe soldați răzvrățiți, care veneau dinspre strada Unter den Linden și trăgeau în casa lui?

Nu avea niciun parti pris – nici împăratul, nici comuniștii nu erau prietenii lui. Lumea împăratului (palatul său din oraș se afla la celălalt capăt al străzii) încetase să mai existe, începând chiar din acea zi; și, așa cum vom afla la sfârșitul acestui capitol, curând avea să dispară și lumea lui Max Liebermann, prințul pictorilor, burghez și evreu.

După abdicarea împăratului, nu era deloc limpede cum trebuia continuat, în Germania: cu o republică a consiliilor, după model socialist? Sau cu o democrație parlamentară? Chiar și în interiorul stângii existau controverse, iar când social-democrații au decis în favoarea unei democrații parlamentare, comuniștii s-au supărat: „Uite cine ne-a trădat? Social-democrații!”, se auzea de peste tot când, în ianuarie 1919, la Weimar s-a întrunit Adunarea Națională, Friedrich Ebert fiind ales primul președinte social-democrat al Reichului.

De ce Weimar și nu Berlin? Ei, pentru că la Berlin gloata își făcea de cap, în schimb Weimarul era foarte bine asigurat, din punct de vedere militar; pe de altă parte, se spera ca o parte din vechea strălucire a clasicismului de la Weimar (→ Goethe) să se răsfrângă și asupra noii guvernări. Republica de la Weimar a fost, încă de la început, fragilă. Primul ei job a fost semnarea Tratatului de pace de la Versailles (→ Primul Război Mondial) – și, astfel, recunoașterea vinovăției unice a Germaniei pentru război. Și răspunderea pentru plata unor despăgubiri de război enorme, renunțarea la teritorii și dezarmarea aproape totală a armatei imperiale, Reichswehr. Un început deloc în măsură s-o facă populară, chiar dacă republica nu avea nimic de-a face cu înfrângerea.

Nu a existat nicio cale de evitare a acestor condiții revoltătoare și tinerei republici nu i-a rămas decât să poarte pe umeri povara tratatelor de la Versailles, chiar din ceasul nașterii ei. Încă de la început era sortită eșecului, un copil neiubit, o „democrație fără democrați”.

Republica de la Weimar a fost supusă din primele clipe presiunilor din două direcții. Dreapta naționalistă, credincioasă împăratului, și stânga socialistă, revoluționară. Într-o asemenea situație nu poate avea succes decât cine este capabil să împacă ideile drepte cu cele ale stângii, adică ideea „națională” cu cea „socialistă” (sau cel puțin să lase impresia că ar face-o). Un întreg care poate fi numit național-socialism și ar face față în orice situație, de minune! Exact așa avea să se întâmple, dar ceva mai târziu.

Dar gruparea de la Weimar a reușit primele succese în politica externă: prin Tratatul de la Rapallo, Rusia a renunțat la reparații și a restabilit relațiile diplomatice cu Germania în aprilie 1922 – cei doi puștani zdrențăroși ai Primului Război Mondial își deschideau propria lor cutie de nisip. La fel ca Matthias Erzberger la Compiègne (→ Primul Război Mondial), și reprezentantul german de la Rapallo și-a semnat condamnarea la moarte, odată cu tratatul: șase săptămâni mai târziu, ministrul de externe imperial liberal Walther Rathenau a fost asasinat de membri ai formațiunii de dreapta Organisation Consul. Viitorul scriitor Ernst von Salomon (→ Ora zero) a fost condamnat la cinci ani de închisoare, pentru complicitate la crimă.

Printre problemele cele mai dificile ale tinerei republici se numărau, pe lângă creditele și împrumuturile de război, enormele plăți pentru despăgubiri: 269 de miliarde de mărci aur, către puterile învingătoare! Ca să cumperi atâta aur, ai nevoie de bani, nu poți așa, pur și simplu, să-i tipărești!

Stai puțin, și-a zis republica, lovindu-se cu palma peste frunte: păi, noi suntem statul, SIGUR că putem tipări bani! Pe cai: banii au fost tipăriți, teancuri, lăzi, vagoane, rotativele s-au încins, funcționau zi și noapte, nici hârtia nu le mai ajungea. În mod logic, grămezile de bani și-au pierdut valoarea: în ianuarie, o pâine costa patru mii de mărci, în octombrie, două miliarde. Inflația galopa într-un asemenea hal, încât la restaurant, în timpul mesei, valoarea notei se putea dubla. Nici pe hoții de buzunare nu-i mai interesau banii gheață, căci până ajungeau cu ei la cârciumă își pierdeau jumătate din valoare. Și toți cei care nu au avut valori imobiliare sau bijuterii au fost luați de apă. În noiembrie 1923 s-a ajuns, în sfârșit, la reforma monetară făcută de Gustav Stresemann (de atunci s-a plătit în „marca de referință”), iar pe plan extern s-a acceptat, în virtutea Tratatului de la Locarno, plata unor reparații de război mai moderate.

Abia în 1924 avea să înceapă „Epoca de Aur a anilor douăzeci”: economia a crescut puțin, arta și cultura au luat din nou avânt: pictorii Max Beckmann, Otto Dix și Felix Nussbaum și-au câștigat renumele printr-o nouă obiectivitate, mai pregnantă, ridiculizându-l pe Max Liebermann, considerat *old school*, Erich Kästner s-a mutat la Berlin, Josephine Baker și Anita Berber dansau goale pe mese, s-a descoperit frizura bubi, redingota elegantă a fost înlocuită de haina „Stresemann” (după cancelarul imperial) – iar prin speluncile mohorâte atârnavu drogații. Cuvântul de ordine era „dansul pe vulcan”: ajunși la înțelepciune de pe urma inflației, mulți au preferat să-și cheltuiască banii, în loc să-i ducă la bancă.

Și pe bună dreptate, pentru că în 1929 a izbucnit o gravă criză mondială și toate au luat-o brusc la vale.

În 1925 a murit președintele republicii, Ebert, funcția sa fiind preluată de bătrânul general Hindenburg (→ Primul Război Mondial), care l-a zdrobit în alegerile prezidențiale

pe vechiul său camarad de război, Ludendorff. Ceva mai târziu, Ludendorff și-a ieșit cu totul din minți: pe baza misticii numerice a cabalei evreiești, încerca să prezică data de începere a următorului război mondial, ce avea să fie provocat, după părerea sa, de o imaginară „mare finanță evreiască internațională”.

Dar în calitate de președinte al Reichului, bătrânul general nici nu a dovedit cine știe ce curaj și nici nu a reușit să țină criza sub control. În condițiile unei reprezentări parlamentare proporționale directe (fără aplicarea unei clauze de cinci procente obligatorii), în Reichstag erau până la șaptesprezece partide, care se neutralizau reciproc sau nu erau capabile de acțiune politică, în cadrul unor coaliții încheiate prin compromis. Înainte de Hindenburg, se perindaseră mai multe guverne, acum însă, bătrânul prefera să-și exercite funcția prezidențială mai degrabă în stil „monarhist” și să guverneze prin așa-zise „ordonanțe de urgență”, ținând Parlamentul la respect.

Noul său cancelar, Brüning, a conceput un plan și, profitând de criza economică mondială, a hotărât să se elibereze de plata unor despăgubiri de război încă enorme. A redus cheltuielile publice și a amenințat cu falimentul de stat – situație în care statele victorioase nu s-ar mai fi ales cu nimic. Perspectiva a pus desigur pe gânduri puterile occidentale și a accelerat panica și transferul de bani germani spre străinătate. Mai presus de orice, însă, Brüning nu a putut evita, pe plan intern, o pauperizare dezastruoasă a populației, în schimbul evitării plății reparațiilor, pe plan extern. Urmarea a fost creșterea șomajului, populația aruncându-se, la rândul ei, în brațele național-socialiștilor, care aproape și-au înzecit numărul parlamentarilor în 1930, comparativ cu 1928 (→ Adolf Hitler).

Brüning a eșuat în încercarea sa de a obține stabilitate internă pe seama succeselor externe. Chiar dacă în iulie

1932 și-a atins marele său țel, ștergerea datoriilor, cei care au profitat, mai târziu, au fost naziștii, Brüning însuși fiind demis după șase săptămâni de Hindenburg – motivul principal fiind amenințarea de a reduce subvențiile acordate prietenilor acestuia, marii proprietari de moșii de la est de Elba. În căutarea unui nou cancelar, Hindenburg s-a trezit în mare încurcătură. Generalul von Schleicher i-a propus pe un vechi amic: Franz von Papen, care până atunci se făcuse remarcat mai cu seamă ca fanfaron și palavragiu prin cluburile de bărbați. Zis și făcut. După numire, Papen a parcurs fără ezitare toți pașii unei lovituri de stat, dizolvând Reichstagul, instalând un „cabinet al baronilor” și convocând noi alegeri, în care național-socialiștii și comuniștii s-au neutralizat reciproc: Reichstagul era din start incapabil de acțiune, și a fost iarăși dizolvat.

În disperarea lor, cei doi generali, von Hindenburg și von Schleicher, împreună cu baronul von Papen, i-au oferit în august 1932 funcția de vicecancelar caporalului Adolf Hitler și NSDAP-ului, desigur sub cancelarul von Papen – ceea ce candidatul Hitler a refuzat: pe el nu-l mulțumeau jumătățile de măsură. Schleicher și Papen erau deruțați. Papen s-a arătat dispus să guverneze în continuare, la nevoie și prin noi ordonanțe de urgență. Schleicher a refuzat, de teama unui război civil, și a mizat pe neînțelegerile interne ale național-socialiștilor, în interiorul cărora se formaseră o aripă națională a lui Hitler și o aripă socialistă a rivalului său de partid, Gregor Strasser. O scindare a partidului ar fi putut crea noi majorități.

Dar Hindenburg l-a demis pe Papen și l-a numit cancelar al Reichului pe Schleicher. În amărăciunea sa, Papen a văzut o singură cale să-l înlăture pe Schleicher: la 4 ianuarie 1933 s-a întâlnit cu Adolf Hitler la Köln și l-a asigurat de susținerea sa pentru o guvernare a NSDAP, sub cancelarul Adolf Hitler.

Schema s-a dovedit valabilă: de cealaltă parte, planurile Schleicher-Strasser de scindare a național-socialiștilor au eșuat, iar Schleicher a fost obligat să se retragă. Din cauza acestei intrigi, von Schleicher și Strasser aveau să fie asasinați peste un an și jumătate de SA (→ Adolf Hitler).

Vechea gardă avea mari rețineri în ceea ce-i privea pe naziști, dar Franz von Papen a reușit să le alunge. „Încadrat” de el însuși și de Hindenburg, credea Papen, deloc agreeatul prolet-nazist Hitler nu va putea face prea mult rău: „În două luni îl înghesuim la colț pe Hitler, până țipă!” – o evaluare demnă să fie trecută în rândul vorbelor înțelepte din categoria „Nimeni nu vrea să-i audă pe actori vorbind” (producătorul de filme mute Jack Warner), „Zborul este imposibil, pentru că aparatul e mai greu decât aerul” (laureatul Premiului Nobel Simon Newcomb) sau „Există piață mondială pentru cel mult cinci computere” (șeful IBM Thomas Watson jr.).

La 30 ianuarie 1933, Hindenburg l-a numit pe Adolf Hitler cancelar al Reichului. Seara, SA a sărbătorit memorabilul moment cu un alai cu torțe, care a trecut prin prin Brandenburger Tor.

Hitler saluta de la geam, cu brațul ridicat. La câteva ferestre distanță, bătrânul Hindenburg privea fix și meditativ la masele care îi mărsăluiau prin față, bătând morocănos tactul, din baston.

Și, foarte aproape, tot la o fereastră, se afla marele pictor Max Liebermann. Avea atunci optzeci și șase de ani, bătrânul domn berlinez, și aproape nimic nu îl mai putea tulbura. Însă de data asta știa cu exactitate ce-l scoate din sărite – noua putere, care anunța fără ocolișuri ce avea în vedere: „revoluția națională”, „germanizarea” lumii și, nu în ultimul rând, distrugerea evreilor. Respectabilul domn Liebermann avea un singur comentariu: „Nu pot eu să înghit atâția câți aș vrea să vomit!”

ADOLF HITLER

Frumoasa promenadă gonind pe autostradă

Adolf Hitler nu era deloc așa de grozav pe cât susțin neonaziștii: dacă îi căutăm numele pe Google, găsim doar 5,7 milioane de rezultate, pentru „Paris Hilton”, în schimb, 48,2 milioane, pentru „Britney Spears”, 69,2 milioane. Prietenul de acum al Madonnei, „Jesus” parcă, are chiar 174 milioane – nici nu mai trebuie altă dovadă: prin comparație, Hitler se târăște undeva, la urmă! Vai – mi-a scăpat o comparație cu Hitler: oare o să mă aleg cu dosar penal?

Adolf Hitler a fost totuși un copil bizar: familia sa provenea din Waldviertel, o regiune austriacă izolată, între Dunăre și Boemia. El însuși era rezultatul unei relații de familie neclare, chiar incestuoase, se pare. Mama sa era vară, probabil de gradul al doilea, a tatălui, și e posibil ca ei doi să fi avut același bunic! Un motiv suficient pentru un tip atât de obsedat, ca Hitler, de teoria eredității și de puritatea rasei, să-și ascundă mai târziu originea și să șteargă de pe

fața pământului satele din care se trăgea familia sa, făcând loc unui teren de instrucție pentru trupe.

Hitler spunea despre tatăl său că era un om violent, iar despre mama sa că era neajutorată. Psihanaliștii au interpretat afirmația în sensul că micul Adolf dorea să-și protejeze mama, dar era neputincios în fața tatălui său, ceea ce ar fi avut drept efect „goliciune interioară, disimulată cu fantezii ale brutalității și atitudini exagerate”. Da-da, *post factum* cu ușurință se poate susține orice. Dar pe fotografia de grup făcută în clasa sa, în 1899, este la îndemâna oricui să-l detecteze pe Adolf, în vârstă de zece ani, țănoș și cu mâinile încrucișate la piept.

Pentru început, însă, micul Adolf a suferit un eșec școlar – el însuși interpretând faptul ca pe un refuz de îndeplinire a obligațiilor, ca împotrivire față de tatăl său care ar fi vrut să-l vadă funcționar, deși el se simțea chemat spre pictură. Și în oarecare măsură a reușit, chiar dacă succesul a venit cu mare întârziere: în septembrie 2009, trei dintre acuarelele sale s-au vândut prin licitație la Nürnberg, încasările ridicându-se la un total de 42 000 de euro.

În 1903 i-a murit tatăl, iar în 1905 a abandonat școala, la șaisprezece ani, fără să o fi absolvit. Certificatul său este atât de jenant, încât și l-a folosit ca hârtie de toaletă. În 1907, a murit și mama sa. Astfel Hitler a obținut indemnizație de orfan și și-a câștigat existența, la Viena, vânzând cărțile poștale pe care le picta chiar el. Solitarul antropofob a trăit la început în azilul pentru cei fără adăpost și apoi s-a mutat într-un cămin, folosindu-și vecinii la vânzarea cărților sale poștale. Hitler a picat de două ori examenul de admitere la Academia de Arte și de fiecare dată a vărsat șiroaie de lacrimi. Seara participa cu entuziasm la spectacole de operă ilustre (ca *Rienzi* de → Richard Wagner) și, cât era ziua de lungă, se lăsa purtat de visuri legate de propria sa măreție

și proiecta clădiri monumentale, destinate teatrelor (dar în notele sale scrie „ideie” în loc de „idee”, „teatru” în loc de „teatru”). Convins de genialitatea sa, s-a ținut întotdeauna departe de orice muncă regulată.

Și, categoric, suferea de o tulburare de percepție, deoarece abia făcea diferența dintre vis și realitate. Într-o zi și-a cumpărat un bilet de loterie și până la extragere a umblat neobosit să își caute o casă mare, cu vedere la Dunăre, să își aleagă mobila și tapiseria, desenând decorațiuni și plănuiind recepții mărețe... Când a aflat că lozul său era – surpriză! – necâștigător, a făcut o criză de furie, blestemând loteria și statul, în general.

Mai târziu, Hitler a trecut la vegetarianism, a avut ideea unei băuturi răcoritoare fără alcool (nu, nu cola) și a căutat ceva ce ar putea fi fumat în locul tabacului (nu, nu cânepă). În 1913 s-a mutat la München, ca să evite serviciul militar în Austria. Dar în 1914 s-a înscris cu entuziasm voluntar în armata germană, ca să plece la război.

Hitler a avut misiunea de agent de legătură pe Frontul de Vest și a primit mai multe distincții (spre exemplu, Crucea Meritul Militar clasa a II-a cu spade), dar nu a fost avansat mai mult de gradul de caporal. Probabil din cauză că superiorul său îl considera „isteric”.

Iar camarazilor săi „Adi” le părea foarte „straniu” cu obediința lui absolută față de superiori, cu acceptarea oarbă a ordinelor, fără nicio urmă de obiecție. În cea de-a treia bătălie a Flandrei, a orbit temporar în timpul unui atac cu iperită și fiind el internat în lazaret a aflat de abdicarea împăratului și de înfrângerea germană. Caporalul Hitler, care în esență nu cunoștea nimic despre viață, în afară de război și de operele lui Wagner, a trecut atunci prin șocul existenței sale. Printr-o criză de identitate. Ca mulți alți militari, de la general până la caporal, Hitler nu a înțeles de

ce a trebuit Germania să piardă războiul și s-a simțit trădat de politică. Nu-i de mirare că legenda „loviturii pe la spate” venită de undeva, de departe de front, a găsit în el un teren cât se poate de fertil.

În 1918, când Hitler a fost externat din spital, a decis „să se facă politician”. Meserie în care a debutat cu misiuni nobile. A lucrat ca informator pentru administrația armatei, ținând sub observație noile partide politice. În această funcție, a participat curând la o acțiune a nou-înființatului Partid al Muncitorilor Germani (DAP), a susținut acolo primul său discurs și s-a înscris în organizație. Încă din 1920, a reușit să trăiască de pe urma onorariilor sale de orator. A luptat împotriva „infamiei de la Versailles”, a operat schimbarea denumirii DAP în NSDAP, Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani, iar în 1921 a preluat conducerea. Hitler a devenit în scurt timp un fel de personalitate locală în Bavaria, privită mai degrabă cu amuzament în afara regiunii. La acea vreme, politicianul în ascensiune nu era prea sigur nici pe stilul și pe manierele sale: în vizită, Hitler își îndulcea vinul cu o linguriță de zahăr, iar ținuta sa dădea naștere la multe comentarii: tovarășul său de drum Ernst „Putzi” Hanfstaengl povestea că odată purta chiar o cravată roșu-neon, asortată cu o cămașă liliachie, vestă maro și costum albastru.

Cu toate astea, Hitler și-a găsit încetul cu încetul sprijin în marea burghezie și l-a câștigat de partea sa pe bătrânul general Ludendorff, care era, să nu uităm, unul din „eroii” Primului Război Mondial. În discuțiile sale cu generalul, Hitler obișnuia să-și salte ușor șezutul după fiecare propoziție a interlocutorului și să spună: „Prea bine, excelență” sau „Așa cum spune excelența voastră”. Susținerea lui Ludendorff i-a insuflat curaj lui Hitler și, la 8 noiembrie 1923, cei doi și un grup de camarazi s-au năpustit într-o

adunare din Bürgerbräukeller, la München, ca să-l atragă de partea lor pe șeful provizoriu al guvernului bavarez, Ritter von Kahr. Hitler a tras un foc în plafon și a proclamat „revoluția națională”, prin care îi declara demiși pe „criminalii din noiembrie” berlinezi (→ Primul Război Mondial) din SPD. Ritter von Kahr a consimțit, dar doar aparent, după cum avea să declare o zi mai târziu, fiind sub amenințarea armei. Kahr a emis imediat ordin de interzicere a NSDAP și poliția a plecat în urmărirea puciștilor – faptă pentru care Kahr a fost asasinat în 1934, în lagărul de concentrare (KZ) de la Dachau.

A doua zi, naziștii au pornit în marș (după exemplul fasciștilor italieni, care au venit la putere în 1922, în urma marșului asupra Romei) spre Feldherrenhalle, Sala Mareșalilor. Au fost întâmpinați cu foc și împrăștiați de poliție. Șaisprezece dintre ei au murit, Hitler a fugit și s-a ascuns, tremurând de spaimă, la lacul Staffel, unde a fost prins în scurt timp.

Ludendorff a făcut pe nevinovatul în fața instanței, a vorbit despre un mic incident de berărie și a fost achitat (ținând seama și de serviciile aduse în Primul Război Mondial). Hitler și-a jucat șansa. S-a dat drept strateg-șef și a acuzat guvernul de la Berlin de „adevărata înaltă trădare” (legenda loviturii pe la spate!). Curtea l-a lăudat pentru „spirit patriotic” și „voință nobilă” și a pronunțat verdictul de condamnare minimă la cinci ani de închisoare, cu posibilitatea de amnistie după, hm, hai să zicem, șase luni. După care a urmat o simplă „detenție de fortăreață”, un soi de concediu după gratii.

Aflat în celula sa, la Landsberg, în Bavaria, Hitler a scris *Mein Kampf*, de altfel pe hârtie de corespondență, de care îi făcea rost admiratoarea sa înfocată, Winifred Wagner, nora lui → Richard Wagner. Hitler a fost eliberat după doar

nouă luni. A renunțat la planurile de lovitură de stat și s-a decis să urmeze marșul instituțional, adică să intre în Parlament pe căi legale.

Vechii naționaliști din jurul lui Franz von Papen, dar și Deutschnationale Volkspartei, Partidul Național al Poporului German, extrem-conservator, din jurul mogulului media Alfred Hugenberg, au văzut în Hitler și NSDAP marionete utile în atingerea propriilor lor planuri – și așa a început ascensiunea partidului. În condițiile crizei mondiale, NSDAP a avut de zece ori mai mulți deputați cu prilejul alegerilor din 1930 – iar Hitler s-a bucurat de onoarea unei întrevederi cu Hindenburg, copleșindu-l în cascadele de cuvinte pentru care avea să devină renumit mai târziu. Bătrânul președinte și-a exprimat după aceea tot disprețul: „Caporalul ăsta din Boemia să devină cancelar? Niciodată! Cel mult ministru al poștelor!” Hindenburg confunda Braunau din Boemia cu locul nașterii lui Hitler, Braunau am Inn, și se înșela amarnic și în ceea ce privea viitorul lui Hitler.

După înțelegerea dintre Franz von Papen și Alfred Hugenberg, deși a ezitat, apăsător de îndoieli sumbre, în ianuarie 1933 Hindenburg l-a numit pe acest om sinistru cancelar al Reichului (vezi și capitolul → Republica de la Weimar).

Iar din acea clipă, cursul istoriei s-a schimbat total: la 28 februarie 1933, când Hitler abia ajunsese cancelar, Reichstagul a fost cuprins de flăcări. Marinus van der Lubbe a fost arestat pe loc și mai târziu executat. Astăzi se știe că a acționat de unul singur, dar naziștii au susținut că focul ar fi fost pus ca parte a unei „revolte comuniste”. Cert este că incendiul le-a convenit naziștilor de minune. Hitler l-a folosit ca pretext pentru arestarea adversarilor săi politici, pe care apoi i-a încarcerat sau i-a împușcat.

Patru săptămâni mai târziu, pe 23 martie 1933, a supus Reichstagului (care se întrunea acum în Krolloper, la Berlin) așa-numita „Lege a împuternicirii”: ea permitea guvernului emiterea de acte normative, fără consultarea prealabilă a Parlamentului și a președintelui Reichului. Pentru reușită, Hitler avea nevoie de o majoritate de două treimi în Legislativ, pe care și-a asigurat-o arestând mulți parlamentari comuniști (KPD) și socialiști (SPD) înainte de ședința decisivă. Cei 94 de membri SPD rămași au votat împotriva legii – dar toți ceilalți 444 de parlamentari pentru, printre alții și viitorul președinte federal Theodor Heuss (din partea Deutsche Staatspartei, Partidul Statului German) care, în ciuda rivalității cu Hitler, a trebuit să se conformeze poziției partidului său. Astfel, Parlamentul a renunțat singur la puterea sa.

Legea împuternicirii a deschis cale largă arbitrarului, de care Hitler a profitat din plin: s-a introdus cenzura presei, toate celelalte partide au fost interzise, naziștii au proclamat unitatea dintre stat și NSDAP și au confiscat proprietățile sindicatelor. Curând, procedura legislativă și-a pierdut orice urmă de ordine, iar Hitler a început să guverneze în virtutea ordonanțelor de partid și a „ordinelor Führerului”.

Homosexuali, persoane care refuzau serviciul militar, comuniști, evrei, pacifiști, martori ai lui Iehova, sinti și romi au fost puși sub urmărire. Cine nu corespundea idealurilor național-socialiste era amenințat cu lagărul de concentrare și cu moartea. În 1934, în desfășurarea așa-zisului „puci al lui Röhm” (în realitate, Röhm nu plănuise niciodată un puci) a avut loc o mare reglare de conturi cu adversarii din „perioada de luptă” a partidului propriu. Atunci a fost asasinat nu numai Röhm, șeful homosexual al SA, ci și fostul cancelar Kurt von Schleicher și rivalul de partid al lui Hitler, Gregor Strasser (→ Republica de la Weimar).

Germania a fost „adusă la unison”, iar viața publică se subordona total ideologiei național-socialiste, de la Reichstag până la biblioteca sătească, de la statul-major până la clubul sportiv, de la uniunea scriitorilor la asociația tinerilor. După moartea lui Hindenburg, la 2 august 1934, Hitler a preluat și funcția de președinte al Reichului, însă fără să se numească așa. Titlul i-a fost rezervat lui Hindenburg (așa cum numărul 10 al echipei naționale a Argentinei nu va mai fi atribuit nimănui, după retragerea lui Diego Maradona). Hitler s-a numit, începând de atunci, „Führer al Reichului”, prin urmare era „Führer și cancelar al Reichului”, dar și comandant suprem *de facto* al Wehrmachtului.

Prin reechiparea rapidă a armatei și politica sa de înarmare, Hitler încălca flagrant clauzele Tratatului de la Versailles (→ Primul Război Mondial), dar practic nu a întâmpinat nicio opoziție pe plan internațional, însă nu s-a arătat nici pe departe mulțumit doar cu o revizuire a Versaillesului. Celelalte țări nu au reacționat nici măcar atunci când Reichul și-a anexat Cehia, folosindu-se de formularea ipocrită „Protectoratul Boemia și Moravia”.

În aceeași perioadă s-a petrecut și renașterea economică a Germaniei, înregistrându-se o scădere a ratei șomajului, grație, în parte, refacerii economiei mondiale, dar în primul rând datorită măsurilor de creare a locurilor de muncă, a căror finanțare era amânată pentru viitor: ne aflăm în situația unui război care încă nu începuse, după a cărei victorie așteptată cei înfrânți ar fi trebuit să plătească spezele, ca reparații de război. „Însă Hitler a construit autostrăzile” rămâne așadar o formulare plină de amăgire, care minimizează toate circumstanțele, câtă vreme „realizarea” se întemeia pe premisa unui viitor conflict armat. Ca să nu mai vorbim că prima autostradă germană (A 555), dintre Köln

și Bonn, a fost inaugurată încă din 1932, de primarul general al Kölnului de atunci, Konrad Adenauer.

La 11 martie 1938, trupele germane au ocupat Austria, la 15 martie 1938 Hitler a declarat „Anschluss“, alipirea Austriei la Reich (sub numele de „Ostmark“, Marca de Răsărit). Astfel, se materializa ceea ce le fusese refuzat atât revoluționarilor de la 1848 (→ Martie 1848 și revoluția), cât și lui Bismarck (→ Întemeierea Imperiului German): un „Mare Reich German“ unit. Cum s-au văzut lucrurile din Austria? A fost mare bucurie.

La 9 noiembrie 1938, în întreaga Germanie s-au desfășurat mișcări violente împotriva populației evreiești. Au fost distruse o mie patru sute de sinagogi și locuri de rugăciune, patru sute de oameni au fost uciși. Masacrul a intrat în istorie sub numele de „noaptea de cristal a Reichului“, dar străinătatea s-a trezit, în sfârșit. În Anglia s-a recunoscut eșecul politicii de împăciuire față de naziști („appeasement“). În momentul în care Hitler a pretins Poloniei fostul Danzig german, pentru a-l alipi Reichului, toată lumea a înțeles încotro se îndreptau lucrurile – spre un nou război. Dar era prea târziu. Prin Pactul de neagresiune dintre Hitler și Stalin, împărțirea Poloniei între Germania și Rusia era un fapt împlinit. Astfel, Germania a putut ataca fără griji Polonia, la 1 septembrie 1939. Așa a început al Doilea Război Mondial.

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Rața de Beijing în cancelaria Reichului

Victor Laszlo (Paul Henreid) a riscat enorm: în octombrie 1938, când trupele lui Hitler au ocupat patria sa cehoslovacă, s-a decis să se opună. În scurt timp și-a câștigat statutul de erou al Rezistenței și iubirea tinerei norvegience Ilsa Lund (Ingrid Bergman), dar în scurt timp a fost capturat de naziști. Ilsa era convinsă că fusese asasinat, dar Victor se afla în lagăr, martor al atacului asupra Poloniei și al izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Era începutul celei mai mari drame a secolului XX – și cu asta nu mă refer la filmul *Casablanca*.

Agresiunea asupra Poloniei de la 1 septembrie 1939 nu era războiul în forma pe care și-o dorea Hitler, inițial. Țelurile sale fuseseră, dintotdeauna, distrugerea comunismului și a Uniunii Sovietice. Pentru asta avea nevoie, desigur, de granițe militare germano-sovietice directe, însă Polonia îi stătea în cale. Ar fi fost bine să-i aibă de partea sa pe polonezi, ca aliați împotriva sovieticilor, dar ei nu s-au lăsat

prinși în joc. Așadar, trebuia înfrântă Polonia, mai întâi, pentru a lansa de acolo atacul împotriva URSS.

După invazia germană în Cehoslovacia, Anschluss-ul Austriei și pogromuri împotriva populației evreiești, Anglia și Franța au înțeles că politica lor de împăciuire „appeasement” nu avea șanse de reușită. Ajunse la saturație, ambele state i-au acordat Poloniei garanții de protecție.

Ceea ce însemna creșterea tensiunilor în Occident. Pentru a-și asigura un răgaz de liniște, cel puțin în Est, Hitler a acționat contrar adevăratelor sale planuri și a încheiat un tratat secret de neagresiune cu Uniunea Sovietică, Pactul Hitler-Stalin, prin care cele două state și-au împărțit Polonia, cam la fel cum procedaseră → Frederic al II-lea și țarina Ecaterina, în 1772.

Și, în loc să înceapă un război împotriva Uniunii Sovietice, Führerul s-a văzut dintr-odată aliat cu Uniunea Sovietică!

Hitler era convins că puterile occidentale, în opacitatea lor, nu puteau pricepe că Reichul era ultimul „bastion împotriva comunismului” din Europa, dușmanul secret suprem al lui Hitler, în ciuda pactului încheiat. De aceea a luat în calcul mai întâi războiul din Vest, fără a uita principala țintă, Uniunea Sovietică, de care a reușit să se apropie grație planului său perfect pus la punct. Polonia a fost înfrântă cât ai clipi, la fel de repede pe cât a făcut carieră și sintagma *blitzkrieg*. Tot un *blitzkrieg* a fost declanșat și împotriva Franței. La ocuparea Norvegiei de trupele hitleriste, Ilsa Lund (soția unui luptător din Rezistență) s-a refugiat la Paris. Acolo a făcut cunoștință cu Rick Blaine (Humphrey Bogart), veteran al Războiului Civil din Spania.

La 13 iunie 1940, Ilsa și Rick, proaspăt amorezați, își petreceau o zi minunată împreună. Dar ceea ce se auzea nu erau bătăile inimilor lor, ci artileria armatei germane, care se apropia de Paris.

Atunci Rick i-a spus pentru prima oară Ilsei: *He is looking at you, Kid!* Iar a doua zi, trupele germane au ocupat Parisul.

Ilsa și Rick au hotărât să fugă împreună, dar Rick avea să o aștepte zadarnic pe Ilsa în gară. Ilsa aflase că Victor Laszlo, soțul ei pe care îl crezuse mort, reușise să evadeze din lagăr. Trebuia să ajungă la el! Rick s-a urcat în trenul de Marsilia la 14 iunie 1940, ora 16.56 – fără Ilsa.

Câteva zile mai târziu, Hitler a vizitat Parisul pentru prima și ultima oară: la 23 iunie se afla în fața Turnului Eiffel. Ar fi sosit mai devreme, dar cu o zi înainte se simțise obligat să scrie o pagină de istorie, la Compiègne, într-un vechi compartiment de tren, unde și-a sărbătorit cel mai mare triumf al vieții sale de până atunci. Istoria are memorie bună și, din câte se vede, un rafinat simț al revanșelor.

În anul 1681, regele francez Ludovic al XIV-lea a anexat orașul alsacian Strasbourg, care până la 1648 fusese german (→ Războiul de 30 de Ani), immortalizând evenimentul într-o pictură de pe plafonul Sălii Oglinzilor de la Versailles.

Drept revanșă, în 1871, regele prusac Wilhelm I s-a încoronat împărat german (→ Întemeierea Imperiului German) tot acolo, în aceeași Sală a Oglinzilor de la Versailles, recuperând în același timp și Alsacia.

Drept re-revanșă, în 1919 Franța a obligat Imperiul German să semneze în aceeași sală umilitorul Tratat de la Versailles (→ Primul Război Mondial), iar Alsacia a revenit, bineînțeles, Franței. Tratatul avea la bază armistițiul pe care fusese silită să-l încheie Germania înfrântă în Primul Război Mondial, în 1918, tratat semnat într-un vagon de tren, în pădurea de lângă Compiègne.

Drept re-re-revanșă, Hitler a constrâns armata franceză atunci, la 22 iunie 1940, să semneze capitularea în același vagon de cale ferată, în pădurea de la Compiègne – luându-și înapoi Alsacia. Pentru asta, a pus să fie adus vagonul de la

muzeu și s-a așezat pe locul pe care stătuse mareșalul francez Foch, cu douăzeci și doi de ani în urmă.

Condițiile armistițiului erau relativ blânde: jumătatea de sud a Franței și coloniile au rămas „libere” – exista chiar și o guvernare proprie pentru Franța neocupată, așa-numitul guvern de la Vichy, care colabora, sau era obligat să colaboreze, cu Reichul. În fruntea guvernului se afla eroul de la Verdun, generalul Pétain (care, în 1945, când avea optzeci și nouă de ani, a fost mai întâi condamnat la moarte din această cauză, sentința fiind apoi comutată în deportare).

Din pricina colaborării francezilor cu germanii, nimeni nu putea fi sigur că nu era urmărit, nici în Franța neocupată. Cine dorea să fugă spre Statele Unite, în 1940, risca imens: coasta franceză a Atlanticului era ocupată de naziști, iar în Spania exista o dictatură fascistă. Ținta tuturor visurilor era Lisabona, în Portugalia neutră, de unde porneau vasele spre Statele Unite. Filozoful german Walter Benjamin a plecat de la Marsilia, peste granița spaniolă, unde a fost arestat și s-a sinucis.

Altfel, se putea face un mare ocol: de la Marsilia, traversând Marea Mediterană și călătorind cu trenul prin Africa de Nord, se ajungea în Casablanca marocană, ocupată de francezi, de unde plecau avioane spre Lisabona. Și de aceea s-au și reîntâlnit cu toții, la Casablanca: Rick, Ilsa și Victor. Cu *happy ending*? În film, nu neapărat, iar în realitate cu atât mai puțin. Drama a continuat.

Prin condițiile moderate impuse Franței, Hitler a transmis Angliei semnalul că nu Franța fusese ținta reală, sperând să ajungă la o înțelegere cu britanicii. Cum englezii nu s-au lăsat convinși să încheie pacea, a ordonat invadarea Marii Britanii, în iulie 1940. „Battle of Britain” a eșuat, victoria lui Hitler în Vest a rămas nedesăvârșită, și nu fără consecințe: trupele angajate în Vest nu au putut fi utilizate

în Est, în campania din Rusia, a cărei amploare a fost cu mult subapreciată de germani.

La 22 iunie 1941 s-a declanșat Operațiunea Barbarossa, botezată după Frederic Barbarossa, împăratul legendar al „primului imperiu”, care a dorit să se extindă spre est prin cruciada din 1189 (când a și murit → Cruciadele). Operațiunea Barbarossa, războiul împotriva Uniunii Sovietice, s-a desfășurat cu totul diferit de campania împotriva Franței.

Până în octombrie 1941, tancurile germane au pătruns în viteză spre est și au ajuns până la câțiva kilometri de Moscova, când a început, mult mai devreme, iarna rusească. Însă germanii din nou nu își luaseră cu ei haine groase: potrivit ideii de *blitzkrieg* ar fi trebuit să-și petreacă acasă Crăciunul. Iar Hitler subapreciase ritmul industrializării sovietice de după Primul Război Mondial. Rușii nu mai erau de mult simpli țărani înapoiați, și armata germană s-a văzut blocată în fața Leningradului, pe Don și în fața Moscovei.

Führerul a comis atunci a doua greșală: la 7 decembrie 1941, japonezii au bombardat baza americană de la Pearl Harbor, iar patru zile mai târziu, Hitler a declarat război Statelor Unite. De ce? Deoarece considera că Statele Unite vor fi mult prea prinse în Pacific, ca să-și mai bată capul și cu Europa? Deoarece sperase să găsească în japonezi aliatul de mult dorit? Chiar și istorici vestiți și cunoscători în profunzime ai istoriei, ca Sebastian Haffner, nu au putut răspunde la aceste întrebări. În orice caz, declarația de război împotriva Statelor Unite a reprezentat punctul de cotitură al celui de-al Doilea Război Mondial.

Și pe Frontul de Est a intervenit o cotitură: Stalingrad. Orașul care purta numele detestatului său inamic avea o puternică semnificație simbolică pentru Hitler. Apoi, în spatele orașului se întindeau câmpurile petroliere din Marea Caspică și din Caucaz. În iarna 1942–1943, la

Stalingrad au fost prinși ca într-o cursă și zdrobiți 300 000 de soldați. În total, au murit un milion de oameni – în luptă, înghețați, înfometați, prin sinucidere, răpuși de epidemii. Au existat și cazuri de canibalism. Se spune că unii chiar s-ar fi agățat de trenurile de aterizare ale ultimelor avioane care ieșeau din încercuire, având să se prăbușească însă de la înălțime, sleiți de puteri. Începând din 1943, toate drumurile soldaților germani au avut o singură direcție, înapoi – iar calea de întoarcere a fost presărată cu și mai multe nenorociri decât la dus. Populația civilă a fost supusă lichidărilor în masă sau altor acte de cruzime. Hitler a urmat „politica pământului pârjolit”: prin așa-numitul „ordin Nero” (numit astfel după incendierea Romei → Nero), a dispus ca dușmanului în înaintare să nu i se lase nimic din infrastructură, ci să se distrugă întreaga industrie și rețelele de transport și comunicații.

Cele mai crunte urmări ale politicii lui Hitler au fost suportate de evrei, discriminați și lipsiți de drepturi încă din 1935, în virtutea legilor rasiale de la Nürnberg, care interziceau căsătoriile dintre evrei și neevrei, îi excludeau de la serviciul public și le luau dreptul de vot. Iar evreii care intenționau să emigreze erau supuși unor scandaloase condiții de vânzare a proprietăților lor. Din 1938, au început să se facă planuri de strămutare a tuturor evreilor din Germania (de exemplu, în Madagascar ori Siberia), iar din 1941 toți evreii au fost obligați să poarte, vizibil, o stea galbenă pe piept.

Odată cu atacul asupra Rusiei, național-socialiștii au renunțat la ideea de „izgonire” în favoarea celei de „lichidare”. La Conferința de la Wannsee din 20 ianuarie 1942 s-a hotărât rezolvarea problemei evreiești prin „soluția finală”, care nu presupunea altceva decât exterminarea lor sistematică. Așa a început deportarea spre lagărele de exterminare:

Auschwitz, Treblinka sau Sobibor. Până în 1945, acolo au fost lichidați sistematic șase milioane de oameni. Șase milioane de morți: bunici, părinți, copii, tineri căsătoriți, îndrăgostiți. De neconceput. Holocaustului, una dintre cele mai teribile crime din istoria umanității, i s-a consacrat un întreg corp de cercetare, literatură și artă, care își pune, spre exemplu, întrebarea: Se poate reprezenta ceea ce este de neconceput – artistic, științific? Și dacă da, cum? Să fie un film ca *Lista lui Schindler* echitabil față de cele întâmplătoare? Să fie Memorialul Holocaustului de la Berlin „adecvat”? Reușește un centru ca Yad Vashem, în Israel, reușește Muzeul Evreiesc din Berlin să dea o idee despre ce s-a petrecut?

Relatările din lagărele de concentrare i-au cutremurat și pe Aliați. Pentru a distruge voința de apărare a populației din Reich, Aliații s-au hotărât să bombardeze orașele germane. În mai 1942, Kölnul a fost transformat în ruine – au urmat Hamburgul, Dresda, Mainzul ș.a.m.d. În condițiile în care germanii suportau înfrângeri cumplite – Stalingrad, bombardarea orașelor, cu mii de morți și mult mai mulți rămași fără adăpost, forțele americane continuând să înainteze tot mai mult – de ce nu a renunțat Reichul la luptă, pur și simplu?

Ideea eronată că → Primul Război Mondial fusese pierdut doar din lipsa unei susțineri suficient de consecvente rămăsese fixată în conștiințe. „Trădarea din 1918” nu avea voie să se repete, de data asta totul trebuia să funcționeze cum se cuvine: „lupta până la ultimul cartuș”, jurământul de loialitate față de Führer și credința bizară în superioritatea „rasei ariene” au avut drept consecință funestă „războiul total” proclamat de Joseph Goebbels la 18 februarie 1943 în Palatul Sporturilor din Berlin. Se vorbea deseori și de „loialitatea nibelungă”, deși în *Cântecul Nibelungilor* (→ vezi Nibelungii) se vede foarte limpede cum o asemenea loialitate poate duce la dezastru.

Dar, la 20 iulie 1944 un grup de ofițeri curajoși din jurul lui Claus Schenk Graf von Stauffenberg au încercat să-l înlăture pe Hitler. Era vorba în majoritate de oameni solidari cu regimul, care în cele din urmă au refuzat să mai dea crezare minciunilor și lozincilor mobilizatoare. Atentatul a eșuat, iar conspiratorii au fost condamnați la moarte. Cu puțin timp înainte, la 6 iunie 1944 („D-day”), trupele aliate debarcaseră pe coastele franceze. Cine nu are timp să meargă la un picnic în Normandia într-un crater de obuz – recomand Camembert și Calvados – ar face bine să încerce nivelul „Utah Beach” al jocului „Medal of Honor”. O senzație mai apropiată de realitatea debarcării din Normandia nu se poate obține.

Din dreapta veneau rușii, din stânga americanii, de sus bombele aviației. Doar sub pământ mai domnea siguranța, așa că Hitler s-a vârat în buncărul său din Berlin și s-a împotrivit capitulării, chiar și în fața înfrângerii totale. Oaspeții de la masa sa, în schimb, capitulau în fața nesfârșitelor monologuri adormitoare pe care Führerul obișnuia să le țină, până în ultima clipă. Deasupra biroului lui Hitler mai atârna încă portretul lui → Frederic al II-lea, cel care a ieșit învingător din Războiul de 7 Ani împotriva Rusiei, din 1762, ca prin minune, în chiar ultima clipă. Dar minunea nu avea să se repete.

Hitler a continuat să gândească în termenii „exterminării”. În primul rând, exterminarea comunismului, apoi exterminarea evreilor – și, în fine, având în vedere înfrângerea, a acceptat și exterminarea poporului german („nu voi vărsa o lacrimă în urma lui”) și, consecință ultimă, propria sa exterminare. La 19 aprilie 1945 s-a căsătorit, în buncăr, cu vechea sa prietenă Eva Braun – și, în vreme ce rușii deschiseseră focul asupra cancelariei Reichului, cei doi s-au sinucis, a doua zi, cu o capsulă de cianură și un revolver.

Cadavrele au fost incinerate în grădina cancelariei, rămășițele fiind confiscate de ruși o săptămână mai târziu și duse într-o cazarmă, la Magdeburg. Cenușa lui Adolf Hitler a fost risipită în 1970 de pe Podul Porcului peste pârâul Ehle, la est de Magdeburg. Fapt cert, care contrazice o mulțime de alte ipoteze.

Hitler nici nu a șters-o cu submarinul în Argentina și nici nu a trăit, așa cum se bănuia sau chiar se consemna în documente oficiale ale FBI-ului:

- ca tocilar în Montana;
- într-un buncăr din Antarctica;
- la o fermă subterană din Argentina;
- împreună cu Martin Bormann, ca negustor, în Slovenia.

Între timp, ar avea peste o sută douăzeci de ani – și, în caz că ar mai trăi, cumva, să nu-și închipuie că ar ține seama cineva de vârsta lui înaintată și l-ar trata cu indulgență.

În spatele fostei cancelarii a Reichului (Wilhelmstraße, colț cu Voßstraße, demolată între 1949 și 1953) se găsește astăzi un bloc de locuințe obscur, la parterul căruia se află restaurantul chinezesc Peking-Ente, Rața de Beijing – Orientul a ieșit cu adevărat învingător.

Reichul a capitulat la 8 mai 1945. Războiul a costat viața a cel puțin cincizeci și cinci de milioane de oameni. Hitler a sperat până în ultima clipă la un mare conflict între SUA și Uniunea Sovietică – dar chiar Germania, prin agresivitatea ei, a împiedicat ca antagonismele dintre cele două mari puteri să ia o formă deschisă.

Nimic nu unește mai bine decât un dușman comun. Care între timp a fost înfrânt, iar scopul atins: al Doilea Război Mondial s-a încheiat... și a început Războiul Rece.

ORA ZERO

Planul Marshall și *Exorcistul*

Șarmanta Liane s-a adaptat de minune în junglă. De fapt, era o tânără albă, din Germania, care a ajuns în mijlocul unui trib de băștinași africani, în urma unui accident aviatic. A fost descoperită de exploratori și repatriată. Însă Liane nu s-a mai simțit în largul ei în civilizația germană: petrecuse prea mult timp în sălbăticie, iar acum tânjea după viața din pădurea virgină.

Filmul *Liane – fata din junglă* a fost succesul absolut al anului 1956. De acord, unul din motive fiind, fără îndoială, că actrița principală de șaisprezece ani a peliculei, Marion Michael, a jucat jumătate din film fără sutien – un adevărat scandal, pentru vremea respectivă.

Dar a mai existat un motiv: în 1955, cu un an mai înainte, se întorseseră ultimii prizonieri de război germani din Uniunea Sovietică. Da-da, foarte bine, nici ei nu mai văzuseră femei de zece ani – dar nu era doar atât: în zece ani de lagăr de muncă forțată, prizonierii de război apucaseră

să se împace cumva, învățând să supraviețuiască, dacă vreți să spunem așa, „în junglă” – iar acum, întorși acasă, în libertate, nu le era ușor să-și găsească locul.

Copiii nu-și cunoșteau tatăl. Iar mama lor reușise să se descurce singură cu toate greutățile. Și poate își găsise și o nouă iubire, crezându-se văduvă. Putea fi condamnată? Țara miracolului economic, în care se întorceau foștii soldați, nu mai era țara din care plecaseră ei, odată. Țara se schimbase – dar se schimbaseră și ei. Și, în ciuda marii lor năzuințe de a se întoarce acasă, mulți și-au dat seama că ar prefera rutina lagărului decât acea nouă Germanie și acea nouă familie. O tragică situație de înstrăinare – întoarcerea în civilizație a Liane și a foștilor soldați semănau foarte bine între ele. Altfel, nu aș vrea să minimalizez contribuția sânilor lui Marion Michael la succesul filmului.

Dar ce se întâmplase, de fapt, între 1945 și 1955?

Înainte de a ne ocupa de „ora zero”, mai întâi o veste proastă pentru anul 2010: Reichul mai există și acum! Fapt afirmat nu numai de unii neonaziști obscuri – nu, confirmat chiar și de Curtea Constituțională Federală în 1973! Nod în gât! Păi, cum așa? Mda, în 1945 a capitulat, într-adevăr, Wehrmachtul, dar nu și Reichul ca entitate politică. Structura sa era practic distrusă – dar, în toată confuzia aceea, nu a fost niciodată desființată cum se cuvine.

Dar nu este un motiv de panică, acum vine vestea bună: cum continuarea existenței unui stat presupune și continuarea existenței teritoriului său și capacitatea de a-și exercita efectiv puterea, putem merge mai departe cu o conștiință curată, convinși că Reichul ține de istorie, indiferent dacă procesul s-a desfășurat sau nu cum scrie la carte. Succesoarele sale sunt, din 1949, Republica Federală Germania și, până în 1990, Republica Democrată Germană, legalizate și legitimate prin voința politică a

puterilor învingătoare. Așadar, răsuflăm ușurați și ne liniștim – stafia a dispărut.

„Ora zero” trebuie, altfel, înțeleasă ad litteram: la 8 mai 1945, ora 23.01, a intrat în vigoare capitularea general-colonelului Jodl, semnată la scurt timp după miezul nopții, la 9 mai, ora 0.16, și de comandamentul suprem al Wehrmachtului. O capitulare a Reichului nu a mai avut loc – pur și simplu pentru că fusese distrusă orice structură de stat în stare să semneze ceva. Este adevărat, Adolf Hitler l-a desemnat prin testament pe amiralul Karl Dönitz drept succesor în funcția de președinte al Reichului, dar potrivit Constituției Reichului (încă existent, pe hârtie), funcția de președinte al Reichului era atribuită nu prin numire, ci prin alegeri directe – așadar, dacă ar fi să luăm lucrurile în sens strict, Reichul nu avea un șef al statului în mai 1945. Ceea ce Aliaților le era indiferent, după capitularea militară.

În altă ordine de idei, conceptul de „oră zero” nu este cu totul neproblematic – pentru că în el răsună mereu ecoul unei radieri complete a ceea ce a fost, ca un soi de comandă de ștergere pe calculator: șterge fascism – introdu democrație. Și, într-un fel, chiar așa s-au petrecut evenimentele în perioada postbelică. Mulți vechi oficiali și-au păstrat posturile și s-au pretins, prea curând, democrați reformați. În primă instanță, învingătorii au fost cei care au hotărât: la conferințele de la Teheran, Ialta și Potsdam s-a decis viitorul Germaniei. Încă înainte de sfârșitul războiului se știa că aceasta va fi împărțită în zone de ocupație. La capitularea Germaniei, armata americană a trebuit să se retragă, în anumite sectoare, cu peste o sută cincizeci de kilometri, lăsând regiunile cucerite în seama rușilor. Zona de ocupație sovietică corespundea cu viitoarea RDG. În cadrul conferinței de la Potsdam, din iulie 1945, s-au negociat cele

„cinci mari D”: demilitarizare, democratizare, descentralizare, demontare și denazificare.

Zona din jurul Königsbergului, de unde era originară și „Liane” Marion Michael, a revenit Uniunii Sovietice, fiind declarată zonă militară restricționată. Königsberg, care de atunci s-a chemat Kaliningrad, a fost populat, după refugierea germanilor, cu cetățeni ai Uniunii Sovietice, care nu aveau nicio legătură cu noua lor patrie. Vechii locuitori își numesc fosta patrie „colonia bețivilor”, iar orașul mai suportă și astăzi consecințele. Linia Oder-Neiße plus Stettin (aflat la vest de Oder) reprezentau noua graniță cu Polonia. „Transferul disciplinat al unor segmente din populația germană” a fost ordonat fără nicio pregătire și nu a însemnat altceva decât o deportare (adesea violentă și ucigătoare) a germanilor din teritoriile de la est de Oder.

„Denazificarea” le-a pus mai multe probleme învingătorilor decât deportarea: cu schimbarea denumirilor, din piața Adolf Hitler în piața Păcii (ca la Bonn, spre exemplu), nu s-a rezolvat mai nimic – trebuia ca vinovații național-socialiști să nu scape nepedepsiți. Așadar, populația a fost împărțită în „vinovați principali”, „învinuiți”, „învinuiți secundari”, „participanți pasivi” și „exonerați”. Dar cum să stabilești cine și în ce categorie?

Încadrarea în cele cinci categorii se făcea pe baza unui chestionar. Pe care scriitorul Ernst von Salomon l-a completat exhaustiv, cu mare atenție, încât a ieșit o carte întreagă (*Chestionarul*), de fapt o polemică ironică la adresa întrebărilor. Atitudinea față de nazism nu se putea deloc rezuma în o sută treizeci și una de întrebări, și în niciun caz una atât de complexă și de contradictorie ca a lui Ernst von Salomon. În tinerețea sa, a fost condamnat pentru complicitate la asasinarea lui Walther Rathenau (→ Republica de la Weimar). A fost membru al grupării de dreapta Organisation

Consul, dar el, intelectual prusac, îi considera suspecti pe neciopliții naziști. Cu toate astea, se pare că a devenit membru NSDAP în 1938, dar mai târziu și-a salvat partenera, evreică. După război, s-a distanțat de delictele sale, dar a fost ținut închis de Aliați, până la sfârșitul lui 1946. Solomon a devenit autor, scriind nu doar *Chestionarul*, ci și, da-da, scenariul succesului cinematografic *Liane – fata din junglă!* Apoi, a lucrat ca redactor la Editura Rowohlt și s-a angajat în lupta împotriva energiei atomice. O biografie contradictorie, ca atâtea din acea generație – în 1968, fiii și fiicele lor aveau să pună întrebări cu mult mai supărătoare decât chestionarul denazificării (→ 1968).

Bineînțeles, nu au existat doar biografii contradictorii, ci și persoane cu putere de decizie, care au putut fi identificate drept vinovați principali, fără echivoc, și împotriva cărora s-au deschis, la sfârșitul lui 1945, procesele criminalilor de război de la Nürnberg. În sectoarele de vest s-au pronunțat, în total, 486 de verdicte de condamnare la moarte a principalilor vinovați, iar cei mai importanți dintre ei au fost judecați la Nürnberg: principalii criminali de război, printre care Wilhelm Keitel, șeful Wehrmachtului, Julius Streicher, editorul dezgustătoarei foiețe antisemite *Der Stürmer*, sau Ernst Kaltenbrunner, șeful Gestapoului, au fost executați. Hermann Göring s-a eschivat, însă, și s-a otrăvit cu cianură. S-au pronunțat însă și condamnări la închisoare. Albert Speer, arhitectul lui Hitler, a stat douăzeci de ani la Spandau, Rudolf Hess, toată viața, până când, în 1987, s-a spânzurat în celulă, la nouăzeci și trei de ani. S-au dictat și achitări, spre exemplu pentru susținătorul lui Hitler din 1933, Franz von Papen (→ Adolf Hitler), sau pentru fostul ministru al economiei Reichului, Hjalmar Schacht. De altfel, Schacht s-a înscris mai târziu în Sindicatul Germanilor Independenți, o coalitie a unor forțe de dreapta,

naționaliste, care la sfârșitul anilor șaptezeci s-au orientat radical spre ecologie, în cadrul Noilor Mișcări Sociale și, bizar, s-au dizolvat în Partidul Verzilor, întemeiat în 1980.

În vreme ce învingătorii încă îi judecau, împreună, pe criminalii de război, la Nürnberg, în alte locuri se ascuțeau conflictele ideologice dintre Uniunea Sovietică și SUA. În 1947 s-a ajuns la așa-numita Doctrină Truman: președintele american Harry S. Truman s-a ridicat (și din postura sa de francmason activ → Templierii) în apărarea idealurilor de libertate, egalitate și fraternitate. Potrivit Doctrinei Truman, statele erau nevoite să se decidă între două forme sociale – cea liberal-democratică (SUA) sau comunist-totalitară (Uniunea Sovietică). Și cum totalitarismul trebuia stăvilit (*contained*), Statele Unite ar fi trebuit să asigure, pe cât posibil, libertatea în țările în care aveau influență, prin urmare și în Germania. Această convingere dăinuie până astăzi prin pretenția Statelor Unite de a fi prezente peste tot, ca „polițist al lumii” (actualmente în Războiul împotriva terorismului → 11 Septembrie 2001).

Adevărat, în 1945 Germania a pierdut un război criminal de agresiune. Dar asta nu mai era la fel de important în 1947, lupta împotriva comunismului căpătând mai multă greutate. Asistența americană acordată Germaniei nu s-a produs din pură dragoste față de semeni, ci din interes propriu: important era ca rusul să rămână afară, în fața ușii, și preferabil să mai existe și un amortizor intermediar.

Cu cât s-a răcit mai tare climatul dintre SUA și URSS, cu atât s-a impus mai mult Doctrina Truman – și tot așa a ieșit din cursă un plan destinat Europei Centrale, întocmit în 1944 de ministrul american de finanțe de atunci, Henry M. Morgenthau Jr. Potrivit planului Morgenthau, Germania urma să devină un fel de zonă verde europeană, un enorm stat al țăranilor între Vest și Est. A câștigat, în schimb,

Planul Marshall, care prevedea un program de reconstrucție economică a Europei Occidentale, între 1948 și 1952, din care Germaniei i-au revenit 1,4 miliarde de dolari, pe atunci o sumă exorbitantă. Planul Marshall a avut un succes de legendă: Ministerul Federal al Economiei finanțează și astăzi proiecte de asistență, din mijloace proprii, acordate prin Casa de Credit pentru Reconstrucție (instituție care a ajuns pe prima pagină a ziarelor în → Criza financiară din 2008, din cauza unui transfer de trei sute cincizeci de milioane de dolari către Banca Lehman Brothers, aflată deja în insolvență).

Planul Marshall a propagat o politică a libertății, care le-a permis statelor o refacere în sensul economiei de piață, alungând astfel ambii diavoli: național-socialismul și comunismul. Prin introducerea, în același timp, a unei noi monede, „marca germană” (cei mai bătrâni dintre noi își amintesc de ea, desigur), au început miracolul economic vest-german și progresul pașnic al Republicii Federale.

Numele planului vine de la generalul și ministrul de externe american George C. Marshall, laureat al Premiului Nobel în 1953. Mai târziu, nepoata mareșalului, Kitty Winn, s-a făcut actriță și a jucat în filmul hollywoodian horror *Exorcistul* rolul Sharon Spencer. Prin urmare, familia a rămas cu totul fidelă misiunii sale de a alunga cu succes diavolii.

Împărțirea în trei zone de vest și una de est s-a consolidat prin reforma monetară – și așa s-a ajuns la blocada Berlinului de către sovietici, care a rămas fără efect, grație celebrului pod aerian al americanilor, realizat de „bombardierele cu stafide”. Ceea ce nu a contribuit, bineînțeles, la o destindere a relațiilor dintre Est și Vest.

Landurile de Vest, așa cum au fost ele definite de puterile victorioase în cadrul Conferinței Rittersturz¹ din Hotelul

---

¹ „Prăvălirea cavalerului” (n. tr.).

Rittersturz de la Koblenz, în iulie 1948, au decis întemeierea republicii federale, elaborarea Constituției și convocarea Parlamentului, Bundestag, și a consiliului federal, Bundesrat. La 23 mai 1949 s-a adoptat legea fundamentală a statului. Astfel a luat naștere Republica Federală Germania. Ca reacție, cel de-al treilea Congres Popular German din Est a adoptat Constituția zonei de ocupație sovietice. La 7 octombrie 1949 a apărut, ca un frate geamăn întârziat, și Republica Democrată Germană. Pe o parte din teritoriul fostului Imperiu German s-au format două noi state, pe umerii cărora s-a purtat Războiul Rece.

Multe au rămas nelimppezite, și în primul rând pentru cei tineri: Cum de s-a putut petrece Holocaustul? Unde ai fost din 1939 până în 1945, tată? Ai fost și tu nazist? Sau doar soldat? Și, ca soldat, ce-ai făcut? De ce nu v-ați ridicat împotriva lui Hitler? Dar generația mai veche nu voia decât să privească înainte, să își vadă doar de muncă și să își uite cât mai repede cu putință trecutul înspăimântător. Multe au rămas nerostite. Copiii anilor cincizeci nu au băgat prea multe de seamă, dar ajunși la maturitate au început să pună întrebări, iar în 1968 s-a deschis cutia Pandorei.

Și Marion Michael, *Liane – fata din junglă*, cea care i-a bucurat nu numai pe germanii reveniți acasă din război, a întors spatele generației taților. Și-a încheiat cariera de actriță după doar câțiva ani, în anii șaizeci a devenit comunardă în Berlin Kreuzberg (→ 1968) și a avut un fiu. Dar nu s-a mulțumit cu atât: în 1979 s-a mutat în RDG, crezând că acolo poate să ducă o viață mai cinstită, departe de contradicțiile generației taților. Dar în 1987 fiul ei de șaptesprezece ani s-a aflat printre acei fugari din RDG care au traversat granița ungară, ca să ajungă în Germania de Vest. Și l-a mai strâns în brațe abia în noaptea de 9 noiembrie 1989 (→ Căderea Zidului).

Încercarea ei de a trăi ocolind contradicțiile generației taților s-a soldat cu o viață plină de contradicții și întorsături neașteptate. Să fie viața contradictorie, prin definiție? Sau să fie cursul ei de drept fără meandre și fără compromisuri? A existat totuși cineva care a încercat să ducă o asemenea viață, cu destulă consecvență, și a nimerit în morile Războiului Rece, dar a și devenit o figură iconică a lui '68, datorită consecvenței sale. Numele său: Ernesto Che Guevara.

CHE GUEVARA ȘI FIDEL CASTRO

„Hristos cu pușcă“

Foarte tare! Să te știi erou, veșnic în luptă, în numele dezmoșteniților și al oprimaților acestei lumi. Cu poza ta pe milioane de tricouri și poster-boy în dormitoarele celor mai frumoase femei din lume. Revoluționar și imagine iconică, superstar cu *street credibility* fără limite. Ai fi Che Guevara.

Din păcate, eroismul impune o condiție absolută: trebuie să fii mort. Tânăr și mort, dincolo de orice speranță. Bah!

În sens clasic, Che era un → romantic. Dacă ar fi supraviețuit, Che Guevara ar fi trebuit să vină cu argumente și să demonstreze cum considera el să-și transpună utopiile în realitate. Ar fi trebuit să-și asume răspunderea, să ia hotărâri și să facă o mulțime de compromisuri. Partea asta murdară a jobului a preferat însă să o lase în seama tovarășului său Fidel Castro. Realism în loc de Romantism – ceea ce te costă puncte la capitolul simpatie: pe „lista personajelor cool“, Fidel a rămas ani-lumină în urma lui Che.

Dar să începem cu începutul: Ernesto „Che” Guevara provenea dintr-o familie bună, de burghezi, din Cordoba argentiniană, loc de întâlnire, la vremea Războiului Civil din Spania, a exilaților republicani, a luptătorilor împotriva fascismului lui Franco și împotriva Legiunii Condor a lui Hitler. Ernesto a studiat medicina și a călătorit pe motocicletă prin America de Sud, fiind puternic marcat de sărăcia populației din sate. Atunci a început să dezvolte un anticapitalism radical, descoperindu-și admirația față de cel mai mare anticapitalist al vremurilor sale, tocmai decedat: Iosif Stalin (→ Revoluția Rusă). Guevara s-a hotărât, în ciuda astmului de care suferea, să se „șlefuiască”, spiritual și trupește, și să nu cunoască odihna până nu vedea capitalismul – sau pe sine – nimicit.

În 1953, a plecat în Guatemala, unde a fost poreclit „Che”, pentru că localnicilor li s-a părut ciudat ticul lui de a repeta „che” atât de des. Ca să-i protejeze pe țărani, președintele guatemalez a introdus salariul minim și a naționalizat pământurile – ceea ce a deranjat interesele firmei americane United Fruit Company, cunoscută astăzi sub numele de Chiquita.

Che a fost martor la apariția mercenarilor americani, care apărau interesele economice ale United Fruit Company: președintele guatemalez a fost răsturnat, americanii au stopat toate reformele și au instituit dictatura militară. Mulți prieteni de-ai lui Che au fost arestați, iar el a plecat din Guatemala, dezamăgit și plin de ură împotriva Americii; a ajuns în Mexic, unde l-a întâlnit în 1955 pe Fidel Castro. Dar ce căuta Fidel în Mexic?

În 1952, tocmai când Fidel se pregătea să participe, împreună cu partidul său, la alegerile din Cuba, Fulgencio Batista a dat o lovitură de stat. Batista era o marionetă a mafiei americane, care încă din anii patruzeci transformase Cuba într-un paradis al jocurilor de noroc, al alcoolului și plăcerilor. Dacă ne este permisă o digresiune, mafiotul Lucky

Luciano a donat închisorii sale, în timpul detenției din Statele Unite, două din ușile originale ale navei cu care Magellan făcuse → Primul ocol al Pământului... După eliberare, Luciano s-a ținut departe de justiția americană, retrăgându-se în Cuba. Tot în Cuba locuia și scriitorul Ernest Hemingway, care în acea perioadă prefera casa sa din apropierea Havanei vânătorii de fiare sălbatice în Kenya, pe domeniul baronului Bror Blixen. Bror Blixen – corect, soțul lui Karen Blixen din *Departamentul de Africa*. Pe ea am cunoscut-o prin cel care a fost martorul căsătoriei sale, Paul von Lettow-Vorbeck, din capitolul → Coloniile germane. Ce mică e lumea, nu?

Fidel Castro l-a dat în judecată pe Batista, din cauza alegerilor contramandate, dar acțiunea sa a fost respinsă. În 1953, rezistența armată rămăsese singura soluție, așa că s-a năpustit asupra cazărmii Moncada, împreună cu un grup de tovarăși.

Răscoala a fost înăbușită în sânge, Fidel arestat, condamnat la cincisprezece ani de închisoare, fiind eliberat după doar doi ani. După care a plecat în Mexic, unde câțiva veterani din Războiul Civil spaniol l-au antrenat în vederea unei noi tentative de răsturnare a regimului din Cuba. Iar Che s-a alăturat grupului din jurul lui Fidel.

În 1956, ceata formată din doar optzeci și șase de rebeli a cumpărat iahtul *Granma*, Che l-a însoțit ca medic, dar nu a putut evita, înainte de revolta propriu-zisă, o revoltă a stomacurilor: întreaga echipă a fost chinuită de rău de mare și și-a vărsat și sufletul din trup. Au acostat, cu o întârziere de două zile, în Sierra Maestra, unde au fost întâmpinați cu foc, dar au găsit sprijin în populație și au purtat război de gherilă vreme de doi ani, împotriva lui Batista și a CIA. După debarcare, Che s-a transformat din medic în luptător și a dus la îndeplinire personal condamnarea la moarte a suspectilor de dezertare. Împotriva oricăror așteptări, revoluția a ieșit învingătoare în 1959. Cuba Libre! Cu acest prilej, au fost împușcați și aproape două mii de susținători ai lui Batista.

Fidel Castro a devenit șef al guvernului, funcție pe care a păstrat-o până în 2008. Che Guevara a fost șef al Băncii Naționale și mai târziu ministru al industriei. A naționalizat întreprinderile, după modelul sovietic, iar întreaga elită a Cubei a părăsit precipitat insula, refugiindu-se în Florida. Mașinile și le-au lăsat în urmă – iar cubanezii circulă și astăzi pe străzile Havanei în acei monștri pe roți.

Cubanezii aflați în exil au încercat să-și recupereze țara cu ajutorul Statelor Unite, în 1961. Americanii au vrut să repete în Cuba ceea ce reușiseră în Guatemala, prin intervenția mercenarilor, spre folosul United Fruit Company: cu susținerea CIA, o mie cinci sute de cubanezi din exil au debarcat, în noapte și ceață, în Golful Porcilor (Bay of Pigs), ca să-l înlăture pe Fidel Castro. Invazia s-a soldat cu un dezastru pentru atacatori: piticul Cuba i-a dat o lecție uriașului adversar.

Statele Unite și-au schimbat tactica: au impus Cubei un embargo comercial, care nu a fost ridicat nici până în ziua de azi. Uniunea Sovietică a vrut să ajute Cuba împotriva americanilor – un avanpost comunist, la doar o sută cincizeci de kilometri de țărmurile americane, ura! În afară de asta, pentru un Long Island Ice Tea ca la carte ai nevoie nu numai de votcă rusească, ci și de rom cubanez de calitate. Prin urmare, rușii s-au gândit să aducă rachete atomice în Cuba. Așa a început criza cubaneză, în care s-a ajuns până la un pas de războiul atomic dintre URSS și Statele Unite; sovieticii au dat înapoi chiar în ultima secundă și și-au retras rachetele. În schimb, SUA au renunțat la altă intervenție militară în Cuba.

Che Guevara a rămas profund dezamăgit de retragerea prietenilor sovietici. Hrușcirov e o mămăligă! Stalin n-ar fi făcut una ca asta! A devenit și mai radical, a cerut aplicarea întocmai a învățăturilor comuniste și a intrat în conflict cu Fidel cel pragmatic; și, după o călătorie în Africa, a renunțat la toate funcțiile sale din Cuba. Consecvent, așa cum era el, și-a luat câțiva soldați și a întemeiat o unitate de luptă în Congo, unde a pus în practică propria sa cerere

de „export al revoluției”, făcută în fața Națiunilor Unite, în 1964. A rătăcit vreme de un an prin Congo, împreună cu o mână de luptători, fără să cunoască geografia și limba locului, fără să știe pe cine și când și cum să susțină, după care s-a întors în Cuba, cu un gust amar.

Dar tot nu a renunțat: în 1966 a făcut o nouă tentativă de exportare a revoluției, de această dată în Bolivia. A pornit în fruntea a patruzeci și patru de luptători ai unei așa-numite Armate de Eliberare Națională, printre care și est-germana Tamara Bunke. Rezultatul: veți crede sau nu, doi țărani de la munte s-au alăturat Armatei de Eliberare. Che a reușit să transmită un ultim mesaj de salut luptătorilor pentru socialism din întreaga lume, în care le cerea să acționeze cu „ură înverșunată”, să devină o „mașinărie ucigașă eficientă, puternică, selectivă și rece”. În lipsa contactului cu populația boliviană, s-a angajat curând în schimburi de focuri cu trupele guvernamentale, iar grupul s-a scindat. O jumătate, cu Tamara, s-a lăsat sleită încet de puteri și în cele din urmă nimicită într-o ambuscadă, în august 1967. Din grupul lui Che făceau parte doar paisprezece oameni.

La 8 octombrie 1967, Che a fost rănit, arestat și, o zi mai târziu, împușcat la Vallegrande, fără să fie judecat. Din cauza astmului, a colicii intestinale și a episoadelor de depresie, Che Guevara ajuns în jungla boliviană nu prea mai semăna cu Che Guevara din Revoluția Cubaneză, motiv pentru care i s-au tăiat și mâinile, ca să se poată dovedi, pe baza amprentelor, că era cu adevărat vorba de Che. Che Guevara a fost îngropat pe marginea pistei aeroportului.

Și Fidel, în Cuba? După Golful Porcilor, a fost urmărit de norocul porcului. În timpul perioadei în care și-a exercitat funcția, zece președinți americani au venit și au plecat de la putere, iar el a supraviețuit (potrivit propriilor sale declarații) la șase sute treizeci și opt de tentative de asasinat,

cu țigări de foi otrăvite, LSD, scrisori cu bombă, grenade și așa mai departe, opt dintre ele recunoscute chiar și de CIA. Fidel Castro este considerat inamicul public numărul unu în Statele Unite. Rămas mereu în umbra lui Che, Fidel s-a văzut în ultimii ani tot mai pregnant, în calitate de adversar al globalizării și reprezentant al intereselor lumii a treia. Însă, chiar dacă imaginea unui simpatic „comunism sub palmieri” ar putea fi atrăgătoare, nu avem voie să uităm executarea adversarilor partidului, regimul dictatorial al lui Fidel și disperarea melancolică a populației.

Iar Che Guevara – să fie un soi de „Hristos cu pușcă” (cum îi spune Wolf Biermann)? Un sfânt care și-a riscat de două ori viața pentru o țară străină și și-a pierdut-o, a treia oară? În Cuba și în Bolivia este considerat erou popular, iar în toată lumea a rămas o figură iconică a mișcărilor de independență și eliberare de stânga. La sfârșitul lui 2007, s-au plătit 119 500 de dolari pentru bucele și amprente sale, în cadrul unei licitații.

Sau un soi de stalinist, un criminal comunist țicnit, fără nicio legătură cu realitatea, ascuns sub masca unui soi de bunic al lui Brad Pitt, la tinerețe?

Greu de hotărât – iconizarea lui Che a luat o direcție neașteptată: mai mult decât oricare altul, el a întruchipat, în anii șaizeci, aspirațiile sociale și utopiile unei întregi generații. Fie negru, fie alb: grație forței și voinței sale, grație consecvenței și felului în care a refuzat compromisurile, contradicțiile și îndoielile, a devenit starul pop și politic al unei epoci – nicio dată, după el, nu va mai fi vreo tânără generație atât de sigură că procedează corect. Dar pasul de la idealism juvenil la aroganță juvenilă e mic. Generația '68 a trebuit să se decidă: Mă fac fundamentalist? Mă fac realist? Mă fac Che Guevara – sau mă fac Fidel Castro? Mă fac Andreas Baader? Sau mă fac Gerhard Schröder? Ambii au făcut parte din generația '68, însă după doar câțiva ani nu au mai rămas cu nimic în comun – în afară de predilecția pentru țigări de foi cubaneze.

1968

Pe Carol Gândacul nu l-au întrebat

Uneori e suficient să-ți arunci o privire pe clasamente ca să înțelegi conflictele unei epoci: la 29 iulie 1968, în topul vest-german alcătuit pe baza vânzărilor, pe locul doi se afla Heintje, cu *Du sollst nicht weinen, Să nu plângi*. Pe primul loc: Rolling Stones, cu *Jumping Jack Flash*.

Fronturile din 1968 erau cât se poate de distincte: bătrânii împotriva tinerilor – generația războiului împotriva celor în jur de douăzeci de ani. Unde, paradoxal, micuțul Heintje era considerat „bătrân”, iar prematur-ridații Rolling Stones „tineri”. În Statele Unite, anul 1968 a stat cu totul sub semnul mișcării pentru drepturi civile și al protestelor împotriva Războiului din Vietnam – în Germania se adăuga și confruntarea cu trecutul național-socialist. După război, bătrânii s-au lăsat cu totul absorbiți de reconstrucție. Erau preocupați de supraviețuirea economică și au reușit, în ultimă instanță, miracolul. În ceea ce privește experiența șocantă a războiului, s-a repetat atitudinea din → Războiul

de 30 de Ani: despre asta nu se vorbește! Mai bine îl ascuți pe Heintje – băiat simpatic și tuns regulamentar.

Tinerii, dimpotrivă, voiau să oblige generația părinților să-și privească în față crima. Apoi, aveau idealuri dincolo de materialism. Viața trebuia să însemne mai mult decât muncă, muncă, muncă. „Jumping Jack Flash, yes, yes, yes!”

Așa-zisele virtuți secundare, disciplina, punctualitatea, hărnicia, loialitatea și curățenia, și-au pierdut din încărcătură. Tinerii au îmbrățișat soluția opusă, cea a viciilor secundare: lipsa de punctualitate și de loialitate, lenea și necurățenia. La masa de seară, în familii, deseori se ajungea la conflicte pe seama frizurii (plete sau tuns) sau a pantalonilor (bluejeans și sau cu dungă). Cei tineri își exprimau îndoielile în privința autorităților, în general, și atacau subiecte delicate: moralitatea sexuală înțepenită și integrarea generației naziste în structura Republicii Federale, fără prea multe complicații.

În spațiul public au apărut atitudini tot mai critice – WDR, televiziunea publică, transmitea emisiuni periodice dedicate politicii, revista *SPIEGEL* s-a impus, încă din 1962, în campania lansată împotriva ministrului apărării, Franz Josef Strauß, iar oamenii de știință reveniți din exil comparau politica desfășurată de guvernarea Uniunii Creștin Democrate (CDU), condusă de Adenauer, Erhard și Kiesinger, cu politica de restaurație aplicată de Metternich după victoria asupra lui Napoleon (→ Romantismul).

În 1966, când s-a realizat Marea Coaliție dintre CDU și SPD, opoziția parlamentară s-a mutat în stradă (APO, opoziția extraparlamentară). La 1 ianuarie 1967, mai mulți tineri s-au hotărât să locuiască împreună, în aceeași casă. Traiul în comunitate, astăzi cel mai normal lucru cu putință, a stârnit atunci un adevărat scandal: tineri și tinere care

locuiau de-a valma, necăsătoriți! Revoltător, fără doar și poate! Și un teren inedit al fanteziilor erotice, dar și al strategiilor politice.

Comunarzii considerau familia, în sens strict, celula de bază a fascismului, cu tatăl în rol de Führer și mama SA peste oalele de gătit. Alfred Tetzlaff din sitcomul *Ein Herz und eine Seele*, *O inimă și un suflet*, reprezenta întruchiparea perfectă a acestui Adolf de buzunar. Comuna, în schimb, ar fi fost un spațiu independent, din care se excludea sfera privată. „Privat înseamnă politic” suna sloganul. Consecvenți până la capăt, comunarzii au scos din balamale până și ușile de la toalete, ca să poți fi văzut chiar și când te ștergi la fund.

Șefii spațiului independent, cel fără șefi (da, formularea sună puțin comic...), se numeau Rainer Langhans și Fritz Teufel. Urmând sloganul „Privat înseamnă politic”, Langhans și prietena sa, Uschi Obermaier, și-au expus viața privată în public, au acordat interviuri și s-au lăsat fotografiați: așa a luat naștere fenomenul *homestory*. Absurd, dacă stăm și ne gândim că presa de scandal, spre exemplu *Axel Springer AG*, trăiește și astăzi din ceea ce propaga pe atunci *Kommune 1*.

În sine, rămâne un paradox – generația '68 a purtat o adevărată bătălie cu *Axel Springer AG*: din punctul de vedere al cotidianului *BILD*, miracolul economic al perioadei postbelice fusese, desigur, o binecuvântare, iar acum năvăleau pletoșii, ca să distrugă totul! *BILD* i-a atacat pe studenții rebeli, numindu-i „vagabonzi academici”, „debili mintal”, „bandă stângistă”, „coșuri de puroi”, „urlători” și „flecari”. În contrapartidă, au fost incendiate câteva locații *Springer* și s-au lansat apeluri de expropriere a „presei *Springer* reacționare”. Fronturile se radicalizau.

Top-modelul Uschi Obermaier nu era deloc interesată de diferența dintre comunism și capitalism. Din punctul ei

de vedere, roșul era o culoare pentru rujul de buze, nu o ideologie. Iar colocatarii ei, printre care și Langhans și Teufel, au fost arestați într-o bună zi, în timp ce simulau atentate, cu făină și praf de budincă, în pădure. Danone cu frișcă și teroare! Din cauza amuzamentului stârnit de Kommune 1 și a popularității sale pseudopolitice, ceilalți membri din Liga Studenților Germani Socialiști (SDS) îi priveau cu un amestec de suspiciune și invidie. Surpriză, SDS considera politic nu numai spațiul privat, ci și pe cel al politicii!

La 2 iunie 1967, a sosit în vizită la Berlin șahul Persiei, care devenise atât de nepopular din cauza numeroaselor încălcări ale drepturilor omului, încât a fost întâmpinat cu o mare demonstrație. Fanii șahului (renumiții „persani euforici”), special convocați, i-au călcat în picioare pe demonstranți, studentul Benno Ohnesorg fiind împușcat de un polițist german. Apoi, la 11 aprilie 1968, când și liderul studenților Rudi Dutschke a fost împușcat și grav rănit, situația s-a agravat. S-au stârnit ciocniri de stradă, în cursul cărora studenții voiau să împiedice difuzarea ziarelor lui Springer, urmate de nesfârșite discuții: în ce măsură violența putea fi o modalitate de protest.

Fracțiunea pusă pe amuzament, a „spontanilor”, a fost obligată să se retragă, mișcarea s-a politizat tot mai tare și s-au înaintat mai multe proiecte. La începutul lui 1970, SDS s-a dizolvat și în urma sa au luat naștere mai multe organizații. Nu, nu *DSDS*¹, asta s-a petrecut abia în 2002. În 1970, din SDS s-au format așa-numitele grupuri K, de la Kommunismus: Partidul Comunist al Germaniei/marxiști-leniniști, Partidul Comunist al Germaniei (organizație de reconstrucție),

---

¹ *Deutschland sucht den Superstar*, Germania caută superstarul, emisiune difuzată de RTL (n. tr.).

Alianța Muncitorilor Comuniști ai Germaniei, Alianța Comunistă, Alianța Comunistă a Germaniei Federale, Grupa Marxistă etc. S-a întâmplat cam ca în *Monty Python's Life of Brian*, în care se înfruntă membrii Frontului Popular Iudaic și ai Frontului Popular din Iudeea. Într-o atmosferă tot mai violentă, s-a pus întrebarea: Vrem reforme pentru Republica Federală? Sau vrem revoluție?

Reformă sau revoluție? Clenciul: în 1969, SPD a câștigat alegerile pentru Bundestag, iar purtătorul de speranțe al SPD, Willy Brandt („Să îndrăznim mai multă democrație”), în calitate de cancelar, și-a revendicat ideea de „reformă”, din rațiuni de stat. Studenților radicali nu le-a mai rămas decât celălalt cuvânt mare: „revoluție”. Așadar, în vreme ce realiștii făceau „marșul prin instituții”, voiau să participe la luarea deciziilor și să aibă o parte a puterii, în siajul lui Willy Brandt, fundamentalistii se radicalizau și câțiva dintre ei au intrat în ilegalitate. Ambele decizii erau însă problematice: realistul trebuie să se întrebe câte din vechile sale idei pot fi propagate în cursul marșului prin instituții și, mai mult, dacă și în ce măsură idealurile de stânga pot fi susținute în instituții. De atunci, avea să se tot audă reproșul de „trădare a idealurilor” și de transformare în „tovarășu’ șefu’” – cum s-a întâmplat cu Joschka Fischer și Gerhard Schröder, care au dus proiectul '68 până la guvernarea federală comună (din 1998 până în 2005), în care însă nu s-a simțit mai nimic din spiritul lui '68.

Fundamentalistul, în schimb, s-a văzut nevoit să își pună întrebarea: Cât de departe să merg? Cine a ales ilegalitatea trebuie să își asume și potențialele ei victime. Calea urmată de Frațiunea Armata Roșie (RAF – Rote Armee Fraktion), condusă de Andreas Baader, Ulrike Meinhof și Christian Klar, ducea direct spre crimă. Între 1971 și 1993, treizeci și patru de oameni au fost uciși de

RAF, printre ei un cap de familie, un procuror general federal, un șofer, un președinte al asociației angajaților, un bodyguard sau un bancher. „Vina” lor: erau reprezentanți ai „sistemului porcesc”, adică reprezentanți ai celui mai liber și mai democratic sistem care a existat vreodată în Germania.

Fundamentaștilor care nu erau dispuși să meargă atât de departe, ci doreau să rămână fundamentaști legali, le erau de regulă închise porțile spre putere; asemenea păsări de stânga nu au avut niciodată succes și au rămas veșnici „negativiști”, devenind chiar ținta batjocurii, ca „politiciană” Jutta Ditzfurth, spre exemplu. În orice caz, prin scindarea stângii au apărut și noi mișcări sociale: homosexuali, femei, ocupanți de case, Graue Panther¹ (Pantera Cenușie) sau ecologiști – care au fondat organizații, partide, ziare sau magazine pentru copii.

Tot în zonele acelea se regăsesc și originile istorice ale Partidului Verzilor, unde se derulează visul unei democrații ecologice „la firul ierbii”, pentru susținerea celor slabi și combaterea celor bogați. O poziție capabilă să producă majorități și să insuflă convingerea unei totale corectitudini, ca partid, fără loc de discuții. O trufie care duce direct la dogma numită *political correctness*, adică pe teritoriul poliției de opinii. Dar de unde provenea această aroganță morală, această autoritate a celor antiautoritari?

Filozoful Odo Marquard o justifica printr-un fel de impuls al scurtcircuitului, o „neascultare întârziată”: o readucere în actualitate a rezistenței eșuate a părinților. Pentru că părinții nu s-au revoltat împotriva dictaturii național-socialiste, tineretul se revolta acum împotriva democrației – „generația noastră nu va tăcea”.

---

¹ Mic partid german cu existență efemeră, ce apăra interesele tinerilor și vârstnicilor (n. tr.).

Și, de tot râsul, generația '68 folosea exact vocabularul sistemului cu care se războia: cel al fascismului. Vorbeau despre „mișcare”, menită să „măture sistemul dominant”. La fel ca Adolf Hitler (→ Al Doilea Război Mondial), gândeau în termeni de „distrugere” – tot ceea ce considerau ei greșit trebuia „nimicit”.

La fel ca național-socialismul, priveau cu entuziasm mișcările de ridicare națională, dar nu a propriei lor țări, ci a celor străine, pe cât posibil mai exotice. Vietnam, Persia, Cuba, Palestina – într-un soi de „megalomanie inversă” (Hannah Arendt), dublând, în chip paradoxal, demența nazistă: astăzi este a noastră toată lumea – și mâine Germania.

În realitate, de la focurile de tabără ale amorului liber de la Woodstock până la focurile de tabără ale tineretului federalist care gândea, la mijlocul anilor treizeci, în termenii ritualurilor prieteniei, nu era o cale mentală atât de lungă pe cât s-ar putea crede. De mirare că fostul terorist din RAF, Horst Mahler, nu a avut nici el vreo problemă să schimbe taberele, fără să ezite prea mult. Dacă acum o vreme a făcut închisoare pentru terorism de stânga, astăzi se află după gratii ca neonazist activ și negaționist al Holocaustului. Iar ce auzeau copiii din '68 de la părinții lor despre perioada nazistă trebuie să audă astăzi și copiii celor din generația '68 despre '68: cine n-a trăit perioada aceea nu are cum să o judece.

Mulți din bătrânii de la '68 sunt priviți fără înțelegere de tineretul de astăzi, din pricină că ar fi lipsiți de viziune, de ideal și de țel. Se poate chiar să fie adevărat – pentru că acest tineret a fost integrat în societate într-o perioadă în care lupta din '68 se răsuflase. În anii optzeci, Lila Latzhosen și gențile de iută au rămas simple edecuri, stârnind cel mult un zâmbet – iar muzica lui Hans Hartz și Ina Deter (*Die weißen Tauben sind müde* – *Porumbeii albi sunt osteniți*, *Neue*

Männer braucht das Land – Țara are nevoie de bărbați noi), deși făcută cu cele mai serioase intenții, sună a reluări parodice ale unor bătălii de demult. Cum spuneam, uneori ajunge o privire aruncată pe clasamente ca să înțelegi conflictele unei epoci. La 25 aprilie 1983, urcase foarte mult grupul *Gänsehaut*¹ cu piese *Karl der Käfer*²:

Pe Carol Gândacul nu l-au întrebat,
Ca pe un nimic l-au alungat.
Pe unde băntuia Carol cu zel,
Umblă gândacii din tablă și oțel.

Sfâșietor. În săptămâna următoare a intrat pe piață *Billie Jean* al lui Michael Jackson. Coșmarul s-a terminat.

---

¹ Piele de gâscă (n. tr.).

² Carol Gândacul (n. tr.).

CĂDEREA ZIDULUI

Ne-a luat valul!

Da, ce soi de țară era aia în care președintele consiliului de stat, Honecker, când mergea la vânătoare, își sprijinea pușca de umărul unei gărzi de corp, un biet om care a rămas surd de urechea dreaptă? Ce soi de țară era aia în care șeful STASI, Erich Mielke, avea două sute șaptezeci și patru de decorații? Ce soi de țară era aia în care un cetățean normal trebuia să aștepte cincisprezece ani un Trabant, în timp ce Honecker își comanda un Range Rover în Vest, de 290 000 de mărci capitaliste?

Era vorba de Republica Democrată Germană. Aici, critica, ba chiar și opoziția deschisă reprezentau fapte penale. Cei nedevoțați regimului nu aveau dreptul să studieze. Din 1961, cetățenii au fost împiedicați de un zid să părăsească țara. Și cine încerca, totuși, era împușcat. Și altă treabă teribilă: coafura liliachie a lui Margot Honecker. În 1953, rușii au pus capăt prin intervenție armată protestelor împotriva

regimului, la fel cum s-a întâmplat mai târziu în alte „state socialiste frățești”, în 1956 – Ungaria, în 1968 – Cehoslovacia. Însă în anii optzeci s-a văzut limpede că puterea protectoare, Uniunea Sovietică, începea să piardă Războiul Rece împotriva Occidentului. Sovieticii nu au reușit să țină pasul în tehnologia computerelor și au ieșit din competiția economică. La venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, în 1988, Doctrina Brejnev a fost înlocuită cu Doctrina Sinatra. Potrivit căreia statele din Pactul de la Varșovia aveau să se îngrijească singure de treburile lor, exact ca în melodia clasică a lui Sinatra: *I did it my way*.

În Europa începuse dezghețul politic – doar RDG-ul se făcea că nu s-a întâmplat nimic. În august 1989, Erich Honecker afirma: „Socialismul nu-l va opri din drumul său nici boul, nici măgarul!” Și asta în condițiile în care, de ani buni, boul și măgarul se încordau din răspuțeri să oprească mersul socialismului, cu toată încărcătura lor religioasă. Existau biserici care organizau, în fiecare noiembrie, câte zece zile de rugă pentru pace. Organizatorii alegeau drept simbol al acestor decade ale păcii o siluetă ce transforma o sabie într-un plug. „Din săbii pluguri” era un simbol dăruit Națiunilor Unite de Uniunea Sovietică, prin urmare inatacabil – dar în mâinile creștinilor devenea desigur o provocare la adresa propriului guvern. Și cum materialele imprimate, cu excepția hârtiei, nu trebuiau aprobate oficial, printr-o scăpare a legislației redegiste, mulți tineri purtau genți și haine cu acel însemn. Trebuia să știi cum să îl imprimi!

Apoi, bisericilor le-a mai venit ideea ingenioasă să țină „liturghii cu punte”: la ora 18 se ținea slujba în biserica A și la ora 20 în biserica B. Prin urmare, toți enoriașii porneau în procesiune după terminarea slujbei A spre biserica B. Și nimeni nu avea ce să le facă – iată cum se putea organiza o mică demonstrație, în deplină legalitate!

În 1989, Ungaria s-a hotărât să desființeze granițele fortificate cu Austria (Doctrina Sinatra!). Ministrul ungar de externe, Gyula Horn, și colegul său austriac, Alois Mock, au tăiat simbolic sârma ghimpată dintre cele două țări, la 27 iunie 1989. Trebuie spus aici – celor doi nu le-a fost ușor să găsească o ultimă bucată de sârmă ghimpată rămasă intactă, deoarece autoritățile ungare îndepărtaseră aproape toată sârma înainte, în doar câteva săptămâni. Nu avea importanță, poza trebuia să iasă.

Nenumărați cetățeni redegiști au cerut viza pentru o călătorie în Ungaria și au profitat de concediul în campurile de pe lacul Balaton ca să se refugieze în Occident. Celor care nu primeau viză de Ungaria și țineau morțiș să emigreze le rămânea deschisă calea prin Praga sau Varșovia – unde cetățenii redegiști au luat cu asalt ambasadale Republicii Federale. La 30 septembrie 1989, în ambasada de la Praga și în grădina ei cât un parc se găseau peste patru mii de oameni (și doar câteva toalete) când, după negocieri asidue cu RDG-ul, ministrul de externe federal Hans-Dietrich Genscher a anunțat că pot emigra.

O săptămână mai târziu, pe 7 octombrie 1989, se împlineau patruzeci de ani de la întemeierea RDG – iar guvernul nu voia să scape prilejul de sărbătoare. Era prezent și președintele sovietic Gorbaciov care, în seara dinaintea celebrării, i-a plasat lui Honecker o replică devenită curând celebră: „Pe cel ce vine prea târziu viața îl pedepsește.” În Biroul Politic al RDG se discuta aprins cum trebuie interpretată declarația președintelui sovietic. Oare de ce era atât de greu să înțelegi un lucru atât de simplu?

Între timp, a prins curaj și opoziția. În ziua de 7 a fiecărei luni, demonstranții se întâlneau în Alexanderplatz din Berlin. La 7 octombrie au pornit mai departe, spre Palatul Republicii, unde șefii de stat socialiști serbau aniversarea

celor patruzeci de ani. Și au început să scandeze, în fața palatului, „Gorbi, Gorbi!” Nimeni nu avea de unde să știe dacă nu se va trage, așa cum se întâmplase în China, cu puține luni înainte, în Piața Păcii Celeste, Tiananmen. Egon Krenz, membru al Biroului Politic al Partidului Socialist Unit German (SED), aprobase masacrul în mod expres. Reacția puterii de stat s-a dezlănțuit, în cele din urmă: demonstrații au fost atacați cu bastoane și jeturi de apă, înconjurați și reținuți. Din fericire, lucrurile s-au oprit aici.

În Nikolaikirche din Leipzig se țineau de multă vreme rugăciuni pentru pace, în fiecare zi de luni, urmând tradiția decadelor păcii. Între timp, însă, începuse să se adune atâta lume, încât nu mai încăpea înăuntru. Și așa au apărut, liber, demonstrațiile din fața bisericii. Atmosfera era dramatică în luna ce a urmat sărbătoririi celor patruzeci de ani: până la aniversare, toată lumea era convinsă că fruntașii redegști doreau să-și păstreze fața curată și să acționeze cu moderație. Dar odată ce toți înalții oaspeți aveau să plece, puteau recurge la forță. Circulau zvonuri că în spitale se făcea loc în saloane, ca măsură de precauție, și se îmborsăta provizia de sânge pentru transfuzii.

De anulat demonstrația nu se mai putea anula – propriu-zis, nu o organizase nimeni. Dirijorul Kurt Masur a făcut un apel la nonviolență, ceea ce mulți au considerat o încurajare ca să participe. Peste 70 000 de persoane au scandat „Noi suntem poporul”. Demonstrația s-a desfășurat fără incidente – revoluția nu mai putea fi oprită. A doua zi, pe 16 octombrie, s-au adunat 150 000 de manifestanți.

Două zile mai târziu, mare agitație în culise. Biroul Politic i-a solicitat lui Honecker să se retragă „din motive de sănătate”. Iar în cazul în care refuza, a amenințat Erich Mielke, avea să pună la dispoziție presei informații

compromițătoare despre el. Honecker a fost atât de șocat, încât s-a arătat de acord cu retragerea. Păcat, mi-ar fi plăcut să văd informațiile promise.

Evident, socialiștii se așteptau să rămână la putere, printr-o cură de întinerire. Erich Honecker a mai avut dreptul de a-și stabili singur succesorul: Egon Krenz, omul care salutase masacrul din China și care până atunci fusese responsabil de măsluirea alegerilor din RDG – o opțiune cât se poate de proastă. Dinozaurii de ieri – reformiștii de astăzi? Poporul a refuzat să continue în acest fel. La 4 noiembrie, zi de sâmbătă, peste 500 000 de demonstranți s-au adunat la Berlin. Au vorbit actorul Ulrich Mühe, scriitoarea Christa Wolf, avocatul și reformistul din SED Gregor Gysi. Günter Schabowski, membru al biroului politic al SED, a fost fluierat, mulțimea scandând „prea târziu, prea târziu!” Poliția nu se vedea nicăieri. Regimul capitulase.

Cetățenii est-germani erau traumatizați de sentimentul că trăiau ca într-o închisoare. Dincolo de dorința unanimă de mai multă libertate de acțiune și libertate a cuvântului – dreptul de a călători era considerat forma cea mai directă de exprimare a libertății. Se impunea introducerea unor noi reglementări în privința călătoriilor, iar de asta se temea cel mai tare guvernarea, gândindu-se la exodul prin Ungaria.

Cinci zile mai târziu, pe 9 noiembrie 1989, s-a întrunit Comitetul Central al RDG. Günter Schabowski a participat și el la ședință, dar a ieșit de mai multe ori din sală, ca să discute cu jurnaliștii. Din acest motiv, a auzit doar jumătate din deciziile CC. Însă tot el a fost desemnat să anunțe hotărârile seara, într-o conferință de presă. Egon Krenz i-a dat și o hârtie cu reglementări de călătorie modificate pentru cetățenii redegiști, inclusiv noile cereri și regimul de vize. Între Krenz și Schabowski s-a iscat apoi o neînțelegere,

dar informația respectivă era în orice caz destinată zilei următoare, ca să poată fi anunțate mai întâi autoritățile direct interesate (serviciile de viză și de graniță). Pe hârtie scria cât se poate de limpede „10.11.1989”, așa cum se poate citi la Haus der Geschichte, Casa Istoriei, din Bonn, unde se află expus documentul.

Și atunci a venit ceasul de glorie al lui Riccardo Ehrman. Jurnalistul italian își căutase loc de parcare mai mult de o oră, întârziase la conferința de presă și fusese nevoit să se așeze pe podea, chiar în fața estradei, ca să asiste la declarațiile îngrozitor de plicticoase ale lui Schabowski. Și, la un moment dat, n-a mai suportat: l-a interpellat pe Schabowski, ușor iritat, în legătură cu reglementările insuficiente ale călătoriilor pentru cetățenii est-germani. Schabowski s-a fâstâcit puțin, neștiind ce să facă: „Cum, vă rog? Așadar, tovarăși, mie, cum să zic, mi s-a spus că s-a dat publicității, ăăăă, un asemenea comunicat, ăăăă, încă de astăzi, de fapt, ar fi trebuit să fi ajuns la dumneavoastră!”

Total derutat, a scos biletul lui Krenz și l-a citit jurnaliștilor. Pe el scria că oricare cetățean redegist va avea posibilitatea „să călătorească dincolo de punctele de trecere a frontierei ale RDG”. Ehrman l-a întrebat încet, „De când?”, un alt coleg a insistat, „Când intră prevederea în vigoare?” Schabowski nu avea habar, s-a foit și a răspuns: „Intră în vigoare, din câte am eu cunoștință... imediat... fără întârziere!” Potrivit planului inițial, urma ca din 10 noiembrie să poată fi depuse cereri, pentru ca apoi să se poată călători spre Occident, cu pașaport și viză aprobate – dar despre asta Schabowski nu a mai pomenit nimic. Ehrman a înțeles primul. Ceea ce spunea Schabowski echivala cu prăbușirea Zidului! A fugit afară și a telefonat la Roma. Cei de acolo au crezut că a înnebunit – dar, după mulți ani de muncă în RDG, Ehrman învățase cum să interpreteze

limbajul comunist. Explicația bâlăbită dată de Schabowski era cât se poate de limpede.

Conferința de presă a continuat, dar începuseră să înțeleagă cu toții – și l-au întrebat pe Schabowski direct: „Ce se întâmplă cu Zidul?” „Vai”, a tresărit acesta, „s-a făcut ora 19, conferința de presă s-a terminat”, după care a început și el, încet, să priceapă ce îi ieșise pe gură – Zidul își pierduse utilitatea. S-a întors la subiect:

Au fost deja puse la dispoziție informații în acest sens, în legătură cu activitatea turistică, ăăă, cu problema călătoriilor, ăăă, dar care, din punctul nostru de vedere, încă nu dau un răspuns asupra chestiunii Zidului, adică și asupra ideii de a păstra, așa cum spuneam, această graniță de stat fortificată a RDG, ăăă, așa cum am afirmat întotdeauna, pentru asta ar trebui ținut seama și de câțiva alți factori, ăăă, care se referă la un complex de întrebări, așa cum a precizat tovarășul Krenz în raportul său, în sensul relațiilor dintre RFG și RDG și în sensul necesității de a continua procesul de consolidare a păcii prin noi inițiative și, ăăă, cu siguranță dezbaterile asupra acestor aspecte vor putea fi influențate pozitiv dacă și RFG și NATO, de asemenea, se decid să urmeze calea dezarmării, așa cum și RDG și celelalte state socialiste au întreprins anumite măsuri preliminare.

Riccardo Ehrman plecase de mult de la centrul de presă și, în vreme ce Schabowski vorbea încă, și primii est-germani se îndreptau deja spre graniță. Ehrman era recunoscut, ridicat pe brațe și felicitat. Dar granițele rămăseseră închise, încă.

Grănicerii au fost luați absolut prin surprindere. Și ei urmăriseră, bineînțeles, conferința de presă a lui Schabowski, dar nu primiseră nicio instrucțiune – și, oricum,

reglementarea ar fi urmat să intre în vigoare a doua zi. S-au simțit părăsiți de conducerea politică. La ora 22.42, Hans-Joachim Friedrichs a intrat în legătură directă, în cadrul emisiunii sale, *Tagesthemen* (Temele zilei), cu Robin Lautenbach, corespondentul său extern, aflat la punctul de frontieră Invalidenstraße. Pe fundal se vedea, clar, granița închisă. Lautenbach intervievea cetățeni occidentali, care îi relatau că alte puncte ar fi deschise, doar cel de aici, din Invalidenstraße, ar fi încă blocat. În realitate, grănicerii est-germani de la celelalte vămi nu lăsaseră să treacă decât câțiva „provocatori”, ca să-i potolească pe ceilalți, care constatând, la rândul lor, că provocările aveau efect, au vrut și ei să vadă cum e să fii provocator!

Prin anunțul făcut de ARD, în fața barierelor de graniță s-au adunat tot mai mulți est-germani – la optsprezece minute după difuzarea știrii, 25 000-30 000 de persoane doar în punctul Bornholmer Straße. Tensiunea a crescut atât de mult, încât, supusă unei presiuni extreme, STASI i-a anunțat la 23.30 pe grăniceri: Ne-a luat valul!

Atunci a început cea mai mare petrecere nocturnă a tuturor timpurilor: „Nebunie!”, „Demență!”, „Simt că-mi ies din minți!”

Și eu am stat pe 10 noiembrie 1989 pe graniță, cu un prieten, dorind să mergem spre Berlin. Cum A2 era blocată de mașini pe toată zona de tranziție, ne-am mulțumit să batem, de bucurie, în capotele Trabanturilor care se îndreptau spre Vest. Femeile înfingeau garoafe roșii în țeștile armelor grănicerilor redegiști. Lângă noi, un domn în vârstă le împărțea bancnote de cinci mărci pasagerilor din Trabanturi, cu condiția ca beneficiarii „să meargă acum mai departe!” Gest simbolic, care anticipa însă viitoarea politică a conducerii federale a lui Helmut Kohl.

Pentru că, din păcate, după petrecere urmează, prea repede, mahmureala: noua libertate de călătorie a înlăturat cu ușurință de pe agendă lupta pentru libertățile omului, dreptate și democrație. Fiind înlocuită de lupta pentru banii de bun venit, BMW și banane. Dorul redegiștilor după marca vest-germană a închis spațiul de manevră al opoziției față de Republica Federală – politica occidentală a preluat inițiativa, făcând imposibilă o „a treia cale”, dincolo de RDG și de Republica Federală. În loc de „Noi suntem poporul”, au apărut imediat în circulație abțibilduri (lansate de Uniunea Creștin Democrată, CDU, din Vest), pe care scria „Noi suntem un popor”. Sloganul i-a lovit ca un trăsnet pe mulți est-germani – nu se gândiseră până atunci la reunificare. Dar ideea a deschis, pe de altă parte, posibilitatea de a scăpa cu totul de conducerea RDG, al cărei aparat de partid nu-l mai considera nimeni, de mult, capabil de reformă. La 13 noiembrie 1989, spre exemplu, ministrul siguranței de stat, Erich Mielke, s-a făcut de râs, afirmând în sesiunea Camerei Populare că STASI ar avea „contacte cât se poate de strânse cu toți cei ce muncesc”. Avea însă dreptate: contacte, sub formă de supraveghere. Luat peste picior pentru comicul său involuntar, a supralicitat: „Eu iubesc. Îi iubesc pe toți. Pe toți oamenii. Îi iubesc și fac totul pentru ei!” Șeful siguranței de stat în stare de nesiguranță. Mielke și Honecker au fost excluși din partid la 3 decembrie 1989, în aceeași zi s-au dizolvat și Biroul Politic și Comitetul Central al Partidului Socialist Unit German (SED).

O „masă rotundă” (care era dreptunghiulară) formată din reprezentanți ai marilor organizații pentru drepturile civile, ai guvernului, ai blocului partidelor și ai Bisericii a hotărât ca la 18 martie să se desfășoare alegeri libere și secrete pentru Camera Populară – dar, încă în februarie, cancelarul federal Helmut Kohl și președintele sovietic

Mihail Gorbaciov s-au întâlnit și au discutat unitatea germană. Alegerile din martie au fost câștigate de Alianța pentru Germania – o coaliție apropiată de CDU din Vest, formată din organizații pentru drepturile civile și CDU din Est. Noul guvern, condus de Lothar de Maizière, a decis uniunea monetară cu Republica Federală, precum și aderarea la „teritoriul de aplicabilitate a Constituției Republicii Federale Germania”. În sens strict, prin urmare, nu a fost o „unificare”, ci o aderare. Apropierea dintre părțile de Vest și de Est nu s-a desfășurat nici pe departe atât de lin pe cât ar fi lăsat să se creadă orele de euforie din 9 noiembrie 1989 – curând au făcut epocă termeni ca „Besserwessi”¹ și „Jammerossi”².

Dar pentru aderare mai era necesară și aprobarea, în sensul dreptului internațional, a statelor învingătoare în → Al Doilea Război Mondial, Statele Unite punând condiția absolută ca Germania unită să devină membră a NATO. Această concesie i-a fost smulsă de Helmut Kohl lui Mihail Gorbaciov în timpul unei întâlniri particulare din Caucaz, între o plimbare și fotoliile din fața căminului, prilej cu care a fost lansat conceptul de „diplomație de pulover”.

Germania, în schimb, a recunoscut definitiv linia Oder-Neiße drept graniță de vest a Poloniei, iar Uniunea Sovietică a primit dreptul să-și mențină încă patru ani soldații pe noul teritoriu al RFG. Soldați sovietici pe un teritoriu NATO – de neconceput la acel moment, înțelegerea dintre cele două părți fiind o adevărată minune. După rezistență intensă, a venit și acordul britanicilor și al francezilor, în cadrul „negocierilor doi plus patru”. „Doi plus patru” deoarece la masă au stat cele două state germane,

---

¹ Besser+wessi, „vesticii mai bine (știutori)” (n. tr.).

² Jammer+ossi, „esticii cei văicăreți” (n. tr.).

împreună cu cele patru state învingătoare, Marea Britanie, SUA, Franța și Uniunea Sovietică.

La nici douăsprezece luni după deschiderea Zidului, la 17 octombrie 1990, din țara divizată s-a creat o „Germanie, patrie unică”. Căderea Zidului a schimbat fața lumii: a devenit mai mare, dar mult mai mică, în același timp. Atunci s-a declanșat un proces care a fost însoțit de multe lucruri bune, dar și de multă durere, dacă ne gândim fie și numai la globalizare.

11 SEPTEMBRIE 2001

Rambo III în Afghanistan

Dacă vi s-a întâmplat să fiți invitat la o cină de una din căpeteniile terorismului islamic, să nu pronunțați niciodată „Al-Qaeda” ca „Alca-Ida”! Pronunțat cu „i” lung, Al-Qaeda înseamnă „prietenă” în arabă, ceea ce are mare succes când fac glume teroriștii, între ei. Cu „a” lung și „e” neutru înseamnă, însă, „baza” sau „banca de date” – dar experții occidentali nu s-au pus de acord nici până în ziua de astăzi ce anume se află în spatele Al-Qaeda: o rețea teroristă bine structurată sau celule care acționează independent, pe care le unește doar ideea de „război sfânt” împotriva Occidentului.

În cel de-al doilea caz, denumirea Al-Qaeda ar proveni din lista de circa 30 000 de vizitatori din fosta casă de oaspeți a lui Osama bin Laden din Peshawar. În acest caz, odată ce ați participat la una din cinele de acolo, și dumneavoastră ați fi pe listă și, prin urmare, membru Al-Qaeda – chiar dacă i-ați tras un perdaf pe cinste! Ce ușor ajungi terorist! Și mie mi s-a întâmplat la fel, acum pot mărturisi.

Sunt complice la atentatele teroriste din 11 septembrie 2001. Iată cum s-au petrecut lucrurile: în 1987, pe zona pietonală din Bonn se aflau câțiva tineri musulmani care făceau agitație pentru grupările lor angajate în lupta împotriva sovieticilor, în Afghanistan. Pe atunci, sovieticii susțineau guvernul afgan comunist. Mulți musulmani se împotriveau comunismului ateist, atâta vreme cât comunismul considera religia „opiul popoarelor”. „Mujahedinii”, așa se numeau tinerii din Bonn, prezentau fotografii cu atrocitățile comise de sovietici. Am dat două mărci pentru cauza cea dreaptă și mi-am văzut de drum. Nu aveam de unde să știu că din acest biotop al mujahedinilor aveau să apară, doar câțiva ani mai târziu, celulele de teroriști Al-Qaeda! Spre dezvinovățirea mea, trebuie să adaug că aveam nouăsprezece ani, eram naiv, neștiutor și credul.

Foarte bine, serviciul secret american CIA nu era nici naiv, nici neștiutor sau credul – cu toate astea a susținut atunci diversele grupări de mujahedini cu trei miliarde de dolari! În plus, cu rachete Stinger, tancuri și alte arme. De pe urma ajutorului a profitat și un tânăr din Arabia Saudită, care în 1984 a venit în zona de graniță dintre Pakistan și Afghanistan, ca să-i ajute pe mujahedini. La treisprezece ani, tatăl său îi lăsase moștenire optzeci de milioane de dolari. Numele lui: Osama bin Laden. Un alt susținător al mujahedinilor este, de altfel, și Sylvester Stallone – John Rambo din *Rambo III*, care se află în *Guinness Book of Records* sub titlul de „cel mai brutal film”, cu 108 morți. În 1988, la lansarea peliculei, mujahedinii erau încă *the good guys*.

Chiar dacă cele două mărci ale mele nu au avut cine știe ce importanță, susținerea noastră comună (a CIA, a lui Rambo, a lui Osama și a mea) a avut succes. Sovieticii s-au retras în 1989, inclusiv pentru că își pierduseră avântul să le tot spună altor state încotro să se îndrepte (Doctrina

Sinatra!). În urma lor, Afghanistanul a rămas în haos: după războiul civil sângeros între diverse grupări de mujahedini (înarmate până în dinți de CIA), s-au impus talibanii fundamentalisti care au format un stat teocratic. Osama s-a întors în Arabia Saudită – *mission accomplished*.

Comunismul se apropia și el de sfârșit (→ Căderea Zidului), însă abia a trecut un an după 1990 și s-au descoperit noii inamici din istoria lumii – Islamul și SUA. Mult-citatul „sfârșit al istoriei” după prăbușirea comunismului – teză potrivit căreia contradicțiile ar fi dispărut din politica mondială – a rămas valabil exact un an.

În 1991, Irakul a atacat Kuwaitul, iar în acest al Doilea Război al Golfului (primul a fost cel dintre Iran și Irak, din 1980 până în 1988), americanii și aliații lor au înfrânt Irakul. Cum George Bush Sr. l-a lăsat la putere în Irak pe Saddam Hussein, a menținut o prezență militară americană intensă în Orientul Apropiat, și în primul rând în Arabia Saudită aliată.

Arabia Saudită este o țară sfâșiata între două tendințe: pe de o parte „benzinăria Occidentului” și aliată a Statelor Unite, unii membri ai casei regale preferând chiar un *lifestyle* occidental. De cealaltă parte, Arabia Saudită este patria celei mai severe direcții a Islamului, cea a wahhabiților, care le interzice femeilor să meargă la volan, iar biciuirile în public sunt la ordinea zilei. În Arabia Saudită, wahhabismul este religie de stat. Prezența americanilor induce multora un sentiment de ură față de Occident, oamenii simțindu-se învinși ai globalizării, înțeleasă de mulți ca „americanizare”, cu valori pe care nu le împărtășesc. Nu în ultimul rând, televiziunea este cea care prezintă o civilizație occidentală în care domină, în stilul J.R. Ewing, sexul, dorința de îmbogățire și egoismul. Un atac este mai periculos decât cel lansat cu rachete de croazieră sau bombardiere Stealth.

Cincisprezece din cei nouăsprezece atentatori de la 11 septembrie 2001 erau saudiți, la fel ca Osama bin Laden. El a fost alungat în 1992, din cauza urii sale împotriva americanilor și a familiei regale saudite, aliate cu ei. În 1994 a plecat în Sudan, de unde s-a întors în Afghanistan. Acolo și-a măritat fata cu șeful taliban mollahul Omar și a reușit să obțină susținerea talibanilor pentru planul de a elibera locurile sfinte ale Islamului (Mecca și Ierusalim) de necredincioși (din punctul lui de vedere, americanii și evreii) și de a lupta împotriva Statelor Unite.

În 1993 a avut loc un prim atac asupra World Trade Center. Cinci sute cincizeci de kilograme de explozibil au fost detonate în garajul din subsol, incident considerat doar un gest izolat și dement al unui șeic orb. În 1995, teroriștii au atacat forțele americane din Arabia Saudită, la Riad. Dar americanii încă mai încercau să-i câștige pe talibani de partea proiectului unei conducte de gaz prin Afghanistan (ocolind Rusia!). În 1998, au fost aruncate în aer ambasadere americane din Nairobi și Dar es Salaam, în anul 2000 a fost bombardat distrugătorul american *Cole* – și, peste toate astea, au venit cele plănuite într-un mic bloc de apartamente din Hamburg, unde locuia și un egiptean care își zicea Mohammed Al Amir, care avea să-și câștige în scurt timp un renume dubios sub numele său real, Atta. Din 1992 până în 2000, Atta a trăit și a studiat la Hamburg. În 1995, a făcut un pelerinaj la Mecca, în Arabia Saudită, unde a devenit islamist radical. În 1999 a mers într-o tabără de instruire din Afghanistan. Mai târziu, a fost găsit și *Manualul atentatorului*, pe care Atta îl primise acolo. La 3 iunie 2000, Atta a pornit din Germania, prin Cehia, spre Statele Unite, unde a luat lecții de pilotaj.

El a fost conducătorul unui grup de douăzeci de persoane, care au acționat mai mult sau mai puțin independent

și care, în parte, nici nu se cunoșteau. Patru „piloți”, trei-sprezece „luptători” și doi „logisticieni”, care se ocupau de locuințe și de bani, în total nouăsprezece oameni. Fatidicul „om număr 20”, se pare, a fost Ramzi Binalshibh, care nu a primit viză pentru Statele Unite. S-au cuibărit în America aidoma virusului într-un computer și s-au purtat cât mai discret cu putință, pentru a da lovitura, într-o zi anume. Pe 11 septembrie 2001.

Osama bin Laden a primit știrea planului de atac doar cu câteva zile înainte: așadar, el nu a fost nici inițiatorul, nici creierul loviturilor, ci un fel de mentor și de finanțator, el a oferit un punct de contact, fără o structură de comandă stabilită. În dimineața zilei de 11 septembrie 2001, atentatorii au deturnat patru avioane, care decolaseră de la Boston, Washington D.C. și Newark. Luptătorii au tăiat gâtul câtorva pasageri și membri ai echipajului, folosind cuttere și cuțite cu lamă ceramică, pentru intimidarea celorlalți pasageri. Prima lor victimă, se pare, a fost producătorul de televiziune David Angell – autorul scenariului pentru sitcomul *Cheers* și al seriei care l-a continuat, *Frasier*. Apoi i-au ucis pe cei din cockpit, probabil, și la manșă au venit teroriștii-piloți. Mohammed Atta a îndreptat American Airlines 11 în direcția Manhattan, la fel cum a procedat și Marwan El-Shehhi cu United Airlines 175. Hani Hanjour a pilotat American Airlines 77 dinspre Washington în direcția Pentagonului. Ziad Jarrah a purtat United Airlines 93 spre o țintă necunoscută.

La 8.46, AA 11 s-a lovit de turnul nordic al World Trade Center, la 9.03 UA 175 a intrat în coliziune cu turnul sudic. La 9.37, AA 77 s-a prăbușit asupra Pentagonului. La 9.59 s-a năruit turnul sudic. La 10.03, UA 93 s-a prăbușit în Pennsylvania – probabil în urma luptei pasagerilor cu cei care deturnaseră aeronava. La 10.28 a căzut turnul nordic.

În Germania era după-amiază devreme – și toți cei care au trăit evenimentul știu cu exactitate unde se aflau, când s-au năruit turnurile. Eu eram împreună cu Stefan Raab și câțiva colegi, în redacția de la TV total. Ne uitam muți la televizor. Nimeni nu mai lucra, înțelesesem din prima clipă: în acea seară nu vom avea emisiune.

Peste trei mii de oameni au pierit în dezastru: pasageri, civili, polițiști. Câțiva s-au aruncat, în disperare, de pe turnurile în flăcări. Mulți pompieri dintre cei care au intervenit au fost îngropați sub ruine. Douăzeci și șapte de clădiri s-au prăbușit sau au suferit stricăciuni. America se afla în stare de război.

Dar împotriva cui? George W. Bush a proclamat „războiul împotriva terorii”, țările occidentale și-au declarat „solidaritatea nelimitată”. Clauza de solidaritate a fost activată pentru prima oară în istorie în cadrul alianței NATO. La nici patru săptămâni după 11 septembrie, SUA au bombardat Afghanistanul, au răsturnat regimul talibanilor la sfârșitul lui 2001 și l-au instalat în postul de președinte pe Hamid Karzai, un apropiat al americanilor. Liderul talibanilor, mollahul Omar, nu a putut fi prins până astăzi, dar Osama bin Laden a fost surprins într-un atac și ucis la 2 mai 2011, în nordul Pakistanului.

În 2003, în perioada administrației Bush, Statele Unite au construit argumentația bizară că dictatorul irakian Saddam Hussein ar fi fost implicat în atentate și ar dispune de arme de distrugere în masă (ambele știri fiind false), au atacat Irakul, au înfrânt trupele de fedaini și l-au răsturnat de la putere pe dictator. Pentru Irak nu exista un masterplan, cum să se desfășoare lucrurile după căderea lui Saddam.

Presupuși teroriști sau „luptători ostili” capturați sunt ținuti în detenție fără proces, fie în lagărul de prizonieri de

la Guantànamo, fie în închisoarea irakiană Abu Ghraib. Captivii sunt torturați și maltratați de soldați americani – iar după „solidaritatea nelimitată” inițială a aliaților, Statele Unite au constatat că își joacă tot creditul de care se bucură. Judecând după ultimii ani, nu putem vorbi despre o superioritate morală a Americii.

Republica Federală Germania trebuie să contribuie la reconstrucția Afghanistanului: Bundeswehr-ul trebuie să asigure un mediu stabil pentru cei care duc la îndeplinire proiectele de asistență în construcțiile civile. Problema: talibanii nu mai guvernează oficial, dar sunt mai puternici ca niciodată. Din iulie 2008, armata federală a trecut și la acțiuni ofensive împotriva trupelor talibane, ostile celor guvernamentale. Nimeni nu o spune cu voce tare, dar este adevărat: și Germania se află în război.

Prin urmare, situația este destul de încurcată, și asta din două cauze extreme. „Apărătorii libertății” americani spun: „Există un singur model de succes durabil al unei națiuni – cel american. Este cel corect și cel rațional pentru toți oamenii, în toate societățile” (George W. Bush). Nu că aș vrea să mă încumet să-i explic lumea lui George W. Bush, dar, evident, astea sunt mărunțișuri.

Un islamist radical, pe de altă parte, își răstălmăcește propria sa religie. Nu că aș vrea să mă încumet acum să-i explic unui islamist propria sa religie: dar dacă unei femei de șaptezeci și cinci de ani îi este adusă o bucată de pâine de nepotul ei și apoi este biciuită în numele lui Allah, potrivit legii wahhabite, pentru că s-a întâlnit cu un bărbat cu care nu este căsătorită – atunci avem de-a face doar cu o lipsă de omenie, care nu mai are nimic în comun cu adevăratul Islam.

Se poate întâmpla ca islamistul să fi văzut cândva, prin te miri ce serial TV de proastă calitate, cum beau brokerii

șampanie din buricul prostituatelor și își aprind țigara de foi cu bancnote, în vreme ce, două străzi mai încolo, cerșetorii negri își fac focul în tomberon. Dar cultura americană nu ar trebui redusă la asta. Și reversul este la fel de valabil: republicanii americani neoconservatori nu ar trebui să reducă Islamul la biciuiri în public și să vadă în fiecare arab un potențial terorist. Și cu siguranță nici nu este în sensul culturii occidentale ca *american way of life* să treacă drept leac universal pentru tot ce se petrece pe lume.

Altfel, doar tinerii bancheri răvășiți de cocaină își aprind țigara de foi de la bancnotă și beau șampanie din buric. În toate domeniile există extremiști, de la sine înțeles. Și așa ajungem la tema noastră următoare: criza financiară.

CRIZA FINANCIARĂ

Viațe mergi mai departe

În anul 1576, botanistul Carolus Clusius a fost nevoit să plece de la Viena. În cursul Contrareformei (→ Barocul), împăratul Rudolf i-a alungat pe toți protestanții și, ca membru al acestei confesiuni, Clusius a ajuns, după nenumărate ocoluri, la Leiden, în Olanda, în 1593, unde i s-a oferit o catedră de profesor.

În bagajul său avea câțiva bulbi de lalea din Asia Mică, specie cu totul necunoscută pe atunci în Olanda. Cum în secolul al XVI-lea (→ Renașterea) era la modă tot ceea ce amintea de Antichitate sau de vechiul Orient, laleaua (al cărei nume german, „Tulpe”, vine de la turcescul „turban”) a făcut repede carieră, devenind un simbol al statutului. Bulbii au fost schimbați, licitați și vânduți în cârciumi. A început epoca barocului, în care sceptrul a fost preluat de Zeița Fortuna – mulți căutându-și norocul.

Cum lalelele sunt flori de sezon, toamna cererea era mereu mai mare decât oferta. Prin urmare, au început să

fie emise un soi de garanții: bulbii de lalea erau cumpărați cât se aflau încă în pământ. Certificatul primit în schimb consta dintr-un desen care reprezenta floarea, așa cum urma ea să arate. Prețurile creșteau văzând cu ochii, toți voiau bulbi de lalea în același timp. În 1634, piața a explodat. S-au emis derivate, pentru că bulbii au devenit atât de scumpi, încât mulți nu făceau decât să mijlocească participații, fără să vadă floarea reală niciodată. Într-o zi, pentru un singur bulb s-au plătit 10 000 de guldeni, iar în altă zi o casă întreagă din Amsterdam și-a schimbat proprietarul, pentru doar trei bulbi.

Cu timpul, însă, s-a ajuns și la escrocherii cu bulbi ordinari de ceapă, vânduți cu bani grei; șarlatanii promiteau obținerea unui soi nemaipomenit de „lalea neagră”, ce avea să umbrească toată splendoarea florilor cunoscute până atunci.

La 5 februarie 1637 s-a întâmplat ca prețul bulbilor de lalea să crească atât de mult, încât nimeni nu a mai putut plăti sumele pretinse.

Atunci s-a dezlănțuit panica, toți au vrut să vândă, în același timp. Prețurile s-au prăbușit cu nouăzeci și cinci la sută, în doar două zile! Bulbii mai ieftini și-au pierdut complet valoarea, și odată cu ei a dispărut și o bună parte a pieței, iar comerțul a încetat. Mulți comercianți au dat faliment, pentru că anumite derivate își schimbau proprietarul și de câteva ori pe zi. O asemenea hârtie ar mai fi putut fi tranzacționată la valoarea sa doar dacă toți cei din șir și-ar fi plătit prețul de cumpărare – de neimaginat, desigur. Și astfel, în orașe au fost înființate comisii de arbitraj care au hotărât, de regulă, să se plătească o despăgubire de patru până la zece la sută din prețul inițial de cumpărare.

Iar 1637 a intrat în istorie drept „anul aparte, în care un măscărici sau altul și-a născocit planul cum să devină bogat

fără pricepere și înțelept fără minte". Așa este suprain titulată gravura *Tichia de bufon a Florei*, a pictorului olandez Pieter Nolpe. Se spune că unii negustori s-au aruncat în canale, deși cu greu te-ai putea îneca în apa aceea sălcie, adâncă doar până la piept – iar artistul Hans Bollongier a pictat în 1637 un memento al vremelniceii (→ Barocul): un buchet de lalele magnifice, care începe totuși să se ofilească, în vreme ce melcii deja se înfruptă din ele.

Vreți să facem un salt înainte, cu trei sute șaptezeci de ani, până în 2007? Mai bine nu? Da, nici eu n-am niciun chef, dar e obligatoriu. Și, uneori, poveștile sunt îngrozitor de asemănătoare. De fapt, totul a început în anul 2000: tocmai crăpase mitul dotcom-urilor. Multe din întreprinderile abia puse în circulație și care între timp fuseseră vândute pe sume de poveste unor concerne mondiale s-au dovedit simple afaceri de garaj, în care se produceau cel mult baloane de săpun. Crahul bancar din 2000 a mai adus însă ceva, în afara pierderilor imense: dobânzile scăzute.

Lumea financiară s-a susținut, începând de atunci, pe valori adevărate, substanțiale: pe materii prime și, în primul rând, pe imobiliare. În Statele Unite, multă lume a profitat de dobânzile scăzute ca să facă un credit și să-și cumpere o casă. Pentru că au făcut-o mulți, simultan, prețurile au urcat rapid, la fel și valoarea locuințelor.

Totul ar fi fost în ordine, dar din păcate s-au dezvoltat în același timp și produsele „subprime”. „Subprime” echivalează cu „ușor sub premiu” – iar cine știe să citească printre rânduri traduce corect: „subprime” înseamnă de fapt „de tot rahatul”: cumpărătorii de imobiliare cu un capital propriu mediu până la slab care cer un credit îl primesc, în ciuda lipsei de bonitate, sub forma unui credit subprime, deoarece banca speră la creșterea valorii imobiliarelor. O afacere, totuși, riscantă. Aduce puțin (nu vă

apucați imediat să urlați!) cu proiectul de autostrăzi al lui Hitler (→ Al Doilea Război Mondial): Führerul s-a apucat să construiască autostrăzi, și dacă ieșea învingător din război, plătea din banii cu care se alegea. Dacă! Riscul bonității suboptime a clienților subprime trebuia compensat cumva de bănci – și anume prin dobânzi variabile. În momentul acordării creditului, dobânzile erau la nivel scăzut, dar dacă ele creșteau brusc, creșteau, firesc, și ratele care trebuiau plătite. Urmare a boomului din construcții, dobânzile au crescut, într-adevăr, și odată cu ele și presiunea asupra cumpărătorilor de case. În același timp, e drept, a crescut și valoarea imobilelor, astfel încât băncile le-au acordat proprietarilor noi credite (ca să-și poată plăti ratele).

Se vede bine, totul se învâрте ca într-o spirală.

Și trebuia ca acești noi bani de credite să provină, desigur, de undeva. Prin urmare, unele bănci au strâns în pachete sărăcăcioasele produse „subprime” și le-au „ipotecat”, adică: creditul s-a transformat într-un titlu de valoare, care a putut să fie vândut mai departe; valoarea nu mai trebuia acoperită în totalitate prin capitalul propriu al băncii, ci doar parțial. În acest fel, s-a renunțat la ideea inițială de susținere a afacerilor prin valori substanțiale, în favoarea speculațiilor.

Pasul următor a fost că agențiile de evaluare au susținut aceste titluri de valoare, adunând mai multe asemenea titluri prost cotate într-un pachet frumos ambalat, adică bine cotate, despre care nu mai știa nimeni cu exactitate ce cuprinde. Cam ca într-o conservă de „caviar rusesc autentic!” – care are în compoziție: „95% icre de iepure-de-mare plus o combinație de mai multe sortimente de icre sărate”.

După aceea, pachetele au fost vândute către bănci străine lacome care, în definitiv, voiau și ele să câștige ceva de pe urma pieței înfloritoare americane a construcțiilor. Dar nimeni nu mai putea face distincția: Care era caviarul?

Care erau icrele de iepure-de-mare? Așa s-a transformat o problemă, inițial americană, într-una internațională. Și atunci a venit vremea fondurilor de tip hedge: unii oameni s-au îmbogățit peste măsură, recurgând la „vânzări fără acoperire”, adică ale unor hârtii, angajându-se să le răscumpere mai târziu. Cu alte cuvinte, au dat icre de culoare neagră, de origine necunoscută, la prețul de caviar autentic. Și când toată lumea a băgat de seamă că erau doar icre de iepure-de-mare, a fost dispusă să răscumpere hârtia, firește, la prețul de icre de iepure-de-mare.

Acum, cineva trebuia să achite până la urmă nota: în 2005, economia a stagnat, dobânzile fiind în continuare ridicate – mulți proprietari nu au mai putut susține plata ratelor și au intrat în impas. Multe case au fost executate silit, de cele mai multe ori sub valoarea lor reală. A scăzut prețul tuturor celorlalte, inclusiv al imobiliarelor de calitate – și s-a pierdut și siguranța creditelor acordate (aprobate pe baza unor imobiliare bine cotate). Așadar, până și caviarul autentic a fost spurcat de cineva.

Băncile și fondurile specializate în ipoteci s-au prăbușit primele. Banca de ipoteci Fannie Mae, spre exemplu, a pierdut 58,7 miliarde de dolari în 2008. Din acea clipă, nimeni n-a mai vrut să cumpere hârtii imobiliare obscure, care, în urma unor complicate operațiuni de împachetare dublă sau triplă, și-au pierdut transparența în așa hal, încât practic n-au mai putut să fie evaluate cu seriozitate. Pierderile cauzate de produsele subprime au pătruns astfel nestingherit în bilanțurile băncilor. Dar nu a fost tot, peste efectele oricum negative s-a suprapus și efectul de domino.

În esență, raportul dintre datoriile băncilor și capitalul lor propriu este reglementat prin lege. Din păcate, subprimele au început să alunece acum în zona datoriilor. În compensație, banca era nevoită fie să asigure un capital nou,

fie să vândă valori vechi. Cum hârtiile subprime, prin „ipotecarea” lor, nu puteau fi total acoperite, trebuia asigurat un multiplu de fonduri față de valoarea de ipotecare, pentru a reda pierderilor reale o valoare adevărată. Exact ca la închirierea unei camere de hotel: se depune, garanție, o carte de credit sau cincizeci de euro – dar dacă devastezi camera și arunci televizorul pe fereastră, cei cincizeci de euro nu ajung, și pagubele trebuie plătite în întregime.

În situația în care toată lumea, simultan, avea nevoie de bani gheață, dorea sau era nevoită să vândă, valorile s-au prăbușit brusc și au fost cedate la prețuri de nimic. Sistemul financiar a făcut implozie, la fel ca turnurile de la World Trade Center (→ 11 Septembrie 2001): până atunci, băncile obișnuiau să se împrumute cu bani între ele (pe așa-numita „piață interbancară”). Nicio bancă nu știa, însă, ce hârtii mucegăiesc pe la alte bănci, prin urmare au început să se adulmece neîncrezător între ele și, din precauție, să evite să-și acorde credite. Cine ar mai fi dispus să împrumute bani unuia care distruge mobilă, aruncă televizoare pe fereastră și nu mai este primit în niciun hotel?

La 15 septembrie 2008, când marea bancă americană Lehman Brothers a fost silită să se declare insolventă, tocmai din aceste motive, cei din branșă au constatat că regula „prea mare ca să dea faliment” (*too big to fail*) și-a pierdut valabilitatea. În general, de pe urma unei bănci în insolvență nu te mai alegi cu nimic – iar dacă dă faliment o bancă uriașă, ca Lehman Brothers, oare în ce hal le merge altor bănci? De la 15 septembrie 2008 a dispărut, practic, piața interbancară, cu excepția ușor stupidei Case de Credit pentru Reconstrucție (→ Ora zero), care exact în acea zi i-a acordat băncii insolvente Lehman Brothers trei sute cincizeci de milioane de euro. Ca printr-o minune, Casa de Credit a reușit între timp să-și recupereze banii, după lupte aprige.

Au fost dați afară 24 988 de angajați la Lehman, și au fost păstrați doar o sută șaptezeci – ca să strângă ce-a rămas. În vreme ce angajații își pregăteau cutiile, din difuzoarele băncii răsună cântecul celor de la R.E.M.: *It's the End of the World as We Know It*, „Lumea, așa cum o cunoaștem noi, s-a sfârșit”. Am putea spune, puțin ne pasă nouă, e problema băncilor! Dar criza băncilor s-a răsfrânt asupra fiecăruia dintre noi: firmele n-au mai primit credite și n-au mai putut investi. Cotele de bursă s-au prăbușit și ele, din simplă nervozitate, reducând la minimum masa de manevră a întreprinderilor. S-au anunțat reduceri ale duratei de lucru, din teama de a nu mai putea vinde produsele. Drept urmare, într-un singur an, producția industrială din UE, singură, a scăzut cu 20%, mai mult decât oricând, mai mult chiar decât în război, în criza economică mondială și după → 11 Septembrie 2001. Trebuie spus cât se poate de limpede: o prăbușire de o asemenea amploare nu s-a mai pomenit niciodată. Nu este un simplu crah, printre multe altele, reprezintă cu mult mai mult. Sunt afectate state întregi, cum sunt Grecia sau Islanda.

Statele au fost nevoite să reacționeze prin programe conjuncturale și de austeritate. Statul a împrumutat băncilor bani, pentru a readuce la viață fluxul creditelor. În cazurile extreme, unele bănci au fost și etatizate, parțial. Dacă ar fi trăit Lenin (→ Revoluția Rusă) să vadă! Capitalismul naționalizându-și ventriculul, sistemul financiar – absolut de neconceput.

Dar ca să se poată salva, fiecare bancă poate înființa o așa-numită *bad bank*. Ceea ce, firește, nu rezolvă problema, ci o împinge în afară. Băncile-mamă pot astfel să arunce deoparte hârtiile lor otrăvite și să-și vadă în continuare liniștite de treabă. Și cine plătește pentru bilanțurile, după cum e de așteptat, negative ale unei *bad bank*? Cine altul

decât omul de rând. Adică noi toți. Nimeni nu știe dacă nu vor fi luate vreodată în considerare garanțiile noastre. Ca atunci când lași câinele să stea de pază la cârnați – nu pare deloc soluția potrivită.

În anul în care lalelele au dat crah, 1637, Hans Bollongier a pictat buchetul său de flori splendide, dar atinse de veștejeală, ca semn al deșertăciunii întregii lor bogății – să fie oare o întâmplare că, în anul de crah financiar 2007, o operă de artă a artistului Damien Hirst recurgea la aceeași metaforică? Proportional cu pierderile mai ridicate de astăzi, este un simbol și mai ostentativ, și mai scump – un craniu autentic, bătut în diamante autentice.

Ar fi desigur cam prea negativist din partea mea să închei volumul cu metafora unui cap de mort. În august 2007 piesa a fost vândută cu cincizeci de milioane de dolari, așa că haideți să ne aducem aminte, mai bine, de originea simbolului pentru dolar (→ Carol al V-lea), de cele două Coloane ale lui Hercule, cu mottoul *plus ultra* – „mereu mai departe“.

Cine nu a citit capitolul, încă, poate să se inspire, în loc de Carol al V-lea, de la fostul antrenor al echipei Eintracht Frankfurt, Dragoslav Stepanovic. În 1992, după ce echipa a pierdut trofeul de campion al Germaniei, care părea ca și câștigat, în ultimul minut al ultimului meci, iar fotbaliștii săi plângeau la cabine, Dragoslav a ridicat din umeri: „*Viațe mergi mai departe!*“

Mulțumiri

Mulțumiri calde pentru toți cei ce urmează. Fiecare a contribuit în felul său, dar în orice caz meritoriu, la apariția acestei cărți:

Andreas Hutzier, Christian Ankowitsch, Christine Drews, Dirk Sprengelmeyer, Frank Plasberg, Claus Vaske, Gunnar Schmidt, Heidi Bück, Hugo Egon Balder, Jacky Dreksler, Jana Liebig, Jens Bujar, Jörg Kowalski, Jürgen Fohrmann, Jürgen Schulte, Karl-Ernst și Brigitte Müller, Lars Hubrich, Lukas Imhof, Maik Novotny, Murmel Clausen, Ralf Schmitz, Sarah Otter, Sascha Lobo, Sebastian Steller, Sebastian Victor, Sigrid Schulte-Richtering, Sina-Maria Gerhardt, Stevan Paul, Susann Rehlein, Tex Rubinowitz, Thomas Gottschalk, Ulrike Schulte-Richtering, Ulrike Sterblich, Ute Biernat, Uwe Cornelissen, Volker C. Dörr, Wilhelm Trapp, Wolfgang Link.

Cuprins

Nero. Porcul troian	9
Migrațiunea popoarelor. Băutură fără măsură cu regele Attila	17
Carol cel Mare. Cum i-a crescut papei la loc limba tăiată	22
Cruciadele. Cavalerul ușuratic	28
Templierii. Piatră, hârtie, foarfecă într-o societate secretă	37
Nibelungii. Kriemhilda și Depp cel lasciv	43
Marco Polo. 43A dulce-acrișor și o supă want-tan, la început!	50
Johannes Gutenberg. Biblie, tiparniță, browser	57
Renașterea. AC Florența – FC Bruges 5–0	62
Leonardo da Vinci. „Fucking great!”	66
Niccolò Machiavelli. Jaf și uneltiri	72
Nikolaus Copernic. Pământul nu e o bomboană de supt	79
Reforma. Cimpoiul diavolului	83
Carol al V-lea (Quintul) ...și hemoroizii ne-au dat pace	91
Conchista. Señor Mexicano cel Brun	97
Primul ocol al Pământului pe o navă cu pânze.	
Descoperirea Horstinelor	104
Ivan cel Groaznic. Măscăriciul înjunghiat	111
William Shakespeare. Mai tare decât Counterstrike	117

Barocul. Porcărie decadentă!	124
Războiul de 30 de Ani. Rege de o iarnă, Wallenstein, Pacea din Westfalia	129
Ludovic al XIV-lea și societatea de Curte. Regele face pipi.....	137
Iluminismul. Fără drăcușor, nici îngeraș!	143
Frederic al II-lea al Prusiei. Bufoni și cimpoaie	151
Bunele maniere. La frizer: să-ți ții gura!	157
Johann Wolfgang Goethe. Lumea e o salată de sardine	162
Revoluția Franceză. Picioare de broască la cina ultimă	170
Romantismul. Care e cuvântul magic?	176
Martie 1848 și revoluția. Turcoaz-roșu-auriu!	183
Descoperirea Troiei. Agamemnon în paradisul copiilor	189
Richard Wagner. Fugile lui Wagner	196
Întemeierea Imperiului German. Prințul Foffi – la un pas de tronul Spaniei!	205
Wilhelm al II-lea. Armata ați făcut-o?	212
Coloniile germane. Un cârnat cu lapte de cocos, vă rog!	220
Primul Război Mondial. Praful s-a ales din moștenirea stră-stră- stră-stră-stră-stră-stră-stră-stră-unchiului prin alianță	225
Revoluția Rusă. Vânătoare la Octombrie Roșu	233
Republica de la Weimar. Tiparnița de bani	241
Adolf Hitler. Frumoasa promenadă gonind pe autostradă	248
Al Doilea Război Mondial. Rața de Beijing în cancelaria Reichului	257
Ora zero. Planul Marshall și <i>Exorcistul</i>	266
Che Guevara și Fidel Castro. „Hristos cu pușcă”	275
1968. Pe Carol Gândacul nu l-au întrebat	281
Căderea Zidului. Ne-a luat valul!	289
11 septembrie 2001. Rambo III în Afghanistan	300
Criza financiară. Viațe mergi mai departe	308
Mulțumiri	316

Înalta societate

Alexander

von Schönburg

colecția noblesse

traducere: Mihai Moroiu

ilustrația copertei: Ana Wagner

„Astăzi, cine are bani duce în general lipsă de stil, iar cine are stil duce în general lipsă de bani. Pe timpuri, snobismul îndeplinea o anumită funcție, câtă vreme exponenții înaltei societăți impuneau un stil care merita imitat. Dar în momentul în care membrii înaltei societăți vizibile oferă exemple îndoielnice sau se declară deschis adepți ai vulgarității, categoric snobismul își pierde funcția sa de rafinare. Iar eșecul definitiv al acestei atitudini de spirit dezvăluie poate mai mult decât ar fi de bănuț [...].

Snobismul nu poate funcționa fără modele, dar în ceea ce privește bunul-gust și bunele maniere, modelele au dispărut de mult și astfel snobismul își trăiește resemnat agonia.”

ALEXANDER von SCHÖNBURG

ÎNALTA SOCIETATE

Alexander von Schönburg, temut cronicar monden, privește în urmă la viața fără griji, extravagantă și uneori decadentă a celor bogați și frumoși, de dinaintea prăbușirii piețelor financiare. Și le propune cititorilor săi să-l însoțească într-o expediție printr-o lume, devenită între timp de poveste, a miliardarilor care își proiectează submarine, a bebelușilor cu legitimații de *frequent flyer* și a doamnelor care își injectează scurt o doză de neurotoxină în pomeți, spre înviore, în pauza de masă. Observațiile sale asupra celei mai alese societăți sunt o retrospectivă tăioasă și adorabil de ironică a unei perioade care, astăzi, mai amintește doar de un dans nebun pe marginea prăpastiei. Contele Alexander von Schönburg s-a născut în 1969, în Somalia, unde tatăl său era corespondent de presă. Este căsătorit cu prințesa Irina Verena de Hessa, nepoata prințului Christoph de Hessa și strănepoata reginei Elisabeta a II-a. Împreună au trei copii, descendenți direcți ai reginei Victoria și stră-stră-strănepoți ai prințesei Margareta a Prusiei, mezina împăratului Frederic.

NOBLESSE

O colecție care își dorește să repună în drepturi valori intrate în umbră, aparent desuete, dar cu neașteptată relevanță pentru zilele noastre.

Autorii volumelor sunt martori și comentatori ai societății moderne, scriitori și jurnaliști cu sânge albastru, dispuși să-și invite cititorii în universul lor înconjurat de misterul istoriei și al prezentului.

O colecție de comori vechi de când lumea, dar bine păstrate între zidurile castelelor sau în tainele lor adânci, printre dantele și taftale.

Conservatorism și liberalism, monarhie și republică, bijuterii ale coroanei și cristale Swarovski.

BAROQUE
BOOKS
&
ARTS

Fapte și date, date și fapte, inteligent și adorabil ambalate.
Atenționare: consumul de umor nu dăunează istoriei!

Pentru prima dată, o lecție de istorie altfel.
Cu totul altfel. Formulări pline de spirit, concepte actuale
despre fapte trecute și descrieri pe care unii profesori nu
îndrăznesc să le rostească nici în șoaptă.

„O operă fermecătoare, cu un enorm efect educativ.”

FRANK PLASBERG

ISBN 978-606-93241-0-3

www.baroquebooks.ro

rfi
romania

REGI • RĂZBOAIE ȘI COCOTE

Christoph
Schulte-Richtering

Abilă până la magnific și comică până la sublim, istoria lumii în 44 de capitole,
scurte și nonconformiste: de la cruciade la criza financiară, de la Leonardo
da Vinci și Machiavelli la Marco Polo și Wagner, Gutenberg și Shakespeare.

REGI • RĂZBOAIE ȘI COCOTE

Christoph Schulte-Richtering

Christoph Schulte-Richtering s-a născut în 1968, la Osnabrück, Germania. În prezent, amuză cu regularitate un public format din milioane de telespectatori cu textele pe care le scrie pentru câțiva dintre cei mai apreciați prezentatori TV din Germania. Cunoștințele sale vaste le-a dobândit în urma studiilor de germanistică, anglistică, medievalistică și lingvistică. Locuiește cu familia sa la Köln.

„Christoph Schulte-Richtering este frumos și spiritual, iar eu nu mint decât o singură dată într-o propoziție.”

THOMAS GOTTSCHALK

„Cine caută istorie în formă agreabilă a dat lovitura! Iar cine urmărește doar istoria în date cu siguranță va avea multe de reținut.”

JACKY DREKSLER

Cine nu își aduce aminte de nesfârșitele și anostele ore de istorie de la școală? Pline de cifre, nume, localități și intrigi, un labirint de detalii fără șir, incapabil să ofere o imagine coerentă. Dar iată că istoria poate să fie pe cât de antrenantă, pe atât de atrăgătoare, pe cât de surprinzătoare, pe atât de francă. Lui Christoph Schulte-Richtering îi reușește magistral toată demonstrația, pentru că stăpânește arta de a prezenta lucruri complexe într-o manieră simplă, fără să alunece în derizoriu.

Indiferent dacă e vorba de Carol cel Mare, de Carol Quintul sau de Carol Gândacul, cartea explică într-un registru tranșant, dar universal valabil, de ce omenirea arată așa cum o cunoaștem noi astăzi: altfel, ce-ar mai fi fost Hollywoodul fără Troia, fără Roma antică și fără Robin Hood?!